

MŰEGYETEM 1782

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZAG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

BME DLA ISKOLA 2011/12 • KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉS

KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉS

BME ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA 2011/12
A kötetben szereplő valamennyi program és kutatás az „Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” TÁMOP - 4.2.2.B-10/1-2010-0009 című projekt támogatásával valósult meg.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyierv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉSZET

BME ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA 2011/12

A kötetben szereplő valamennyi program és kutatás az „Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” TÁMOP - 4.2.2.B-10/1-2010-0009 című projekt támogatásával valósult meg.

AN INTRODUCTION TO THE YEARBOOK ABOUT THE THEMATIC YEAR OF THE DOCTORAL SCHOOL OF ARCHITECTURAL DESIGN

During the academic year of 2011-2012, the Doctoral School of Architectural Design at the Budapest University of Technology and Economics examined the relation between community and architecture. This motto composed and organised both the collective creative work and the individual research topics.

There are several ways to define this relationship. The simplest of which is probably to say that designing a building happens basically in teamwork, both in the narrow sense of architectural design and in the wider approach including the collateral engineering fields. The image of the lonesome architect is gradually taken over by the team of architects who work together from the design concept to the details in the execution plan, helping each other all the way. The tendency of linking newly established studios to two, three or more architects is growing worldwide, and becoming predominant in Hungary, as well. One can find many reasons for this tendency. One of them is the continually growing number and ratio of architectural graduates which give rise to the need for associations.

But we can also assume that the world is moving in this direction. That the extreme individualism of recent decades

is gradually being taken over by the desire and demand for sociality. In the latter case, the formation of communities is not only driven by material needs, but also by far more substantial psychic and spiritual reasons. Considering the whole process of architectural design, the dominant factor is the dynamic development of the collateral sciences: the number of specialisations connected with design is increasing rapidly. The task of architects is to synchronise the work of the specialists, and that is only possible in the spirit of cooperative teamwork and through harmonious collaboration.

Another possible definition of the motto is that architecture is serving the needs in minor and major communities. Thus, a determining component of architectural work is the effort to achieve as substantial and precise understanding of needs as possible, so that the outcome can best serve their fulfilment. Substantial understanding of needs is not only a professional, but rather a human challenge. To achieve this, we must dismiss the egoistic motivation of the individuals for selfrealisation, and try to understand the often dismissable circumstances which is by no means an effortless task.

And finally, there is a third way of interpretation, which

incorporates the first two, presumably becoming the most important of all. The design teams should get in contact, with the building communities, but also with the ones that needed architectural service, but have no chance for it on market level. A fair relation between groups of architects and client communities is of crucial importance, and the cooperation process is its best promoter. Slightly extended, these relations form the discourse between professionals and the society as a whole, and every single project can be conducive to the empathic relationship of the two parties. A gradual growth of this understanding would be a significant achievement.

But an even greater accomplishment would be the discovery of paths leading the architects to the groups which aren't even come up with their hopes and needs, because they miss all the resources needed and probably could not even articulate them. These communities are multiplying and becoming further and further adrift from helping hands. It is not difficult to find them. Turning towards them is a bit harder. And perhaps the hardest of all is to serve them with specific work. Hard, but attemptable. This is what we have been trying this year.

*Ferenc Cságoly DLA, Dsc, HAS Cor. Mem.
head of BUTE Doctoral School of Architectural Design*

BEVEZETŐ SOROK AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA 2011/12-ES TEMATIKUS TANÉVÉT LEZÁRÓ ÉVKÖNYVÉHEZ

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőművészeti Doktori Iskolája a 2011-2012-es tanévben a közösség és építészet kapcsolatával foglalkozott. Ez a mottó rendezte – szervezte a közösen végzett kreatív feladatokat és az egyéni kutatási témákat egyaránt.

Sokféle értelmezhetősége van ennek a kapcsolatnak. Talán a legegyszerűbb ezek közül, hogy egy épület tervezése alapvetően csapatmunka, akár a szűken vett építészeti területet nézzük, akár bővebben a szakági tervezőkkel kiegészítve. A magányos építész képét egyre inkább felváltja az építész-team, amely a terv koncepcionális indításától kezdve a kiviteli tervek részleteinek kidolgozásáig együtt, egymást segítve dolgozik. Világszerte erősödik az a tendencia, hogy az újonnan alakuló építészirodák kettő, három, vagy több névhez kötődnek, és ez folyamat nálunk is egyre inkább érvényesül. Sok oka lehet ennek. Magyarázható azzal, hogy az építés diplomások száma és számaránya jóval magasabb, mint eddig bármikor. Ez indokolhatja a társas kapcsolatok szükségszerűségét. De elképzelhető az is, hogy ilyen irányba fordul a világ, hogy az elmúlt évtizedek szélsőséges individualizmusát talán szépen lassan felváltja a társas lét vágya és igénye. Ha

ez így van, akkor nem csak az anyagi szükségszerűség, hanem annál sokkal mélyebb szellemi – lelki okok indokolják a közösségek létrejöttét.

Az építészeti tervezés teljességét tekintve pedig a szakági tudományterületek dinamikus specializációja meghatározó faktor, a tervezéshez kötődő szakági területek száma szinte évről évre nő. Az építészek feladata a szakági specialisták munkájának összehangolása, ez pedig a kooperatív együttműködés szellemében, harmonikus csapatmunkában lehetséges csak.

Egy másik értelmezési lehetőség, hogy az építészet szolgáltat, kisebb – nagyobb közösségek igényeinek szolgálatá. Ilyenformán az építészeti munka meghatározó eleme a közösségi igények minél pontosabb, minél alaposabb megismerése, hogy a munka végeredménye a lehető legjobban szolgálja az igények kielégítését. Az igények alapos megismerése nem csak szakmai, hanem főleg emberi feladat. Ehhez fel kell adni az önmegvalósító ego önző szempontjait, a megértés vágyával kell közeledni a sokszor ellenszenves körülményekhez, és ez egyáltalán nem könnyű feladat.

És végül a harmadik értelmezési lehetőség, amely összefogja az első kettőt, így talán a legfontosabb

mind közül. Az építészeti munkát végző közösségeknek egyrészt kapcsolatot kell találniuk az építő közösségekkel, másrészt azokkal a közösségekkel, amelyeknek építészeti szolgálatra lenne szükségük, de nincsen hozzá lehetőségük. Az építészcsoporthoz és a megbízói közösségek jó kapcsolata szükségszerű, maga a munka teszi azzá. Kicsit kiterjesztve ezek a kapcsolatok alakítják a szakmai közegek és a társadalom közötti kommunikációt, minden egyes munka hozzátehet ahhoz, hogy a két fél megértéssel közeledjen egymáshoz. Nagy eredmény, ha ez a megértés fokról fokra erősödik.

De ennél is nagyobb eredmény lenne, ha az építész-közösségek megtalálnák az utat azok felé is, akiknek szükségük lenne rájuk, de lehetőségük nincsen rá. Akik elő sem mernek állni a vágyaikkal és igényeikkel, mert nincsen semmiféle fedezetük hozzá, és talán meg sem tudnák kellően fogalmazni. Ezek a közösségek egyre többen vannak, és egyre távolabb a segítő kezeztől. Nem nehéz megtalálni őket. Kicsit nehezebb feléjük fordulni. És talán a legnehezebb konkrét munkával szolgálni őket. Nehéz, de meg lehet próbálni. Ezt próbálgattuk ebben a tanévben.

Cságyoly Ferenc DLA, DSc, az MTA lev. tagja
a BME Építőművészeti Doktori Iskola vezetője

ABOUT THE SECOND THEMATIC YEAR

Responsibility is an expectable obligation concerning our environment-shaping activities. This is increasingly so in case of the public aspects of building and design. But who are we building for: the specific user, or the broader public? How can be the communal aspects of architectural design identified? What sort of methods and architectural strategies can they induce in both practice and theory? What new aspects did and do the communal and thus emphatic platforms kindle in Hungary and in the light of international developments? How can a community in any way catalyse architectural thinking – and vice versa? In its second thematic year, The Doctoral School of Architectural Design addressed these complex and diverse issues from the viewpoints of both the researcher and designer.

In its second thematic year, The Doctoral School of Architectural Design addressed these complex and diverse issues from the viewpoints of both the research and design. This compilation gives an overview about the two-semester work carried out in the Doctoral School. All the projects of the year sought to clarify the possible framework, conjunctions and existing patterns of the notions 'community and architecture'. Although highly diverse in their genres,

the programmes (including group projects, individual research, study visits, public exhibitions and inboard design competitions) presented exciting interpretations and real-life examples of the thematic keywords.

Five research groups were formed at the beginning of the twosemester work. Their first task was the quest for a site and a problem essentially based on real communal needs, then they had to develop a design project. During the course of the two semesters, the five evolving projects slowly became an extremely colourful depiction of the appointed motto. One of the teams followed the site-seeking and programme-constituting efforts of an existing, small building community aiming to develop an eco-village. They did so whilst providing vast amount of support to the formation of the community itself. Another project drew attention to the potentials of an abandoned industrial area in the Borsod region, focusing on both the touristic aspects and the improvement of the conditions for the local people. A classic communal and architectural problem is that of the high-rise housing estates and one of our research groups provided development alternatives for the Újpalota-estate, attempting a sober and temperate

intervention. A housing aggregation of a preceding era is the enclave-like Pongrácz-estate, the development prospects of which was formulated by another team. Another exciting undertaking was the unique effort to research the development concepts for the multigenerational Zlinszky-mansion in Dabas. The group prepared a project bearing the support of the family and the municipality as well and which has a future realisation in prospect.

The individual research projects of the doctorate students show a colourful picture. Some were tightly connected to the joint research of the group and the individual results directly helped and supported the collective work. Some students chose more comprehensive topics with looser ties to the thematic motto. These materials rather had a general impact, complementing and enriching the mutual research. This booklet contains the abstracts of all individual contributions of the first- and second-year DLA-students. The ten best texts are published in full, together with the papers of four PhD students of architecture involved in the course on Dutch architecture and/or the study trip to the Netherlands.

A MÁSODIK TEMATIKUS ÉVRŐL

Környezetlakító tevékenységünk elvárható követelménye a felelősségvállalás. Fokozottan igaz ez, ha a tervezés/építés közösségi szempontjaira gondolunk. De kinek építünk? A felhasználóknak vagy szélesebb közösségeknek? Hol érhetők tetten az építészeti tervezés közösségi vetületei? Milyen módszereket, építészeti stratégiákat eredményezhet mindez az elméletben és a gyakorlatban? Milyen új szempontokat hoztak és hozhatnak a tervezés közösségi, azaz szükségképp empatikus felületei itthon és a nemzetközi fejlemények tükrében? Mennyiben lehet katalizátora bármiféle közösség az építészeti gondolkodásnak – és fordítva? Az Építőművészeti Doktori Iskola második tematikus évében ezt az összetett és szerteágazó problémakört járta körül kutatói és tervezői oldalról egyaránt.

Jelen kiadvány a Doktori Iskola két féléves munkájának hű tükré. A tematikus évek koncepciója szellemében az iskola legkülönbözőbb programjai mind a közösség és építészeti fogalomparjának értelmezési kereteit, lehetséges kapcsolatait, létező mintáit keresték. A programok, noha műfajukban igencsak eltérőek (csoportos projektek, egyéni kutatások, szakmai tanulmányutak, nyilvános kiállítás,

belső pályázatok, stb.), egymást átfedve és kiegészítve izgalmas értelmezési lehetőségeit és gyakorlati példáit mutatták be a tematikus hívószavaknak.

A két féléves program elején öt kutatócsoport alakult, amelyek első feladata saját, a lehető leginkább valós közösségi igényeken alapuló probléma, helyszín és az azokból megfogalmazott tervezési feladat felkutatása volt. Az így létrejött öt projekt rendkívül változatosan képezte le a meghirdetett mottót a két féléves közös munka során. Az egyik csoport egy létező ökofalu-építésre szövetkező kisközösség helykeresési és programalkotási folyamatát kísérte végig munkájával, nem kevés segítséget nyújtva magának a közösségnek is. Egy másik projekt a borsodi régió elhagyott ipari vidékén meglévő potenciálokra hívta fel a figyelmet, mind turisztikai, mind a helyi közösségi lehetőségeket erősítő szempontokból. Klasszikus közösségi és építészeti probléma a lakótelepek helyzete, egyik kutatócsoportunk az újpalotai lakótelep központjára kínált mértéktartó beavatkozással járó fejlesztési alternatívákat. Egy korábbi korszak lakóegyüttese a zárványszerű Pongrácz-lakótelep, melynek fejlesztési

lehetőségeit fogalmazta meg egy következő csapat. Izgalmas volt az az egyedi vállalkozás is, amely a többgenerációs Zlinszky-család dabasi kúriafejlesztési elképzeléseinek hátterét kutatta, majd készítette elő, a család és az önkormányzat támogatását felhasználva, a jövőbeni megvalósulás ígérését hordozva.

A doktoranduszok egyéni kutatási munkái színes képet rajzolnak elénk. Vannak, akiknek munkája szoros kapcsolatban készült annak a kutatócsoportnak a közös munkájával, amelynek tagjai voltak. Ezekben az esetekben a csoportmunkát segítette, támasztotta alá az egyéni kutatás eredménye. Vannak, akiknek témája tágabb, a tematikus mottóval lazább viszonyban lévő problémát dolgozott fel, ezek általánosságban színesítették, egészítették ki a közös munkát. A kiadványban nagyobb terjedelemben közöljük a legjobbnak ítélt tíz doktorandusz kutatási dolgozatát, de helyet kapott valamennyi, a tematikus év munkájában részt vevő (azaz első- és másodéves) DLA-hallgató írásának kivonata, ahogy bekerült a kiadványba a holland témájú kurzuson és/vagy tanulmányúton részt vevő négy építészkarai PhD-hallgató dolgozata is.

In connection with the thematic year, two of the research groups also took part in vocational study trips abroad. While the group engaged in the abandoned industrial area in Borsod visited successful instances in the Ruhr Area in Germany in order to draw conclusions equally valid in their own focus area, the team assisting the eco-village community drew exciting inferences through examining Austrian and Slovenian eco-villages. The Doctorate School's high-attendance study visit targeted Amsterdam this year, granting great on-the-spot opportunity to observe the latest Dutch communal buildings and newest developments.

In the first semester, we also organised two short-notice inboard design competitions (so-called 'creative assignments'). Although presuming different approaches, they both dealt with our main topic. The task of the first one was to articulate an architectural response to the problem of homelessness characterising the Kálvária square and its

surroundings in Budapest, while the other sought proposals for the communal use of untapped waste heat generated in a data centre.

In November, 2011, the Doctoral School presented its work through a public exhibition at the 'FUGA Budapest Center of Architecture'. The spring semester saw the staging of the highly attended public conference 'Built community'. Organised by Gabriella Antal, Katalin Fazekas, Balázs Kemes and Krisztina Somogyi, the conference focused on the systematic recording and presentation of communal building activities in Hungary and the demonstration of a wider perspective incorporating the aspects of ethics and environmental psychology.

The openness of the thematic research and design work was enhanced by optionally electable courses. (Culture and architecture – Ferenc Cságoly DLA, Dsc, Visual com-

munication – Krisztina Somogyi, Recent theories in architecture – Béla Kerékgyártó PhD and Mariann Simon PhD, Environmental psychology – Andrea Düll PhD, Modern and contemporary Dutch architecture – Béla Kerékgyártó PhD.)

This publication then wishes to present the results of the individual and collective work, which, besides their role in postgraduate education, will hopefully contribute to the widest possible interpretation of the notions 'community and architecture'. We hereby like to thank all participants of the thematic year: all the guest speakers, contributing attendees, lecturers of the various courses, and last but not least the doctorate students taking part in the joint reasoning. The success of all the programmes and achievements in the thematic year was significantly supported by the opportunity made possible through the accession to the project „Talent care and cultivation in the scientific workshops of BME (TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009).”

*Levente Szabó DLA
PIC of the thematic year*

A tematikus évhez kapcsolódott két munkacsoport külföldi szakmai tanulmányútja is. Míg a borsodi vidék elhagyott ipari területeinek fejlesztésével foglalkozó munkacsoport a németországi Ruhr-vidékre utazott, hogy az ott jól működő minták vizsgálataiból vonjon le itthon is érvényesíthető tanulságokat, addig az ökofalu építésébe kezdő társaságot segítő kutatócsoport osztrák és szlovén ökofalvak tanulmányozásából vont le izgalmas következtetéseket. A Doktori Iskola nagy létszámú közös tanulmányútja idén Amszterdamba vezetett, ahol lehetőség nyílt a legújabb holland közösségi épületek és új fejlesztések helyszíni tanulmányozására.

Az őszi félévben két rövid határidejű belső tervpályázatot („kreatív feladatot”) rendeztünk, amelyek mindegyike – noha igen eltérő módon – foglalkozott a témával. Míg az egyik esetben a pesti Kálvária tér jelentett tervezési helyszínt, és a feladat a környék hajléktalanproblémájával való építészeti szembenézés volt, addig a másik feladat

egy szerverparkban keletkező és ma még hasznosítatlan hulladék hő-mennyiség közösségi célú felhasználására keresett javaslatokat.

A Doktori Iskola a FUGA Építészeti Központban 2011 decemberében nyilvános kiállítás keretében mutatta be munkáját. A tavaszi félévben került sor az Antal Gabriella, Fazekas Katalin, Kemes Balázs és Somogyi Krisztina által megrendezett Épített közösség c. nyilvános, nagyszámú érdeklődőt vonzó konferenciájára, amely a hazai közösségi építések módszeres összegyűjtésén és bemutatásán túl tág kitekintést mutatott be a téma etikai és környezetpszichológiai aspektusait tekintve is.

A tematikus kutatói és tervezői munka nyitottságát szabadon választható kurzusok segítették (Kultúra és építészet – Cságoly Ferenc DLA, Dsc; A modern után? - Kerékgyártó Béla PhD, Simon Mariann PhD; Vizuális kommunikáció – Somogyi Krisztina; Környezetpszichológia – Düll Andrea

PhD, Modern és kortárs holland építészet – Kerékgyártó Béla PhD).

Ez a kiadvány tehát annak az egyéni, kiscsoportos és közös munkának a rész- és végeredményeit kívánja bemutatni, amelyek a posztgraduális képzésben betöltött szerepükön túlmenően remélhetőleg hozzájárulnak a közösség és építészet fogalmának minél tágabb értelmezéséhez. Ezúton illeti köszönet a tematikus évben részt vevő valamennyi meghívott előadót, az egyes programok külsős résztvevőit, a tantárgyak előadóit és nem utolsósorban a közös gondolkodásban részt vevő doktoranduszokat. A tematikus év valamennyi programjának és eredményeinek sikeréhez nagymértékben járult hozzá az a lehetőség, amelyet az “Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” c. projekthez (TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009) való csatlakozásunk tett lehetővé.

Szabó Levente DLA,
a tematikus év felelőse

Bevezető sorok az Építőművészeti Doktori Iskola 2011/12-es tematikus tanévét lezáró évkönyvéhez (Cságoly Ferenc DLA, DSc, az MTA lev. tagja, a BME Doktori Iskola vezetője)

A második tematikus évről (Szabó Levente DLA, a tematikus év felelőse)

Az öt kutatócsoport két féléves csoportos munkájának ismertetése

A DLA-hallgatók írásai és a közös amszterdami tanulmányúton részt vett építészkari PhD-hallgatók holland témájú dolgozatai

Beszámoló a Doktori Iskola közös holland tanulmányútról, valamint két kutatócsoport saját projektjéhez szervesen kapcsolódó útról

Válogatás az őszi félév két rövid határidejű belső tervpályázatára beérkezett munkákból

Ismertetés és összefoglaló a Doktori Iskola nyilvános kiállításáról (FUGA Építészeti Központban, 2011 december) és az Épített közösség c. nyilvános konferenciáról (szervezők: Antal Gabriella, Fazekas Katalin, Kemes Balázs és Somogyi Krisztina, 2012 tavaszi félév)

A tematikus év (Alkotás és kutatás c. kurzus) felépítése

A kötetben bemutatott projektekben és kutatásokban részt vett DLA-hallgatók adatai és elérhetőségei

002 KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉSZET

004

010 CSOPORTOS ALKOTÓ- ÉS KUTATÓMUNKA

050 EGYÉNI KUTATÁSOK

164 TANULMÁNYUTAK

178 KREATÍV FELADATOK

198 KIÁLLÍTÁS ÉS KONFERENCIA

204 AZ 1. ÉS 2. FÉLÉV PROGRAMJA

206 DLA-HALLGATÓK

208 IMPRESSZUM

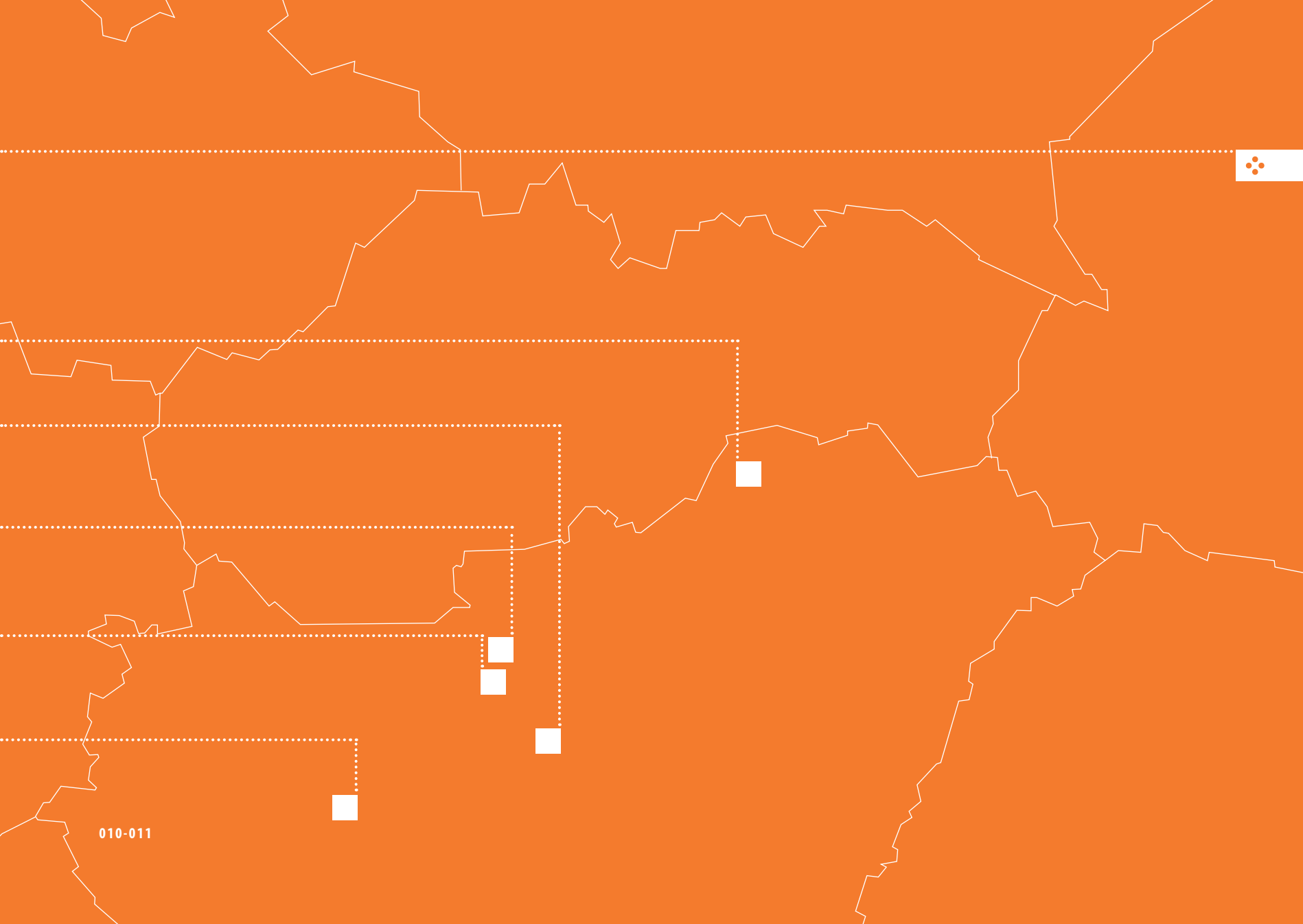

008-009

TARTALOMJEGYZÉK

CSOPORTOS ALKOTÓ- ÉS KUTATÓMUNKA

HAJRÁ BORSOD IPARI TÁJ! /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI PERIFÉRIÁN/ Antal Gabriella, Borzsák Vera, Tánczos Tibor, Varga Piroska (konzulens: Vasáros Zsolt DLA)	012
A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya (konzulens: Balázs Mihály DLA)	020
SZOCIÁLIS VÁROSKÖZPONT ÚJPALOTÁN /LÉPÉSEK A LAKÓTELEPI KÖZÖSSÉGÉRT/ Alkér Katalin, Brósz Csaba, Csízy László, Dombóvári János (konzulens: Karácsony Tamás DLA)	028
SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA /A KIS-PONGRÁCZ LAKÓTELEP REVITALIZÁCIÓJA/ László Tamás, Szabó Dávid (konzulens: Alföldi György DLA)	034
A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET LÉPÉSEI /ÖKOFALU, NYIMBEN/ Bartha András Márk, Dvorzsák Jessica, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia (konzulens: Major György DLA)	042

010-011

ANTAL GABRIELLA, BORZSÁK VERONIKA, TÁNCZOS TIBOR, VARGA PIROSKA (KONZULENS: VASÁROS ZSOLT DLA)

HAJRÁ BORSODI IPARI TÁJ! **Ipari táj rehabilitációja az észak-magyarországi régióban**

Kutatásunk Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi határán elhelyezkedő, Magyarország egyik legelmárvábbnak számító régiójával foglalkozott. A terület szép és különleges adottságai (ipari táj, természeti táj, kultúrtörténeti értékek) éles kontrasztban állnak a jelenleg tapasztalható helyzettel. Hátramaradt használaton kívül álló, pusztuló ipari épületek és rehabilitációra váró ipari területek tarkítják a tájat, amelyek ugyanúgy

hozzátartoznak a régió múltjához, sok esetben jelentős építészeti értéket képviselnek. Célunk a terület értékeinek tudatosítása, perspektívák, víziók felmutatása, inspiráció. Ezért megfogalmaztunk egy olyan lehetséges fejlesztési irányt, amely nem törli el ennek az ipari múltnak a hagyományát. A terület egy régió szintű tematikus út során ismerhető meg, amelynek néhány elemét inspiráló példaképpen a félév során megterveztük.

▲ *Borsod értékei (ipari táj, természeti táj, kultúrtörténeti értékek) együtt adják a régió karakterét. • Az Esztramos mesterséges fennsíkja; • A Bél-kő elbányászott teteje; • A borsodnádasi lemezgyár mellett; • A keleméri ősláp; • Jelenleg is működő cementgyár Ózd mellett; • A rudabányai református templom fakazettás mennyezete*

012-013

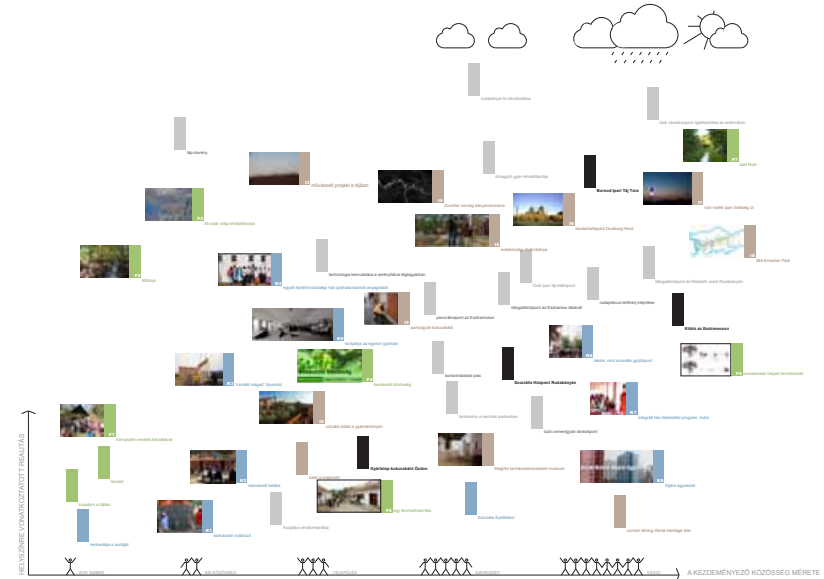
HAJRÁ BORSODI IPARI TÁJ! /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN/

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

tervek és víziók

kortárs példák

meglévő értékek

ÉRTÉKŐRZÉS ÉS AZ ESZKÖZTÁR-MÁTRIX

A régió problémáinak és értékeinek megvizsgálása után a terület fejlesztését célzó eszközökkel kapcsolatban három vezérelvet fogalmaztunk meg. Ezek közül kettő a térség legfontosabb értékeire, egyúttal a legkevésbé kihasznált erőforrásaira, az ipari örökségre és a természeti adottságokra épül. De ahhoz, hogy a táj és az ipari múlt emlékei a régió számára kamatozni tudjanak, a külső kezdeményezők mellett az itt élő embereknek is kezükbe kell venniük saját maguk és környezetük alakítását. Ezért a helyiek közösségfejlesztéséhez való építészeti vonatkozású hozzájárulása képezi a javasolt eszközeink harmadik csoportját. Ezt a három kategóriát használtuk arra is, hogy kategorizáljuk az inspirálás céljából gyűjtött, ha-

sonló kontextusban megvalósított sikeres beavatkozásokat. Továbbá annak ellenére, hogy a helyi fejlesztéseknek a régió szereplőivel együttműködve kell formálódniuk, a térségben rejlő lehetőségek tudatosításához szükségesnek láttuk alternatív víziók felfestését is. Az általunk kidolgozott tervek a példagyűjtésen, valamint a helyi adottságok tanulmányozásán alapulnak.

A jobb kommunikáció érdekében a kutatásunk során összegyűjtött építészeti példákat és javaslatokat a létrehozó közösség mérete és a realitás foka szerint egy eszköztár mátrixban csoportosítottuk. Kutatásunk konklúziója az, hogy az ipari múlt lenyomata, a természeti adottságok és a kultúrtörténeli emlékek együtt

tudnak jelentős értéket, vonzerőt és kitörési lehetőséget biztosítani. A különböző szereplők azonban (az ipari múlt emlékeit őrző helyiek, ásványgyűjtők, természetjárók) a saját szemüvegükön keresztül látják a térséget, s gyakran nem is tudnak a régió többi arcáról.

Ezért egy olyan tematikus út javaslatát készítettük el, amelyen az ipar emlékei mellett a kulturális és természeti értékek is helyet kapnak. 2012 őszén a projekt részeként tervezett kiállításon erre a régiót összekötő Ipari Táj Túrára felfűzve mutatjuk majd be a kutatásunk eredményeit. Ezzel is azt szeretnénk reprezentálni, hogy a térség fejlesztésének kulcsát a regionális együttműködésben látjuk.

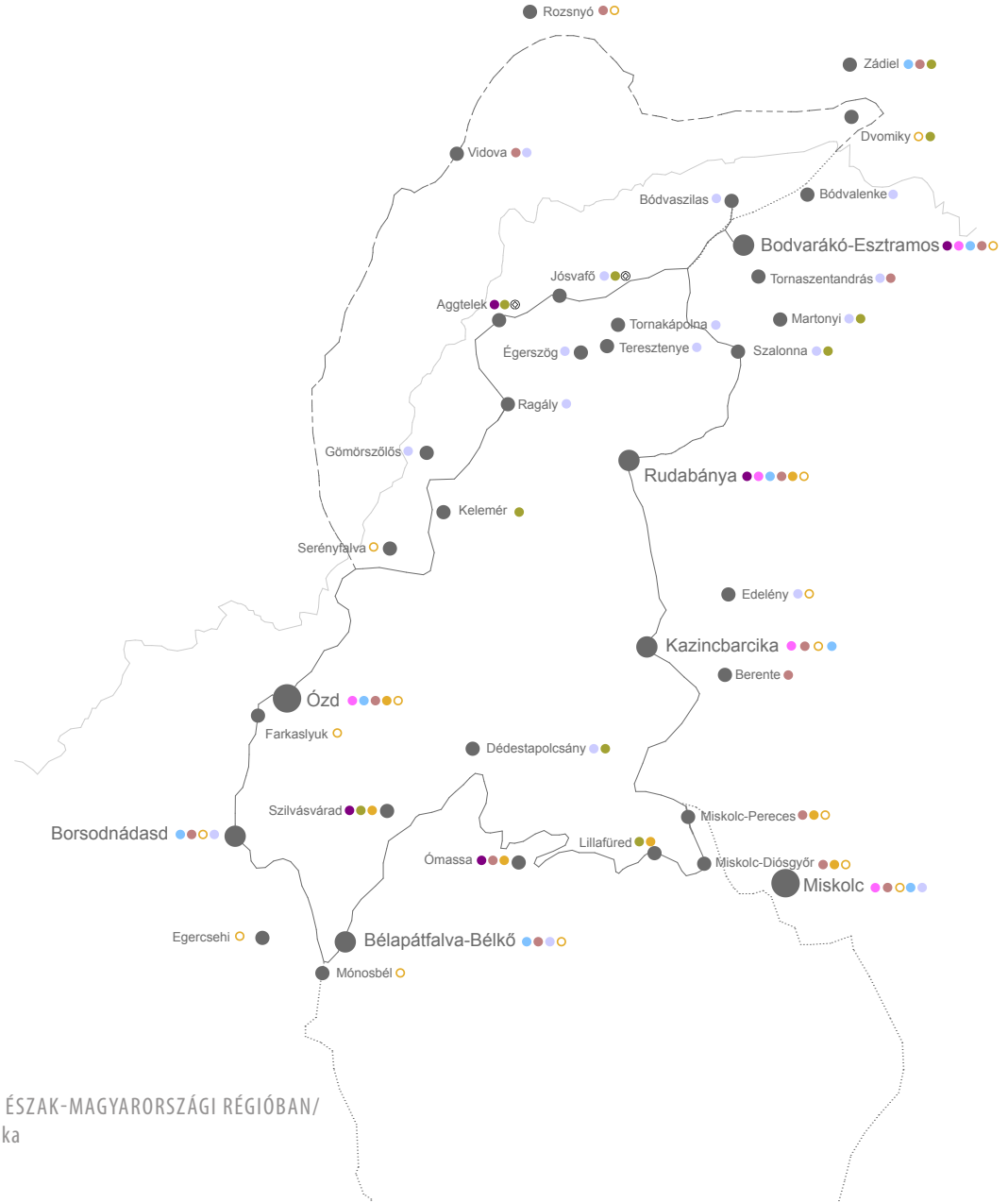
◀ Az ábra három síkja a kutatásunk három fázisát mutatja: 1. Feltérképeztük a helyszín értékeit, s az összegyűjtött információt egy szubjektív értéktárban rendszerezte. 2. Emellett olyan, a terület problémái szempontjából adekvát példákat gyűjtöttünk, amelyek felmutatása sok tanulsággal szolgálhat. 3. Végül a terület lehetőségeit kihasználó javaslatokat dolgoztunk ki.

◀ Az eszköztár mátrixban az általunk készített alternatív víziók mellett releváns kortárs példákat csoportosítottunk a létrehozó közösség mérete és a realitás foka szerint.

- ipari jellegű példák
- ökológiai fenntarthatósággal kapcsolatos példák
- közösségfejlesztéshez kötődő példák
- nem kidolgozandó javaslatok
- megtervezett koncepciók, víziók

▶ A Borsodi Ipari Táj Túra keretében tematizáltuk a régió ipari, természeti és kultúrtörténeti értékeit. A frekvenciált helyek mellett az út egy körre fűzi és közeli pontok halmazaként gyűjti össze a potenciális lehetőségeket is.

- kulcsállomások
- látogatóközpont
- panoráma pont
- látogatható ipari épület
- nem látogatható ipari épület
- ipari táj
- természeti érték
- kulturális érték
- ⊗ világhörökségi helyszín

014-015

HAJRÁ BORSODI IPARI TÁJ! /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN/

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánzos Tibor, Varga Piroska

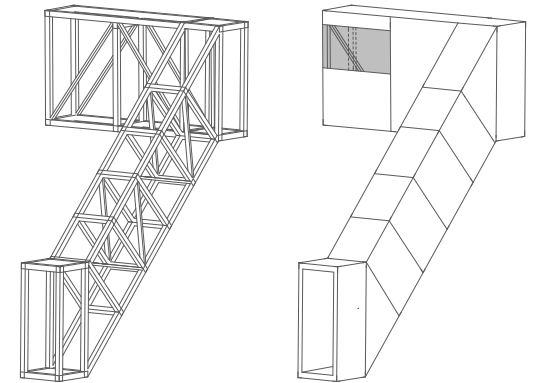
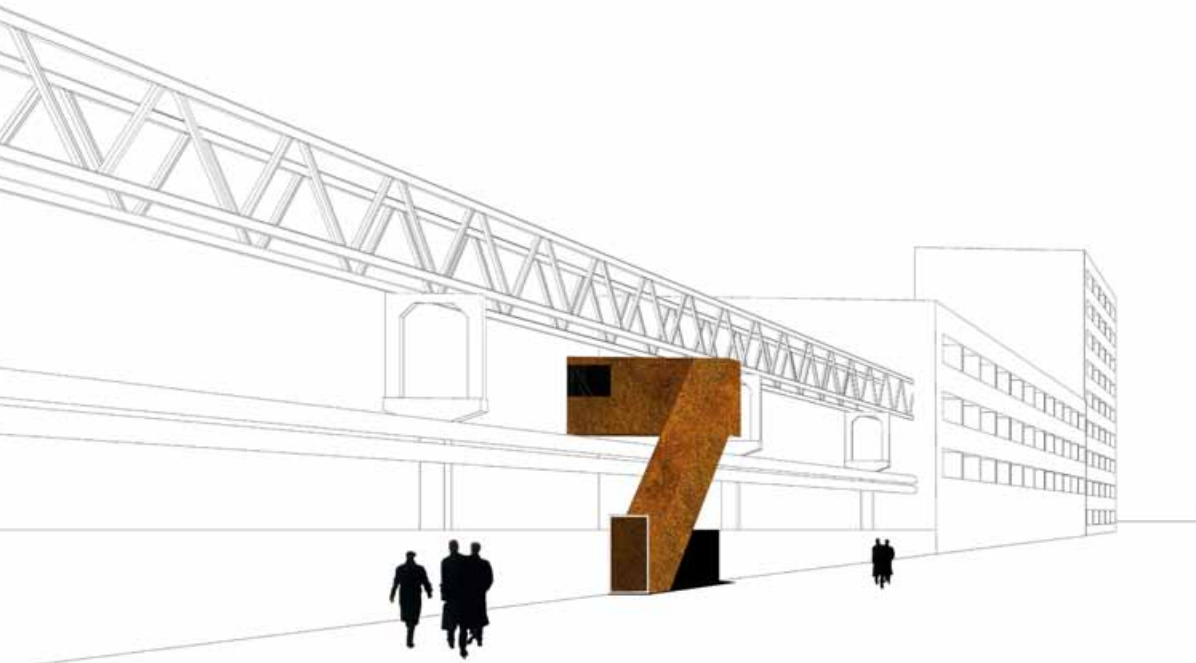
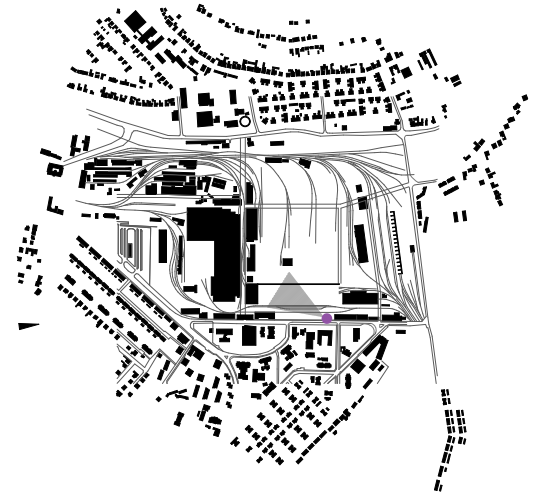
GYÁRTELEP-KUKUCSKÁLÓ ÓZDON

Ózdon a városvezetés hosszú távú terve egybecseng a városlakók igényével, hogy az egykori gyárterületet visszaintegrálják a városi élet mindennapjainak a színterei közé. A város jelenleg keresi a gyár bezárása miatt elvesztett identitását. Ezt szimbolizálja, hogy két éve helyreállították a gyár műszakváltását jelző szirénákat, valamint hogy saját emléknappá nyilvánították a kilenc kémény lebontásának napját.

A tervezett gyártelep-kukucs-káló megvalósulása egy hosszú távú elképzelés első állomása annak érdekében, hogy elkezdődjön a társadalmi párbeszéd Ózd új köztereiről, a gyár jövőbeli szerepéről. A kukucs-káló

jelképesen az elbontott kilenc kémény területére kerülne, helymegjelölési szándékkal. A bontással itt már elkezdődött a város betüremkedése a gyár területére, idővel a múzeum és egyéb közfunkciók közelsége miatt itt alakulhatna ki a város főtere is.

A kukucs-káló aktualitását az adja, hogy az új állami fejlesztés keretében tervezett Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA) megépülése lehetőséget adhat a városnak arra, hogy hosszú távon megnyissa a gyártelepet, az új funkcióval jövőt adjon ennek a területnek, és a MaNDA megépülésével rendezze a gyárhoz tartozó közterületeit is.

- az ózdi gyárterület helyszínrajza (Németh Ákos)
- ◀ látványterv a Gyár utca irányából, az elbontott 9 kémény helyére tervezett gyárbetekintőről
- ◀ axonometria a kukucs-kő felépítéséről, amely a helyszínen talált acélszerkezetekből épülne
- ▲ Megjelölt hely az ipari tájban
- ▲ Látványterv a hegy platójáról
- ≡ A tervezett forgódob-játék metszete
- ▼ Az Esztramos-hegy helyszínrajza

KILÁTÓPONT AZ ESZTRAMOSON

Az Esztramos hegy mesterséges fennsíkja a vasérc- és mészkőbányászat során keletkezett. A hegy tetejéből 30-80 métert bontottak el, gomrában egy 7 szintes bányavágat-rendszer és védett cseppkőbarlangok találhatóak.

Gyalogút vezet fel a fennsíkra, ahonnan körbenézve érzékelhetővé válik a régió hármás jellege (ipari, természeti és kultúrtörténeti értékek gazdagsága). A hold-

béli táj egy kővel borított részén kapott helyet az egyetlen tervezett elem, a forgódob-játék. A döntött faburkolatos acélszerkezetű forgó plató egy vasbeton alszerkezeten helyezkedik el. Méreténél fogva csak több ember együtt tudja használni a játékot, a koncepció az élmény kollektív megélésére alapoz. A meglévő közúzógépjármű és csarnoka bejárható a terv szerint, a csarnokszerkezet tisztítás után fehér festést kap.

016-017

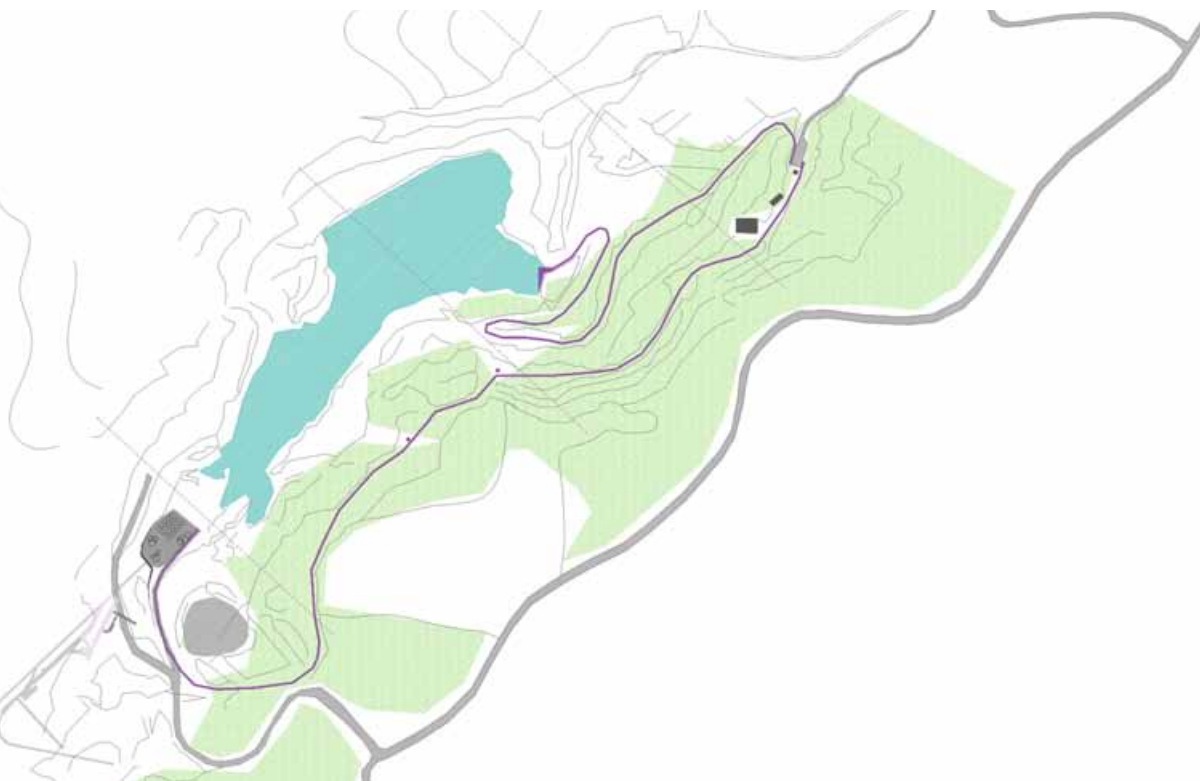
HAJRÁ BORSODI IPARI TÁJ! /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN/

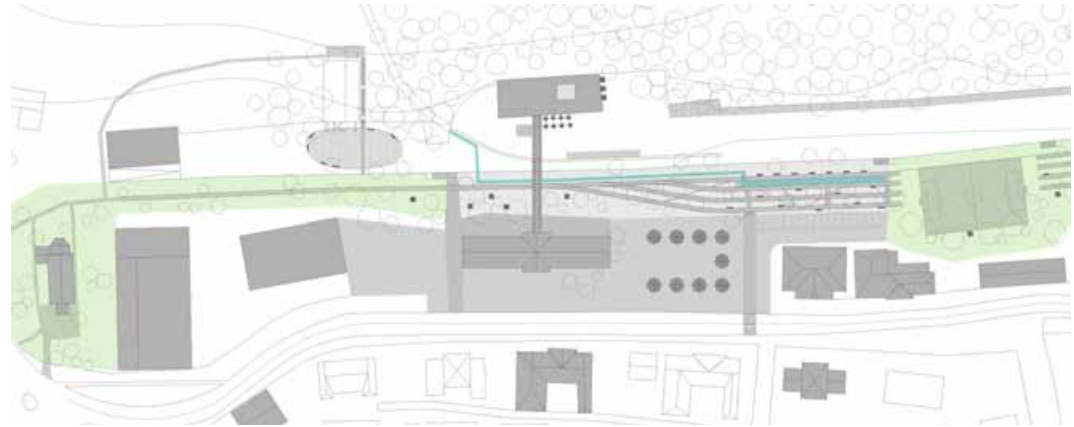
Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

A RUDABÁNYA BÁNYATÓ FELTÁRÁSA

A Rudabánya és Felsőtelekes határában található tó a vasércbányászat során keletkezett. A bányaművelés után hátramaradt üregben meggyűlt a víz, a külszíni fejtési területeket pedig elkezdte visszahódítani a természet. A helyszín adottságai nagyon jók, az ipari táj a zöldeskék tóval egyedülálló látványt nyújt. Itt található a világszenzációnak számító Rudaphitecus Hungaricus lelőhelye is, elég méltatlan állapotban. A bánya területe jelenleg nem bejárható, a bányászati tevékenység miatt instabillá vált talaj omlik, az utak átláthatatlan hálózata olykor veszélyes helyre vezet. A terv célja a bányató és

a lelőhely bejárhatóvá tétele, valamint a terület feltárása az érdeklődők számára. Ennek egyik fontos eleme a Rudabánya központját a tóval összekötő 4 km hosszú bányavágat, amelyben víziónk szerint az egykor bányászokat szállító kisvasúton közelíthetnék meg a látogatók a járat tó felőli végére tervezett, ipari múltat bemutató földalatti kiállítóteret és információs pontot. Innen indulnának ki a tanösvények az archeológiai lelőhelyhez és az ásványgyűjtő helyhez. A régészeti feltárás területén egy kisméretű kutatóbázis szolgálná ki az archeológusok igényeit, mellette pedig egy kilátótorony kapna helyet.

RUDABÁNYA - VÁROSKÖZPONT

Két domb közötti keskeny völgyben egy ipari-vasúti terület köré szerveződött Rudabánya központja. Itt rakták vagonokba és szállították el egykor a város közelében kitermelt vasércet, s itt kaptak helyet a település köztisztviselői is. A bányászathoz kapcsolódó szociális és ipari épületeknek azonban csak egy kis részét töltötték meg új funkciókkal.

Véleményünk szerint a jelenlegi városközpont egyik legfőbb problémája az, hogy a hosszan elnyúló völgyben a használaton kívüli ipari-vasúti zóna mellett a szűkös hely miatt nem alakulhatott ki a városi életet befogadó

terjedés, ezért a terület nem tudja centrális szerepét betölteni.

A vasúti zóna rehabilitálásával lehetőség nyílik egy új, központi térség kialakítására, amely jól kapcsolódhatna a város köztisztviselőihez. A Rudapithecus-lelőhely, a múzeumok és a még megmaradt ipari emlékek miatt a városba érkező látogatók fogadóhelye, s egy regionális tematikus út központja is lehetne. A javasolt oktatási célú kertek, játszótérek, sportolási és szabadidős tevékenységre szolgáló területek pedig a helyiek lehetőségeit gazdagíthatják.

- *Metszet a tanösvény kilátópontjánál*
- *Metszet a vágat tó felőli végénél*
- ◀| *Helyszínrajz a rudabányai bányató kialakításáról*
- ◀ *Látványtervek (lelőhely; kilátás az ásványgyűjtő helyről)*
- ▲ *Látványterv az ércsurrantónál lévő csúszdáról*
- ▲ *Látványterv a városközpont lineáris parkjáról*
- ▼ *Helyszínrajz a rudabányai városközponttól*

018-019

HAJRÁ BORSODI IPARI TÁJ! /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN/

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánzos Tibor, Varga Piroska

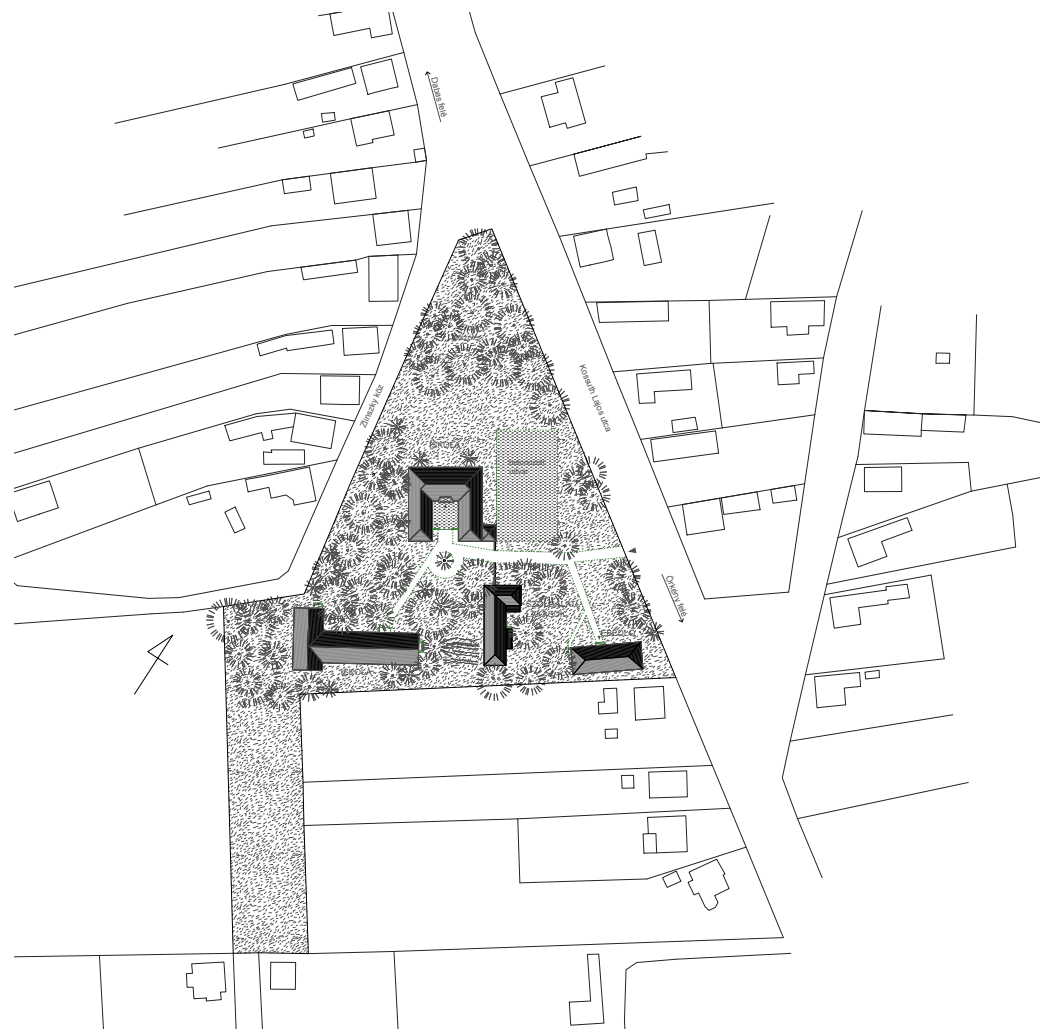

HAKKEL MÁRTON, KOVÁCS ZSÓFIA, TATÁR-GÖNCZI ORSOLYA (KONZULENS: BALÁZS MIHÁLY DLA)

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA

A gyóni Zlinszky-kúria életének mai lehetőségeit vizsgáljuk a családdal és az önkormányzattal együtt. A hely a családi múlt szellemi és fizikai gyökereiből táplálkozva a szűkebb és tágabb értelemben vett közösség aktív részeseként szeretne egy olyan fenntarthatósági központtá válni, amely közvetítő szerepet tölt be ennek hétköznapi, falusias aspektusai, illetve a témáról nemzetközi szinten folytatott dialógus között.

Ennek fényében a hely működésére vonatkozóan kiindulási pontként értelmezzük: a család tagjainak jelenlétét; a Dabasi Önkormányzattal folytatott együttműködést a jogi megegyezésnek megfelelően az átalakításra, a fenntartásra és a használatra vonatkozóan; az ingatlanegyüttes hosszú távon anyagi értelemben vett önfenntartását; az épületeknek és a kertnek a fenntarthatóság szellemében történő átalakítását.

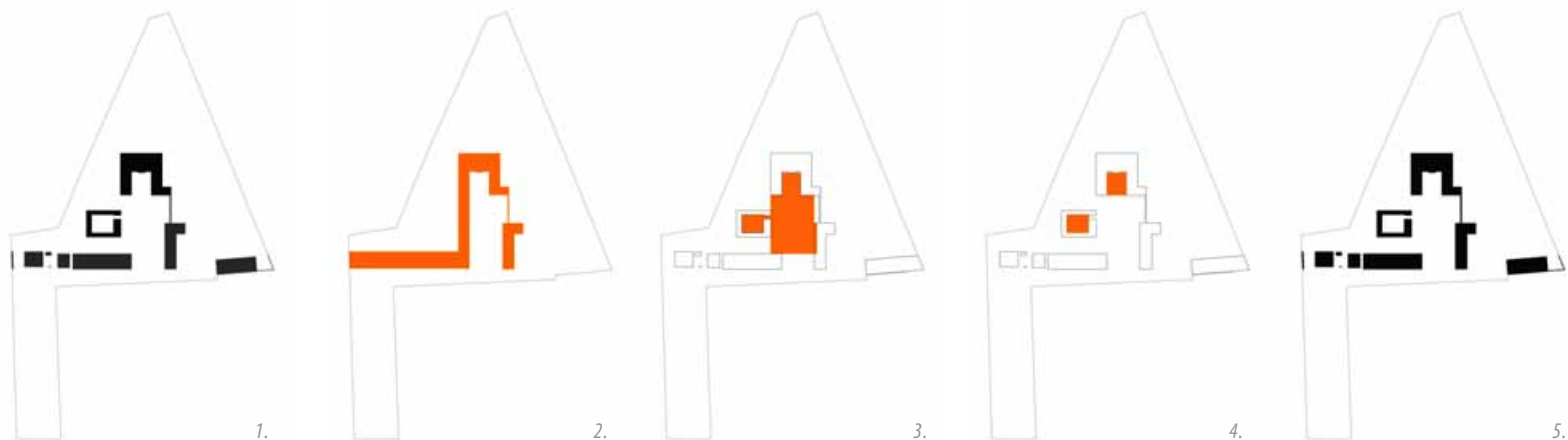

- ◀ Zlinszky-kúria műemlék épülete
- ▲ meglévő épületek fotói (1:kúria; 2:tornác, cselédház; 3: iskola; 4: ebédlő, hajdani kocsiszín) 2011 őszén
- ▲ Dabas elhelyezkedése Pest megyében
- ▶ a telek jelenlegi beépítettsége

020-021

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA

Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya

A TERVEZÉSI FELADAT

Egy régi történet újraélése, folytatása az, hogy az Építőművészeti Doktori Iskola keretein belül tanulmánytervet készítettünk a gyóni Zlinszky-kúria épületegyüttesének családi, közösségi használatbavételéhez. A 18. század derekán, hűséges, gondos szolgálataiért, gróf Pálffy János (nádor) nemesi adománylevelében (donáció) gyóni birtokot juttatott Zlinszky János részére, aki az 1770-es években, a nagytétényi Száraz-Rudnyánszky kastély mintájára, egyszerűsített formában meg is építette családjának otthon adó elegáns kúriáját. Leszármazottai - rövidebb megszakításokkal ugyan - itt éltek közel 200 éven át, mígnem a második világháború után a birtokot, a telket s a házakat államosították. A kúriába (önkor-

mányzati) általános iskola költözött, melynek bővítésére a '80-as években egy további iskolaépületet is emeltek. A korábban cselédházként és konyhaként működő "tornácos épületet" az oktatók számára rendeltetett szolgálati lakásokká alakították. Az istállóból étkezőépület lett. Ennek a történelmi hullámvölgynek a végén, a 2000-es évek elején hozta meg - Gyónt is magába foglaló - Dabas város azon határozatát, miszerint amennyiben található erre megfelelő jogi megoldás: a városvezetés szorgalmazná, hogy a Zlinszky-ek eredeti épületeiket és telküket valamilyen formában visszakapják. Ennek a döntésnek folyamánya, hogy a család lelkes tagjai ötletbörzébe, programkeresésbe-formálásba kezdtek a kúria

és épületeinek használata kapcsán. Így születtek meg egy génbank és mintakertészet, illetve egy fenntarthatósági szabadegyetem működési körvonalai. Ehhez a vázlatos programhoz készítettünk olyan építészeti tanulmánytervet, mely a mindent magába foglaló ideális állapot felől teremthet a fejlesztési munka továbbviteléhez (pályázatok, együttműködés az önkormányzattal) helyenként provokatív, helyenként megnyugtató kiindulási alapot.

Az önkormányzat és a település részéről ezzel párhuzamosan pedig egy olyan igény fogalmazódott meg, hogy egy korszerű közösségi tér jöjjön majd létre, ami alkalmas nagyobb rendezvények befogadására is.

ALAPGONDOLATOK

A tervünk alapgondolatait a következőképpen lehetne összefoglalni: A kúria épülete a vidéki kastélyok mintáját (három oldalról épülettömeggel körbezárt udvarra szervezett épületek) követve egyszerűsítéssel jött létre és vált a településrész központjává. Ezt a viselkedésmódot folytatva terveztük tovább a kúria együttesét; ezt a szerkesztési elvet tárgítottuk ki a teljes telekhasználatra. A városi nagyvonalú terek igényét igyekeztünk ötvözni a vidéki józan építészeti hozzáállással. A négy épület egységét a központi, városias udvar hozza létre. A fenntarthatóság elvét az építészet nyelvére lefordítva arra jutottunk, hogy ha megfelelő tartalommal töltjük meg azokat a tereket, amelyek helyzetük, méretük, arányuk révén alkalmasak a további, megújuló használatra, akkor használatuk folytonossága biztosítható, tehát maga az épület fenntartható. Viszont, ha egy meglévő épület szerkesztési elve, szerkezete, térarányai nem teszik lehetővé a hosszabb távú, újabb használatot, akkor a kompromisszumokkal teli jelentős átalakítások helyett új, tovább fenntartható épületet javasolunk a meglévő helyére. A kúria mellett a tornácos épületet és a hajdani kocsiszín épületét fenntarthatónak értékeltük, az iskola helyére viszont új épületet terveztünk.

► Koncepcióábrák:

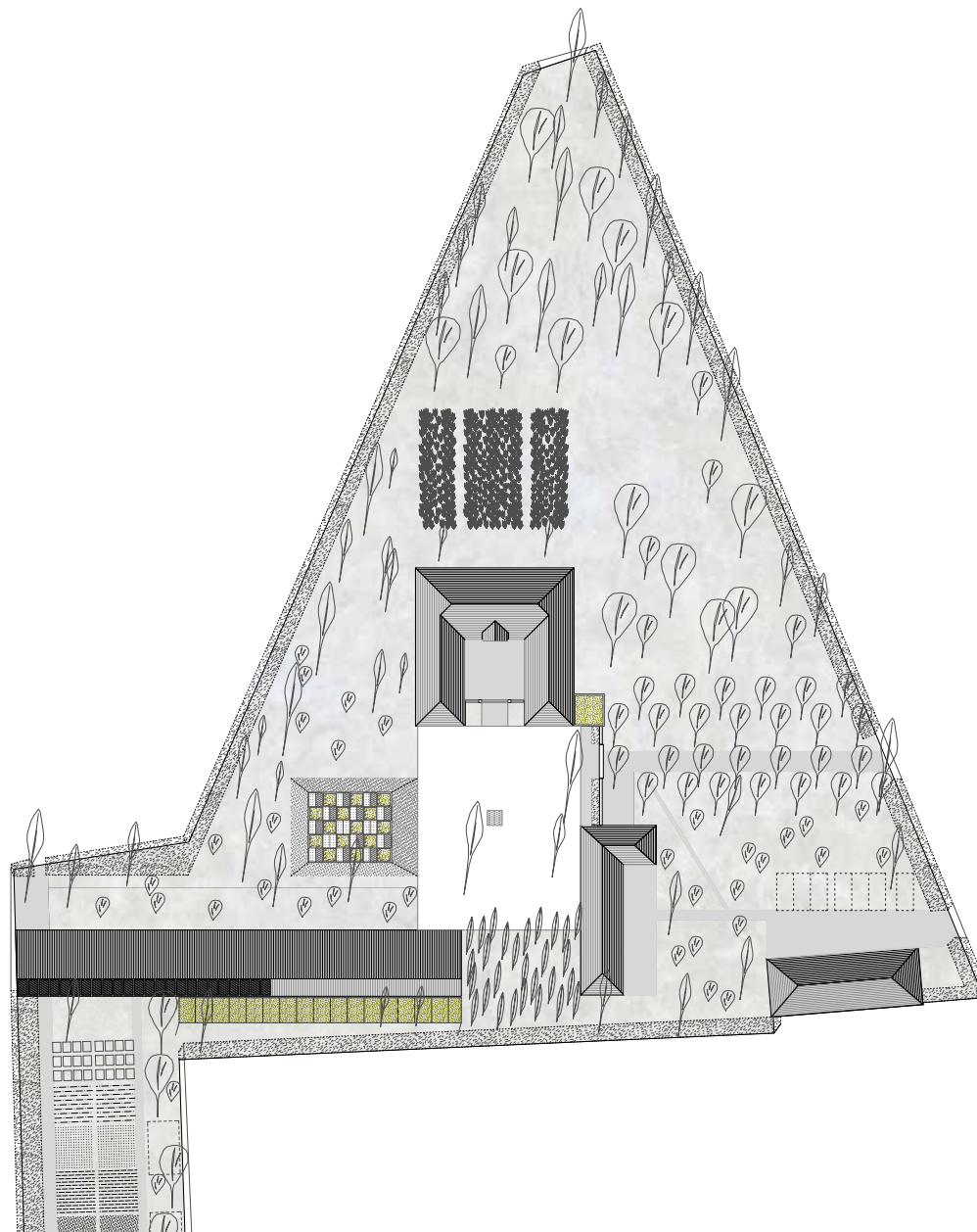
- 1: a tervezett épületegyüttes;
- 2: a szerkesztési elv kiterjesztése, egység létrehozása;
- 3: központi udvar köré szervezett épületek;
- 4: az új épület a kúria rendjéből indul ki;
- 5: főfunkciók és kiszolgáló épületek

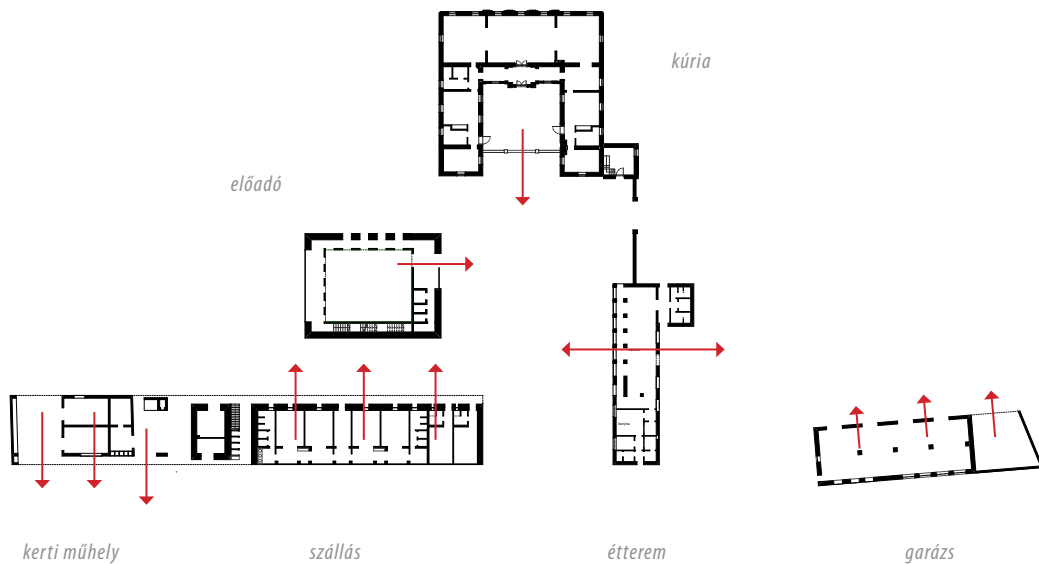
► Beépítési javaslatunk

022-023

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA

Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya

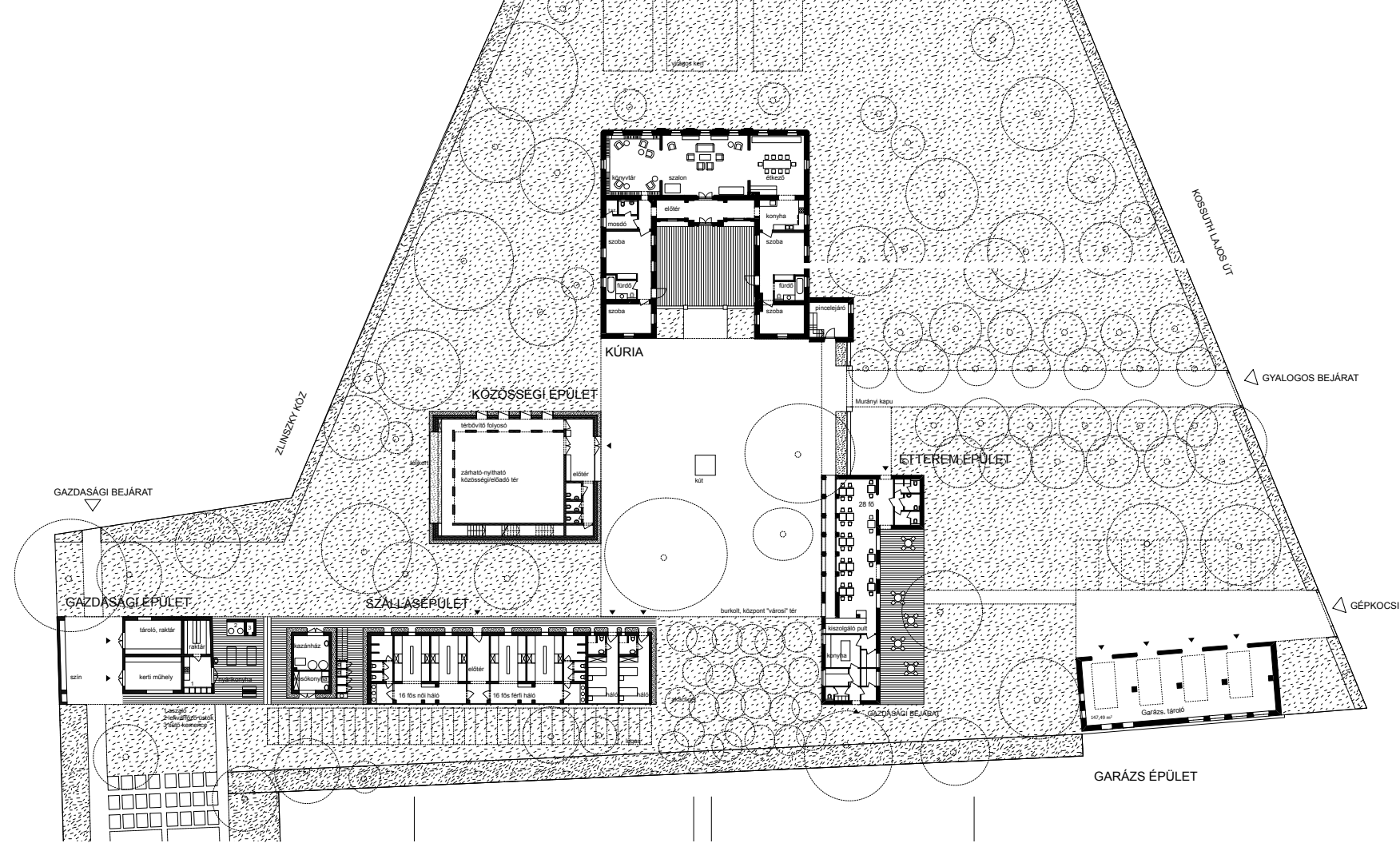
FENNTARTHATÓSÁGI SZABADEGYETEM

Ifj. Dr. Zlinszky János és unokaöccse Kuslits Béla egy Fenntarthatósági Szabadegyetem létrehozását tervezi a kúriaépületek bővítésével. Ez egy évente tartott, több hónapos nyári egyetem lenne, ahol közép-kelet-európai diákok gyűlnek össze, hogy nyitott szellemi műhelyben képezzék tovább magukat. Másrészt szintén célközönség volna a környékbeli gazdák, amatőr kertművelők köre, akik részére előadásokat és gyakorlati tanfolyamokat szervezne az intézmény. E fenntarthatósági tudásközpont fontos tényezője a "tanító környezet":

a mintaszerűen gondozott dísz- és haszonkert valamint gyümölcsös és a jó minőségű, lehetőleg helyi anyagokból épülő, gazdaságosan üzemeltethető épületek. Az iskola épületei nemcsak építőelemeikben és szerkezeteikben, hanem logikusan átgondolt, az optimális használatához igazított térszervezésükben is kifejeznék egy takarékos életvitelre felhívó, tanító mozgalom üzenetét.

A programban szerepel egy oktató/előadóterem, szállások, kert műhelyek és a kúriában egy kisebb szakkönyvtár.

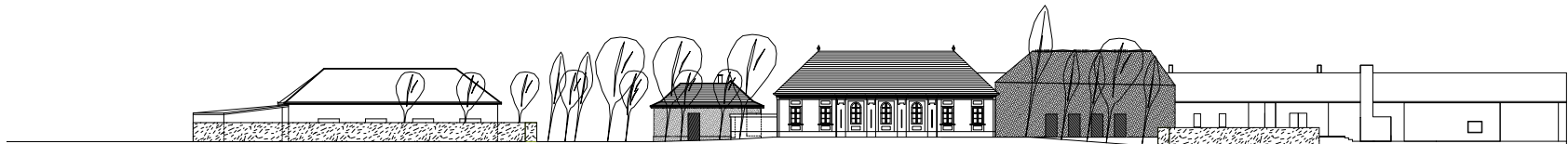

- Funkcióséma
- ◀ ketrészlet: a gyümölcsös
- ▲ Alaprajzi javaslatunk

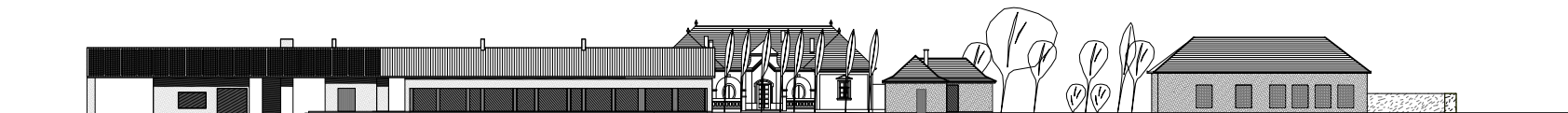
024-025

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA

Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya

Kassuth Lajos út sövény étterem északi homlokzat kúria északi homlokzat közösségi épület északi homlokzat sövény Zlinsky köz

szín gazdasági épület déli homlokzat szállásépület déli homlokzat akácós liget étterem déli homlokzat garázsépület déli homlokzat Kassuth Lajos út

A TERV

A három megmaradó épületről

A három változatlan funkciójú épületben a terek felújítást, visszaállítást igényelnek. A kúriában a főhomlokzat mögött lévő hármastér képviseli a nagyvonalúságot, ez ad lehetőséget közösségi események befogadására. Az oldalszárnyak pedig lehetővé teszik a szeparáltságot, önálló lakrészek alakíthatóak ki a család számára. A ma szolgálati lakásként működő tornácos épület hajdan cselédháznak, konyhának épült. Ezt a jellegét javasoljuk visszaállítani azzal, hogy itt kapott helyet egy kis étterem-kávézó. Belső válaszfalaktól megtisztítva létrejöhet egy egységes tér a tornác mögött, azzal teljesen összenyitható módon. A többtől leváló épület a főúthoz közel hajdan kocsiszínként szolgált. Beépítése alkalmassá teszi, hogy gépkocsitárolóként használjuk a továbbiakban is.

A két új épületről

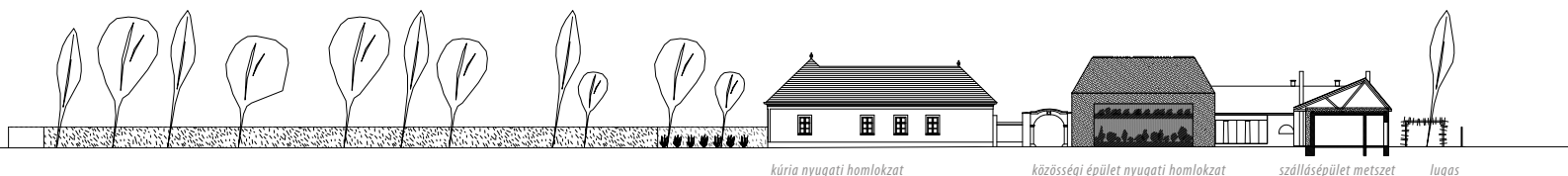
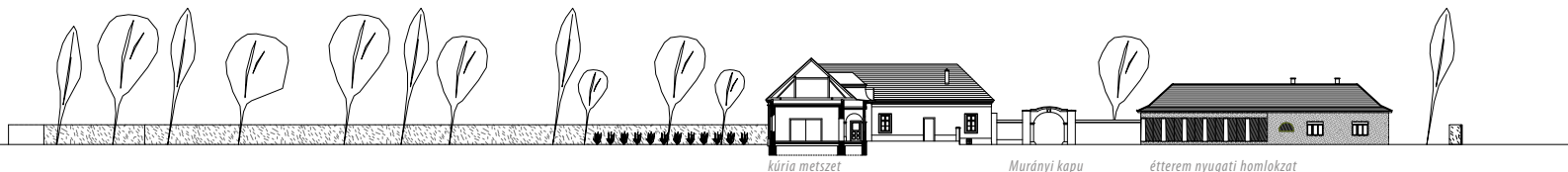
A Szabadegyetem új épületeit mind funkcionális programjuk, mind tér- és tömegalakításuk tekintetében két domináns formáló erő hatotta át. Egyrészt a vágy a város

sias nagyvonalúságra, amely sok tekintetben kimutatható a helyiek életében, s amelynek legszembevetőbb példája maga Dabas települése, amely a térség központjaként, szolgáltatásaiban és középületeiben városias minőségeket céloz meg. Másrészt kikerülhetetlennek látszik, hogy minden döntésünkben mértékadónak vegyük a vidéki ember józanságát, ami a fenntarthatósági szabadegyetem eszmeiségének is méltó kiindulási pontja lehet. E két erő azonban másként hat egyik és másik épületfunkcióra: a kortárs igényeket is kiszolgáló előadóterem e helyütt előzmények nélküli térfajtája városias mintákból merít többet, míg a szállás- és műhelyépületek egy parasztház elemi világának egyszerűségét veszik példamutatónak.

Az előadóterem a többtől függetlenül, önálló egységként (konferencia) is működtethető épület. Ugyanakkor a szabadegyetem centruma, ahol nagyobb közönség számára lehet előadásokat tartani. Jó akusztikájú tér, amelyet a város is használhat koncertek, rendezvények alkalmából. A belső, nagy légtérű, külső zavaró hatásoktól elzárható

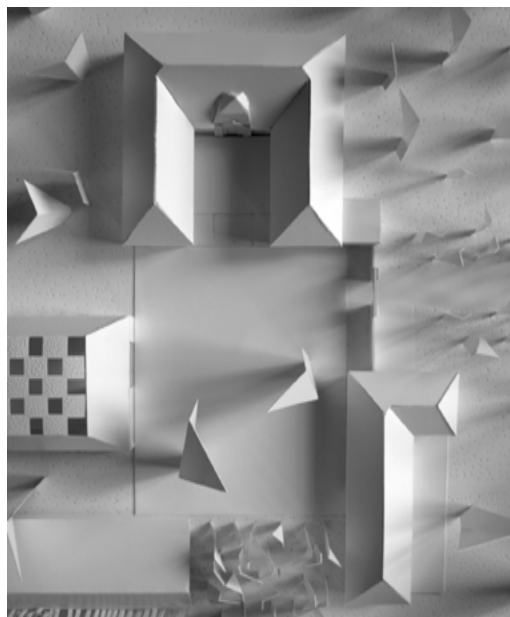
előadóteret egy köztes tér: kerengő folyosó keríti, védi. Ez minden égtájban más-más funkcióval bír: kelet felől beenged a házba, kiszolgáló helyiségeknek biztosít teret, észak felől kilátást nyújt a parkra, egybenyitható vele, a dél-nyugati napsugarakat egy télikert (naptér) hasznosítja, dél felől pedig egy kényelmes egykarú lépcsőn az előadó galériájára jutunk. A galérián kicsi könyvtárat, tanulóasztalokat helyeztünk el, innen is jól figyelemmel követhető az előadás. A ház tartószerkezete hőszigetelt vasbeton, melyet átszellőztetett nádburkolat takar.

A szállás- és műhelyház tömege az egységet teremtő hosszú aszimmetrikus nyeregterő alatt egyre kisebb egységekre bomlik a hátsó, gazdasági kertrész felé haladva. A tető síkja a déli oldalon meredekebb, hogy napelemeket és napkollektorokat lehessen elhelyezni. A szállásépület és a belőle kiszakított mosoda- és kázanház fűtött, szalmával vastagon hőszigetelt. A szobák kialakításánál a cellás (szállodaszzerű) elrendezéssel ellentétben igyekeztünk közösségi együttlétet differenciáltan kiszolgáló, részben szeparált, részben egybe-

nyitott hálótermet létrehozni. Ezek délre nyitottak nagy üvegfelületekkel, amit az épület elé telepített lugas véd az erős nyári napsugárzástól. Körülbelül 40 fő részére biztosítható hajlék, ezen felül pedig nyári tömegszállás alakítható ki a padlástérben - ez utóbbit, illetve a kertben dolgozókat szolgálják a tető alatti kerti zuhanyzók, mosdók és (komposzt-)WC-k. A fűtetlen gazdasági rész két egységből áll: kerti műhely (egyben gyakorlati oktatóhely), ahol a kert fenntartásához szükséges eszközök tárolhatók és zárt térben készíthetők el a kertészkedés kellékei, és a nyári konyha, amelynek nagyobb része fedett-nyitott, egy kemence körül szerveződő tér, a termények feldolgozásának színhelye.

- ▼ tervezett metszetek
- ▲ tervezett metszetek
- ▶ makettrészlet a központi udvarról

A kertről

A kúriához tartozó telek ugyan már töredéke egykori kiterjedésének, mégis felidézi annak mivoltát. Az épületegyüttes működése szempontjából alapvető fontosságú a tervezett dísz-és haszonkert, amely az itt élők látásmódját első benyomásként tudja közvetíteni. A központi „városias” tér, amely egyben az épületek és az emberek találkozási helye, a közösségi élet színtere. Az ezt körülvevő kertrészek pedig az egyes épületekre reagálva már egyéni, elvonulást igénylő tevékenységre is lehetőséget adnak. A kúria körül laza, ligetes, cserjékkel és gyümölcsfákkal színesített táj terül el, az épület tengelyébe szerkesztett virágoskerttel. A kertkaputól egy szabályosan ültetett gyümölcsösön keresztül jutunk el a Murányi-kapuig. A „teret” a déli oldalon sűrű akác liget zárja le, a szállásépület pedig nyaranta ki tud bővílni a szőlőlugas alá. A telek hátsó nyúlványához, amelyben termesztés történik majd, a gazdasági épület vezet át.

026-027

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA

Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya

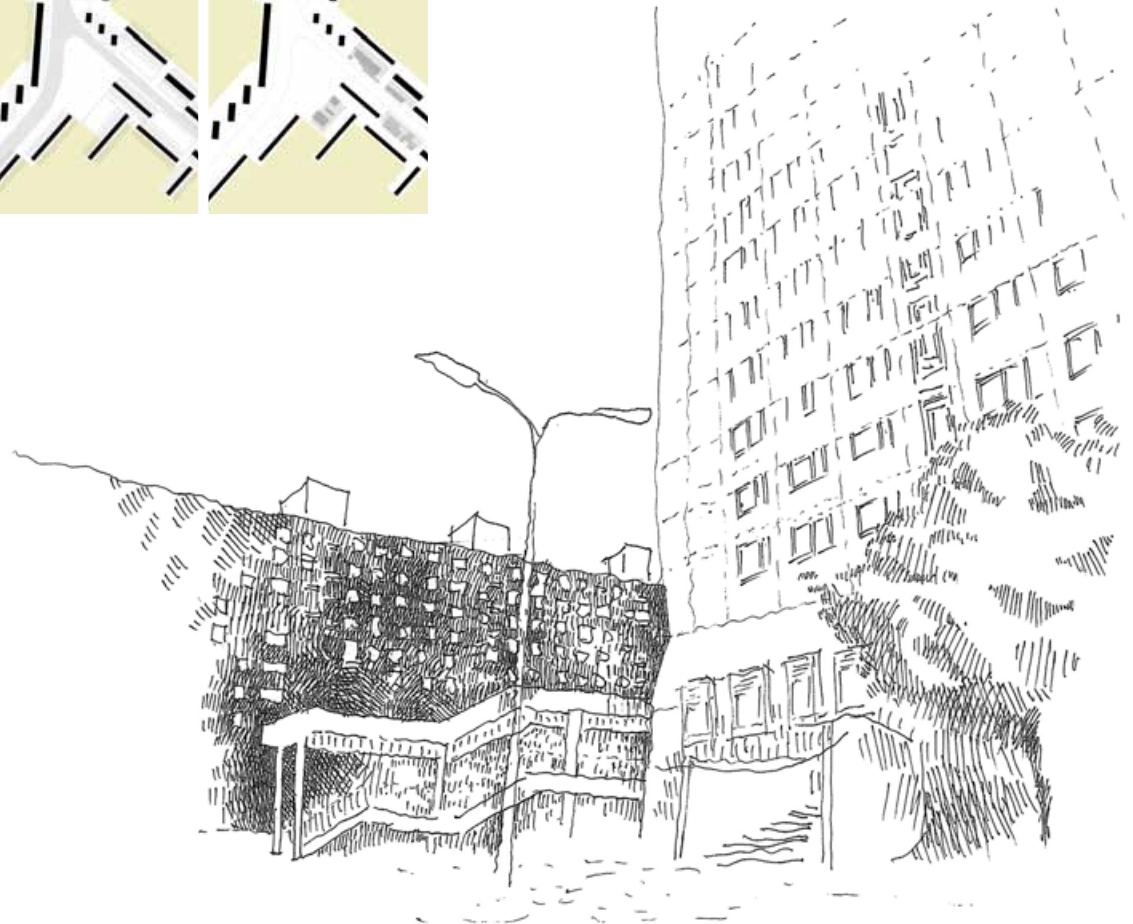
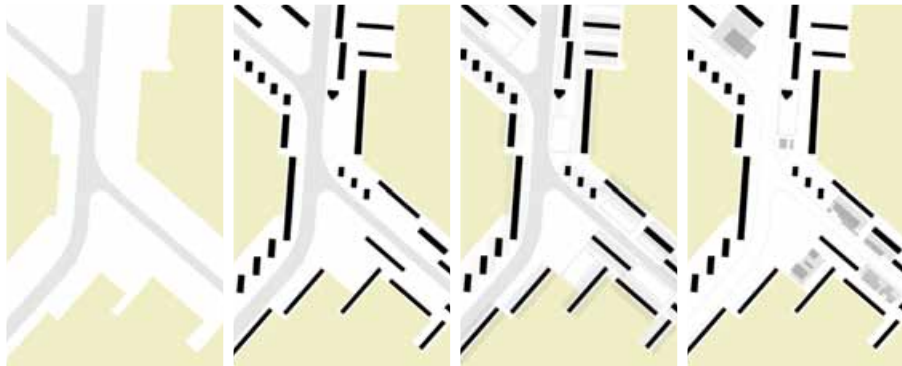
ALKÉR KATALIN, BRÓSZ CSABA, CSÍZY LÁSZLÓ, DOMBÓVÁRI JÁNOS (KONZULENS: KARÁCSONY TAMÁS DLA)

SZOCIÁLIS VÁROSKÖZPONT ÚJPALOTÁN **Lépések a lakótelepi közösségért**

A XV. kerületben példaértékű összefogás bontakozott ki a helyi vezetés és a civil szféra között, felismerve a helyi közösségek bevonásában rejlő városmegújulási lehetőségeket. A kerület élen jár az ehhez szükséges infrastruktúra és kommunikációs hálózat kiépítésében. Kiindulásként a kerülettel foglalkozó szakemberekkel vettük fel a kapcsolatot, különös tekintettel Péterfi Ferenc közösségfejlesztőre és László Tamás polgármesterre,

akiknek a segítségével valós problémákat próbáltunk feltérképezni.

A beépítés súlypontjában húzódó lineáris városközpontot választottuk vizsgálataink helyszínéül, ahol a lakótelepek jellegzetes problémái koncentráltan jelentkeznek. A kutatásból származó közös alapok lefektetése után kiemeltük a terület egy-egy kulcsponjtját, melyeken vállaltan sokszínű építészeti kísérleteket végeztünk.

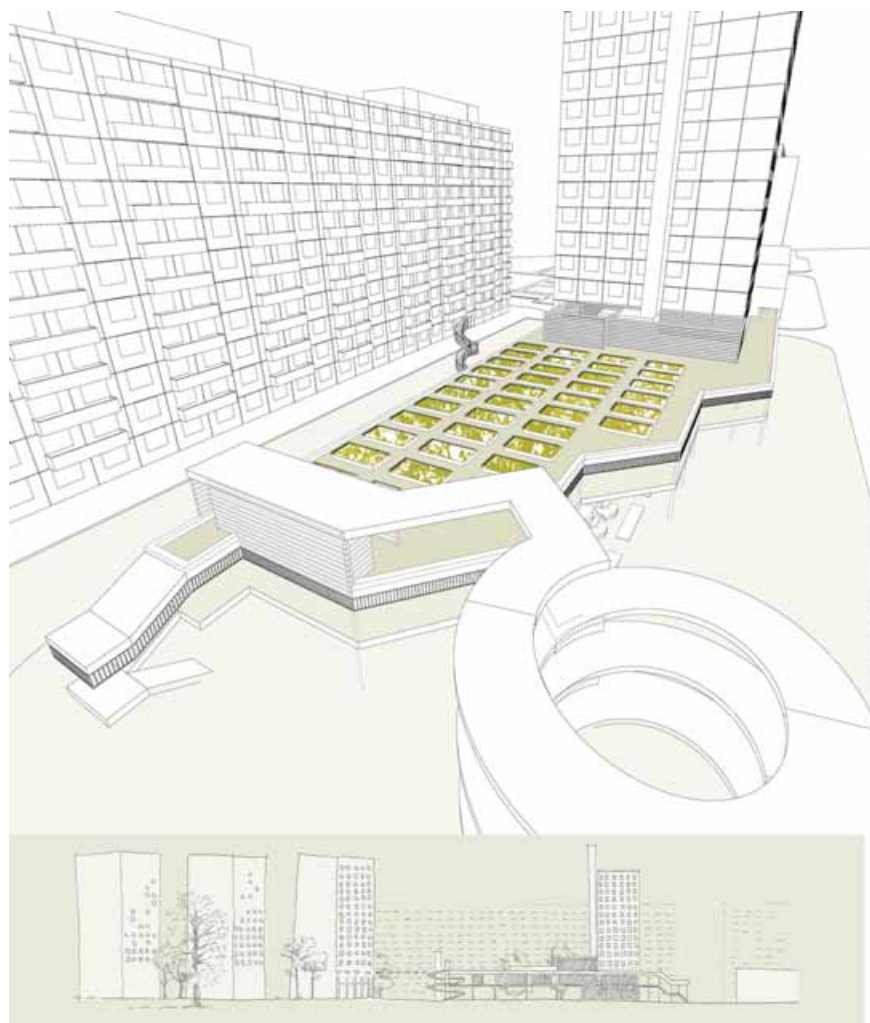

- ▲ *Helyszínrajzi részletek - sűrűsödések és kapcsolatok*
- ▼ *Lakótelepi hangulatkép*

028-029

SZOCIÁLIS VÁROSKÖZPONT ÚJPALOTÁN

Alkér Katalin, Brósz Csaba, Csízy László, Dombóvári János

KERTES HÁZ

A beavatkozások eszköze a közösségi aktivitás fokozása, a helyhez kötődés növelése, találkozási pontok létrehozása. A helyi közösségi szervezetek erősek, csak helyszínen szűkölködnek.

A lineáris városközpont egyik fontos eleme egy kereskedelmi, szolgáltatóház. Sokan csigapatikának vagy spirálháznak hívják az épületet, ami egy igazi tájékozódási pont. Ma a ház kritikusan rossz fizikai állapotban van, kisebb üzletei teljesen kiürültek.

A lakók felé zártságával forduló épületet a lehető legnagyobb mértékben meg kellene nyitni, átlátásokat biztosítva horizontálisan és vertikálisan is. A vázszerkezet megőrzésével, felújításával az emblemikus épület tovább élne, magába foglalva a közösségi funkciókat. A földszinten fedett nyitott tér alakul ki, mely otthona lehet egy bolhapiacnak, lüktető rendszerességgel, személyes kapcsolatokra épülő vásárlással. Az emeleten kisebb dobozokat épít együtt a közösség, melyek jogi, illetve hiteltanácsadással segítik a későbbiekben őket, a nyitott ajtó iroda szintén itt kapna helyet. A legfelső szintre közösségi kertek kerülnek, melyek jól láthatóak a környező panelekből, megközelíthetőségük miatt mégis védett a "munka gyümölcse". A kis kertek évről évre kiadásra kerülnek, a gondoskodás jelképévé válhatnak. A szerkezet szimbolikus erejét erősítené a spirális rámpa tovább futtatása és a többi lépcső kiemelése.

A változást szeretnék egyszerű lépésekkel, kis anyagi ráfordítással és, amennyire ez lehetséges, a lakosság bevonásával elérni.

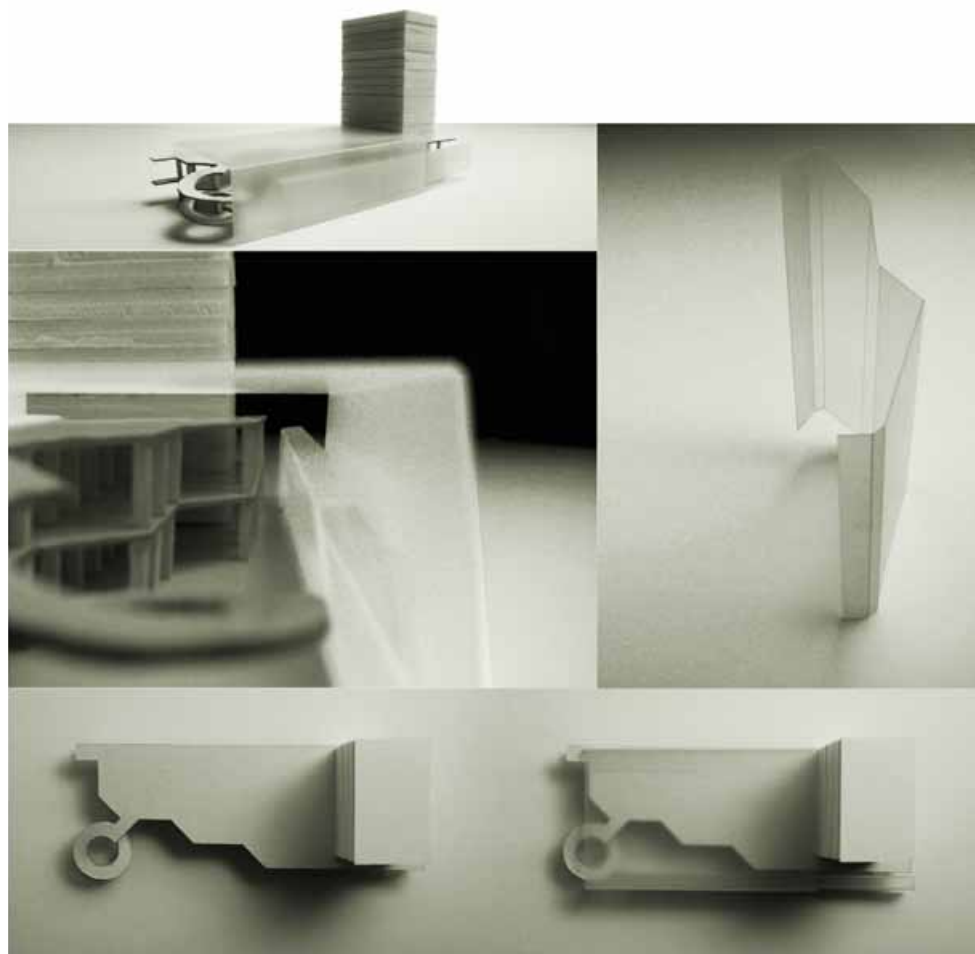

CSIGAHÁZ

A spirálház átalakításának alternatíváját is vizsgáltuk. A helyi vezetés programját és szándékát tiszteletben tartva olyan minimális beavatkozást kerestünk, amely funkcionálisan és geometriailag is kiegészíti a jelenlegi épületet. Egy olyan keskeny zárótraktust illesztettünk a házhoz, amely aktív membránként megpróbálja leképezni a helyi élet változásait. A zártságtól a remélt felnyílásig. A keskeny sáv a helyi kerékpáros élet alközpontja lehetne, az új blokk és a meglévő épület között pedig egy fedett passzázs alakulna ki, a szolgáltatóház közösségi tereinek kiterjesztéseként.

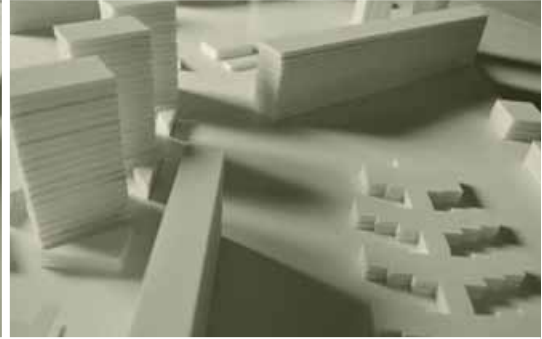
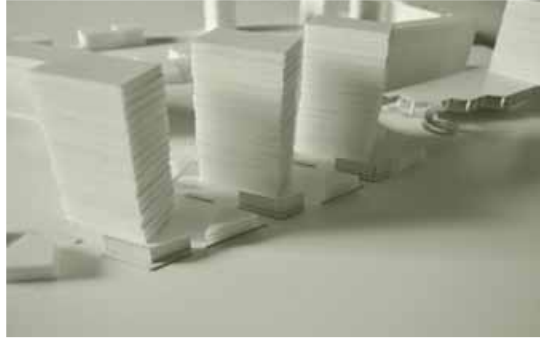
- ◀ *Az első változat koncepciórajzai*
- ▲ *Jelenlegi és tervezett kerékpárutak (Pro Urbe Kft., 2011)*
- ▼ *A második változat modellfotói*

030-031

SZOCIÁLIS VÁROSKÖZPONT ÚJPALOTÁN

Alkér Katalin, Brósz Csaba, Csizy László, Dombóvári János

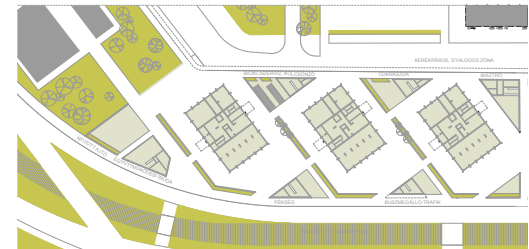
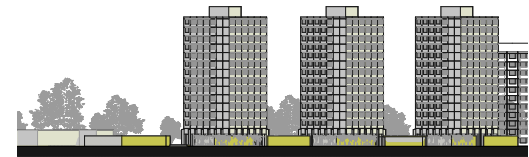
VÉDETT TÉR

Újpalota lineáris városközpontjának csuklópontja exponált téri helyzetéhez képest méltatlan állapotban van. Itt, a Zsókvár utca és Nyírpalota út mentén három tömbház áll. A járókelők szemmagasságából szemlélve ez egy bizonytalan, gépjárműforgalomnak alárendelt térség, nincsenek jól körülhatárolt, differenciált terek, melyek elidőzésre ösztönöznek.

A tömbházak előtt kialakuló háromszög alakú terek leszakadnak a lakóznáráról, inkább a főútvonalak forgatagához tartozónak érezni őket. Ha sikerül ezeket határozottan a lakóházakhoz kapcsolni, a határhelyzetek sűrítésével a lakók kis védett, belátható udvarokkal gazdagodnának, míg a „burok” összekapcsolná a lakótömböknél megszakadó kommunális funkciók láncolatát, és érzékelhetővé

tenné a lineáris városközpont meglétét. Ez a „burok” jelenthet csupán vizuális lehatárolást (zöld fal), de bizonyos helyeken a városszövet sűrítése lehet indokolt, mely a védelmen túl keretet adhat az új funkcióknak, erősítheti a gyalogos utca tartalmát. A „városgerinc” mellett, annak forgalomtól védett, csendes oldalára sétálóutat, bicikliutat lehet elhelyezni, egy olyan határhelyzetben, mely változatos képet nyújt, ahonnan a belső zónák zöldjére is rálátok, ugyanakkor a városi élet minden kelléke elérhető közelségben van.

Az új beépítés véd a városi lét nem kívánt hatásaitól, ugyanakkor megnyílik a gyalogosfogalom előtt. A beépítés tehát egyfajta szűrőként funkcionál, melyen belépve eltérő építészeti minőségű téren találok magam.

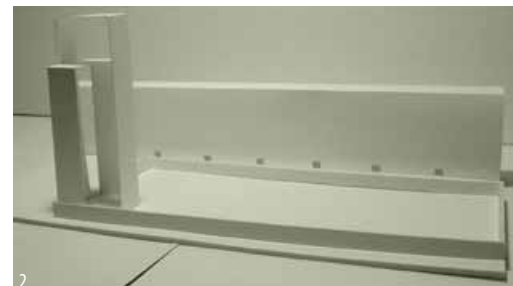
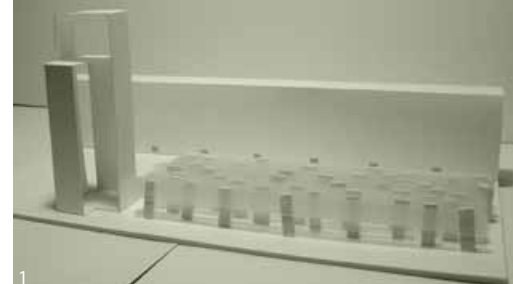
ÉLETKERETEK

A vásárcsarnok közelében, annak alternatívjaként jönne létre a piactér, ahol a termelők és a lakótelepen élők közvetlen kapcsolatba kerülhetnének egymással. A rászorulóknak itt használhatnák fel a kapott szociális támogatást, a környékbeli földművesek maguk értékesíthetnék terményeiket. Az újjalotaiak bolhapiacot is tarthatnának ezen a helyen. Más napokon fontos, hogy működő városi köztér legyen az üres piac.

A terület egy 200 m hosszú panelház, egy 20 emeletes víztorony, egy szivattyúgépház, egy trafóház és egy forgalmas út között fekszik. Ennek ellenére nagyon kellemes liget található itt, ami a piac ékévé válhat. A beépítési javaslatok a liget megőrzésén túl arra keresik

a választ, hogyan lehet a panelházak közötti területet a közösségi élet számára alkalmassá tenni, és a lakótelepen annyira hiányzó védőzónát létrehozni magánterület és közterület között. A liget, az udvar, a burkolt tér pavilonnal és a keretváz egy-egy megoldást kínálnak a kérdésre. A liget a tömeg és a tér közötti természetes közeg, szabad mozgást és teljes védelmet biztosít. Az udvar körülzárt sziget: a védelem ára a külvilággal való kapcsolat megszakítása. A burkolt tér helykijelölésre alkalmas, rajta a pavilon az állandó jelenlétet biztosítja. A keret kiemeli a környezetünkben meglévő szépet és fontosat, támasztéka a rá felfutó növénynek, és védi a kibontakozó közösségi élet tereit.

- ▶ *Védett terek a lineáris városközpont csuklópontjában, tervezett állapot modellfotói*
- ◀ *Homlokzatok és alaprajzok*
- ▶ *A termelői piac helyszínrajza*
- ◀ *Beépítési javaslatok:*
  1. *természetes liget*
  2. *körülkerített udvar*
  3. *burkolt tér pavilonnal*
  4. *keret*

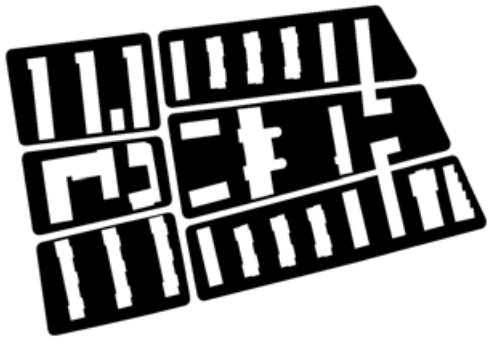

032-033

SZOCIÁLIS VÁROSKÖZPONT ÚJPALOTÁN

Alkér Katalin, Brósz Csaba, Csizy László, Dombóvári János

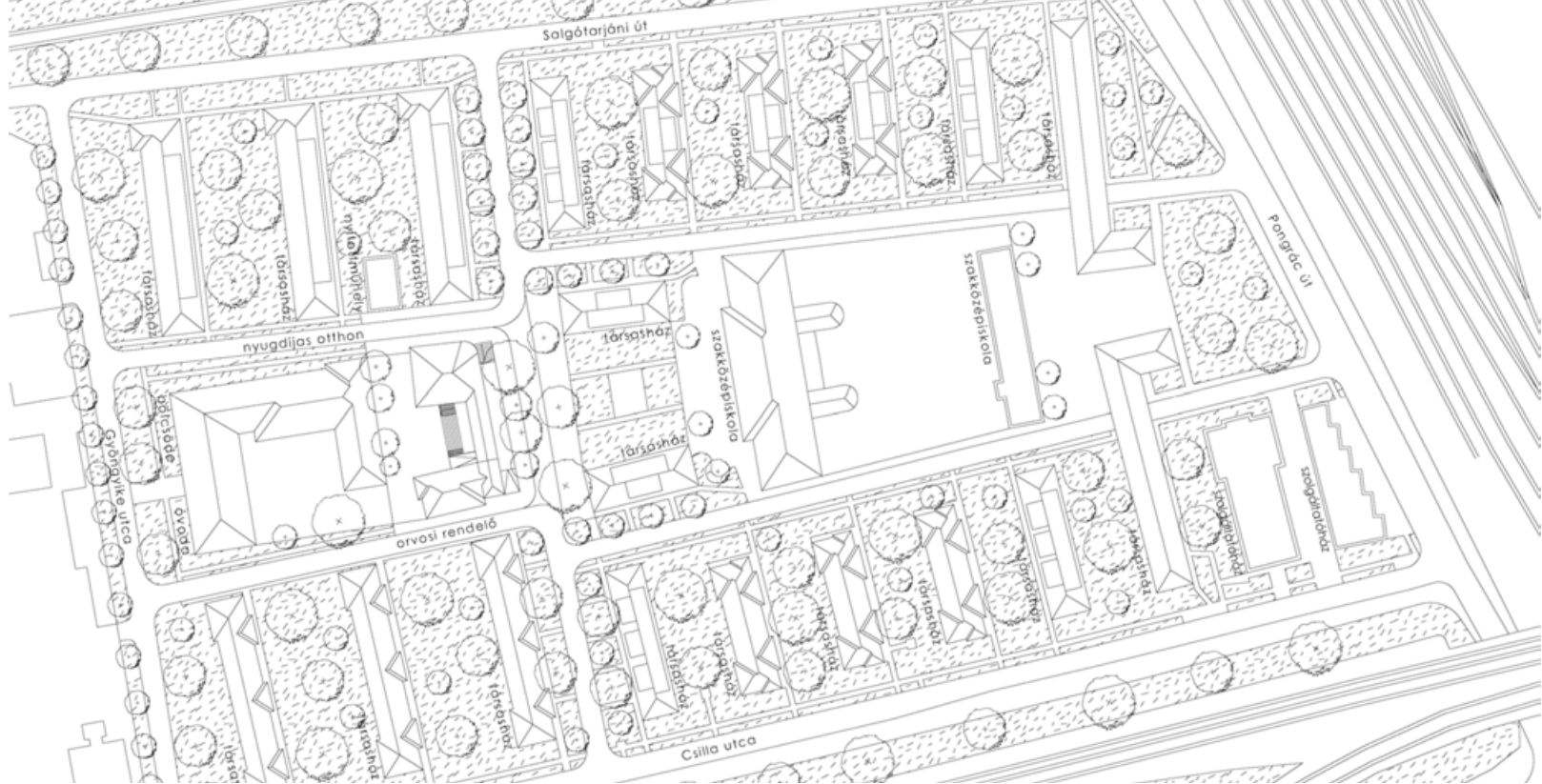
LÁSZLÓ TAMÁS, SZABÓ DÁVID (KONZULENS: ALFÖLDI GYÖRGY DLA)

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA **A Kis-Pongrácz lakótelep revitalizációja**

Cél egy olyan nyitott rendszer kialakítása, amely lehetőséget nyújt a lakhatásukban rászorulóknak, hogy saját tudásukat, idejüket és energiájukat felhasználva szakértői segítséggel korszerű lakóhelyet alakíthassanak ki saját maguk és családjaik számára, melyet aztán képesek fenntartani.

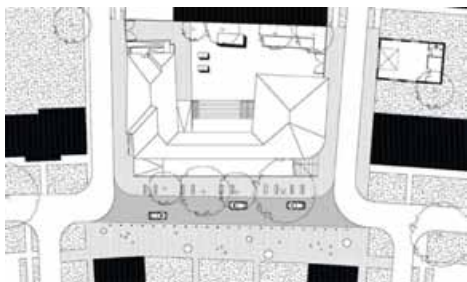
A kutatásokhoz kapcsolódóan készítettünk egy koncep-

ciótervet, amely a Kis-Pongrácz lakótelep felújításához kapcsolódó funkciók telepítését, a közösségi ház és környezetének átalakítását foglalja magába. Ez az elvi koncepció egy már megnyert uniós támogatású pályázat munkáját egészíti ki olyan elemekkel, amelyeket egy ilyen jellegű pályázat nem tud magában foglalni.

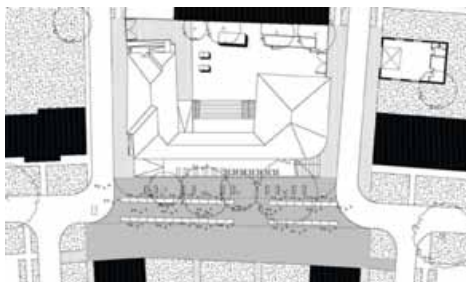

- ▶ Helyszínrajz
- ▶ Konceptió a megújulást segítő funkciók betelepítéséről
- ▶ Légifotó

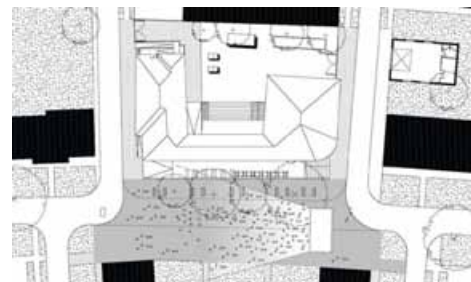
034-035
 SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA /A KIS-PONGRÁCZ LAKÓTELEP REVITALIZÁCIÓJA/
 László Tamás, Szabó Dávid

1.

2.

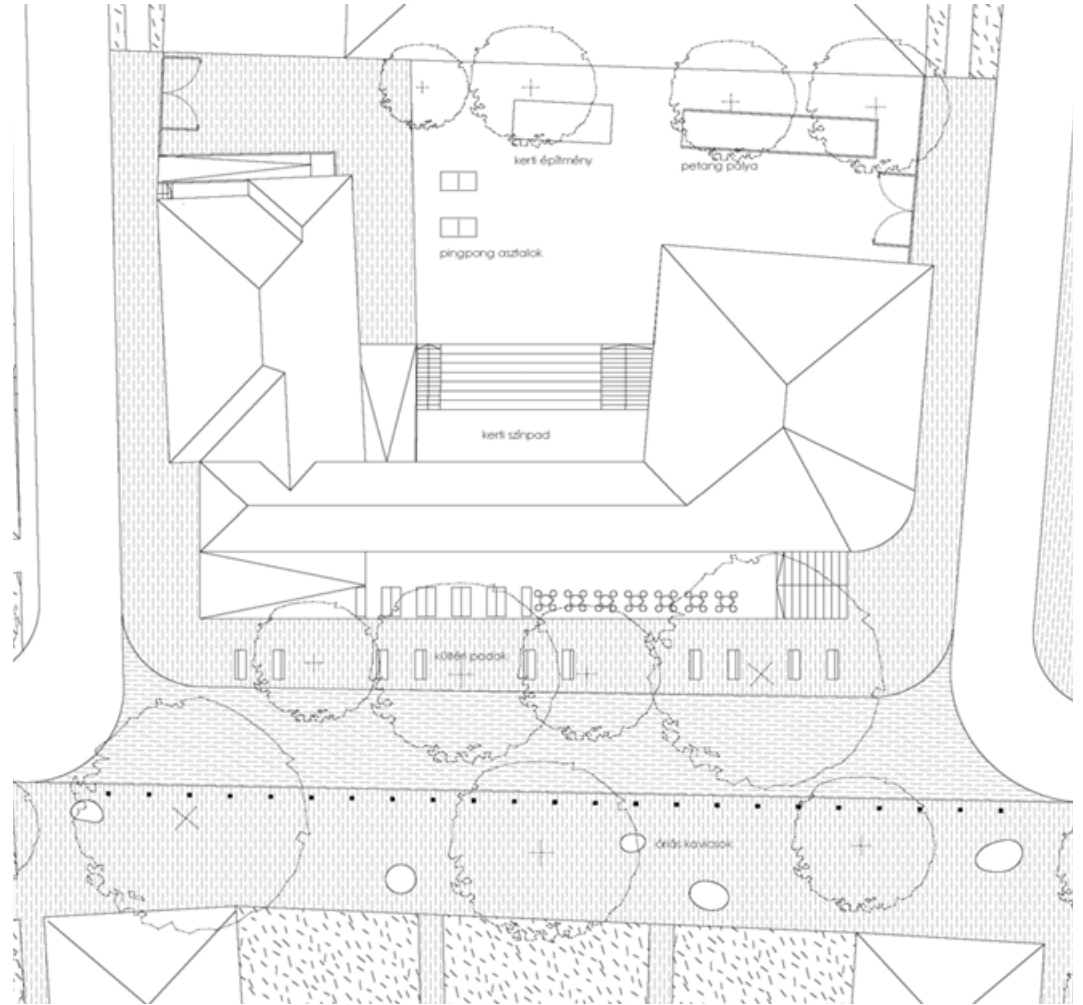
3.

KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ INTÉZKEDÉSEK A KIS-PONGRÁ CZ LAKÓTELEPEN

A lakótelep részt vesz egy unió által támogatott integrált szociális városrehabilitációban, amely tartalmazza a társasházak részleges felújítását, az önkormányzati bérlakások felújítását, az intézmények korszerűsítését, a lakókörnyezet közttereinek megújítását és a városrehabilitációs programot támogató események/képzések/pályázatok kezdeményezését. A program számos közösségi funkciót érint, ám hagy maga után hiányokat. Ezek kiegészítésére készítettünk egy koncepciót, amely a közösségi ház körüli terület használatát fogalmazza meg. Fontosnak láttuk, hogy ez a funkció központi he-

lyet foglalhasson el a lakótelepen, így talán még inkább kifejtheti közösségterjesztő hatását. Az elgondolás lényege egy többfunkciós burkolt köztér, egy megnyitható közkert, és egy sokoldalú közösségi ház kialakítása. Ezek találkozásánál izgalmas téri helyzetek alakulnak ki, melyeket sétáló utcaként/kiülő teraszként, vagy szabadtéri színpadként lehet használni. A közösségi tér kialakítása a forgalom csillapításával vagy időszakos megszüntetésével oldható meg, így az alkalmassá válhat rendezvények vagy hétfégi piac számára is.

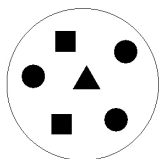

- A köztér három használati sémája
- ◀ Látványterv a kiülőtéraszról
- ▲ Látványterv a közösségi házról
- ▶ A közösségi tér, a közösségi kert és a közösségi ház helyszínrajza

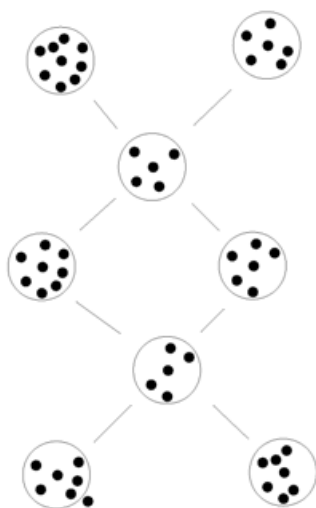
036-037

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA /A KIS-PONGRÁCZ LAKÓTELEP REVITALIZÁCIÓJA/
László Tamás, Szabó Dávid

5-8 fős vegyes összetételű munkacsoportok szervezése

a csoportok összekapcsolódnak a résztvevők vándorlásával

MODELL - SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS A RÁSZORULÓK BEVONÁSÁVAL

Csapatunk kutatási témája egy olyan működési modell kidolgozása, amely útmutatást adhat lakhatási problémákkal küzdő, nehéz szociális helyzetű emberek, családok tartós hatású megsegítéséhez.

A szociális programok fenntarthatóságát szociális és társadalmi értelemben az határozza meg, hogy a felújításokat követően a megsegítettek hogyan tudják életmód szintjén magukévá tenni és megőrizni megújult környezetüket. Ennek eléréséhez elengedhetetlen szerep jut a közösségi formának, mely az építésnek és az építési munkák láncolatának is foglata. A közösség szerkezete fontos meghatározója a lakosság bevonásával történő építés sikerének.

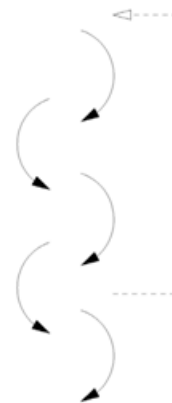
A tapasztalatok azt mutatják, hogy minél kisebb egységek határozzák meg a közösséget, annál aktívabb a részvétel. Az építési munka jellegéből is adódik, hogy 5-8 fős munkacsoportok alakuljanak, amelyek összetétele feladatról feladatra változik. A résztvevők vándorlásával válnak a kis egységek egy nagyobb közösséggé, így növekedhet a rendszer, és a csoportok közötti kapcsolat az, amely a szakmai és egyéb tudás to-vábbadását biztosítja. A szerveződés stabilitását az adja, hogy a kis egységek hálózata által több lábón áll. A működés és szerveződés további elveit a következő kis ábrák mutatják be.

egyéni helyett közösségi részvétel

mozzanatos helyett folyamatos jellegű akciók

fontos a folyamatban megjelenő események láncolata;
visszacsatolás - lehetőség az újakezdésre

- ▶ A öngyógyító szociális szerveződés főbb jellemzői
- ▶ Az uniós pályázat során megvalósuló rendezési terv helyszínrajza
- ▶ Archiv fényképek az építés utáni állapotokról
- ▶ A lakótelep mai állapotában is kedvező környezetet biztosít lakóinak zöld területeivel és a házak közti jó térányokkal.

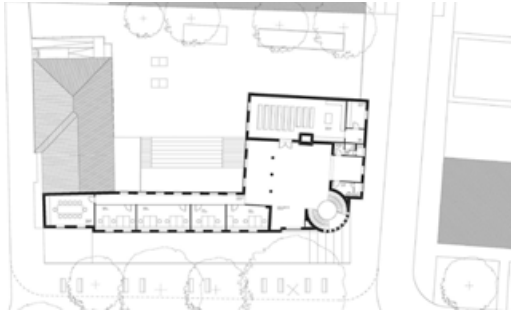
038-039

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA /A KIS-PONGRÁCZ LAKÓTELEP REVITALIZÁCIÓJA/
László Tamás, Szabó Dávid

KÖZÖSSÉGI HÁZ - KÖZÖSSÉGI PONT

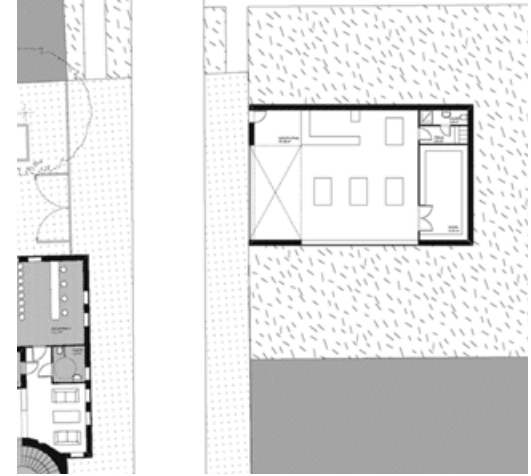
A lakótelep majd' egy falnyi lakót számlál. Sajnos azonban nélkülöznie kell olyan funkciókat, amelyek egy ekkora lakóközösség életéhez hozzátartoznak. Ezek pótlására a közösségi házat úgy alakítottuk ki, hogy a köztér irányába egy bolttal és egy kiülős kávézóval nyíljon meg. Ezen a szinten kap még helyet a civil szerveződés Közösségi PONTja. Az emeleten inkubátor irodákkal lehetne felföldíteni a foglalkoztatottságot, ahol egy kápolna is kialakításra kerülne. A pincszinten klubhelyiség foglal helyet az udvartól lépcsőző nézőtéri lelátóval, valamint egy próba- és vetítőterem.

KÖZÖSSÉGI HÁZ - KÖZÖSSÉGI PONT - NYITOTT MŰHELY

A szociális építés modelljéhez kapcsolódóan egy asztalos műhelyt lehetne berendezni a közösségi házzal szomszédos épületben, mely önkormányzati tulajdonban van és jelenleg nem használja senki. Ennek üzemeltetéséhez egy mesterember segítségét lehetne kérni, aki betanítóként és szakmai segítségként lehetne jelen az ingyenes munkahelyért cserébe.

- ▶ A közösségi ház alaprajzjai - közösségi funkciók: kávézó, bolt, "Közösségi PONT" iroda, klubhelyiség, inkubátor irodák, kápolna, szabadtéri színpad
- ◀ A közösségi ház metszete - köztéri és közkerti kapcsolat
- ▶ A műhely alaprajza
- ▶ A jelenleg használaton kívüli épület "nyitott műhellyé" alakítása - a lakók itt végezhetnek javításokat akár saját kezűleg is, szakértői segítség bevonásával

040-041

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - CIVIL SZERVEZŐDÉS A LAKHATÁS JAVÍTÁSÁRA /A KIS-PONGRÁCZ LAKÓTELEP REVITALIZÁCIÓJA/
László Tamás, Szabó Dávid

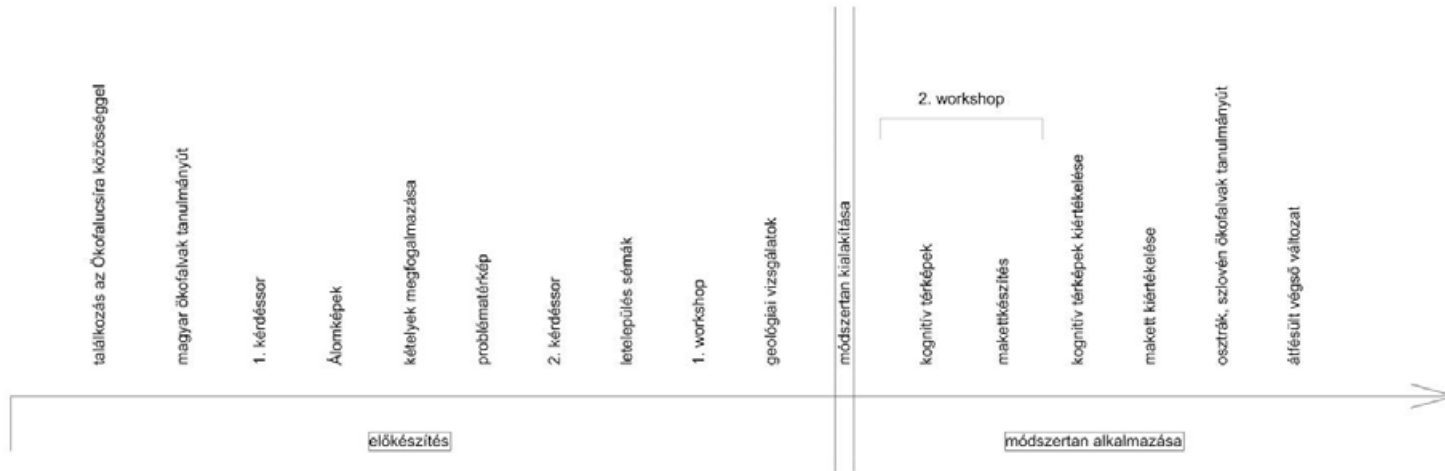
BARTHA ANDRÁS MÁRK, FRANCICS LÁSZLÓ, GYULOVICS ISTVÁN, SZÁNTAY ZSÓFIA (KONZULENS: MAJOR GYÖRGY DLA)

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉS SZET LÉPÉSEI

Ökofalu Nyimben

Kutatócsoportunk 2011 októberében kötött ismeretséget a vizsgálat tárgyát adó Ökofalu-csíra csoport tagjaival, akik egy új ökofalu megalkotásán fáradoztak. Célunk az volt, hogy megismerjük őket, működésüket, tevékenységük építészeti vonatkozásait, és rajtuk keresztül az ökofalvak születését. Törekedtünk személyes álmaik részletes feltérképezésére, és a születő falu megtervezése helyett egy kommunikációs módszer kidolgozására vállalkoz-

tunk, amely a közös tervezés katalizátorává válik. Az első fázisban kérdőívek és személyes beszélgetések során a közösség letelepülésével kapcsolatos problémás elemeket kutattuk fel. Ezeket közvetett módon, workshopok során a közösség elé tártuk, hogy önmaguk ismerjék fel, és oldják meg őket. Alkotási kutatási munkánk gerincét a folyamat tervezése és dokumentációja, az álmok építészeti vizualizációja adja.

- ◀ A közösség tagjai bejárják a kiszemelt területet
- ▶ A közös munka időbeli lefolyása és főbb állomásai
- ▶ 2. workshop: A közösség tagjai maketten dolgoznak

042-043

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET LÉPÉSEI /ÖKOFALU NYIMBEN/

Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

1.

A kommunikáció elősegítése

Munkánk egyik fontos célja volt, hogy az építészetről való beszélgetés és gondolkozás elinduljon a csoporton belül. Az első műhelymunka alkalmával ezt próbáltuk elősegíteni. Bevezető előadásunkban történelem előtti jelekkel és településekkel, történeti és kortárs példák-kal igyekeztünk az ökológikus építészet széles spektrumát bemutatni. Ezenfelül egy preferációs játékot készítettünk nekik, ami vitákat indított meg épületekről, településfajtákról. Először derült fény arra, ki mit gondol az ökológikus építészetről, mert konkrét példák mellett lehetett rámutatni egy-egy ház számukra pozitív és negatív tulajdonságaira.

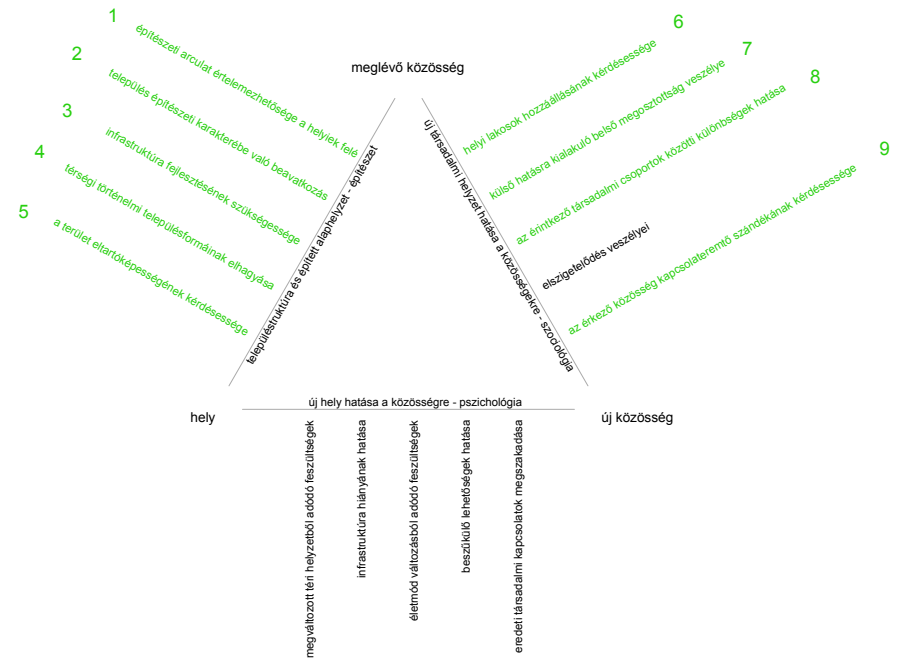

Kételyek struktúrája

Az Ökofalucsíra tevékenységét problémakörökre bontva ellentmondásokat és disszonáns tényezőket is felfedeztünk. A csoport életelemeit három pólus – a csoport, a helyi meglévő faluközösség és a helyszín, mint természeti környezet – közötti kapcsolat alapján rendszereztük, és vizsgáltuk ezek időbeli fejlődését. A problémákat háromszög diagramban összegeztük. 2012 tavaszi időszakában a csoport a helyi közösséggel folytatott aktív kapcsolata jelentős előrelépést jelentett több szociológiai ellentmondás feloldásában.

A problémák jellemzően a két közösség közötti életmódbeli, szellemi, mentális elszigetelődésből adódhatnak, melyeket a telepítés izolációja, az építészeti eltérések, a létforma és anyagi különbségek erősítenek. A különbségekből adódó gátak feloldásában több tényező játszik közre, melyeknek az alapját a meglévő és az új közösség közötti kapcsolat és együttműködés erősítése jelentheti.

A problémadiagram megjelölt pontjaiban enyhülés jött létre az ökofalucsoport 2012 tavaszán tett lépéseinek és a kölcsönös kapcsolatfelvételnek köszönhetően.

1. a közösség találkozott a falu lakosaival a falunapon
2. a közösség gazdasági együttműködést tervez a környék lakosaival
3. a közösség szociális együttműködését szervezi a helyi idős generációval
4. a közösség első tulajdonai között meglévő lakóház is szerepel
5. a terület hidrogeológiai vizsgálata lezajlott
6. a közösség a terület mezőgazdasági hasznosítását megkezdte
7. a falu jelentős számú bevándorló lakosa nyitott az új közösség felé
8. a két közösség találkozása eredményes, kapcsolatukat ápolják

- ▶ *Életképek az 1. workshopról*
- ◀ *Preferációs játékok koordináta-rendszere*
- ▼ *Kételyek struktúrája*

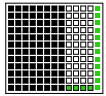
044-045

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSNET LÉPÉSEI /ÖKOFALU NYIMBEN/

Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

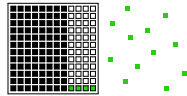
A letelepedés lehetséges struktúrái

Megismerve az Ökofalucsíra csoport vágyott életmódmodelljét, 3 különböző telepítési módot képzeltünk el, melyeknek viszonya különböző a meglévő faluval. Jelenleg a közösség szükséglete ideiglenesen néhány ház a faluban (1 már megvásárlásra került), középtávon az új falu magjaként 7 db új lakóház.

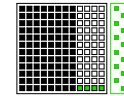
Új falu

Teljesen új, önálló, független rendszer és mintázat, melyet a közösség belső működése határoz meg. Jó kommunikáció egymás között, kevés kapcsolat a meglévő faluval, elkülönülés, elszigetelődés.

Öko-major

Szórvány település, melynek előképe az egyféle mezőgazdasági tevékenységet végző közösségnek ott-hont adó majorság. Kevés kommunikáció egymás között és a faluval, nem a közösség, hanem a gazdaság által meghatározott rendszert követő mintázat. Mégis a közösség vágyott letelepülési formája.

Struktúrabővítés

A meglévő falu egyik utcáját folytatva, az itt hagyományos beépítés mintázatát követve elhelyezett új lakóépületek. Szoros és szerves kapcsolat egymással és a régi faluval, alkalmazkodás, integráció.

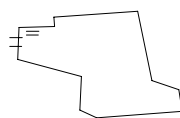
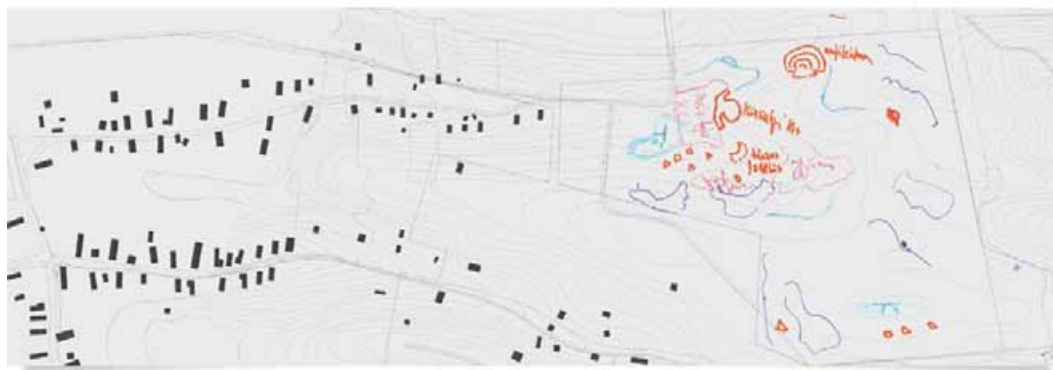

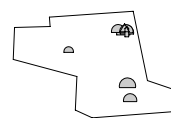
Egyéni elképzelések az új falu beépítéséről

Az Ökofalucsira közösség tagjai kérésünkre lerajzolták a vágyott faluról bennük élő kognitív térképeiket. A rajzokat az összehasonlíthatóság érdekében egységes jelrendszerrel is feldolgoztuk, így ki lehetett gyűjteni az általuk fontosnak érzett településképi elemeket, melyek különböző helyzeteket összehasonlítottak.

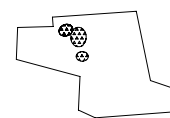
Általánosságban elmondható, hogy a vizek, a közösségi épületek és terek, lakóházak, és a különböző mezőgazdasági felhasználású földek jelentek meg különböző elrendezésekkel a térképeken. Mivel a rajzok a vágyak leképezésére szolgáltak, a valós tereptárgyakon túl természetesen többször adódtak célzottan és tudatlanul irracionális elemek, ellentmondások és hiányok.

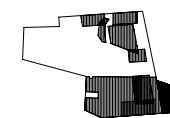
kapu

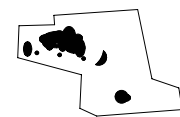
szakrális épület

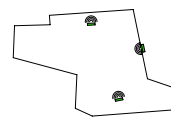
közösségi kertek

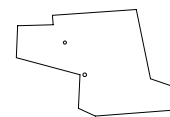
szántó

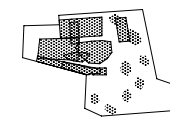
tó

amfiteátrum

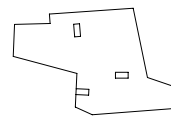
kút

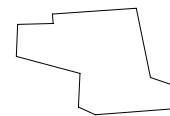
veteményeskert

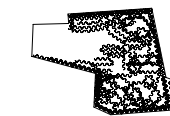
házak

gazdasági épület

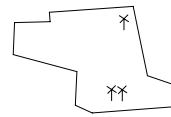
méhészet

erdő, gyümölcsös

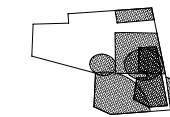
közösségi épületek

szélmalmok

az összes épület

legelők

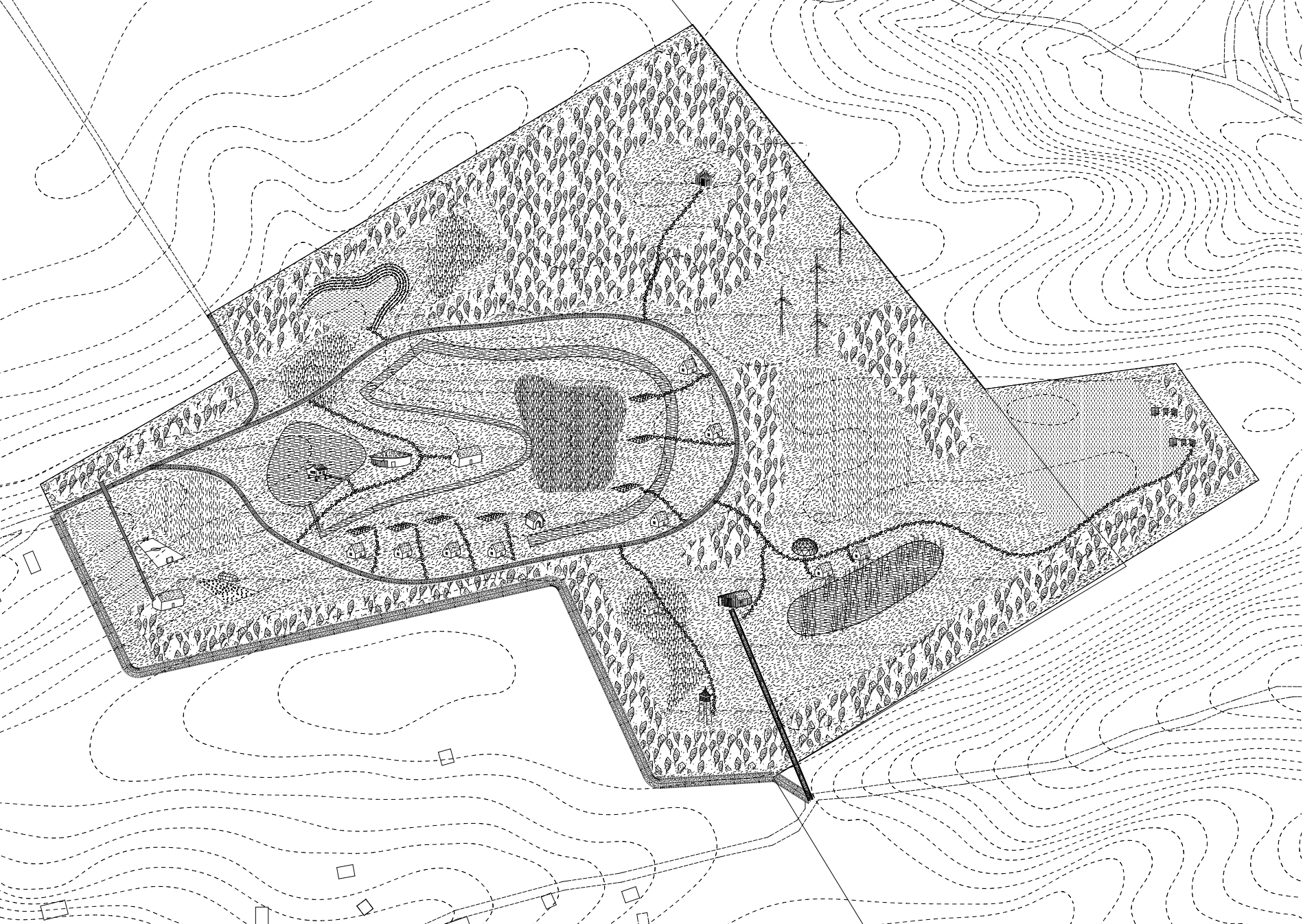
- ▶ Az új ökofalu épületállományának alakulása a 2. kérdőíves felmérés eredményei alapján
- ◀ Az új településrész lehetséges elrendezéseinek vizualizációja Nyim meglévő struktúrájához kapcsolódva
- ▶ A közösség egy tagjának kézzel rajzolt elképzelése a falu telepítéséről
- ▶ A kézzel rajzolt mentális térképek egységes szimbólumrendszerrel feldolgozva

046-047

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET LÉPÉSEI /ÖKOFALU NYIMBEN/

Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

vizefelület

nádas, láp

erdő

2 nyomsávós út

1 nyomsávós út

gyalogút

méhlegelő

virágos rét

legelő

lakóházak saját konyhakerttel

közös lakóépület vendégház és látogatói központ

tavi lak

közösségi épület

kilátó

csend-ház

focipálya

szabadtéri színpad

szélkerék

széna tároló

közös kertek

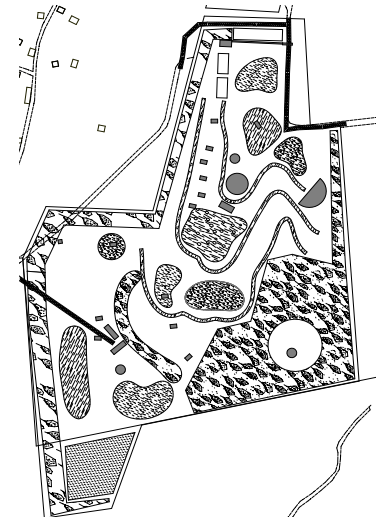
műhely, pajta

kút-ház

kaptárak

A közös tervezés egyik legfontosabb állomásaként elkészítettük a közösség által megvásárolt földterület léptékhelyes modelljét, és megpróbáltuk annak segítségével térben is elképzelni jövőbeli falujukat. A stúdium résztvevőit arra kértük, hogy helyezzenek el minden olyan elemet a maketten, amely számukra fontos, legyen akár saját családi ház vagy közös vízmű. A terepszal berendezése folyamán nagyon jelentős szempontok váltak mindenki által nyilvánvalóvá, mint például a házak egymástól való távolsága, a terület használati zónái, vagy a „külső” látogatási lehetőségei. A résztvevők tiszta képet kaptak egymás elképzeléseiről, és a felszínre került vitás és egymásnak ellentmondó szándékok tervezhetővé és megoldhatóvá váltak a kialakult beszélgetés során.

A maketten kialakult konszenzusos állapotot rajzos formában is feldolgoztuk (fent). Ennek az ellentmondásokkal és aránytalanságokkal tűzdelt vágy-halmaznak az átalakításával jutottunk el kutatási-tervezési munkánk jelenlegi állapotához (túloldalt). A rajzolás során alapelv volt, hogy elsősorban csak redukáljuk az elemek számát, illetve a hiányzó, de szükséges elemeket a közösen megalkotott rendszerbe illeszkedően helyezük el. Így alakult ki az alapstruktúrát adó víztározó és használati zónák rendszerébe illeszkedő és a meglévő utakhoz csatlakozó úthálózat, és az épületek elrendezése is. Tervünk nem építészeti-műszaki értelemben vett tökéletes ökofalu irányába tett lépés, hanem egy inkább csak a közösség álmait rajzos formában rögzítő hangulati rajz, amely alapja lehet egy tényleges rendezési terv kialakításának.

- ◀ A közösen tervezett falu helyszínrajza
- ▲ Jelmagyarázat a helyszínrajzhoz
- ◀ A 2. workshopon közösen épített makett
- ◀ A közös makett rajzos dokumentációja

048-049

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET LÉPÉSEI /ÖKOFALU NYIMBEN/

Bartha András Márk, Franciscs László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

EGYÉNI KUTATÁSOK

- FOLYAMATOS MODERN /CARUSO ST. JOHN ÉPÍTÉSZETE/ 052-057.o.
Alkér Katalin (témavezető: Klobusovszki Péter DLA)
- URBANIZÁLT TÁJ - MEGBOLYGATOTT TERÜLETEKET ÉRINTŐ BEAVATKOZÁSOK /IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA, EURÓPAI STRATÉGIÁK/ 058-063.o.
Antal Gabriella (témavezető: Karácsony Tamás DLA)
- ÖKOLOGIKUS VILÁGKÉP ÉS AZ ANYAGGAL VALÓ BÁNÁSMÓD ÖSSZEFÜGGÉSEI A MAGYAR ÖKOFALVAK ÉPÍTÉSZETÉBEN 064-069.o.
Bartha András Márk (témavezető: Klobusovszki Péter DLA)
- KORTÁRS TÁJ(ÉPÍTÉSZETI) ATTITÜDÖK I. /AZ IPARI TÁJREHABILITÁCIÓ ÉS A BENNE REJLŐ LEHETŐSÉGEK BORSODBAN/ 070-075.o.
Borzák Veronika (témavezető: Fejérdy Péter DLA)
- A MIKROSTRUKTÚRA LEHETŐSÉGEI, ÚJPALOTAI KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS 076-081.o.
Csízy László (témavezető: Szabó Árpád DLA)
- A VIDÉK ARCA - ÖKOFALVAK MAGYARORSZÁGON 82-87.o.
Gyulovics István (témavezető: Roth János DLA)
- KERT-HÁZ /A KERT LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSEI ÉS ÉPÍTÉSZETI SZEREPE KORTÁRS ÉPÜLETEK PÉLDÁIN/ 088-093.o.
Kovács Zsófia (témavezető: Szabó Levente DLA)
- EGY UTÓPIA ESETTANULMÁNYA, AVAGY HOGYAN KERÜL TÓ A SOMOGYI DOMBOK KÖZÉ? 094-099.o.
Szántay Zsófia (témavezető: Major György DLA)
- A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET PEDAGÓGIÁJA /ÉPÍTÉSZET, NEVELÉS ÉS PARTICIPÁCIÓ AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN/ 101-105.o.
Tánczos Tibor (témavezető: Szabó Levente DLA)
- IPARI ÉPÜLETEK REHABILITÁCIÓS LEHETŐSÉGEI, FUNKCIÓVÁLTÁS /IPARI ÉPÜLETEKBEN MEGVALÓSULT PROJEKTEK, KULTÚRGYÁRAK/ 106-111.o.
Varga Piroska (témavezető: Karácsony Tamás DLA)

- VÉDETT TÉR /VÉDETT KÖZÖSSÉGI TEREK LÉTREHOZÁSA ÚJPALOTA LINEÁRIS VÁROSKÖZPONTJÁNAK CSUKLÓPONTJÁBAN/ (KIVONAT) 112-115. o.
Brósz Csaba (témavezető: Karácsony Tamás DLA)
- HÁRTYÁK ÉS MEMBRÁNOK /AZ ÚJPALOTAI SPIRÁLHÁZ ÁTALAKÍTÁSA/ (KIVONAT) 116-119. o.
Dombóvári János (témavezető: Balázs Mihály DLA)
- AZ ÖKOFALVAK SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZETÉRŐL /A VISSZATÉRŐ MIKRO-TÁRSADALMAK SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZETE MÖGÖTT REJLŐ FOLYAMATOKRÓL/ (KIVONAT) 120-123. o.
Francsics László (témavezető: Lázár Antal DLA)
- DÍSZÍTÉS A KORTÁRS ÉPÍTÉSZETBEN (KIVONAT) 124-127. o.
Tatár-Gönczi Orsolya (témavezető: Balázs Mihály DLA)
- ÉLŐ LAKÁSTÖRTÉNET /A MÚZEUM KÖRÜT 19. SZÁM ALATTI 1. EMELETI LAKÁS TÉRHASZNÁLATI KRÓNIKÁJA/ (KIVONAT) 128-131. o.
Hakkell Márton (témavezető: Balázs Mihály DLA)
- KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉS ÉS KÖZÖSSÉG ÉPÍTÉS (KIVONAT) 132-135. o.
László Tamás (témavezető: Fejérdy Péter DLA)
- SZOCIÁLIS BEAVATKOZÁSOK /SZOCIÁLIS ÉRZÉKENYSÉG + RACIONÁLIS ÉPÍTÉS/ (KIVONAT) 136-139. o.
Szabó Dávid (témavezető: Dobai János DLA)
- BELVÁROSI METAMORFOZIS /AZ AMSZTERDAMI STATION ISLAND PROJEKT/ 140-145. o.
Garay Márton, PhD-hallgató (témavezető: Fonyódi Mariann PhD)
- RÉGI ÉS ÚJ A HOLLAND ÉPÍTÉSZETBEN /KORTÁRS BEAVATKOZÁSOK TÖRTÉNETI ÉPÜLETEKBEN/ 146-151. o.
Kóródy Anna, PhD-hallgató (témavezető: Vukoszávlyev Zorán PhD)
- A BONTÁS A MEGOLDÁS? AZ INTEGRÁLT VÁROSRÉHABILITÁCIÓ VÁLTOZÓ ESZKÖZEI BIJLMERBEN 152-157. o.
Szendrei Zsolt, PhD-hallgató (témavezető: Szabó Julianna PhD)
- KÉK MEZÓN URBÁNUS TÁJ /AZ AMSZTERDAMI IJBURG ÉS A HOLLAND TÁJÉPÍTÉS GYAKORLATA/ 158-163. o.
Wettstein Domonkos, PhD hallgató (témavezető: Meggyesi Tamás PhD, DSc)

1.

2.

3.

4.

5.

ALKÉR KATALIN (TÉMAVEZETŐ: KLOBUSOVSZKI PÉTER DLA)

FOLYAMATOS MODERN **Caruso St. John építésze**

A dolgozat „Az építészet önértéke - Kortárs angol tendenciák” című kutatómunka második fejezeteként Adam Caruso és Peter St. John munkásságát tárgyalja. A bemutatott példákon keresztül kirajzolódik az alkotópáros szakmai fejlődésének íve, valamint azok a visszatérő kérdéskörök, melyek építészetük velejét jelentik. A kutatás hosszú távú célja annak a feltétel- és eszközrendszernek a feltárása, ami a kultúra globális viszonylatában is képes

érzékeny építészeti alkotások létrehozására Angliában. A kanadai születésű Adam Caruso és az angol Peter St. John 1990-ben alapított közös irodát Londonban. Építészetük elsősorban a vizuális művészetekre jellemző érzékenységen és a társadalmi elkötelezettségen alapszik. Alkotói gyakorlatukat folyamatos kutatás és oktatás egészíti ki és teszi kulturálisan beágyazottá, nemzetközi síkon értelmezhetővé.

BIRODALMI ERŐTEREK BEN

1994-ben, Londonban iroda épül egy omladozó raktárépület falai között, dacolva azzal a sorssal, ami a sikátor többi házával együtt rá is vár. (6. kép) Körülötte a gazdasági átalakulás hatására egész városrészek tűnnek el vagy nőnek ki a földből. Angliában jóval a kontinens többi országa előtt váltak egykor prosperáló iparterületek a termelés visszaesésének következtében válságövezeteké - üres gyárakkal, tömeges munkanélküliséggel. Ezt az 1980-as években az összeomlás szélén álló közművek privatizációja követte, ami gyökeresen megváltoztatta az ország gazdaságát: szabad utat nyitott a piaci erőknek és a fejlődésnek. Anglia a globalizáció és az általa generált társadalmi, kulturális és téri átalakulás színterévé vált. Egy kezdő építésziroda indulását jelentősen megnehezíti az a gazdasági közeg, melyben az állam nem biztosít számára kedvező feltételeket és közel egyenlő esélyeket a már befutott cégekkel szemben, mint a Skandináviában vagy Svájcban működő szociális szabályrendszer és nyilvános pályázatok intézménye. Adam Caruso és Peter St. John északi-londoni műterme éppen az épített tér gazdasági folyamatoknak való kiszolgáltatottságát példázza. Ahelyett, hogy kiürítenék és flexibilis térként kezelnék az egykori raktárt, elmozdíthatatlan beépített bútorokat terveznek bele, mintha egymaga képes lenne ellenállni a környezetet és mindennapokat átalakító dzsentrifikációs folyamatoknak. Az amúgy is több lépcsőben épült házra újabb rétegeket hordanak fel, hadd

mesélje el a homlokzat rajzolata, mintegy romként, saját keletkezésének és átalakításának történetét. A globalizáció térbeli vonatkozásait illetően Michael Hardt és Antonio Negri Birodalom című neomarxista műve lehet támpont, mely a jelenséget a Deleuze és Guattari által bevezetett „smooth space” (sima tér) fogalmával írja le. A „striated space” (barázdált tér) jelenségéhez képest, ami a letelepedett életmódnak, az államnak a sajátossága, a sima, fluid tér a nomadizmusra jellemző. (Deleuze, Guattari, 1980) „A határok és különbségek elnyomásával vagy kiiktatásával a Birodalom egyfajta „sima tér”, melyen a szubjektumok anyagi ellenállás vagy konfliktus nélkül siklanak át.” (Hardt, Negri, 2000) A kortárs építészet nyelvén ez alatt a high-tech flexibilitása és a gazdasági áramlásokhoz való alkalmazkodó képessége értendő. Tárgya mindig a fenséges, a lenyűgöző, a hatalmas vagy veszélyes, ami mégis semlegesíthetőnek bizonyul. Carusot és St. John-t ezzel szemben a veszélyeztetett és a festői érdeklő, azok a helyek, melyek árulkodnak még az épített szöveten belüli erős kulturális konszenzusról. A határtalan fejlődés helyett az ellenpontozás lehetőségét vizsgálják, madárperspektíva helyett belső nézőpontból. Az észak-londoni műteremház a maga kicsiny, törekeny voltában felel a környezetére, egyúttal fel is fed valamit abból a körülöttünk zajló „titkos életből” (Moore, 1994), ami az építészpárost egyik leginkább foglalkoztató kérdés. Az épület régi falaira, mint alapra felkerülő nyersen hagyott, egyszerű anyagok (MDF, gipszkarton, fagerendázat, szálcement panelek, hőszigetelő üveg) új

rétegeket képeznek. A sikátorra néző homlokzat keret nélküli, áttetsző üvegpenelei selyem vetítívászon módjára fogják fel a környezet rájuk eső, állandóan változó árnyékait. (7. kép) A hátsó fronton egy teljes helyiségnyi fődémkivágás fölé került felülvilágító. A drámai magasság és a fényhatások gazdag belső téri világot hoznak létre, távol a külvilágtól. (3. kép) A ház egyszerűsége abból a megközelítésből fakad, mely elfogadja a körülményeket, és nyitott a véletlenekre. (Az épületet 2001-ben lebontották.)

TÖRÉKENY TÉR

Adam Caruso és Peter St. John tíz évvel későbbi munkájának, Nottingham kortárs művészeti központjának esetében a talált jelleg megőrzése tudatos tervezési döntés eredménye. (9. kép) Célja, hogy olyan helyet teremtsen a város vizuális és előadóművészetének, mint az 1960-as évek New York-i művészgálériái voltak, melyek programjukban is kiaknázták a talált belvárosi épületbelsőket. További előképül szolgáltak hozzá a város elhagyott tereit életre keltő Gordon Matta-Clark művek és a koreográfus-táncos Trisha Brown különböző köztereken, falakon és háztetőkön előadott darabjai. (11. kép) A múzeumépület egy már nem működő vasúti alagút helyén tátongó űrt tölt be, jelenlétével egyensúlyt teremt a heterogén városi szövetben, és felfedi a benne rejlő festőiséget. A meredek telken keresztül egy gyalogos közlekedési útvonal húzódik, amelyhez a

- 1. Kortárs Művészeti Központ, Nottingham, pályázati terv, forrás: Frank Joachin Wössner; 2. Főtér, Kalmar, forrás: Caruso St. John; 3. Műteremház, London, forrás: Hélène Binet; 4. Nagelhaus, Zürich, Velencei Biennálé 2010, forrás: Caruso St. John; 5. Téglaház, London, forrás: Caruso St. John

052-053

FOLYAMATOS MODERN. CARUSO ST. JOHN ÉPÍTÉSZE
Alkér Katalin

galéria egyes szintjei intenzíven kapcsolódnak. A homlokzati héj az épület leglátványosabb eleme. (13. kép) Masszív megjelenése ellenére szerepe nem szerkezeti: a vertikálisan futó, mandulazöldre színezett, konkáv betonpanelek Nottingham raktárcsarnokainak szigorú zártságát idézik. A rákerülő mintázatot az egykor itt gyártott csipke inspirálta. Hosszú fejlesztőmunka eredményeként a 19. századi motívumot két és félszeresére nagyították és CNC-maró segítségével MDF-zsaluzatra vitték fel, melyek hihetetlenül pontos és finom betonfelület gyártására alkalmasak. „Létre akartuk hozni a saját Sullivan-verzióunkat”, mondja Adam Caruso (Caruso, 2009). Különösen a buffaloi Gaurantee Building (1896) gazdagon formált téglahomlokzata szolgált előképkül számukra. De míg a 19. századi mintázat kézműipari technikával készült, addig ma ezt az anyagi minőséget ipari technikával kell előállítani. Sullivan kezében az anyag aprólékos megmunkálása fontos eszköz volt ahhoz, hogy a léptékében teljesen új struktúrákat beágyazza a város építészeti kultúrájába. Caruso St. John számos épületén megfigyelhető, hogy a szerkezet helyett a felület válik fontossá, amin az anyag az ornamentikát mintegy rajzolatként jeleníti meg. Általában hangsúlyos szerepet kapnak a szerkezeti részletek, nem is annyira technológiai bravúrként, mint inkább a tervezési döntéssorozat és a gyártási folyamat lépéseinek láttatása végett. Hasonlóképpen a térbeliséget sem művészileg formálható adottságnak tekintik, hanem a kulturális és gazdasági nyomás eredményeként létrejövő jelenségnek, mely töredezett, inkohereus és legfőképpen minden hiú retorikától mentes.

IDŐTÁVOK

„Az időbeliség vége” (Jameson, 2003), egyfajta történelmen kívül eső időtlen állapot kialakulása figyelhető meg a világban az 1970-es évek óta. Az örök jelen építészetével szemben Caruso St. John munkái anakronisztikusnak tűnhetnek. Különböző korokra jellemző eszközök keverésével a történelem dinamikáját érzékeltetik. Sir John Soane gyűjteményéhez vagy Walter Benjamin töredékesen maradt Passzázs-mű című munkájához hasonlóan a történelmet nem lineárisan, hanem millió kis részletből újra és újra összeállóan értelmezik, nem csak egy gyűjtemény esetében, hanem egy városi tér vagy épülethomlokzat rétegeinek felhordásakor is. A svédországi Kalmar esetében a város történelmi jelentőségű főterének mai, életképes arculatát kereste a pályázat kiírója. (12. kép) Az építészek ezt új funkciók ráerőltetése helyett a hely jelenlegi méltóságára és felületének fizikai mivoltára fókuszálva határozták meg. Az utak és járdák kövezetét felszedték, megtisztították és egy új minta szerint visszarakták. A gyalogos útvonalak és a köztéri események helyére előregyártott betonlapokat fektettek, melyeken kényelmesebb a járás. Kutak és karcsú világítópóznák jelzik a földalatti világ akusztikai terét és a földfelszín feletti virtuális légteret. Az eredeti állapot nosztalgikus rögzítése helyett csupán letörölték az idő nyomait a kövekről. A régit és az újat elválaszthatatlanul összeszőtték, hogy a történelem keréke tovább foroghasson, és a köztér betölthesse szerepét, mint társadalmi médium. A londoni Victoria és Albert Gyermekkor Múzeumának esetében sem az eredeti állapot helyreállítása volt Caruso St. John célja. (10. kép) Már csak azért sem, mert az acél-üveg csarnoképület a

Paxton-féle 1851-es kristálypalota egy korai hasonmása, a látványépítészet minden kellékével felvértezve. Forráshiány miatt azonban nem készült el az eredeti épület előcsarnoka, gyakorlatilag homlokzat és méltó bejárat nélkül hagyván a viktoriánus épületet. Ezt a hiányt pótolja Caruso St. John protoreneszánsz mintákat idéző bővítése. A homlokzat síkmintái és geometrikus ornamentikája egy klasszikus kolonnád képét rajzolják ki. A 19. századi művészetelméleti diskurzus egyik tárgya - mellesleg a kiállítási pavilon építésének és sógorának, Owen Jonesnak a kutatási területe - az orientális és a protoreneszánsz művészet volt, mely mint inspirációs forrás szolgált az építészet megújításához. (Jones, 1856) Az új előcsarnok kőberakása viktoriánus színrendszert követ, léptékében ellenpontozza a grandiózus csarnokot, és emberközelivé, gyerekléptékűvé szelídíti azt. Az egyes rétegek közt megnyíló időtávok megelevenítik az épületet.

“A MŰVÉSZET LEHET KRITIKUS, AZ ÉPÍTÉSZET NEM”

(Sz. Szilágyi, 2006)

A zürichi Nagelhaus projektet 2008-ban pályázaton nyerte Caruso St. John a német Thomas Demand művésszel, aki belső tereket mintázó élet-nagyságú papírmockupokkal és az azokról készült fényképekkel vált híressé, és akivel az építészeknek hosszú múltra tekint vissza együttműködése. A feladat egy forgalmas viadukt alatti meglehetősen zavaros terület rendezése volt. Javaslatukban két kis pavilont helyeztek el a viadukt alá befedítve, mintha régről maradtak volna itt, s a változások forgatagában az autópálya épült volna föléjük. (17. kép) A pavilonok arra a chongqingi házra utalnak, amely mellett tulajdonosai éveken át kitarítottak, holott körülötte

▲ 6., 7., 8. Műteremház, London, 1994, forrás: Caruso St. John

már mindent felvásároltak és lebontottak, hogy egy új várost építsenek a helyére. Innen ered az általánosan elterjedt elnevezés: "stubborn nail" (makacs szeg), amit nem lehet kihúzni a deszkából. Caruso St. John tervein a ház kínai étteremként és kioszkként bukkan fel újra Zürichben. Léptékét csökkenteni kellett valamelyest, hogy beférjen a viadukt alá: a kívülről kétszintesnek tűnő épületről így belül kiderül, hogy valójában egyszintes. Képe csupán az eredeti kínai pavilonnak. Patyomkin-jellegét fokozza absztrakt szerkezete, festett fatáblás falai, rajta a kivágásszerűen megjelenő ablakokkal, dobozokká egyszerűsített árnyékolókkal. Feladata Thomas Demand elmondása szerint (Obrist, 2010), hogy életet vigyen a lényegében megoldhatatlan problémákkal terhelt helyre. Egyfajta közterápia a téren átkelni kényszerülők számára arra a pár percre, míg a villamosra várnak. A projekt megvalósítása műszaki és jogi akadályok sorába ütközött, illetve az erre a kérdésre kiírt népszavazáson is elvetették. Amekkora ellenállást Kínában kiváltott a kis ház lebontása, ugyanolyan ellenállásba ütközött zürichi felépítése. A pavilonok egyikének 1:1-es modellje azonban elkészült a 2010-es Velencei Biennáléra, és mint műalkotás, olyan - elsősorban politikai - kérdésekkel szembesíti a látogatókat, mint a városfejlesztés vagy a műemlékvédelem létjogosultsága, illetve a nyugati világ és Kína viszonya. (19. kép) Caruso St. Johnra jellemző az építészeti reprezentációban az 1980-as évektől megjelenő ikon helyett a képek használata. A kép a dolog és az idea közti illékony jelenséget ragadja meg egy pillanat erejéig, és adja tovább. Mindig csak más képek összefüggésben értelmezhető, vagyis tág, „szinte mindenre” (Ursprung, 2008) kiterjedő asszociációs mezőt feltételez. Komplexitása megteremti a lehetőségét az

egyes jelenségekről való diskurzusnak. Ezen tág mezőn ragadható meg a kortárs építészet összetettsége.

STRIJP S, EINDHOVEN

Caruso St. John jelenleg futó munkáinak egyike a Veemgebouw rekonstrukciója Hollandiában. (14. kép) Az 1943-ból származó raktárépület az Eindhoven történetében fontos szerepet betöltő Philips iparterület legmonumentáli-sabb eleme. A Philips kivonulásával a területre Jo Coenen és a West 8 készít grandiózus fejlesztési tervet. A hajdani gyárterületen lakó- és irodaépületeket, valamint pihenőtereket alakítanak ki. A Veemgebouw földszintjére tágas ételmszerpiacot terveznek, felette kilenc szinten az egész terület lakóit kiszolgáló 600 férőhelyes parkolót helyeznek el. A legfelső, újonnan épített szinteken 40 lakás és iroda kap helyet egy belső udvar körül. Hullámzó téglahomlokzata jelzi az épület új, nagyvárosi karakterét. Caruso St. John radikálisan átalakítják ugyan a műemléképületet, de míg a holland tervezők általában merészebb, kortárs gesztusokkal hangsúlyozzák az új és a régi kontrasztját, addig ők kontextusként kezelik a ház történetét, és egy új egész létrehozására törekednek. Eredetileg a kiírás bútorüzletet és hotelszobákat szánt a volt raktárépületbe. Az angol építészek azzal nyerték meg a meghívásos pályázatot, hogy egy átriumot alakítottak ki a közepében egy nagy belső közösségi térrel. Véleményük szerint ugyanis az ipari épületek szokásos, loftként való kezelése, nagyvonalú tereik csodálata és talált helyként történő belakása kevés akkor, ha valóban új várost akarunk létrehozni a Philips-negyedből. Ezért változtatták meg az épület eredeti karakterét városi jellegűvé. Csakhogy a gazdasági válság

054-055

FOLYAMATOS MODERN. CARUSO ST. JOHN ÉPÍTÉSZETE
Alkér Katalin

felülírta a prog-ramot: hotel helyett parkolóház lett a Veemgebouw új funkciója és ezzel a belső átrium terve is odaveszett. A meglehetősen lehangoló fordulat fokozott szerephez juttatta a homlokzatot. A gárterület többi funkcionista, modernista épületéhez képest a Veemgebouw téglahomlokzata valamiféle rejtett eleganciát hordoz, a holland expresszionista építészet hagyományát követi. Lekerekített sarkai tömör, szoborszerű megjelenést köl-csönöznek az épületnek, amit Caruso St. John új hullámzó tetőszintje drámaivá fokoz. „Számomra az a legfontosabb,” mondja Peter St. John, „hogyan az épület hozzájárul a terület használatának természetességéhez. Remélem, sikerült méltósággal visszahoznunk az épületet az életbe. A sikert jelen esetben az jelentené, hogy felismertük a helyzetben rejlő potenciált és a lehető legtöbbet hoztuk ki a körülményekből.” (Buijs, 2011)

“MI A MODERN? SZINTE MINDEN”

(Caruso, 2012), (Ursprung, 2008)

Adam Caruso a modern és a posztmodern viszonyát feszegeti a zürichi ETH-n 2012. március 29-én tartott székfoglaló előadásban. Mindezidáig ugyanis posztmodern idők posztmodern alkotójának tartotta magát, ami a modern pozitívista szemléletével és a technikai fejlődésbe vetett hitével szembeni szkepticizmust jelentette számára. A valós körülményeik iránti nagyfokú tudatosság kritikai, sokszor talán idealista gyakorlat lehetőségével kecsegtetett. A modernizmus utópiáinak és bizonyosságának elvetésével a posztmodern a választás szabadságát és a vele járó felelősséget adta az egyén kezébe, és megteremtette a lehetőségét annak, hogy a művészetek a saját diszciplinájukon belüli folyamatosságban fejlődjenek.

Ha azonban a posztmodern a későkapitalizmus kulturális logikája, amint azt Fredric Jameson állítja (Jameson, 1991), akkor – merül fel Adam Carusoban a kérdés – lehetséges, hogy mindezidáig áltatta magát, hiszen nem folytathat kritikai gyakorlatot az ember az adott feltételeken belülről. Amit valójában keres, az a modernizáció mint gazdasági-társadalmi folyamat, és a modernizmus mint művészi kifejezőmód dualitása. Ahhoz azonban, hogy a modernet a maga számára vállalható etikai alapállásként értelmezhesse, egészen a 19. századi kezdetekig kell, hogy visszanyúljon: Baudelaire költészetéhez, Édouard Manet festészetéhez, az angol arts & crafts mozgalom, a Wagnerschule vagy a chicagói és a milánói iskola építészetéhez, amikor a modern még a realizmus és a történeti kontinuitás talaján állt, szociálisan és fizikai értelemben is elkötelezetten. Máig megoldatlan, és a kortárs kultúrát illetően is aktuális ugyanis a kérdés, ami akkor felmerült: a modern élet, mint a modern egyén és a modern környezet elválaszthatatlan egységének a megteremtése.

Hivatkozások:

- Ursprung, Philip (szerk.) [2008]: *Caruso St John Almost Everything*. Ediciones Polígrafa, S.A., Barcelona, pp. 12-15., 76-80., 164-168., 228-234.
- Moore, Rowan [1994]: *Minimalism Gets Rough*. Blueprint, London, Issue 109, pp. 38-40.
- Boudet, Dominique [2010]: *Nottingham Contemporary*. Architecture Today, London, Issue 204, pp. 34-45.
- Long, Kieran [2009]: *Nottingham Contemporary art gallery by Caruso St John Architects*. The Architects' Journal, [\[lery-by-caruso-st-john-architects/5210778.article\]\(http://www.architectsjournal.co.uk/news/daily-news/nottingham-contemporary-art-gallery-by-caruso-st-john-architects/5210778.article\). November 12.](http://www.architectsjournal.co.uk/news/daily-news/nottingham-contemporary-art-gal-
</div><div data-bbox=)

- Gabriëlsson, Catherina [2008]: *Public Space as Medium*. OASE, Amsterdam, Issue 77, pp. 102-113.
- Bayley, Stephen [2006]: *Much more than a doll's house*. The Observer, <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2006/dec/10/art.museums>. December 10.
- Buijs, Myrthe [2011]: *Interview Peter St John*. The skill is in what you make of it. Archiprint, Eindhoven, Issue 1, pp. 28-30.
- Hardt, Michael és Negri, Antonio [2000]: *Empire*. Harvard University Press, Cambridge, Mass, p. 198.
- Deleuze, Gilles és Guattari, Félix [1980]: *Mille Plateaux*. Les Editions de Minuit, Paris, p. 410.
- Jameson, Fredric [2003]: *The End of Temporality*. Critical Inquiry, The University of Chicago Press, Vol. 29, No. 4, pp. 695-718.
- Jones, Owen [1856]: *The Grammar of Ornament*. London.
- Sz. Szilágyi Gábor [2006]: *A művészet lehet kritikus, az építészet nem*. Élet és Irodalom, Budapest, Vol. 27
- Jameson, Fredric [1991]: *Postmodernism; or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, Durnham, N.C., pp. 1-54.
- Caruso, Adam [2012]: *What is modern? Introductory Lecture*, ETH Zürich, <http://www.multimedia.ethz.ch/speakers/lecture/?doi=10.3930/ETHZ/AV-68db9ea2-4c3f-442b-9deb-c36f4f0e6a46&autostart=false>. Március.29.
- Caruso, Adam [2011]: *Almost everything*. Bozar Architecture, Centre for Fine Arts, Brussels, <http://blip.tv/bozararchitecture/lecture-by-adam-caruso-5703282>. Március 17.
- Caruso, Adam [2009]: *Urgency*. Canadian Centre for Architecture, Montréal, <http://castroller.com/Podcasts/CanadianCentreFor/1132679>. Június 12.
- Obrist, Hans Ulrich [2010]: *Architecture Biennale - Caruso St. John and Thomas Demand (NOW Interviews)*. Biennale Channel Venice, <http://vimeo.com/16439365>
- The Architecture Foundation [2009]: *Art+Architecture*, Adam Caruso

- ▲ 9. Kortárs Művészeti Központ, Nottingham, 2009
- ▲ 10. Victoria és Albert Gyermekkor Múzeum, London, 2007
- ▲ 11. Trisha Brown a Tetőjelenetben, New York, 1973, fotó: Babette Mangotte

- ▲ 12. Főtér, Kalmar, Svédország, 2003
- ▲ 13. Kortárs Művészeti Központ, Nottingham, 2009
- ▲ 14. Veemgebouw, Strijp S, Eindhoven, Hollandia, 2012
- ▼ 15. Téglaház, London, 2005

- ▲ 16. Lycée Hotelier de Lille, Franciaország, 2012
- ▲ 17. Nagelhaus, Zürich, Svájc, 2010
- ▲ 18. Nagelhaus, Zürich, Velencei Biennálé, 2010
- ▼ 19. Nagelhaus, Zürich, Velencei Biennálé, 2010

056-057

FOLYAMATOS MODERN. CARUSO ST. JOHN ÉPÍTÉSZETE
Alkér Katalin

1.

2.

3.

4.

5.

ANTAL GABRIELLA (TÉMAVEZETŐ: KARÁCSONY TAMÁS DLA)

URBANIZÁLT TÁJ - MEGBOLYGATOTT TERÜLETEKET ÉRINTŐ BEAVATKOZÁSOK Ipari táj rehabilitációja, európai stratégiák

A felszámolt ipar által hátrahagyott területek világszerte tájleptékű méreteket öltenek. A termelés korábbi helyszínein sokrétű problémahalmazzal kell megküzdeni. A problémák különbözősége miatt komplex, átgondolt, hosszú távú, széles körben támogatott fejlesztési stratégiákra van szükség. A dolgozat a bányászatot követő tájak kezelésére két olyan németországi példát mutat be, ahol nem törekedtek az ipari múlt eltörlésére, hanem

annak integrálásával gazdag és beágyazott fejlesztések valósultak meg, ezzel is elősegítve a múlt megértését és az identitástudat megerősödését. A két, egyenként 10 éves projekt (IBA - Internationale Bauausstellung) során egyformán kiemelten foglalkoztak szociális, gazdasági és környezeti kérdésekkel. Az IBA-k végére a területek új jövőképpel, új lehetőségekkel váltak ismét vonzó lakókörnyezetté.

IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJA, EURÓPAI STRATÉGIÁK

A nehézipar által hátrahagyott területek kezelését célul kitűző hosszú távú stratégiákra eminens példák sorát ismerjük mind Nyugat-Európából, mind az Egyesült Államokból. A 25-30 éve megjelent komplex beavatkozások képesek kezelni a termelés helyszínein az évek során felhalmozódó sokrétű problémákat. Magyarországon a helyszínek és a feladatok ugyan adottak lennének, de a cselekvés még várat magára.

A dolgozat keretei között két németországi projektet mutatok be, mindkettő az ún. IBA¹ keretében zajló komplex regionális fejlesztés. A megvizsgált beavatkozások igen sikeresek voltak, alapvető célkitűzéseiket teljesíteni tudták. Ami miatt külön figyelemre méltóak, hogy az egyes iparvidékek egészével foglalkoztak, így összetett problémák egész sorát tudták megoldani, mindemellett a régió komplex kezelése plusz értékeket tudott felmutatni.

Ugyanezt érzem fontosnak az év során kutatott borsodi régió kapcsán is, amely egészében szemlélve egy nagyon gazdag, sokrétű és érdekes terület, ahol szükségszerű lenne egy átfogó, sok résztvevő együttműködéséből kiinduló távlati koncepció megalkotása. A regionális szemléletre azért van szükség, mert így a köztudott természeti és kultúrtörténeti értékek mellé a régió harmadik jellegzetességét, az ipari emlékek gazdagságát lehetne élvezhető és élhető formában társítani. A hármas jelleg a terület múltjának, jelenének szerves részét képezi, ugyanakkor a jövőjét is meg kell határozni, mivel ez ad

hatja a vidék egyediségének zálogát.

NÉMETORSZÁG, RUHR-VIDÉK

A Ruhr-vidék Nyugat-Németországban található, összefüggő városkonglomerátum 116 km hosszan és 67 km szélességben elterülve. Németország hatalmas nehézipari régiója volt, amely fekete egéről, szennyezett vizeiről volt sokáig kétes hírű. 1958 után a kőszén fogyasztás megszűnt, korszerűbb iparágak vették át a helyét, mára az elektrotechnika a vezető iparág a térségben. A területen megindult a népesség csökkenése, a környezetszennyezés mára már óriási méreteket öltött, a bezárt gyárak üres óriásokként álltak a vidéken. A problémákkal való szembenézés nem várható magára sokat.

IBA Emscher Park 1989-1999

Az IBA Emscher Park egy 800 km²-t érintő 10 éves program, amelynek fő célja a használaton kívüli ipari területek újrastrukturálása, a régió életkörülményeinek javítása, új jövőkép megfogalmazása volt, mindezt ökológikus szemlélettel.

Az IBA Emscher Park 120 különálló projektet foglalt magába, amelyek akupunktúrás, néha egészen apró beavatkozások voltak, sokaságuk révén azonban az egész régióra kisugárzó fejlődést értek el. A projektek nagy száma lehetővé tette, hogy sok irányból kezdjék meg a

regió felzárkóztatását. A környezettel, ökoszisztémával foglalkozó beruházások, az ipari örökségek rehabilitálása, a város- és lakásállomány fejlesztése és a szociális létesítmények (foglalkoztatás és képzés) egyaránt megtalálhatók. Kiemelt figyelmet kapott az Emscher ökoszisztémájának újjáélesztése, valamint a városok szíveiben található üzemi és bányaterületeken új helyek létrehozása újfajta munkákhoz („dolgozzunk a parkban”). Az ipari örökség rehabilitálásában fontos szerepe volt egy tematikus út kiépítésének: Route der Industriekultur (ipari örökség útja), amely összekapcsolja az emlékeket, valamint információval látja el az érdeklődőket. A beruházások nagy része még az IBA ideje alatt elkészült, de van olyan projekt, ami még napjainkban is fut.

Fontos, hogy a kezdetektől fogva egyszerre foglalkoztak a gazdasági, a szociológiai és az ökológiai problémákkal. Az IBA-ban részt venni presztízs értékű volt, az IBA volt a siker titka, szellemi és kulturális ösztönzőként hatott (prof Thomas Sieverts).

Emscher Landschaftspark, az IBA egyik fő projektje

1989-ben a Ruhr-vidék teljesen városias táj volt, az ipari területek túlsúlya rossz életkörülményeket okozott. Sok volt a parlagon heverő szabad terület ugyan, de a mindent behálózó infrastruktúra (autóutak, autópályák, vasút, vízi csatornák, elektromos vezetékek) teljesen széttagolta ezeket, a Ruhr-vidék fontos folyója, az Emscher pedig бүдös szennyvízcsatornává vált. A szétszabdalt, elpusztított vidék helyére egy 300

► 1. Oberhausen, 1928, forrás: SCHMITZ, VOLZ (szerk.) (2004); 2. Rudolf Holtappel: Oberhausen-i acélművek, 1961, forrás: Regionalverband Ruhr (szerk.) (2010); 3. Oberhausen, a 60-as években, forrás: Pixelprojekt_Ruhrgebiet; 4. Az IBA Emscher Park által közvetlenül érintett területek és a projektek helyszínei, forrás: www.iba.nrw.de; 5. A Duisburg-Nord Park tavasszal, forrás: www.landezine.com

km²-es tájpark víziója készült el, amelyben a védett zöldterületek össze vannak kapcsolva, így alakítva ki egy zöld hálózatot. A koncepció része volt, hogy az ipari szerkezeteket nem kell eltüntetni, hanem ez fogja adni a XXI. század parkjának specialitását. Szintén alapvető kiindulópontot jelentett, hogy az amúgy is létező mesterséges parkokat most főként olyan zöldterületek egészítsék ki, ahol hagyják, hogy a természet saját magát gyógyítsa, hódítsa vissza a területet, csak gondos ápolására van szükség.

Kiemelt terület: Zeche Zollverein (Zollverein bánya)

Az első bányát 1847-ben nyitották Zollvereinban, a termelés gyorsan fejlődésnek indult. A sok kisebb aknát és berendezést 1928-ban egy nagy központi létesítmény váltotta le, amely a XII-es számot kapta. A komplexum terveit Schupp és Kremmer építészek jegyzik. Az építésszek egy modern, nagyon szép Bauhaus-épületegyüttest terveztek, azzal a vágygal, hogy úgy nézzen ki, mint egy gép. Az épületek tervezése során is számoltak már azzal, hogy a szén el fog fogyni, így 30 éves élettartammal dolgoztak. Az 1961-ben készült kokszolómű (Kokerei) szintén Schupp és Kremmer munkája.

A bányát 1986-ban zárták be, a kokszolómű azonban még egészen 1993-ig üzemelt. A bányabezárás évében műemlékké nyilvánították az együttest. Essen város elhatározta, hogy kulturális épületként fogja hasznosítani a szénmosót és a kisebb épületeket, mégpedig úgy, hogy az öreg bánya, mint inspiráló helyszín, megmaradjon. Az épületek és a terület gondozását munkanélküliekből álló csoport végezte. Ulrich Rückriem szobrász neve igen fontos a megváltozott hozzáállás elterjedésében, ő volt az, aki 1991-ben hatalmas gránitszobrokat állított ki

az erdővel már benőtt meddőhányón, megelőzve ezzel, hogy a szénmosó és a kokszoló üzem közti területen Essen város építéshulladék-lerakóhelye alakuljon ki. A természet és a művészek gyorsan bevették a területet, galériák, műtermek telepedtek meg. Ekkor készült még a Foster iroda tervezésében a Design Museum (1996).

World Heritage Site

2001-ben a terület a világörökség részévé vált, egy álmiai fejlesztő céget (Entwicklungsgesellschaft Zollverein, EGZ) bíztak meg azzal, hogy a terület rehabilitálását levezényelje.

Masterplan – Böll & Krabel, OMA („walled city”), 2002

Az OMA-t választották ki, hogy programot és szabályozási tervet alkosson a Zollverein területére. A hatalmas üres terület egy lakatlan város hangulatát keltette a tervezőkben. A koncepció a „walled city” (fallal körbekerített város) nevet kapta; egy fallal vették körbe a védendő épületeket úgy, hogy ez a fal tudja felvenni az összes mellékes funkciót. A falon kívül helyezkednek el az új fejlesztések (pl. A SANAA iroda által tervezett Zollverein School of Management and Design). A Koolhaas vezette csoport fontosnak tartotta, hogy a tájat, mint talált helyet megőrizték, illetve újra élettel töltsék meg. A területen 3 csoportban találhatóak az épületek, mind befelé forduló, zárt együttes, a koncepció célja volt, hogy ezeket felnyissa, és egymással összekapcsolja. Az összekapcsolásra, utak kialakítására a meglévő vasúti sínek egy részét tervezték felhasználni.

Landscapearchitecture: Agence TER, 2003

A francia Agence TER iroda igazodott az OMA koncepciójához, a védendő magot egy körkörös sétaút veszi

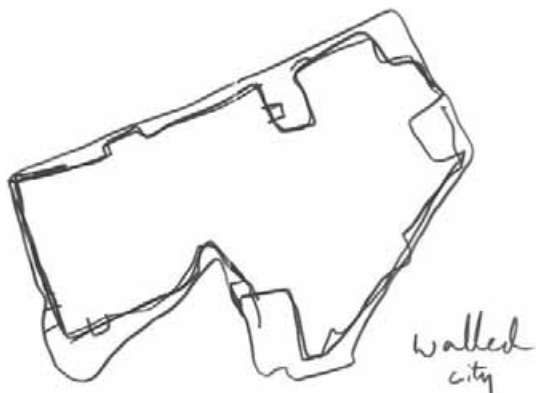
körbe, kialakítva kilátópontokat, találkozóhelyeket, játszótereket, stb. A növényzettel kapcsolatban a visszafogottság volt a koncepciójuk, minél inkább hagyták, hogy a természet visszahódítsa a területét, új növényeket csak minimálisan telepítettek. A sínek megőrzésre kerültek, köztük izgalmas lineáris parkot hoztak létre.

RUHR Museum – Böll & Krabel, OMA, 2006

Heinrich Böll irodája már 1989 óta foglalkozott a Zollverein komplexum egyes részeinek szanálásával és átépítésével. Az EGZ közös projektirodát hozott létre az OMA és Böll-ék együttes részvételével, amely végül 2 évig működött, biztosítva a semleges alapot az együttműködéshez. A volt szénmosó épületében a Ruhr-vidék múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozó múzeum, valamint a Kulturális Főváros fő látogatóközpontját alakították ki. Ugyan az átalakítás során a szerkezet 15%-a maradt meg, a többit újra kellett építeni, az épület mégis azt a benyomást kelti, mintha a múzeum csak beköltözött volna egy éppen leállított üzem terei és gépei közé (a gépek 80%-át megőrizték). Az új falak vastagabbak lettek, hogy megfeleljenek a funkció szabta követelményeknek, a szerkezeten kívül húzták fel őket.

RUHR.2010 - Európa Kulturális Fővárosa 2010, Essen

Az IBA Emscher Park 1989-1999 sikereit igazolja az is, hogy a Ruhr-vidék Essen vezetésével 2006-ban elnyerte az Európa Kulturális Fővárosa címet (Péccsel és Isztambullal közösen). Ez a cím újabb lökést adott a kulturális fejlesztéseknek. A régió nem adta fel korábbi elhivatottságát a természeti környezet és a szociális, helyieket bevonó beruházások terén sem.

*In 2006, with Zeche Zollverein's Kohlenwäsche, nearly achieved the utopian ambition of doing 'nothing': no stripping, no sublimity, no ruin, just nothing... we were very proud...
(Rem Koolhaas / OMA: Cronacaos, 2010)*

▲ A volt vasúti sínek között kialakított zollverein-i lineáris park

Tanulmányút 2012. március

A Ruhr-vidéki tanulmányút igen hasznos volt, láthattuk, hogy egy előre eltervezett, hosszú távú stratégia milyen óriási fejlődést tud elérni. Az IBA 10 éves periódusa beindította az átalakulást, majd az Európa Kulturális Fővárosa cím újabb nagy lendületet és nemzetközi ismertséget adott a vidéknek. A terület igen izgalmas, lát-nivalókkal szinte túlszűfolt, rengeteg program várt minket a turistaszezonon kívül eső március eleji időszakban is. A városok összenőttek, gyakran kivehetetlen egy-egy város határa, csak egy tábla figyelmeztet rá, hogy már másik településen járunk. Ezzel a ténnyel tisztában voltunk, de mégis ott a helyszínen igen erősen megtapasztalható, hogy milyen egy szinte 100%-osan beépített terület. Ez tovább igazolja, hogy a zöldterületi hálózat kialakítására égető szüksége volt a régióknak. Az itthonról már ismert tájrehabilitációs példák lenyűgözőek voltak élőben, a meddőhányókat minden esetben nagy élmény volt megmászni, tetejükön egy-egy újabb landmark jellegű művészeti alkotást csodálhattunk meg közelről. Nem csak a turistákat vonzzák a mesterséges hegyek, szemmel láthatóan a helyiek is aktívan használják a rekreációs fejlesztéseket.

IBA FÜRST-PÜCKLER-LAND 2000-2010

2000 és 2010 között a kelet-németországi Lausitz régió fejlesztési lehetőségeivel foglalkozott az IBA Fürst-Pückler-Land. A lausitz-i régióban 150 éves a barnaköszén bányászat múltja. 1999-ben egy politikai váltást követően hirtelen leállították a termelést. A bányászat erősen formálta a tájat: tájsebek, felhagyott ipari területek jellemezték a vidéket. A barnaköszén ki-

termelése külszíni fejtéssel történt, 17 hatalmas, nyitott bányagödör telik meg lassanként vízzel.

A helyi tervezők és diákok előkészítésének hatására az állam és a régió 2000-ben beindította az IBA programot, azzal a céllal, hogy gazdasági, ökológiai és kreatív útmutatást adjon a hatalmas területek kezeléséhez, a strukturális változashoz. Ezt az ipari örökség újfajta megőrzésével és hasznosításával, városi megújuló projektekkel, a holdbéli tájak turisták előtti megnyitásával gondolták megvalósítani.

Az új identitás: „Lausitzer Seeland” (Lausitz-i Tóvidék). A cél egy 30 mesterséges tóból álló vízi paradicsom kialakítása volt, amely a vízi turizmus minden fajtáját tudja elégíteni. A tavak egy részét a hálózat létrehozása céljából mesterséges csatornák kapcsolják össze. A fő új profil kialakítása mellett a fenntarthatóság, a periféria kezelése és a lengyel kapcsolatok is kiemelt figyelmet kaptak.

Az IBA keretében 30 projekt valósul(t) meg, amelyek 9 területi és tematikus csoportra oszlanak. Vannak átfogó projektek is, mint például az „Energia útja” és a Fürst-Pückler út (tematikus utak). A projektek tartalmuk szerint 7 kategóriába sorolhatóak: ipari örökség, vízi táj (waterscape), energia mezők, új területek, határ menti területek, városi területek és átmeneti területek.

A gyakran egy év hosszan tartó finálé mindig sok programmal és látványossággal jár az IBA-k történetében. Ebben az esetben is fontos kiállítások és publikációk jelentek meg 2009-2010-ben. A Großbräschen-ben található központban volt a „Die Neuerobung einer Landschaft” (A táj újraköltése) című kiállítás, illetve a 2009-es „Chance: Bergbau-Folge-Landschaft” (Lehetőség: Bányászatot követő tájak) nemzetközi konferencia,

amelyről egy gazdag kiadvány is készült azonos címmel. A konferenciára nemzetközi szakembereket hívtak meg előadni, sok érdekes összefoglalót kaphatunk a kiadványt olvasva a világ különböző területein a témában folyó gondolkodásról és gyakorlatról egyaránt. A konferenciára a helyiek az IBA tapasztalatait összefoglaló 10 tézissel² (Ten principles concerning the treatment of post-mining landscapes) készültek, amelyet nyilvánosan megvitattak a vendégekkel, és a vita alapján kiegészítéseként rögzítették. A végső dokumentumot a Lausitz-i Charta néven rögzítették. A tézisekben megfogalmazták, hogy az ipari múlt értékes, újrafelhasználása hozzáadott értékeket jelent; új identitásra van szüksége a bányászat utáni területnek; fontos a korai tervezés, az érintett felek bevonása és a kollektív felelősségvállalás.

A vita során hiányolták a tézisekből a foglalkoztatási és képzési programok létrehozásának szükségességét, valamint a helyi tudás és képességek felhasználását. Az önkéntesek szerepe igen fontos, nem csak az elvégzett munka, hanem sokkal inkább a részvétel pszichológiai hatása miatt. Felmerült még, hogy egy-egy ilyen régióknak jogi szempontból speciális státuszt kellene kapnia, hogy laboratóriumi körülmények között folyhasson a rehabilitáció. A résztvevők megfogalmazták tapasztalataikat, hogy a konkrét képek helyett gyakran szerencsésebb víziók és történetek segítségével ismertetni a célokat, fejlesztési irányokat, ezek könnyebben befogadhatóak. Érdekes felvetés, hogy egyrésztől könnyen elfogadható az a tézis, hogy az eredeti állapotokat nem kell és nem is lehet visszaállítani, ennek ellenére a helyi lakosság vágya pontosan ez lenne. Az „akklimatizáció” könnyítése mindenképp segíthet ezen ellentmondás feloldásán, ezt például munkalehetőségek teremtésével

érhetjük el.

Ezek a szempontok az IBA Emscher Park esetében is nagy részt érvényesültek, de megfogalmazva és pontokba összeszedve először itt találjuk meg őket, nagyon fontos ez a projekt mintaadó szerepében.

ÖSSZEFOGLALÁS

A két németországi példa megismeréséből jól kitűnik, hogy egy komplexen kezelt, nagy területet átfogó fejlesztés reménytelennek tűnő helyzeteket tud teljesen átfordítani. Az IBA Emscher Park projekt 23 évvel ezelőtt kezdődött, ez alatt az idő alatt egy negatív megítélésű, identitását veszített vidékből élhető, kedvelt és nemzetközileg is ismert régió nőtt ki. A tartomány anyagi és egyéb lehetőségei összehasonlíthatatlanok a borsodi régióéval, ennek ellenére sok hasznos gondolatot lehet meríteni a Ruhr-vidéki projektek megismeréséből. Külön kiemelném például a tematikus túra gondolatát, amelynek kiépítése már Magyarországon is majdnem megtörtént (a táblák egy részét legyártották), és amelynek létrehozása fontos lenne egyrészt abból a szempontból, hogy az értékes helyek meg lennének jelölve, másrészt pedig azért, mert ezek együttesen, egymást erősítve nagyobb hatást tudnak kifejteni.

Az IBA Fürst-Pückler Land 12 éve kezdett el foglalkozni Lausitz régióval, így már meríthetett az emscher-i példából. Az alapvetően rokonszenves hozzáállás itt eddig még kevésbé meggyőző eredményekre vezetett, ennek megítélése azonban igazából 10-15 év múlva lesz esedékes. Ami ma még kérdéses számomra, az a projekt árnyaltsága. Ezen a téren a Ruhr-vidéki fejlesztés nem hogy kívánivalókat, a beavatkozások egyenlő figyel-

met fordítottak a szociális, a kulturális és a természeti problémákra, hiányokra. A sűrűség és rétegzettség alacsonyabb szintje természetesen abból is fakad, hogy míg a nyugati területen egy óriási egybefüggő városkonglomerátumról volt szó, a lausitz-i terület jóval szegényebb, jóval kevesebb ember lakja, így itt a rengeteg üres hely az, amivel kezdeni kellett valamit. Ezekből a szempontokból is jobban hasonlít ez utóbbi a vizsgált borsodi régióhoz. Amiben a magyarországi helyszínt szerencsésebbnek érzem, az a dolgozat elején már említett hármas osztatú értékek gazdagsága, azaz az ipari emlékek mellett a természeti és kultúrtörténeti kincsek kellően tartalmassá és összetetté tudják formálni a helyszínt.

Jegyzetek:

- 1 *Az IBA (Internationale Bauausstellung) a német városfejlesztés és városépítéssel hatékony eszköze, amely egy-egy probléma vagy terület intenzív vizsgálatával, beavatkozásokkal próbál sorsfordító lökést adni.*
- 2 *A tiz tizis: 1. Setting an Example (példaértékűeknek kell lennie az ilyen fejlesztéseknek, modellszerű, amely nemzetközi standardokat követ a fenntartható fejlődés érdekében); 2. Using Resources (a bányászat tárgyi öröksége forrásként tekintendő, a megőrzés és újrafelhasználás speciális és jellegzetes helyzet hoz létre, hidat ver a múlt és a jövő között); 3. Fostering Identity (az eredeti állapotokat nem lehet visszaállítani, új identitásra van szüksége a bányászat utáni tájnak); 4. Broadening the Planning Horizon (már a bánya megnyitásának pillanatában foglalkozni kell a termelés utáni új fejlesztésekkel); 5. Shaping the Process (kézzelfogható folyamatnak kell lennie az újratervezésnek, amit megfelelő informálással, közties használatlal lehet elérni); 6. Allowing for Creativity*

▲ A külszíni fejtésű bányaterület új felhasználási módjai: vezetett túra a holdbéli tájban, művészeti projekt helyszíne, színpad, Lausitz, Németország, forrás: <http://www.iba-see2010.de>

and Innovation (kreativitásra és új innovatív szemléletre van szükség az új kultúrtáj megteremtéséhez); 7. Generating Pictures (jövőkép felfestése, jövőbeni fejlesztések vázlataira van szükség a kezdetektől fogva); 8. Ensuring Transparency (nyitott és átlátható beruházások fontossága, a résztvevő felek bevonásának szükségessége); 9. Building the Organizational Structure (törvényi keretek kellene, fel kell építeni a szervezeti struktúrát); 10. Taking Responsibility (a szennyező fizet alapelv mellett szükség van a kollektív felelősségvállalásra, a hatóságok kooperációjára).

Felhasznált irodalom:

- BUSCH, WILHELM (1980): F. Schupp, M. Kremmer. Bergbauarchitektur 1919–1974. Rheinland-Verlag, Köln
- Evaluation der Kulturhauptstadt Europas RUHR.2010, Mit Kultur zur Metropole?, Zentrum für Kulturforschung und ICG Culturplan, 2011
- IBA-Fürst-Pückler-Land (szerk.) (2010): Bergbau Folge Landschaft Konferenzdokumentation; Post-Mining Landscape Conference Documentation, Jovis Verlag GmbH., Berlin
- Route Industriekultur Entdeckerpass (2011), WAZ-Druck, Duisburg
- Regionalverband Ruhr (szerk.) (2010): Unter freiem Himmel. Emscher Landschaftspark; Under the Open Sky. Emscher Landscape Park, Basel-Berlin-Boston
- SCHMITZ, VOLZ (szerk.) (2004): Gasometer Oberhausen, Klartext-Verlag, Essen
- VASS Tibor (2003): Az ózdi nyersvasgyártás története 1906-1996, Ózdi Városi Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Köre, Miskolc
- BORSDORE, GRÜTTER (szerk.) (2010): Ruhr Museum – Natur. Kultur.Geschichte, Klartext-Verlag, Essen

Online irodalom:

- Ruhr-vidék, Wikipédia, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Ruhr-vid%C3%A9k>, 2012.05.02.
- Pixelprojekt_Ruhrgebiet (fotógyűjtemény), <http://www.pixelprojekt-ruhrgebiet.de>, 2012.05.03.
- DAS PROJEKT: Schachtzeichen – Ruhr 2010, <http://www.schachtzeichen.de>, 2012.05.02.
- IBA_Internationale Bauausstellung Emscher Park, <http://www.iba.nrw.de/main.htm>, 2012.06.01.
- M:Al: IBA Emscher Park, <http://www.mai-nrw.de/IBA-Emscher-Park.7.0.html?&L=1>, 2012.05.20.
- Metropol Ruhr – Metropole Ruhr – Portal für das Ruhrgebiet, <http://www.metropol Ruhr.de/>, 2012.05.03.
- MTV videótár – Unokáink is látni fogják – Emscher Park, http://videotar.mtv.hu/Videok/2011/01/09/16/Unokaink_is_latni_fogjak_Emscher_Park.aspx, 2012.05.03.
- Programme Structure: RUHR.2010, <http://www.essen-fuer-das-ruhrgebiet.ruhr2010.de/en/programme/programme-structure.html>, 2012.05.03.
- Ruhr Museum, <http://www.ruhrmuseum.de>, 2012.05.03.
- thomas mayer_archive / Zeche Zollverein, <http://thomasmayerarchive.de>, 2012.05.03.
- Zollverein Szénbánya, Wikipédia, http://hu.wikipedia.org/wiki/Zollverein_Sz%C3%A9nb%C3%A1nya, 2012.05.03.
- Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen – UNESCO, <http://whc.unesco.org/en/list/975>, 2012.05.03.
- Forschungszentrum Landschaftsentwicklung und Bergbaulandschaften, www.tu-cottbus.de/einrichtungen/, 2012.06.06.
- Internationale Bauausstellung (IBA) Fürst-Pückler-Land 2000-2010, <http://www.iba-see2010.de>, 2012.05.03.

062-063

URBANIZÁLT TÁJ – MEGBOLYGATOTT TERÜLETEKET ÉRINTŐ BEAVATKOZÁSOK / Ipari táj rehabilitációja, európai stratégiák
Antal Gabriella

1.

2.

3.

4.

5.

6.

BARTHA ANDRÁS MÁRK (TÉMAVEZETŐ: KLOBUSOVSKI PÉTER DLA)

ÖKOLOGIKUS VILÁGKÉP ÉS AZ ANYAGGAL VALÓ BÁNÁSMÓD ÖSSZEFÜGGÉSEI A MAGYAR ÖKOFALVAK ÉPÍTÉSZETÉBEN

Az elmúlt két évtized kísérletező településtípusa az ökofalu. Három tényező - ökológikus szemlélet, jó közösség, és erős világnézeti elköteleződés eltérő arányú jelenléte különböző ökofalu-típusok kialakulásához vezetett.

Ez az írás azt járja körül, hogy az ökológikus elvek mentén összekovácsolódott közösségek közös gondolatait, szellemi erejét hogyan képeződik le ezek tárgyasult formáiban.

Feltételezésem szerint az ökofalvak épületeiben az építőanyaggal való bánásmód ok-okozati viszonyban van a létrehozó közösség belső működésével. A dolgozat első részében az ökofalu-jelenség rövid áttekintése után a második részben a jelenlegi magyar, osztrák és szlovén ökofalvak példáin keresztül bemutatom a jellemző építészeti magatartásformákat, és rajtuk keresztül a három tényező szerepét.

EGY ÖKOFALU ÖSSZETEVŐI

Ökológia

Az ökológikus építés célja, hogy a létrejövő épület, épületegyüttes kölcsönösen hasznos viszonyt hozzon létre és tartson fenn környezetének élő és élettelen elemeivel. A környezet élő elemei alatt a növények, állatok, emberek értendők, az élettelen környezetet pedig a geológiai és klimatikus adottságok alkotják. A mezőgazdaságban széles körben alkalmazott permakultúra elvének (Mollison, Holmgren, 1978) építészeti megfelelője, olyan beavatkozás, amely célja az épített és nem épített elemek közti szinergia maximalizálása, és amelyben az ember mint pozitív tényező szerepel. Fontos jellemzője, hogy sohasem az egyes elemeket, mindig egy rendszer összefüggő elemeit, azok kölcsönhatását vizsgálja. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy egy épületről, településről úgy lehet megállapítani, hogy ökológikus-e, ha a környezetével kialakított viszonyt vizsgáljuk meg.

Közösség

Az ökofalvak minden esetben alternatív közösségi lét irányába tett kísérletként foghatók fel. Az „ökofalu” az összes megvizsgált településen más és más definícióval bír. Egy-egy közösség által kialakított ideált, eszményképet: a városi léttel, vagy egyéb korábbi élethelyzettel szembeni alternatívák fogalomhalmazát jelöli. Az ökofalvak céljai között általában jelentős szerepet kap az egyének és háztartások közti kooperáció magas szintű

megvalósítása. A „falu” elnevezés valószínűleg ebből kifolyólag – a kis léptékben egykor jól működő életközösség modellje nyomán – alakult ki.

Hitvallás

Az ökofalu ideáljának kergetése elhivatottságot, hitet, a világ működésének megértésére irányuló szándékot is jelenti, ezért az ökofalvak vizsgálatában fontos szerepe van a spiritualitásnak, világképnek is. Egy közösség természethez való viszonya, vallási meggyőződése és építészete mindig is szoros összefüggésben volt egymással, egymásból következnek. ^{viii.} (Watsuji, 1948) A mai kor globális világképéhez illeszkedve, azzal összefüggésben alakultak ki az egész bolygó állapotával foglalkozó természetfelfogás (Fingerhuth, 2011), és az arra épülő holisztikus transzperszonális, integritáskereső életfilozófiák és vallások, amelyek 70-es évek new-age mozgalmában gyökereznek ^{viii.,ix.}. A globális világ piaci alapú szemléletéhez társított metropoliszokkal szemben, a „zöld globalizációhoz” az ökofalvak globális hálózata szolgál materializálódott lenyomatként. A következő példákban ezen összefüggések kimutatása a cél kis léptékű közösségek vizsgálatán keresztül. Az ökofalvak, mint a jövő településtípusának kísérletező műhelyei, a természettel történő együttélésről alkotott jelenlegi világképüktől való menekülés lehetséges útvonalainak keresztmetszetét adják.

ÖKOFALVAK MAGYARORSZÁGON ÉS KÖRNYEZETÉBEN

A vizsgálat módszere

Ha az ökofalu egy harmonikusan környezetbe illesztett rendszerről és egy jól működő közösségről szól, akkor a világképnek és a közösség hatásának tetten érhetőnek kell lennie a rendszer legkisebb elemein, az építőanyagokon is. Ezért – habár az anyaghasználat az ökológikus építészet egy vékony szelete –, rajta keresztül vizsgálható a létrehozó közösség ökológikus világképe. A következőkben az ökofalvak három karakteresen eltérő „iskoláját” egy-egy magyar és környező országbéli példán keresztül mutatom be.

Hagyomány, tisztelet (Visnyeszéplak és Robidišče)

Visnyeszéplak ^{i.} nem szerepel a térképen, a Google Légitelvételein is éppen egy felhő takarja el. Mintha minden jel arra utalna, hogy az itt lakók sikeresen megvalósították a visszatérést a természetközeli életmódhoz. Építészetükben nem kis elemekből állítanak elő valamit, hanem a meglévő hagyományos, háromszögű parasztházat alakítják lassan, fokozatosan. Szerkezeti megoldásaikra nem jellemzőek az ökológikus épületszerkezetek, sokkal inkább a szükség teremtette helyi viszonyokra optimalizáló racionális – egyszerű, túlzott díszítésektől mentes építészet. Az épületek tömegei és külső megjelenése nem sejtet különlegességet, sokszor a szükség árulkodó jeleit mutatja befejezetlenségén, vagy szerénységén keresztül. Széplak közösségének szellemi

► 1. Visnyeszéplak légitelvétele, 2011, forrás: DigitalGlobe; 2. Visnyeszéplak, tanárnő háza; 3. Visnyeszéplak, harangláb; 4. Robidišče, renovált lakóházak; 5. Robidišče, fészker és fatároló; 6. Robidišče, temető és kápolna

sége nem az épület külső megjelenésén, hanem némely épületbelső harmóniájában ölt testet.

A keresztény ökológikus szemlélet alapja, hogy a természeti környezet teofániaként, isteni megnyilvánulásként értelmezhető. Isten immanens a világban és annak minden létezőjében. (Nemeshegyi, 2001)

A lakók a velük készült interjúban egyértelművé teszik gondolataikat:

„...az ökológia nem képes az embernek teljes világszemléletet adni. Lehet gondolkodási mód vagy filozófia; rengeteg dolgot felismer, amit be-tartasz, fontosnak vélsz, de önmagában nem ad igazi teljességélményt.”

Életüket függetlenül a környező társadalmi rendszerektől saját kezükkel, egymást segítve építik. Munkájuk, egész életük tudatosan és szorosan összekapcsolódik a hellyel és az idővel.

Hasonló elszigeteltségben találjuk Robidiščet^{II.}, a jellegzetes alpesi hegyi falut, melyet kőből épült, érintetlen, több száz éves épületei tesznek igazán szerethetővé. A településen még ma is sok a romos, elhagyott ház. 1996 óta szerveznek diákoknak építőtáborokat a településre nosztalgiaival tekintő helybeliek és civil szervezetek, de ezek inkább értelmezhetők értékmegőrző akcióknak, mint faluéletstésnek. A földrengés után minden egyben maradt épületet acél vagy vasbeton erősítéssel láttak el. Az így felújított épületek nyaralóként kerültek értékesítésre, vagy azóta is üresen állnak. A település lassú, de érezhető újjáéledése sokkal inkább a tartósan itt élő gazdálkodók tevékenységének eredménye. Náluk alakul ki összhang az életmód és az épített környezet között.

Az életmód kontinuitása miatt még az újabb épületek megjelenése is illeszkedik a hagyományos faluképbe. Néhány apró, új építményük (fészer, kerti wc, fatároló) habár a kőépületektől különböző technológiával készült, átsüt rajtuk a helybeliek fáradtságát nem ismerő szorgalmas és aprólékos munkája. A célszerűség, egyszerűség és a kézi építéstechnológia az új házakat is hasonlatossá teszi a meglévő épületek higgadt harmóniájához.

A helyiek hagyományos gazdálkodásba, mint az öko-életforma legideálisabb formájába vetett hitét bizonyítja, hogy a helyszínen egy külsős cég által telepített 85 kW teljesítményű fotovoltaikus állomás energiáját egyáltalán nem is használják, a vizet az (olasz) vezetékes hálózatból nyerik, és kerülik az egyéb high-tech öko-eszközök használatát.

A helyiek szakralitáshoz fűződő viszonyát csak egy régi temető építményei őrzik, a jelenlegi lakók építményeiben nem találhatunk vallási jeleket. A természeti környezet lehangoló ereje határozza meg Robidišče igazi szellemiségét.

Visnyeszéplak és Robidišče a hagyományhoz való bensőséges viszonyukkal emelkednek ki a megvizsgált ökofalvak sorából. A természetközeli életmódhoz való visszatérést az élet minden területén megvalósítják. Ennek eredménye - és nem eszköze - az ökológikus építésmód.

Szervezés, lassúság (Gyűrűfű - Ganserndorf)

Gyűrűfű^{III.} házai mind kézi erővel, közösségi összefogással, vagy építőtáborok során épültek. A sok befektetett munkaóra mellett a hagyományos építési technológiák sokfélesége is jellemzi a települést. A legújabb csömpölyefalvas épület 2 évig épült, sokak közt jelen sorok

írójának két kezével is. A vályogépítés iránt érdeklődők jól szervezett csoportokban, vagy hosszabb táborok alkalmával építgetik soronként a csömpölyeget, vagy vályogtéglát. Ezek az életmunkaigényes, időben elhúzódó technológiák érdekes struktúrákat, felületeket eredményeznek. A helyi föld kiválóan alkalmas vályogvetésre, ezért tapicsfalas, vályogtégla, vert vályog, tapasztott szalmaépületek épülnek. Ezek egyenként is jól sikerült példái, vagy tanulságos kísérletei az ökológikus építésnek, együtt pedig egységes építészeti karaktert adnak a településnek. A tervezetten lassú építkezésnek nem csak az ember-táj viszonyban, hanem szociológiai értelemben is van hozadéka: megalapozza az új lakók illetve a már itt élő közösség összecsiszolódását.

Az osztrák lakóközösség, Ganserndorf^{IV.} az ökofalu-pal-etta szélsőségesen városias színeit képviseli, de ennek ellenére sok szempontból hasonló Gyűrűfűhöz. Jól példázza, hogy az ökológikus élethez nem feltétel a vidéki elszigetelődés, sőt, a funkciókban és szolgáltatásokban gazdag főváros közelsége kevés kompromisszum megkö-tetésére kényszeríti az itt élőket.

A tervezők elmondása szerint a házak építőanyagainak (tégla, fa, kőzetgyapot, alumínium) kiválasztásánál elsősorban a tartósság és az újrafelhasználhatóság szempontjait érvényesítették. A későbbiekben széles körben elterjedté vált karbon- és energialábnym-besorolások, életciklus elemzéssel kiválasztott anyagok úttörő munkának számítottak a 80-as évek végén. A spiritualitás és közösségépítés szempontjai helyett a mérnöki szemléletet és empatikus építészeti habitusukat érvényesítették a tervezés során. A komplexumban egyensúlyban vannak a közös és a magánszféra terei. A házakat építőipari vállalkozók építették fel, de a 2008-

- ▲ 7. Gyűrűfű, vert fal építése kalákában
- ▲ 8. Gyűrűfű, csömpölygfalas épület rusztikus fala
- ▲ 9. Gänserndorf, fa szerkezetű biciklitároló
- ▲ 10. Gänserndorf, téglá- fa csomópont

ban befejezett 2. ütem tervei és kivitelezése már a majdani lakóközösség bevonásával készültek. Gyűrűfűt és Gansendorfot az alapos tervezés és hosszú ideig tartó kivitelezés, a rendelkezésre álló technológiai tudás és hagyomány megfelelő arányú felhasználása teszi egymáshoz hasonlóvá. A települések lakói mindkét esetben városból kiköltözött értelmiségiek, akik nem akarják teljes egészében felrúgni korábbi életüket, és ehhez alakítanak ki maguknak életteret.

Kísérletezés, útkeresés (Máriaalom és Diex)

Máriaalom^v. lakói, vendégei és önkéntesei sokféle világnézeti iskolát képviselnek: az amerikai öko-filozófusok műveit^{ix}. bújó tagok megférnek a buddhistákkal, de találkoztunk az ősmagyar hiedelemvilág és még a bicsérdizmus^x. követőivel is. Ami mégis összefogja az itt időlegesen csoportosulókat, az a belső ÉN keresése, útkeresés, elvonulás. Az ÉN középpontba állítása süt át a házak, építmények építészeti karakterében is.

A biofalú vezetője az egyetlen ember, aki építési tevékenységet fejt ki, így az ő belső útkeresése manifesztálódik a telep épületeiben. Erősen gyakorlati szemléletével itatódik át itt minden, a tervezetlenség, az építés közben kitalált formák és szerkezetek sajátos megjelenést biztosítanak az építményeknek. A biofalú fejlesztésének egy pontján teljesen kiiktatta a hivatalos utat, ezzel együtt az építést a falu építéséből. Azóta engedély nélkül néhány kőműves és ács segítségével készíti a házakat. A házak esztétikuma nem foglalható rendszerbe, ad-hoc, improvizatív növekedés eredménye. A használat során felmerülő primer igények (pl. több fény, új kémény, új bejárat) alapján folyamatosan formálja a házakat, ahol tegnap még ablak volt, ott ma ajtó, ahol előbb még fal,

ott most ablak. Mindez gyorsan és folyamatosan történik, a létrejövő „félkész kísérleti házak” egy idő után eladósorba kerülnek. Jelenleg 5-6 ilyen található a területen. Az alkotó saját bevallása szerint belső útkeresésének fontosabb áttöréseinél új épület létesül új helyen. Máriaalom az őszinte és kísérletező építésmód párosul a felhasznált építőanyagok (fa, sár, téglá, szalma) szeretetével és sokéves építő tapasztalatból nyert ismeretével. Az osztrák-kelta falu, Diex^{vi}. épületei hasonlóan sokat elmondanak a tulajdonos gondolkodásmódjáról. Egy teljesen átlagos, kényelmes osztrák lakóépületben éli mindennapjait a birtokot vezető papnő, Evelyn. Kertjében áll az úgynevezett „gödör-ház”, amely kelta mintára, egy lejtőre vájt gödör fölé emelt fedélszékből áll, fakéreggel fedve, és földdel betakarva. A környékbéliek és a kultusz követői építették, de a kelta minta alapján - valószínűleg más klimatikus viszonyokban kialakult - épületszerkezet télen rendszerint beomlik a hóteher alatt. Az épület ciklikus beomlása és újraépítése akár a szertartás része is lehetne, de inkább a hozzá nem értés okozza a folyamatot. Egy másik ősi kelta mintát követ a „kerek-ház”, szintén fa szerkezetű, náddal fedett, és juhszőrrel tömített tisztázatlan funkciójú építmény. A mostani épület már a második változat ebből a házból, az előző a tűz martaléka lett. Tanulságos, hogy egy térben és időben ennyire távoli kultúrában fejlődött lakóépület építésmódja hogyan kerül konfliktusba a skanzenszerű szerepből adódó igényekkel és hatásokkal. Evelyn nem akar úgy lakni, mint a kelták, ezért csak múzeummékként épít magának egy kelta falut, de a díszlet-szerep időről időre a házak pusztulásához vezet. A helyi értékekkel szemben a kelta kultúrába vetett hit tájtól idegen karaktere mutatkozik meg a telken álló, több száz éves, romos állapotú egyko-

ri lakóház lomtárolóként való méltatlan hasznosításán is. Máriaalom és Diex esetében egy-egy ember erős személyisége, meggyőződése formálja erősen a település építészeti megjelenését. Szintén közös elem a konformitástól mentes buherálási hajlam. De míg Máriaalom az építés szakmai tapasztalattal is párosul, és új utakat találva az életmódhoz illő koherens egészet alkot, addig a kelta falu épületei nem mutatnak működőképes modellt. Máriaalom a közösség építésből való kizárása, Diex a hitvallás és az életmód diszharmóniája okán jelent sélsőséget az ökofalvak sorában.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ökofalvakat létrehozó közösségek komplex és külső szem által nehezen értelmezhető elvek mentén élnek az életüket, azonban épített környezetük elemzésével eljuthatunk a közösség teljesebb megismeréséig.

A megvalósult falvak kutatása közben átértékeltük, hogy a stílustizsza ökofalu megtalálása amolyan sohasem elérhető "szent grál". Azok az erős közösségek, amelyek a helyről, anyagról és építésről spirituális vagy elméleti háttérrel rendelkeznek, jobban megvalósítják az ökológikus célokat, mint azok, amelyeknél nincs ilyen összetartó kapcsolat. A három tényező - ökológikus szemlélet, jó közösség, és erős világnézeti elköteleződés - együttállásakor az építőanyagokkal való bánásmód karakteressé válik és értéket teremt.

Jegyzetek:

- I. Visnyeszéplak: A BME zöld köréből a 90-es évek elején indult a kezdeményezés, amely a hagyományos vidéki életmód teljességét keresi Visnye község szőlődombján. Romos házak megvásárlásával, felújításával települtek be a közösség tagjai, akik helyben dolgoznak és laknak, tudatosan vállalják a hagyományos paraszti életmóddal járó szerény anyagi körülményeket. A közösség legfőbb összetartó ereje a közös katolikus hit. Körülbelül tíz család él itt sok gyerekkel. Településüket nem tartják ökofalunak, de a hagyományos vidéki életmód követése ebbe az irányba mutat.*
- II. Robidišče: Tolmin mellett, az olasz-szlovén határ közelében, egy 1976-os földrengésben majdnem teljesen elpusztult hegyi falu. Lélekszáma 1910 és 1990 között 230-ról 4 főre csökkent. A kilencvenes évek közepe fordulópontot jelentett a falu életében. Az itt élő idős emberek leszármazói tradicionális módszerekkel helyben kezdtek gazdálkodni, és tudatosan, apró lépésekkel próbálják újjáéleszteni településüket. Az idegenforgalomból és legeltető állattartásból élő új öko-farm gazdái belakták a romos házakat, és a szomszéd falvakból, sőt internetes hálózaton keresztül a világ minden pontjáról érkeznek hozzájuk rövidebb-hosszabb időre dolgozni és itt élni vágyó fiatalok.*
- III. Gyűrűfű: Magyarország legjelentősebb zöld mozgalmának, a Duna Körnek két tagja által 1991-ben alapított ökofalu kezdeményezése. Egy 1970-es években elnéptelenedett, majd elpusztult falu területén kezdték építkezésüket. Jelenleg 6-8 család lakik itt, a beköltözésnek különleges feltételei vannak. A zsilipháznak hívott közös épületben kell lakni egy ideig, a közösség megismerése és a saját lakóház felépítése után kapnak tulajdonjogot az ideköltözők. A gazdálkodó életmódhoz való viszonyuk nagyon változatos, van aki állattartásból él,*

van akinek biogyümölcsöse van, de nem lakik itt, és van aki a közelben dolgozik, és csak konyhakertje van.

- IV. Ganserndorf - Gartnerhof: A bécsi agglomeráció településének határában, a kisvárosához kapcsolódó alacsony, intenzív beépítésű, 21 lakásos lakóegyüttes. 1982-86 közötti hosszasan előkészítő munka után 1988-ban adták át, a lakók pályázat útján nyerhettek vásárlási jogot. Saját kút, saját szennyvíztisztító, hőtermelés és közös elektromos gépkocsi teszt a településtől függetlenné az itt lakókat. 2005 és 2008 között újabb, szorosabb együttélést biztosító 32 lakással bővült. A tervező és családja Helmut Deubner a helyszínen lakik.*
- V. Máriaalom: Biofalu, amely a pillisi és budai dombok ölelésében, Budapesttől néhány tíz kilométerre található. Jelenleg útkereső, önismereti panzióként üzemel, de vannak állandó lakói is. Többféle építményből áll össze: panzió, félkész kiserlelti társasháznak nevezett építmények, amelyek szorosan kapcsolódnak a meglévő faluhoz, illetve bungalók és remeteházak, kerti pavilonok látszólagos rendszer nélkül bukkannak fel a dimbes-dombos, majd' 50 hektáros peremterületen. Alapvetően háromféle ember lakik itt: önkéntesek, akik munkájukért cserébe lakhatást kapnak, látogatók akik mint szállóvendég használják az épületeket, és albérlők (művészek, terapeuták), akik itt dolgoznak és élnek. A biofalu vezetőjének folyamatos innovációi -kályhák, épületek - határozzák meg az egész települést. Ez a településrész nem közösségi kezdeményezésre, hanem egy ember álmának megvalósulására tett kísérlet, de célja a közösségi lét megvalósítása. Gazdálkodó tevékenységet nem végeznek, a vendégforgalomból, illetve a lakrészek kiadásából tartják fenn magukat.*
- VI. Diex - Keltendorf: Az osztrák „kelta falu” Evelyn Grander papnő vezetésével létesült a kilencvenes évek első felében. Egyszerűes vállalkozásként működik, a környékbelieknek tart természetgyógyászati kurzusokat, kelta szertartásokat, és*

- ▲ 11. Máriahalom, expresszív épületsarok vályogból
- ▲ 12. Máriahalom, kísérleti lakóház
- ▼ 13. Diex "Keltendorf", romos állapotú lakóépület
- ▲ 14. Diex "Keltendorf", kelta lakóházrekonstrukciók

főzeteket, lekvárokat, készít. Állandó lakói a papnő, és tanítványa, de időnként táborkok, rendezvények helyszínéül szolgál a terület. A birtokon nagy mennyiségű fotovoltaikus cella, és félkész szélenergia található.

VII: Ezt a szoros összefüggést nagyon érzékletesen szemlélteti Watsuji Tetsuro japán filozófus, aki "Fudo" című munkájában különböző kultúrákat, klimatikus viszonyokat és építési módokat hoz összefüggésbe:

- a.) keresztény kultúrkör - kemény, sivatagi klíma - védelem, harc a természet elemei ellen - zárt, tartós struktúrák
- b.) észak-ázsiai, nomád (animista, sámán) kultúrkör - gazdag flóra és fauna - egység a természettel, annak gyümölcsjeinek élvezete - természetbeli lét, ideiglenes struktúrák
- c.) távol-keleti kultúrkör (buddhizmus) - gazdag, de kiszámíthatatlan természeti környezet - túlvilági lét felértékelődése - könnyű szerkezet, újjáépíthető struktúrák

VIII: Például James Lovelock 1979-ben kidolgozott Gaia- elmélete, lényege hogy az egész bolygó egy összefüggő organizmus.

ix: Például Ken Wilber amerikai filozófus vallásokat, filozófiákat egy rendszerben leíró "integrált szemlélete"

X: Bicsérdizmus: Bicsérdy Béla magyar életreformer 1920-as években nagy népszerűségnek örvendő vegetáriánus irányzata

Hivatkozások:

- FINGERHUTH, Carl [2011] :The time beyond the modern - A debate about space, time and gesalt, Elérhető itt: http://www.fingerhuth.com/Willkommen_bei_Carl_Fingerhuth/Publikationen_files/The%20Town%20Beyond%20the%20Modern%20low.pdf.2012.május 12.
- MOLLISON, Bill - HOLMGREN, David [1978]: Permaculture One Transworld Publishers (Australia)
- NEMESHEGYI Péter S.J. [2001]: „A teológia és az ökológia kapcsolódási pontjai”, Cédrus egyesület lapja 2001/10.
- WATSUJI, Tetsuro [1948]; Fudo, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1997
- „A kezdetektől mostanáig: Gyűrűfű története a kezdetektől napjainkig” hozzáférés: 2011. december, <http://www.gyuru-fu.hu/content/kezdetektol-mostanag>
- A Biofaluról dióhéjban: Máriahalom története, hozzáférés: 2011. december, http://www.biofalu.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=68
- DEUBNER, Helmut [1992]:Ökosiedlung Garrtnerhof, <http://www.atelierdeubner.at/images/publikationen/projekte/Oekosiedlung-Forschung-Kurzfassung.pdf>

1.

2.

3.

4.

5.

BORZSÁK VERONIKA (TÉMAVEZETŐ: FEJÉRDY PÉTER DLA)

KORTÁRS TÁJ(ÉPÍTÉSZETI) ATTITŰDÖK I. Az ipari tájrehabilitáció és a benne rejlő lehetőségek Borsodban

A rendszerváltást követő évtizedben Borsodban a nyersanyagkészletek megcsappanása és a gazdasági szerkezetváltás miatt az ipari tevékenység nagyrészt leállt. A hátramaradt pusztuló ipari épületek és a rehabilitációra szoruló iparterületek tarkítják a tájat. Jól működő nemzetközi példák elemzése segíthet a pozitív jövőkép megalkotásában, hosszú távú fejlesztési

stratégiák kidolgozásában. Ha meg akarjuk óvni ipari örökségünket, olyan nemzetekről vegyünk példát, ahol a kultúrában sokkal inkább benne van az ipar jelentőségének tudata, az ipari múlt tisztelete, és az a hozzáállás, amely ezeknek az értékeknek a fenntartására és konzerválására törekszik.

1. BEVEZETŐ - PROBLÉMAFELVETÉS

Borsodban az egykor virágzó nehézipari múltból nem sok szép emlék maradt hátra az utókor számára: elhagyott, pusztuló épületállomány, rozsdáövezetek, használaton kívüli ipartelepek, meddőhányók, felhagyott bányák tarkítják a tájat. Az ipari múlt, ami a régiót az őskor óta meghatározza, a 20. században hagyta a legmarkánsabb nyomokat a tájon. A gyárak túlnyomó része a rendszerváltást követő években bezárt, ma használaton kívül áll, pusztul. A még meglévő épületállomány és az ipari örökség méltatlan körülmények között, negatív asszociációkkal övezve tűnik el a szemünk elől, annak értékeivel együtt. Ebben a hanyatlásban az a szomorú, hogy az értékek fennmaradásának nagyon csekély az esélye, mert azok leggyakrabban még felfedezésük előtt elpusztulnak.

A régió karakterét és a közösségi identitást is meghatározó ipari örökség megőrzése, az épületek újrahasznosítása és a területek rehabilitálása az esetek elenyésző százalékánál fordul elő. Hiányoznak a minták a kulturális emlékek és az egyre inkább szertefoszló közösségi identitás megőrzésére, és az éppen emiatt fontos ipari épületek és volt iparterületek újrahasznosítására, hosszú távú és regionális fejlesztési stratégia kidolgozására.

Mivel e probléma nem egyedi, és a máshol megvalósult rehabilitációk tanulmányozása sok tekintetben tarthat tanulságokat, ezért fontosnak tartom olyan nemzetközi példák elemzését, ahol a kultúrában sokkal

inkább jelen van az ipar jelentőségének a tudata és az ipari múlt tisztelete, amely ezeknek a fennmaradó értékeknek a megóvására törekszik. Ebben a kitekintésben olyan kortárs példákat kerestem, amelyeknél az ipari múlt a fő érték- és karaktert meghatározó tényező, valamint nem csupán egyes ipari objektumról, hanem annak tágabban értelmezett környezetét (régiót és várost) is meghatározó beavatkozásokról van szó.

A példák kapcsán fontos megemlíteni a tájépitő urbanizmust – mint egyre elterjedtebb nemzetközi tendenciát –, amelyben a tájépitészeti eszközöknek és szemléletmódnak fontos szerepe van a városok (itt inkább a komplett borsodi iparvidék), gyors átalakulása kapcsán kialakult problémák megoldásában (felhagyott ipari terület, tájsebek...).

A dolgozat három példa elemzésén keresztül szeretné bemutatni, hogy milyen felhasználásai védjegyei lehetnek az ipari táj rehabilitációjának.

2. ESETANULMÁNYOK - RUHR VIDÉK (ipari régió átfogó fejlesztése)

A Németországban a közel száz projektet magába foglaló IBA Emscher park fejlesztés a Ruhr-vidék volt ipari területeinek átfogó fejlesztési stratégiája, amelynek célja egy olyan új, minőségi fejlődési és revitalizációs modell létrehozása volt, amely nem törli el a terület bánya- és nehézipari örökségét. A projekt a szabad terek és az ipari táj gondozására, alakítására és újrahasznosítására

fókuszál egy olyan urbanizált kontextusban, ahonnan a természeti táj a nehézipar aktív működésének évtizedei alatt gyakorlatilag teljesen kiszorult. Az újonnan létrejövő zöldterület egyes elemeinek és viselkedési formáinak elemzése a borsodi problémafelvetés szempontjából is tanulságos történet lehet.

2.1. Duisburg-Nord Landschaftspark

Az egyik legelső és talán legnagyobb hatású rehabilitáció az ipari táj parkká transzformálásával vált modellteremtő példává. A park tájépitésze Peter Latz egy olyan koncepciót hozott létre, amelyben a főszerp a rozsdáövezetet visszahódító vegetációé. A terv az 1991-es pályázaton olyan tervekkel szemben nyert, amelyek a 200 hektáros parkot annak legapróbb részletéig megtervezték és tematizálták. Ezzel szemben Latzék terve egy radikálisan új szemléletmódot hozott a parktervezésben és a barnaövezetekkel való bánásmódban is. A park a maga valójában mutatja meg a szennyezett talajon rozsdásodó vasak közül kinövő zöld hajtások csodáját, ahogy visszahódítják maguknak a civilizációt. A tervezők az egykori gyár lehető legtöbb elemét megtartották – annak megélhetősége és felfoghatósága miatt –, és újabb jelentésszavakkal látták el. A beavatkozás minimális, a rozsdásodó acélművek relikviái – a történeti kertek romantikus romjaival szemben – inkább a táj történetének feltárásához és megértéséhez adnak információt.

Latzék elképzelése abban az időben bőven adott tápot a tájépitészet és az építészet szakmai vitái számára:

► 1. Ózdi Kohászati Üzem; 2. Esztramos; 3. Mónosbél, szénrakodó; 4. Rudabánya városközpont; 5. Esztramos

070-071

KORTÁRS TÁJ(ÉPÍTÉSZETI) ATTITÜDÖK I. /Az ipari tájrehabilitáció és a benne rejlő lehetőségek Borsodban/
Borzák Veronika

sokszor hangzott el a „de hát nem is terveztek semmit” mondat, amit nem könnyű megcáfolni. A változások elsősorban egyéb beavatkozásokban jelentek meg: a ciánnal vagy arzénnal szennyezett talaj helyben történő megújítása vagy használaton kívüli bunkerekbe deponálása, a vízrendszer ökoszisztémájának megújítása.

A parkot elsősorban egységeinek funkciója és tematikája, valamint az egységeket összekötő út- és vízrendszer határozzák meg, amelyek javarészt az eredeti vágányrendszert és csatornahálózatot jelentik. Latz in-terpretációja a következő: „ha megértjük, hogy ezeken a pályákon hogyan mozgottak a mozdonyok, megértjük a parkot is, hogyan funkcionálnak egységei”, amelyeket a gyárterület eredeti építészeti kialakítása determinál, helyileg és funkcionálisan is.

A tervezésnél cél volt, hogy a park sokrétű programlehetőséget nyújtson, és sokfajta emberhez szóljon (kulturális programok, koncertek, performanszok, sétányok, kilátópontok megtekintése a vasolvasztó tetején, falmászás, sport, játék, fény-show), ám annak ellenére a tervező leszámol a 20-as évek népparkjának kollektív szellemiségével, ahol minden korosztály egy időben és helyen volt jelen. Latz párhuzamba állítja a park logikáját és a mai nyugati társadalommodellt, amely azt mutatja, hogy az individuum áll a középpontban, ahol az emberek egyedül mennek a parkba, azaz a park is individuális és saját karakterrel rendelkező részekből áll (Blast Furnace park, Rail park, Water park), amihez jó alapul szolgálnak az eredetileg is a területen lévő munkafolyamatokhoz kötődő külső terek.

De mik is ezek a részek? A park központja és egyben szimbóluma is a „nagyolvasztó park” (Blast Furnace park), amelynek legfontosabb helyszíne a 80 m magas

egykori olvasztótornyokkal övezett Piazza Metallica. A tér közepét az öntőformák takarására használt vas-elemekkel burkolták, ez tölti be a színpad szerepét, ahol koncerteket, performanszokat és fesztiválokat szoktak tartani. Szintén meghatározó egység a szinter-park (Sinter park), ahol a kazettás vasbeton falak között mádús növényzetű, tematizált kerteket találunk. Az egykori ércbunkerekben (Ore-bunker Gallery) egy szabadtéri galériát hoztak létre a tervezők. A park egységei közül fontos még említeni a „Vízparkot” (Wasserpark), amely a rendkívül szennyezett, és ezért egy zárt csatornahálózatban elterelt szennyvízcsatorna medrében kialakított tiszta vízű tórendszert jelenti, valamint a „Vasútparkot” (Bahnpark) amely a parkban található utak fő közlekedési váza.

A helyszínen tapasztaltakat összevetve a visszhangokkal, véleményem szerint azért lehet ilyen sikeres és modellteremtő a park, mert minden mesterkéeltségtől mentesen mutatja be azt a valóságot (az erodálódást, az új használatok nyomait, a vegetáció térhódítását), ami egy nyersvasolvasztóval történik közel harminc év alatt, emellett teljes mértékben nyitva hagyja a lehetőséget a felfedezés örömeinek. Szemben az ipari rehabilitációk gyakran erőltetett funkcióváltásaival és az ebből eredő kompromisszumokkal, a gyárterület parkká alakítása a Ruhr-vidék igényeit figyelembe véve egy őszinte megoldás volt, amit a projekt sikere bizonyít.

2.2. Az ipari táj védjegyei a Ruhr-vidéken

A művészet és az ipari táj párbeszéde
„A történet 1992-ben kezdődött, amikor Essen városrendezési tervének kapcsán a városrendezők Zollverein XII

külszíni bányafejtését sített-lerakóhelyként jelölték meg, ami a védett épület¹ közvetlen környezetében helyezkedik el. Erre a felvetésre reakcióként Ulrich Rückriem szobrász 24 gránittömbből álló installációt helyezett le a terület közepén: ez volt Rückriem üzenete az utókor számára, hogy a terület túl értékes ahhoz, hogy hulladéklerakó teleppé váljon. Aztán további provokációképp visszautasította, hogy az anyagot a kasseli DOCUMENTA IX-en állítsa ki, ehelyett az esseni gyár egy felújított műtermében helyezte el: ez változtatta a szénbányát a művészet helyévé.” – Winfried Knierim

Ami Zollvereinben történt, az mérföldkőnek tekinthető abban az értelemben is, hogy ez valóban egy meginduló párbeszéd kezdete volt: a védelemre jelölt hatalmas épületek felhasználására ennek előtte nem voltak ütőképes ötletek, de Rückriem felvetése jó táptalajra talált, mert a városvezetés a belvárosból a fűtőház épületébe költöztette design múzeumát (Design Zentrum Nordrhein-Westfalen /Red Dot Design Museum – Foster and Partners).

A Zollverein esetében a művész volt a jelölő, a művészet pedig a közvetítő közeg, ami átvitte az üzenetet a szem előtt heverő, de fel nem fedezett értékekről. A hely művészet által létrejött jelölése hívta fel a figyelmet a terület fontosságára, az azzal való azonosulásra, a hely jellegének felvállalására, amelyek végül világszenzációvá emelték.

Ezt a mechanizmust a Ruhr-vidéken azóta tudatosan alkalmazzák ott, ahol a helyzet felvállalása és az azonosulás fontosságát tulajdonít a jelölt helynek: felhagyott meddőhányókon és salaklerakó hegyeken. Ezek létezése a táj eredeti morfológiájától idegen, de a vidék történetének és identitásának szerves részét képezi, valamint

- ▲ 13. Ulrich Rückriem gránit installációja Zollvereinben
- ▲ 14. Zollverein park, a vasúti terület parkká transzformálása, "lineáris-park zóna"
- ▲ 15. Consol theater Gelsenkirchen, a mesterséges fény szimbolikája

méreteinél fogva fizikálisan sem megszüntethető. Ennek a meddőhányó-tájképnek ma elmaradhatatlan része a művészeti alkotás: Schurenbachhalde, Halde Beckstasse, Halde Rheinelbe, Halde Rungenberg.

Vasúti terület és sínhálózat parkká transzformálása
A barna övezetek rehabilitációinak elmaradhatatlan eleme a minden nehézipari övezetben megjelenő vasúti sínhálózat, amely a rehabilitáció után is sokszor meghatározó eleme marad a külső tér szervezésének. A Duisburg Nordnál említett példa (Bahnpark) mellett a Zollverein OMA (masterplan) és AgenceTer (landscape design) által jegyzett „lineáris park-zóna” koncepciója – (a parkon belül az épületeket összekötő gyalog- és bicikliúthálózat) is az egykori vasúthálózat újrahaszosítását és újraértelmezését jelenti. Az egy-két sínpár szétágazásából létrejövő párhuzamos park jól érzékelhetően követi az egykor itt mozgó szerelvények dinamikáját, ami a múltban gyökerező térszervezés mai átírata.

A mesterséges fény szimbolikája
A duisburgi nagyolvasztó és az acélművek a technológiai folyamatok időigénye miatt 24 órában működtek. Az éjszakai működést a benne izzó olvadt vas fénye mellett a munkához szükséges mesterséges fény is állandóan jelezte. A gyárak bezárása után néhány évtizeddel a ma ott látható fényinstallációk a megváltozott körülményekre, az új használatra, a benne zajló kulturális életre és a vibráló közegére reagálnak feltűnő, és távolról is jól látható jelekkel.

A területen kialakult természet védelme
A felhagyott iparterületeket hamar elkezdte visszahódítani a természet. Ezt a jelenséget nagyon nagyra értékelték a Ruhr-régióban, ahonnan a természet hosszú évtizedeken át teljesen kiszorult. „Az emberek felfedezték az ipari természetet mint önálló entitást az ökológián belül, és azt, hogy ennek önmagában is vannak szépségei, és mint olyan, a jövő lehetősége is.” (Jörg Dettmar)

3. ESETTANULMÁNYOK - HOLLANDIA (városi infrastruktúrális területhasznosítás)

Hollandiában a mesterséges tájalakítás évszázadokra visszanyúló történettel rendelkezik, gyakorlatilag az ország egész területét művelik. A holland példa a városi infrastruktúrális terület parkká alakításáról szól, a felmerült problémakörök (posztindusztriális terület felhasználása, ökológiai problémák, gentrifikáció és terület újrahaszosítása) Borsodban is megjelennek.

3.1. Amszterdam, Westergasfabriek kultuurpark

Amszterdamban az egykori gázgyár területének felhasználása alulról jövő kezdeményezés volt: a város központjához közel eső régi gyárterületen már évek óta tartottak koncerteket, vásárokat, fesztiválokat, amikor 1996-ban kiírták a pályázatot egy kulturális és kikapcsolódási park tervezésére.

A park tervezésénél a fő célkitűzések a következők voltak: aktív köztérhasználat, az ökológiai minőség javítása (brownfield to greenfield), kulturális felhasználás. A pályázatot 2003-ban a brit Kathryn Gustafson Change ment c. pályaműve nyerte, ahol a változás keletről nyugatra valósul meg: a történeti tájtól a megművelt mai

holland valóságig, a mesterséges tájig (artificial landscape¹⁾).

A park központi része egy rendezvények megtartására alkalmas rét, amelyet északról egy hosszan elnyújtott tó határol. A víz megjelenése fontos szempont volt a park létrehozásánál: az esztétikai szempontokon túl nyáron fürdőhelyként is működik, valamint a "természet közeli helyek" létrehozásánál is fontos szerepet játszik. Három tó található a parkban, eltérő tematikával: a mocsári ciprusok tava, a nádas tó és a színház tó. A víznek a park területén saját körforgása van, felépített ökoszisztéma szerint cirkulál, vize öntisztuló.

A park mindenfajta rekreációnak helyet kíván nyújtani sportolási lehetőségeivel (korfbal, tenisz, futás, kerékpár), kutyáknak (és gazdáiknak) elkülönített parkkal és különböző életkorú gyerekeknek szóló játszóterekkel.

3.2 Az ipari táj védjegyei Amszterdamban

Kulturális felhasználás

A park és a rendezvénytér szabadtéri kulturális felhasználásán túl (fesztiválok, rendezvények) a régi gyár rendbehozott épületei is a kultúra céljait szolgálják: valamennyi épületet kulturális identitású szervezet vagy alkotó bérl. Az üzemeltető alapítványok által szervezett kiállítások, divatbemutatók, vásárok gondoskodnak a változatos programokról, valamint éttermek és kávézó sora nyújt kiszolgálást a rendezvények szüneteiben.

Az ökológiai körforgás újjáépítése

A Westergasfabriek rehabilitációját a terület kitisztításával kezdték, amely szennyezett talaj és a gáz-tárolókban összegyűlt, nehézfémekkel szennyezett

víz és iszap eltávolításával kezdődött. Annak ellenére, hogy a szennyezett talajt elszeparálták és a vízfelületek aljzatát szigetelték, a parkban található tavak vízének a körforgása és öntisztulása zárt rendszerben, helyben létrehozott ökoszisztéma szerint történik, bármilyen szivárgást megelőzendő.

4. A BORSODI IPARVIDÉK: A MENTÁLIS REHABILITÁCIÓTÓL AZ IPARITÁJ-TÚRÁIG

Annak ellenére, hogy a kontextus (földrajzi elhelyezkedés, az infrastruktúrával való ellátottság, a lakosság sűrűsége ... stb.), illetve a történeti és mai gazdasági körülmények eltérőek, hozzáállásban vagy a módszereket tekintve sok tanulsága lehet a borsodi projekt számára is a meglévő példák és attitűdök elemzésének. Máshol már működő mechanizmusok átültetésére lehet módunk, akár csak gondolati szinten, egy tanulmány erejéig is.

A Ruhr-vidék és a holland példa számomra azt mutatja, hogy ott a fizikai rehabilitációt egy mentális rehabilitáció kísérte (talán előzte meg). A példánál az ipari táj karakteresen megjelenő maradványai a jelenben inkább előnyt jelentenek: ma turisztikai vonzerő, középületként újrahasznosított épület, sok esetben építészeti szenzáció a felújítás. Ez Borsodban is így lehetne, ha az ipari örökségnek lett volna esélye a túlélésre, és nem bontják el azt még értékei felismerése előtt. Ami megmaradt, az a jelenlegi formájában inkább ijesztőnek tűnik, benne rejlő potenciáljai ellenére.

Az ipari múlt felvállalása, értéként kezelése, annak fizikai és szellemi maradványaival történő azonosulás az ott élők és a használók részéről sokat lendíthet egy megújulási folyamat beindulásában. Borsodban ennek a

folyamatnak furcsán alakul az iránya, az értékek fizikai megsemmisülése miatt. Ugyan sok ipari épületet elbontottak már, ez a múlt mégsem tűnt el nyomtalanul: ipari tájsebek és leromló ipari övezetek formájában most is jelen van. Fontos lenne ráirányítani a figyelmet a terület természeti és kulturális értékei mellett ezeknek az ipari emlékeknek a jelentőségére (2011/12 Tematikus DLA-év: Közösség és építészet, Hajrá Borsod ipari táj! projekt keretében rendezendő kiállítás). Nyerjen megerősítést az a tény, hogy itt esetenként jelentős építészeti értékekről van szó, amelyek a régió identitásában is szerepet töltenek be.

A megfigyelt attitűdök és az elemzett példák tanulsága az, hogy könnyebb egy szervezett, több síkon zajló (szociális, rehabilitációs, ökológiai) projekt keretein belül tenni az értékmegóvás érdekében – alulról vagy felülről jövő szerveződéstől függetlenül. Az örökségvédelem tematikába illesztése szintén hozzájárulhat egy megújulási folyamat beindulásához, majd később a fenntartás sikereihez is: a tematikus utak az összegyűjtésen és értékelésen túl a szélesebb környezettel való megismertést is segítik.

Borsodban egy tematikus útvonal kialakítása akár a régió felemelésének meghatározó mozzanatává is válhatna – akárcsak a Ruhr-vidéken az IBA Escher-park projekt –, amelyben a helyi sajátosságok és tradíciók (a természeti környezet jelenléte és érintetlensége valamint a népi-építészeti kultúra gazdagsága) a borsodi iparitáj-túra védjegyeinek lehetőségét vetíti fel. Az elemzett példánál megjelenő attitűdök és védjegyek pedig jó példákat mutatnak a konkrét felhasználásra, funkcióra, vagy kiaknázzható lehetőségekre (vasúti park, kulturális felhasználás).

- ▲ 14. Westergasfabriek, légifotó, forrás: westergasfabriek.nl
- ▲ 15. Westergasfabriek - kulturális felhasználás, forrás: westergasfabriek.nl
- ▲ 13. Westergasfabriek, gáztározó-tó

Jegyzetek:

- I Az épület 1992-ben már védett volt, 2001 óta Unesco World Heritage Site
- II Ibelings, Hans szerk. (2000): *The Artificial Landscape - Contemporary Architecture, Urbanism* (Nai Publishers, Rotterdam) c. könyv a holland építészetről és urbanizmusról

Hivatkozások:

- S. AUER, A. M. LAVIER, REGIONALVERBAND RUHR (2010): *Unter freiem Himmel – Emscher Landschaftspark*, Birkhauser Basel.
- TOPOS (2002): *Parks – Green urban spaces in European cities*, Callwey München
- Peter ZÖCH, Gesa LOSCHWITZ szerk. (2005) *Európai Tájépítészet* (2008 magyar kiadás) Terc, Budapest
- Kenneth FRAMPTON (2009): *A modern építészet kritikai története*, Terc Budapest
- NÉMETH Györgyi (2011): *Útmutató a bányászat és a kohászat emlékeihez Észak-Magyarországon és Szlovákiában*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fejlesztési Ügynökség, 2011
- NÉMETH Györgyi (2011): *Útmutató a bányászat és a kohászat emlékeihez Észak-Magyarországon és Szlovákiában*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fejlesztési Ügynökség, 2011
- Dr VÁCZI Piroska szerk. (1997): *Az ipari műemlékvédelem helyzete Magyarországon*, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Érd
- HADOBÁS Sándor, SZÉKELY Kinga szerk. (2009): *Az Aggteleki Nemzeti Park és környéke kultúrtörténeti értékei – I. Építészeti emlékek*, Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Szeged
- RUHR REGION: <http://www.metropoleruhr.de> hozzáférés: 2012. március
- EURÓPAI IPARI ÖRÖKSÉG ÚTVONAL (ERIH) <http://www.erih.net/index.php> hozzáférés: 2012. április
- WESTERGASFABRIEK <http://www.project-westergasfabriek.nl/english> hozzáférés: 2012 április

074-075

KORTÁRS TÁJ(ÉPÍTÉSZETI) ATTITÜDÖK I. /Az ipari tájrehabilitáció és a benne rejlő lehetőségek Borsodban/
Borzák Veronika

1.

2.

3.

4.

5.

CSÍZY LÁSZLÓ (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ ÁRPÁD DLA)

A MIKROSTRUKTÚRA LEHETŐSÉGEI Újpalotai közösségfejlesztés

A tanulmány célja egy nagypaneles technológiával épült lakótelepen a lakók helyhez kötődésének és az épített környezet élhetővé alakíthatóságának elemzése. Az épületek közötti mikrostruktúrát vizsgálva az állandóság, az összetartozás, az egyediség és a megújulás fogalmait mint karakterjegyeket vetítem az épített környezetre. Az írás a kisközösségek és az egyének téri kötődéseire és azok összetett viszonyaira, építészeti összefüggéseire

tesz megállapításokat.

“Úgy gondolom, a városrendezés ma akkor jár helyes úton, ha nem zárja el az utat a város komplex mikrostruktúrájának kialakulása előtt (...) Ha ‘városias város’ lesz Újpalota, akkor annak struktúrája lehetőséget adott az életkeret kialakítására. Hogy ez így van vagy sem, azt azonban csak egy következő generáció tudja majd megmondani.” Tenke Tibor, Újpalota építész tervezője

1. BEVEZETÉS:

Az emberi léptéket túlhaladó tervezett makrostrukturák sok esetben a személytelenség érzetét keltik. A tudatosan meg nem tervezett mikrostruktúra, bár magában hordozza a szabad alakítás lehetőségét, a terület gazdátlansága miatt rendezetlen és haszontalan tériségeket hoz létre. Az épített környezet iránt érzett kötődés hiánya annak minőségérzetét lerontja. A tömeges lakásépítés magas szintszámú lakótelepeinek sorolásból adódó monotonitása személytelenséget teremt, az egy lépcsőházhoz tartozó sok lakás pedig zavaros, rendezetlen téri viszonyokat eredményez. Az ellentétes folyamatok mélyén az egyéni és közösségi érdekek ütközése, a változás iránti vágy, illetve az attól való félelem áll. Egy érzelmileg jól működő egyén személyiségében az egymás ellen ható személyiségjegyek kiegyensúlyozott viszonyban élnek, finomabb hangsúlyeltolódások jellemzik a karaktert (Riemann 1977). Mivel társas kapcsolatainkat is ezek mentén létesítjük, a közösségépítés és közös tér létesítés lehetőségeit is nagymértékben e tényezők határozzák meg. A tanulmányban négy személyiségjegyet – az állandóság, az összetartozás, az egyediség és a megújulás – mint vizsgálati szempontokat, az ország egyik legnagyobb összefüggő lakótelepén¹, az Újpalotai lakótelepen² vizsgálom. Az egykor több mint 60 ezer embernek otthont nyújtó negyven éves városrész Budapesten, a XV. kerületben, Rákospalotától keletre fekszik.

2. ÁLLANDÓSÁG

“Egyszer kővé meredni! Egyszer kitarítani!” /H.Hesse/

Az állandósághoz való ragaszkodás biztonságot adó érzése miatt késztetést érzünk a körülöttünk lévő világ megismerésére. Különböző mélységben és eltérő tényezőkre koncentrálna, de kíváncsiságunk által vezérelve információt gyűjtünk. Közös tudatunknak fontos része egy városrész kialakulása, a történések ismerete helyzeteket segít értelmezni, végső soron minket helyez el térben és időben. A kötődés hiánya a 20. századi új városrészek esetében gyakran kimutatható. A TEAM X építész csoport az 1960-as, 70-es években a város organikus növekedési elveit térbeli rendszerek segítségével fogalmazta újra. A modernista lakótelepekkel szemben a léptékek tudatos változtatásával, az utcák és a városrész mintájára kívántak lakóterületeket létrehozni. Ezek a példák voltak Újpalota közvetlen előképei. A falszerű sávház, a magas tömbházak, a szoborszerű toronyház és az alacsony középületek a főutak vonala mentén sokasodnak. Az elemek határozott elrendezése, kiegészülve a vonal menti kereskedelemmel, egy több rétegű szövetet, városias légkört hivatott létrehozni. Azonban az egymáshoz térileg nem kapcsolódó hangsúlyok és a köztük lévő űrök képtelenek megélhető vonzásba kerülni, mind vizuális, mind érzelmi különélésük miatt. Az Újpalotai lakótelep épített elemei a tömeges előregyártás ellenére egyedi városképet teremtettek.

A különböző térrészek jól elkülönülnek, a nagy elemek szintjén jól olvasható rend alakult ki, vannak egyedi téri helyzetek, változó nézőpontok. A sávházak takarásában, a park ölelésében az alacsonyabb épületegységek lazábban húzódnak meg. Itt kétségtől kedvezőbb a szociális helyzet, alacsonyabb a mobilitás, és a lakók iskolázottsága is magasabb a főút menti sávházakéhoz képest (Csizmady 2003). Ezek a lakórészek: a Páskom, a Kőrakás és a Nádastó park mind jól megfogalmazható karakterrel bírnak.

“Az ember akkor lakik, ha környezetében el tud igazodni, vele azonosulni tud, vagyis környezetét értelmesnek találja.” (Norberg-Schulz)

A terület megismerhetőségében a lépték, a lakásszám, a lakókörnyezet kiterjedése is okozhat problémát. A személyes viszony kialakításához a környezet érzékelése kulcsfontosságú. A befogadható tér határai mérhetőek, ami mentén az emberi lépték, a homo mensura számszerűsíthető. A fasorok a város egyik legmeghatározóbb téri elemeit jelentik: a lombkorona³ szintje léptékhatárként viselkedik. Hasonlóképp meghúzható határ az egy lépcsőházhoz tartozó, két irányba húzódó egy-egy lakás szélessége is. Bár a konkrét épületek kialakítása és főként használatuk nagyban befolyásolja léptékük érzetét, mégis az elmúlt évtizedben több nagy telep problémáit a korábban említett léptékhatárok menti visszabontással igyekeztek orvosolni.

► ¹ A beépítési modell - a makrostrukturális rend, c. 1968, forrás: *Urbanisztika tanszék fotótár*; ² *Ligetszerű hatalmas zöldfelületek*; ³ *Rendezetlen vezérszintek, zavaros parkolás és használat nélküli kapcsolódó belsőterek*; ⁴ *Használaton kívüli, rosszul tájolt találkozási pontok*; ⁵ *Gazdátlan, zavaros köztes tériségek*

Kellemes, jól megélhető házak maradtak a Leinefelde-i⁴ átalakítások eredményeképpen. A beépítés lehetőséget adott az egy lépcsőházhoz tartozó egységek ritkítására, a homlokzatok megmozgatására. A nagyobb mértékű bontások egyértelmű példaértéke azonban nem bizonyított: költségesek, és a közösségre gyakorolt hatásuk kétségeket vet fel.

“Ki vezeti a bulldózert? Akár a kaszás rettegett látogatása az irodalmi képzeletben, szemlátomást a bulldózer is a halált jelenti otthonunk számára. Tettei visszafordíthatatlanok. Ha egyszer végez egy épülettel, az örökre el van intézve. Tehát ha egy lakóközösség egy régi rész lebontásáról és egy új felépítéséről kap értesítést, lehet az az új terv mégoly kecsegtető, az emberek mégis bizonyos rettenettel szemlélik, mennyire hatékonyak ezek a pusztító gépezetek.” (Bollas 2004)

Egy jól működő város különböző léptékű elemei koherens egészet alkotnak. A nagy elemeknek szükségük van az összes kis elemre (Nikos 2000). Önmagában a nagy jelenléte nem rossz, a teljes bontás válaszként csak a reménytelenül szlömösödött lakótelepek megüresedett házai esetén merül fel⁵, így Újpalota esetében nem tűnik reálisnak. A meglévő épülettömegek beavatkozást a köztér irányába szorítják, a figyelmet az emberi lépték érzetét létrehozó elemek felé fordítják. A kialakult viszonyok állandósága is erősíti a kötődést. Az ismert útvonal, az ismerős arcok segítik a nyugodt környezethasználatot, kitágítva a lakás szűk terét. Amikor a bizalom felől közelítjük a fogalmat, akkor a jól átlátható tériségben élők egymásra utalt és egymásra számító közösségéről beszélünk.

3. ÖSSZETARTOZÁS

“Felejtsd el Én-edet, hogy magad el ne veszítsd” /Herder/

Kell egy belső érzés, a magánytól, az elszigetelődéstől való félelem, ami nyitásra kényszeríti élnünket. A család és barátok meghitt beszélgetései, szomszédok bizalma, a kereskedők személyes viszonya együtt hozzák létre a biztonságot nyújtó környezetet. Ennek kialakulásához állandóságra van szükség. Az ismétlődő folyamatok során berögzülnek képek, útvonalak, téri helyzetek, mind növelve a biztonságérzetünket. A közösen megtett útvonal összetartozásérzést teremthet, elég, ha a rendszeresen együtt “buszozók” egymást felismerő, laza közösségére gondolunk. A gyalog megtett út ennél mélyebb nyomot hagy, hiszen mindenki maga választja ki kedvenc ösvényét. Ez amolyan tulajdonlás nélküli saját. Ha az egyéni térbeli láncolat ki tud egészülni közösen megszerzett élményekkel, akkor már egy közösségi jelenséggé alakul át az egyéni kötődés. Az útvonalra szervezett aktivitást generáló funkciók értelmes jelenlétet eredményeznek. Működésük kulcsa a közösségek részéről érkező igényeknek való megfelelés és a helyi erőforrások⁶ használata. A kereskedelmi központokkal nem cél versenyezni, hanem alternatívát kell biztosítani, egyfajta szimbiozist. A személyesség az az előny, ami hosszú távon is működőképessé teheti a kiskereskedéseket. Újpalotán komoly probléma, hogy a lakóépületek földszintjein csak nagyobb átépítések árán lehetne üzleteket nyitni. (6. kép) Ehelyett akár egy új épületsáv kialakítása is elképzelhető a jelenleg laza újpalotai beépítésben. Az új elemek emberi léptékű térfalai személyes viszonyok kialakulását tehetik lehetővé, és képesek kielé-

gíteni a társas interakciók szükségletét. Akár a helyi, még aktív nyugdíjasok is adhatnák-vehetnék saját könyveiket, régi tárgyaikat. (7. kép) A mindennapi rutin célirányossá teszi a lakók mozgásait, zárkózottá válnak, elidegenednek. A közösség nehezen kommunikáló sok elemmé esik szét, mely az épített környezettel egymás tükörképei.

Az eltérő hierarchiájú lehatárolások hiánya jellemző a lakótelepekre, pedig ezek segítik a közös tér megfelelő strukturálását; felületei nem válnak kihasználatlanná, és állapotuk sem romlik le az állandó jelenlét miatt. A közösség által befogadható tér egyben a direkt-indirekt ellenőrzésük alatt álló területet is jelenti (Newman 1996). Életkorok szerinti használat mentén elkülönülő tériségek között is határfelületek jönnek létre, csakúgy, mint a privát és közös terek találkozásainál. A korosztályok figyelembevételével tervezett játszótér-park a gyakorlatban is jól működő példáját láthatjuk a Pók utcai lakótelepen, ahol a körülkerített játszótér a kisgyermeket szolgálja ki, de közvetlenül mellette egy fiatalokat és felnőtteket célzó kültéri kondicionálógéppel felszerelt fitness tér is épült. (11. kép) Mindkettő kihasználtsága folyamatos.

A még csak foszlányaiiban létező lakóközösségeknek remek lehetőséget nyújthat a kert az együttműködés megtapasztalására. Több lakásos beépítések esetén rendszerint előkerül a közösen művelt, kollektív kertek kérdése. A földhöz és növényekhez való evolúciós kötődésünk miatt a kert segít kikapcsolódnival, megszerezni a gondoskodás élményét, megtapasztalni a közös döntések összekovácsoló erejét. A városi közösségi kertek⁷ feloldhatják a kihasználatlan zöldterületek és a külső tér nélküli lakások feszültségét.

▲ 6. *Emelt földszinti lakások, a merev rendszer szinte képtelen utcaszintű közös funkciókat befogadni*

▲ 7. *Bouquiniste, Szajna parti több száz éves hagyományú, könyvárúsító bódésor, forrás: <http://parisvillage.canalblog.com/archives/2011/12/29/23414004.html>*

▼ 8. *Újpalotai spontán ablakperem színezések*

▶ 9. *Újpalotai példa egyénileg lekerített gondozott előkertre*

4. EGYEDISÉG

“Fel, legyünk mások, mint a tömeg, mely ott nyüzsög egy halomban” /Spitteler/

Az individuációval, én-központú igények hangsúlyával élők egyéni törekvésekkel, egyedi gondolkodásmóddal, befelé fordulással jellemezhetőek. Az elszigetelődés és a magánykeresés nehezíti a lakótelepi “közösségbe” való beolvadást. A sűrű városi életnek számos előnye van: a lehetőségek diverzitása, a találkozások sokasága, a közös létből fakadó anyagi és szellemi gyarapodás. A gyors népességnövekedés új, tipizált, lakóhelyek megteremtését igényli. Az “én” otthonom érzete ellentmond a nagy lakótelepek létesítésének, az otthonteremtés mint alkotás ellentmond a gyártásnak⁸. A merev építési technológia rendkívül kevés mozgásteret hagy az átalakításoknak, ami az interakció minimalizálásához vezet, közömbösséget kelt az emberekben a környezetükkel szemben. Így az egyéni karakter kivetülése, ahogyan az élettér is a lakás falain belülre kényszerül. Leértékelődik a közös kapu évszázados tekintélye, a lépcsőház is mint találkozási pont, míg felértékelődik a lakásbejárati ajtó szerepe. A lakás szentsége megnő, a perszonalizáció díszítéseken keresztül jelentkezik. Egyre komolyabb döntéssé válik, hogy a család kit enged otthonába, azaz egyre szűkebb közösség “fér be” szimbolikusan a lakásba. A külső épített környezet nem hagy teret az önazonosság kivetülésére, az uniformizált megjelenés elidegenítő hatású, fallá összeálló határ. (10. kép) A tervezettség ellenpontjaként megjelenő spontán építés leválik a környezetéről, rendezetlen hatást kelt. Gyakori mikrobeavatkozás, ha a

078-079

A MIKROSTRUKTÚRA LEHETŐSÉGEI /újpalotai közösségfejlesztés/
Csízy László

lakó a saját ablakkeretét egyedi színre festi, így kijelölve a rendszerben a saját területét. (8. kép) Azonban a lakásbelső finom vagy durva kivetítése nem képes a tágabb értelemben vett lélettér javítására, a jelölés szintjén megrekedő lépések sokszor a többiek számára bosszantó elemként hirdetik a privát területüket, megzavarva a közös ház egységét. A teljes ház felújításakor tervezett, koncepcionális döntés is lehet a lakások ablakainak egyedi jelölése, erre országsszerte láthatunk példákat, melyek városképi hatása eltérő. Az lélettér kitágításáról azonban ez esetben sem beszélhetünk, ahogy a megvalósult példák is megrekedtek a homlokzatszínezés szintjén. Az egyediségre való törekvés szintere a tulajdonlással függ össze, ott avatkozhat be az egyén vagy a lakóközösség, ahol erre tulajdonosi lehetőséget kap. Egy valós stratégia lehet a köztulajdonban lévő területek megszüntetése, a közterek privatizálása. A kiharcellázás megszüntetné a gazdátlanságot, a létrejövő kis egységek egymás közötti interakciói határoznák meg az átközlekedés és az egyedi elemek viszonyát⁹. Az egyéni tulajdonosok a kommunikáció kényszerében közösségekbe rendeződnének. A kis panellakások szorítása alól felszabaduló lélettér új minőségét hozna létre. Az előkert mint az otthon meghatározó eleme, rendre előkerül a panelrehabilitációk kapcsán. A lakók eltérő igényeit azonban itt is nehéz kezelni, megint a lakóközösség kerül előtérbe, az egyéni akarattal szemben. (9. kép) Elsőre talán meglepő, hogy a társasházi együttélés közös kertjének művelését magára vállaló egyén nem feltétlenül pozitív szolgálatot tesz a közösségnek. Egyéni döntésain alapuló munkája kiharít egy szeletet a közös területből, ez sok esetben feszültséghez vezet¹⁰. A közterek a konfliktusok ütköző zónájává alakulnak, ez legtöbbször a

használók távolmaradását eredményezi. Nem csoda, ha az elmúlt évek külső erőforrásból megszülető terrendezési példái korán elöregednek, fenntartásuk az ott élő közösség bevonása nélkül nem biztosított.

5. MEGÚJULÁS

“És minden kezdet új csodával vár...” /H. Hesse/

A változást kedvelők igényeinek kielégülése a beköltözés után hamar lecseng, az egyformaság nem vonzó, inkább frusztráló számukra. Ők azok, akik a közösségi programok mozgatórugói lesznek. Mivel az állandósághoz természeténél fogva ragaszkodik az ember, meg kell találni a változás felületét és mélységét. Kiemelendő az olyan élményközpontú gondolkodás, mely bennünk és akár a mikrostruktúra elemein belül is képesek továbbélni. Ilyen közösségi programként létrehozott üldömböket készítettek a Mátyás tér sarkán a Magdolna negyed fiataljai. (12. kép) A nem tartós felületkezeléssel készített dombok még évek múltán is jó állapotban vannak, az érzelmi kötődés miatt nem rongálják, vigyáznak rájuk. Az ehhez hasonló események egy összetett megújítási program előfutárai lehetnek. A sok megtehető kis lépésre kerül a hangsúly, a nagyívű, összetett, de összetettsége miatt megvalósíthatatlan fejlesztésekről. A megalapozatlan döntések drága beavatkozásai nem integrálódnak a mikrostruktúrába, a helyi közösség nem tudja a tereket érzelmileg befogadni. A hosszú távú változást a városvezetés közösségek bevonásán keresztül tudja a legnagyobb nyilvánosság mellett elősegíteni. A XV. kerület e tekintetben élen jár, az elmúlt évek kiírt pályázatai rendre az identitás és kötődés erősítését, a láthatatlan

és jól letapogatható közösségek építését tűzték ki célul. Így került sor a Fötér pályázatra, mely a kezdetek óta rendezetlen maradt, jövője egész Újpalotára befolyással lesz. Más irányból közelít, de legalább ugyanilyen fontos a „Miénk itt...a tér” címmel lakóközösségek részére meghirdetett pályázat. Lényege, hogy sok kis célterületet kiválasztva, közvetlenül szólítja meg a lakókat. A tervezés mellett nagy hangsúlyt fektetett a közösségi megvalósítás és közös fenntartás kérdésére, így segítve a jövő még kialakulatlan folyamatait.

A fiatal városrészek fejlődő karaktere az állandósághoz és a változáshoz, az egyediséghez és az összetartozáshoz való ragaszkodásunk jegyeit viseli. Ha elfogadjuk, hogy a család és a baráti közösségek mellett környezetünk is közvetlenül hat életünkre, neveltetésünkre, akkor nem az épített város jövője, hanem a lakók életminőségének javítása kerül majd az építészeti beavatkozások középpontjába.

Jegyzetek:

- ¹ “Újpalota épületei és infrastruktúrája nagy anyagi ráfordítással létrehozott elemek, és ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Inkább tekintsük úgy ezt a rendszert, mint egy vázát, amire lassan új testet és elemeket kell helyezni, hogy megfeleljenek az élhető környezet elvárásának.” (Novák 2004)
- ² A Fővárosi Tanács a BVTV-nek adott megbízást a rendezési terv elkészítésére, a TTI fiatal építész, Tenke Tibor 1966-os tanulmányterve alapján.
- ³ A TeamX tanulmányai a hatodik emeletig határozták meg a térszínnel való kapcsolat lehetőségeit, ennél magasabbra a végtelen horizont felé kommunikáló, egyfajta totális élet laká-

▲ 10. Sorolt monotonitás egyedi erkélyei

▲ 11. A korosztályos játszótér a Pók utcai lakótelepen

▼ 12. Mátyás téri üldömbök

4. Leinefelde-Worbis német kisváros, panelrehabilitáció, Gruppe Architektur & Stadtplanung Darmstadt - Dresden. 2007

5. Példaként hozható a Toulouse Le-Mirail-i BelleFontaine városrész, vagy a klasszikus példa: a St. Louis-i Pruitt Igoe.

6. "A lakótelepen az új munkahelyek létrehozása, és olyan munkahelyek telepítése, ami a helyi fogyasztást szolgálja ki és

helyi munkaerőt is alkalmaz olyan életminőség-javító lehet, ami komoly eredményt jelenthet a népességmegtartásban." (Novák 2004)

7. Bár vannak jól működő példák, a műfaj viszonylag új, hisz mai formájában alig 50 éves múltra tekint vissza. Ez év áprilisában adták át Kispesten, az Irányi Dániel és Bem utca sarkán a 26 parcellából álló összesen 160 m²-es közösségi kertet

8. "Martin Heidegger különbséget tesz a készítés mint előállítás (Hersteller) és a termelés (Produktion), a kézműves és a gépi munka között. A ház építése mindig előállítás, ami a háznak alkotás-jelleget kölcsönöz." (Moravánszky 2002)

9. Alföldi György, Kádár Bálint: Urbanity, A void to build

10. Düll Andrea doktori iskolai előadásai alapján.

Hivatkozások:

- Alföldi; Thomas; Kádár [2010]: Urbanity, Void to Build, Csehország, Birkhäuser GmbH
- Christopher Bollas, Ch [2004]: Építészet és tudattalan, Thalassa
- Csizmady A [2003]: A lakótelep, Budapest, Gondolat
- Moravánszky Á [2002]: Az építészet helye. Hely és jelentés Budapest, Terc
- Novák Á [2004]: Újpalota - Zöldváros, Budapest
- Newman, O [1996]: Creating Defensible Spaces, U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research
- Nikos, A; Garos, S [2000]: Complexity and Urban Coherence, Journal of Urban Design Fleischer Tamás előadása a fenn tartható fejlődésről Budapest, 2007 október 8.
- Riemann, F [1977]: Magyar nyelven [1987]: A félelem alap-típusai, Pszichoterápiás és Mentálhigiénés füzetek II., Budapest, Oktatókutató Intézet

080-081

A MIKROSTRUKTÚRA LEHETŐSÉGEI /újpalotai közösségfejlesztés/
Csízy László

1.

2.

GYULOVICS ISTVÁN (TÉMAVEZETŐ: ROTH JÁNOS DLA)

A VIDÉK ARCA Ökofalvak Magyarországon

Volt idő, amikor bármelyik kis közösség rendelkezett egy olyan taggal, aki kompetens módon képes volt felhúzni egy épületet vidéken, ami akárhogy is, de jól nézett ki. Miért is van ez? (Kimsley, Platt 2012)

Kutatásom az előző félévben a magyar ökofalvakkal foglalkozott, mint a vidéki építészet egy új formájával. Ebben a félévben az úthálózat és a geomorfológia

vizsgálatával szeretnék közelebb kerülni ahhoz, hogy milyen a vidék mai építésze, és merre halad. Mik azok a befolyásoló tényezők, amik alakítják? Ezek a keresgélések pedig szorosan kapcsolódnak a doktori iskolában folytatott közös kutatási témánkhöz, mely egy alakulóban lévő ökofalu közösségének igyekszik segíteni céljainak tisztázásában.

Az alábbiakban rövid összefoglalását adom az előző félév eredményeinek, majd kitérek a jelen félévet meghatározó geomorfológia-úthálózat kutatás eredményeire. A dolgozat második részében a kutatás további irányainak gondolati bevezetőjével foglalkozom. Összefoglalásként igyekszem a közös kutatási projekt tapasztalatait a dolgozat második felében feltett kérdésekkel összevetni.

1.

Az őszi félév során a magyar ökofalvakon vizsgáltam, hogyan határozható meg egy település magja, mi fizikailag az a központi elem, ami köré szerveződik egy közösség. A meglátogatott települések közös jellemzője volt, hogy egy meglévő falu közelében, de attól szignifikánsan külön állnak. Megállapítottam, hogy az ideológiai egység nem csak erős közösségi kohézió, hanem a telepítés mintázatában is megnyilvánul Somogyvámos esetében. Máriahalom biofaluja az alapító Lakatos Géza kísérleti terepe: halmaszzerűen metsződik a történeti falu az új épületek csoportjával. Gyűrűfű és Galgafarm két autonóm település, amik alapvetően az izolációra rendezkedtek be.

A vizsgálataim különböző léptékben keresik a vidéki településcsoportok ideális folytatásának lehetséges módjait. A fentiekben bemutatott településkapcsolatok, majd a lent tárgyalt úthálózat kérdése a bővíthetőség lehetséges szempontjait vizsgálják. Ezután szeretnék ráközelíteni a település egyes elemeire: a középületekre és kiváltképp a lakóházakra.

2.

Egy szép település természetes egyszerűségével van jelen a tájban. Minden tervezettségtől mentes. Az egyes házak annyira szorosan kötődnek a helyükhöz, hogy el sem lehet képzelni más helyet számukra, annyira magától értetődő a telepítésük.

Léteznek házak, amelyek természetesen nőttek bele a helyükbe, a formájukba és a korukba. Minden új épület a meglévő történeti környezetbe ágyazódik bele. Egy ilyen beavatkozás olyan kell legyen ami párbeszédet képes létrehozni a meglévő szituációval. Ha ennek az új beavatkozásnak sikerül megtalálnia a helyét, képes új fényben megvilágítani a meglévő értékeket (Zumthor, 1998).

Egy másik fontos tulajdonsága a településnek, hogy az idő múlásával folytonos adaptációra legyen képes (Stevens, 1999). Egy új település vagy településrész kialakítása hosszabb folyamat. A rendszerben való gondolkodás az első lépésektől kezdve fontos, függetlenül attól, hogy racionális vagy organikus rendszert követ a telepítés. A Nyimben készülődő ökofalu szerencsés esetben a fent leírtakhoz hasonlóan alakul majd.

Az Építőművészeti Doktori Iskola egy kis csoportjával azon dolgozunk, hogy végigkísérjük ezt a folyamatot, és megoldási javaslatokat adjunk az építeni vágyó csoport felmerülő problémáira.

Az alábbiakban a további fejlődés egyes irányait keresve mutatok be példákat, jellemzően dél-dunántúli településekből válogatva.

Ágas szerkezet

A fenti két példa Szentbékkálla és Bodolyabér a domborzat és a használat által meghatározottak. Szentbékkálla esetében a falu alsó része egyértelműen a lakófunkciókra korlátozódik. A gazdasági épületek a domboldalon található présházak. Az ide vezető utak jó előképei lehetnek a Nyimben található völgyekben haladó utak folytatásának. A présházak és a hozzájuk tartozó szőlők laza rendje akár megfeleltethető nagyobb méretű telkek és a lakóházak Gyűrűfűhöz hasonló telepítésének. Bodolyabér a domborzat által erősen meghatározott módon bomlik két részre. Egy ilyen fajta kapcsolatra a leendő nyimi ökofalu autonómabb telepítése esetén kerülhet sor, kiaknázva a területüket kettészelő völgy kínálta lehetőséget.

Centrális, rostos szerkezet

Az elszórtabb közös funkciók esetén jöhet szóba a Monoszlóhoz hasonló úthálózat, mely a gazdasági- és lakóegységeket a kereszteződő utak mellé rendezi. Az átlós utak metszéspontjában pedig kialakulhat a közösség számára fontos gyülekezési pont vagy szakrális hely, jel, épület.

Köveskál példája kis cellákra bomló, szép, organikus mintázat, az úthálózatra példa. Ugyanakkor a leginkább infrastruktúra-igényes, de egy koncentrált gazdasági és lakóépület-telepítésnél kényelmes megközelítést eredményezhet.

▼ 1. Nyim, a leendő ökofalu területén c. 2011, forrás: Hajnal Soma;

2. Kiköltözési diagramm, c. 2012, forrás: II. Műhelymunka prezentáció, Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

Felfűző szerkezet

Az út menti települések egyesülésének tipikus példája Gödre és Gödrekeresztúr esete. A két párhuzamos út mentén képződő nyaktag a rendszerből kicsit kilógva szinte elmeséli a fejlődés történetét. Érdekes azonban megfigyelni a Gödrekeresztúrt északról kerülő utat, amire további házak lettek felfűzve. Ez a viselkedés Nyim esetében egy szintvonalakat követő struktúra esetén lenne elképzelhető.

A centrális vagy rostos szerkezet alváltozatának tekinthetjük a Baranya megyei Varga községet. Igazság szerint ezek a települések annyira picik, hogy nehéz őket tisztán az úthálózatuk alapján rendszerezni (Meggyesi, 2008.). A közepén elhelyezkedő, hordó alakú utcáról csápok indulnak el a termőföldek és az erdők felé. A környező településekre egyáltalán nem jellemző, szinte szórványszerű ritka telepítés nagyon egybevág az ökofalut tervezgető közösség elképzeléseivel.

A második workshopunk alkalmával készített felmérésünket két különböző fázisra bontottuk. Az egyikben egyénileg teljesen szubjektív módon kellett a csoport minden tagjának egy idealizált telepítési javaslatot készíteni az általunk adott helyszínrajzra. Ezzel az volt a célunk, hogy valamilyen szinten képet kapjunk arról, ki mit gondol a leendő faluról. A feladat végén a makett felett egyenként elmagyarázták a lerajzoltakat. A második fázisban arra kértük a csoportot, rendezzék be közösen a makettet azokkal a funkciókkal, amiket fontosnak tartanak, és helyezték el a saját házaikat, valamint a legelőket, gyümölcsösöket, gabonaföldeket. Az elkészült makett jól mutatta a vágyaikat, illetve azt, hogy a sok racionális érv mentén meghozott döntéseik

– hidrogeológiai vizsgálatok, permakultúra, etc. - mennyire könnyen felülíródnak ebben a korai tervezési fázisban az érzelmeik által.

Ezek a tapasztalatok, úgy gondolom, szoros összefüggésben vannak azzal a folyamattal, ahogy ösztönösen építünk. A építés korai emlékei ugyan sokszor vannak festői környezetben, alapvetően a szükség hozta őket létre. A lakás, tárolás, védelem épületei mellett elsődként kell említeni a szakrális épületeket. Már a vadászó és gyűjtögető ember létrehozta saját szakrális építményeit, annyira ősi ez az igény. Feltehetőleg nem latolgatta, hogy az így létrejött alkotás mennyire illeszkedik jól a tájba, vagy hogy egy másik nézetből tönkretesz-e a látványt.

Nyelvünk világosan fogalmaz azzal kapcsolatban, hogy mi természetes. Minden, ami nem emberalkotta. Mesterséges pedig az, amit a természetből nyert erőforrások és nyersanyagok által az emberi kéz hoz létre. Minden épített dolog egy mesterséges tárgy, bármennyire is igyekszünk azt beleágyazni a természeti környezetbe, „természetes” sosem lesz. Emberi létünk egyik alapvető folyamata a környezetünk alakítása (Stevens, 2007). Amennyiben igyekszünk ezt gondosan tenni, nem fogunk károkat okozni.

3.

A vidéki építészet kapcsán rögtön felmerülhet bennünk a kérdés, hogy mit nevezhetünk egyáltalán vidékinek? Létezik-e ma vidék? Ha szigorúan vesszük, egyre kevésbé. Amennyiben a vidéket aképpen választjuk el a várostól, hogy az emberek lakóhelyük közelében életformaszerűen mezőgazdasági termelésből élnek, ez töredéke annak, ami hagyományosan jellemző volt. Bár engem

alapvetően az érdekel, hogy ennek milyen építészeti következményei vannak, korántsem elhanyagolható a megértés szempontjából az, hogy milyen folyamatok zajlottak le az emberek életében.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a minket körülvevő környezet erős hatással van ránk, úgy könnyen belátható, hogy a vidéken élők mobilitásának növekedésével komolyan nőtt azoknak a mintáknak a száma, amivel találkozunk. Azokban az időkben, amikor olyan házak épültek, amik arányosak voltak, helyi építőanyagokból épültek, és remekül ágyazódtak be a tájba, az ott élő emberek a lakóhelyükhöz közel dolgoztak, nem utaztak vagy legalábbis nagyon ritkán, és sokan a megye határát sem hagyták el életük végéig. Abban a tájban nőttek fel, olyan házak között, amiket az apjuk vagy nagyapjuk épített még. Az egyéniség jellemzően a díszítésben talált utat, ami csak a külső rétegét érintette a házaknak. Az anyagiak és a rendelkezésre álló építőanyagok is sokkal korlátosabbak voltak, mint manapság. Kézenfekvő módon építettek olyan házakat, melyek tapasztalati úton, esetenként generációk alatt lettek kikísérletezve épületszerkezeteikben és esztétikájukban egyaránt.

A motorizáció hozta mobilitás és a nagyipari mezőgazdaság (egyre kevesebb élmunkával művelhető meg az adott terület) következménye, hogy a vidéken élő emberek elszakadtak a földtől mint kenyérkeresettől. A közeli városok fokozatosan felszívták a munkaerőt, mely részben természetes következménye annak is, hogy a fentiek szerint a mezőgazdaság gépesítésével rengeteg emberi munka vált feleslegessé. Aki nem költözött a városba anyagi lehetőségei vagy környezeti beágyazottsága okán, az is egyre inkább városi ember,

akinek a lakóhelye 'vidéken' (falun) van. Felmerül, hogy a mai vidéki települések szabadon értelmezve esetleg egy közeli város agglomerációs zónájába tartoznak.

Egy példát említve: aki Gánton él, és Székesfehérvárra jár dolgozni, az naponta szembesül a városi élet építészeti kellékeivel. Ugyanez az ember elutazik nyaralni mondjuk Dél- vagy Nyugat-Európa egyes fürdőhelyeire, és egy csomó nálunk tájidegen, felületesen megértett építészeti mintával gazdagabban tér haza. Ezek a preferenciák azonban akaratlanul beleivódnak a tudatába. Ha felújításra vagy új építésre kerül a sor, előjönnek ezek az inkoherens építészeti emlékek.

Hogyan maradhat fenn mégis a vidék és annak jellegzetes építészete? Az üdülési célokból vásárolt házak újabb problémákat vetnek fel az elnéptelenedő vidéki falvakban. Míg látszólag gazdája lesz egy üres háznak, a valóság az, hogy az év nagy részében üresen áll. Ennek elkerülésére Svájcban már kezdeményezések indultak, hogy korlátozzák az úgynevezett "hideg ágyak" számát az érintett településen. Idén népszavazás eredményeképpen a "második otthon" (nyaraló) építését korlátozták egész Svájcra vonatkozóan. Az országban 600.000 nyaraló van, aminek 17%-a külföldi kézben van. A „második otthon”-törvény korlátot szab a féktelen nyaralóépítésnek azzal, hogy a településeken 20%-ban (összehasonlításképpen: Tirolban ez a szám 8%) maximálták a nyaralók építését. Ahol egy településen elérték már a keretszámot ott építési tilalmat rendeltek el, mivel úgy gondolják, csak az érintetlen természet az igazi érték, és a gyerekeiknek is joga azt élvezni. A nyaralóépítés láza ezenfelül felveri az ingatlanárakat, és a helyiek nehezebben jutnak lakáshoz. Az alkotmány ugyan kimondja, hogy a föld alapvetően művelésre és lakhatásra szolgál, (nem nyaralóépítésre),

azonban a hézagos fogalmazás miatt eddig sikerült rugalmasan értelmezni (Weber, 2012). Kormányzati támogatást kapnak azok, akik életformaszerűen földművelésből, állattartásból élnek, vagy helyi kisüzemi feldolgozóiparból. Hasonló lépések hazánkban is megfontolandók gondoljunk csak a Balaton-felvidéken és a Káli-medencében kialakult nyaraló falvakra. A támogatási rendszer Svájcban eredményesen segít helyben tartani a mezőgazdaságból élőket, de ennek komoly korlátai vannak Magyarországon. Az érzékeny magyar piac egyelőre nehezen tudná eltartani azt a mennyiségű dolgozót, aki kis mennyiségben állít elő drága (bio)-termékeket.

Nagyon ironikus, hogy majdnem mindegyik, ha nem az összes vernakuláris épület, ami inspirál minket, építészek nélkül jött létre. (Kimsley, Platt 2012) Az a tudásbeli folytonosság, ami a történeti falvak képét létrehozta, mára megszakadt. Ahhoz, hogy a vidéki építészet megőrizze azt a karakterét, amiért ma is nagyra értékeljük, nehezen nélkülözi az építész. Az építész, akinek képzettsége és affinitása van hozzá, hogy az adott tájba és kulturális közegbe jól beágyazódó épületeket hozzon létre. Ma az építés az, akit felvértez a képzettsége arra, hogy értően nyúljon egy épület megformálásához vagy a felhasznált elemek kiválasztásához.

Vidéken, akiknek megvan az anyagi lehetősége építkezni, azok vagy kiköltöző városi emberek, vagy helyi lakosok, akik ingáznak. Probléma, hogy az a réteg, aki nem tudja megengedni magának egy építész segítségét, belevág egyfajta kísérletezésbe, és így kerül a palatetőre bitumenes zsindely. Foglalkoztat, hogy hogyan lehet ezen változtatni, mert ezzel szemben remek spontán építészeti példákat találunk a hátsóterekben, ami azt

bizonyítja, hogy a lelemény nem vész el, csak az előkertben megbicsaklott valami.

4.

Az ökofalvak lakói szinte kivétel nélkül városi emberek: nagy részük felsőoktatási végzettséggel, minden affinitás vagy előképzettség nélkül a mezőgazdasági termeléshez. Romantikus elképzeléseik a kiköltözéssel járó életmódváltásról, és arról az épületről, amiben további életüket élni szeretnék, nagyon zavaros. Azok az olykor száz-százötven éves házak, amik példaértékűek építészeti szempontból egy településen, mára épületfizikailag elavultak, és tereikben sem felelnek meg a mai lakozás igényeinek. Ugyan teljesen ökológikusan épültek helyi építőanyagokból és munkaerővel. A zavar, hogy milyen ház épüljön egy ökofaluban, teljesen érthető. Alapvetően három út kínálkozik. Az egyik, amikor a meglévő falu egy épületét újítják fel és szabják át, kiegészítve okos épületgépészeti megoldásokkal. A másik út a technicista passzívházépítés, ami nem csak az ökológikusság, de a gazdaságosság határait is feszegeti. A harmadik út az ősi vagy hagyományos építési technológiák alkalmazása, jellemzően helyi építőanyagokból való építkezés, vagy ideiglenes épületek felállítása. Talán az elnéptelenedő falvakba való beköltözés a legökológikusabb tett. Ez felveheti azt a szálát, amit elejtettünk, és biztosít egyfajta folytonosságot. Amennyiben sikerül belátni, hogy egy ház lehet ökológikus úgy is, hogy nem rendelkezik az arra jellemző „kötelező kellékekkel” (szélkerék, napelem, -kollektor), úgy érzem, sikert lehet elérni.

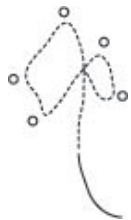

Hivatkozások

- KIMSLEY,Roderick - PLATT,Christopher [2012]: *Dwelling with architecture*. Routledge Publishing, Abingdon, pp.124.
- ZUMTHOR, Peter [1998]: *A way of looking at things: Completed landscapes*. Architecture and Urbanism, Vol. Extra Edition, pp. 16.
- STEVENS, Dominic [2007]: *Domestic*. Mermaid Turbulence Press, Dublin, pp. 14.
- STEVENS, Dominic[1999]: *Rural*. Mermaid Turbulence Press, Dublin, pp. 29.
- MEGGYESI, Tamás [2008]: *Települési kultúránk: Utcák és terek az alföldi kertes településekben*. Terc kiadó, Budapest, pp. 7.
- WEBER, Vera [2012]: *Konstruktives Mitgestalten der Zukunft*. <http://www.zweitwohnungsinitiative.ch> . Március 11.

- 3. *Dominic Stevens, Saját ház*
- ◀ 4. *Studio Kapp, Bearsden, Ház a Ladmerech road-on*
- 6. *Ágas szerkezet: Szentbékálla, Bodolyabér*
- ▲ 5. *Centrális, rostos szerkezet: Monoszló, Köveskál*
- ▼ 7. *Felfűző szerkezet: Gödre és Gödrekeresztúr*
- ◀ 8. *Varga község*

086-087

A VIDÉK ARCA /Ökofalvak Magyarországon/
Gyulovics István

1.

2.

3.

4.

5.

6.

KOVÁCS ZSÓFIA (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ LEVENTE DLA)

KERT-HÁZ

A kert lehetséges értelmezései és építészeti szerepe kortárs épületek példáin

Kertben élni, kertben lenni, mély emlékeinkben és a vágyainkban élő állapot. Ennek hétköznapi szinten való megélése sokféle oldalról megközelíthető. Ez az írás arra szeretne kísérletet tenni, hogy kert és ház között szoros összefüggést és átjárhatóságot keressen, hogy ezáltal egységként lehessen rájuk tekinteni. A *zárt kert*, a *kert a házban*, a *szobrok a kertben*, a *kerttel átszőtt ház* fogalmi létező viszonylatok, a cél nem is a kategóriák szerinti csoportosítás, hanem annak megfigyelése, hogy

ma építésszemmel hogyan értelmezhető a kert, és ennek megfelelően milyen térbeli és minőségbeli kapcsolatba hozható a házzal. A kert a megtapasztalás, az átélés helye, ami a mai ember számára egyre ritkább élmény. Olyan kortárs építészeti példákat kerestem, amelyeknél a kert fizikai és szimbolikus tartalmai tapasztalható mindennapi valósággá válhatnak. A megkülönböztetést elsősorban nem a téri szituáció jelenti, hanem a hely kertként illetve házként való megéléseinek lehetőségei.

ZÁRT KERT

„A kert különös kettősségének, környezetétől való elzártságának és koncentrátságának, valamint kozmikus nyitottságának egyszerre kézzelfogható és képletes, fáradságok és kontemplatív vetületeinek kidolgozása és összegzése a nyugati kolostorkertben jelenik meg.”

(J. A. Tillmann 1997)

A kerítettség a kert alapdefiníciója. Sok nyelvben magából a bekerítés igéből származik. Az ómagyar kert a kerít, kerítés és karám „ker” alapszavából ered, a régi magyar nyelvben jelent kerített helyet, kerítést is. (Zaicz 2006) Ez a tulajdonsága megkülönböztetheti a tájtól, amelynek nincsenek határai. A kerített kert esszenciális megjelenítéseként tekinthetünk Peter Zumthor 2011-es pavilonjára a londoni Serpentine Galleryben. A Kensington Gardens területén elhelyezett „zárt kert” egy szabályos, derékszögös alaprajzú körülkerített terület, közepén virágokkal.

„A Hortus Conclusus, amiről álmodom, körben teljesen zárt, és az ég felé nyitott. Ahányszor elképezek egy kertet egy építészeti környezetben, az mindig varázslatos helyé válik. Úgy gondolok a kertekre, amelyeket láttam, látni véltem, szeretnék látni, akár egyszerű falak veszik körül, oszlopok, árkádok, vagy épületek homlokzatai, mint védett, intim terek, ahol szeretnék sokáig időzni... Csodálatosnak találom, amikor az ember létrehoz egy kertet,

bekeríti, falat épít köré, és helyet készít, hogy mindenki gyönyörködhesen benne.” (Zumthor 2011)

A kapu hagyományosan jellegzetes eleme is rejtve marad, a megközelítés koreográfiája meglepetésként tárja elénk a belső világot: az étellel teli, gondosan összeválogatott vadvirágok kertjét. A fekete textillel borított faszerkezet két rétegben határol el a külvilágtól. A tér középpontját a kert jelenti, és a kolostorokhoz hasonlóan a körüljárás folyamata jellemzi. A kerengő fedett, a kert pedig már nyitott. Nem cél, hogy belépünk a kertbe, azáltal fogadjuk be, hogy minden oldaláról megismerhetjük. Az épített elem a fal, a kerítés, amelynek szerepe az elhatárolás, valamint a körüljárhatóság megteremtése. A szimbolikus jelentés anyagi leképezésének ez az egyszerű, természetes és befogadható mintája tisztán, minden egyéb funkciótól mentesen szól a kertről.

A kolostorépítészeti hagyományban sokszor a kerengő szervezi maga köré a belsőtéri funkciókat, egy olyan külső tér, amely súlypontot képez, kisugárzása betölti az egész együttest. „...itt a hely szellemének szíve nem a templombelső, s nem is Szent Benedek sírja, mint ahogy várnánk, hanem a négy központi kerengő rendkívüli együttese...” írja Frédéric Debust a montecassinoi apátságáról (Deybust 1997). Ezt a „funkcióját” a kolostorkert úgy tölti be, hogy közben nem használjuk a hétköznapi értelemben, ápolása különleges kiváltság. Párhuzamba állíthatjuk a tradicionális japánkerttel. „A japán ház

és kert kapcsolatának lényegéhez itt, Európában talán a középkori kolostorépítészeti szelleme állt a legközelebb. A teljesen egyszerűen kialakított cellák az alapvető életfunkciók ellátására elegendők voltak, míg meditációra, a gondolkodás kiteljesedésére a hangsúlyos építészeti megoldású kerengővel övezett, gyönyörű, lelket üdítő kolostorkert szolgált.” (Mitsui 1987) Szerzetesek esetében ez ugyanolyan elengedhetetlen része az élettereknek, mint az alvársra vagy étkezésre szolgáló helyiségek.

A japán építészetben hagyományosan meghatározó intenzív belső és külső téri kapcsolatok, illetve ezeknek egységbe olvadása kortárs építészetiükben is jelentős hangsúllyal bír. Sou Fujimoto „Garden house” terve bizonyos szempontból a kert képletszerű megjelenítése egy családi ház kapcsán. Így ír róla az építész: „A területen érintetlenül hagytuk a lejtőt, a fákat és a patakot, húztunk köréjük egy kört és bekerítettük egy vasbeton fallal. A fák alkotta liget egy pillanat alatt kertté válik.” (Garden House 2008) Az építészeti koncepció egy kert létrehozása az erdőben. Ebből következik aztán a belső terek elhelyezése a kerítés-fal megvastagodott részében. Itt nincs megművelve, sem gondozva a kert, a kapcsolat vizuálisan jön létre. A ház épített elemei és felületei élesen elkülönülnek a kert természetes formáitól, kívülről mégis egységet képeznek, egy épületként jelenik meg ablakszerű nyílásaival.

- 1. Vidéki villa egy kert közepén, amelyben olajfák, gyümölcsfák, madarak, virágok élnek, és egy patak határolja. Tarbakai mozaik 2. „Bezárt kert az én húgom, menyasszonyom, bekerített forrás, lepecsételt kút.” (Én 4, 12-19) Flandriai Hóraskönyv, 14.sz : http://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_hours 3. A négy évszak megjelenítése a Heian palota belső tereiben lévő kertekkel, illusztráció a „Kasuga gongen kenki emaki” tekercsből, 1309 körül (Nemzeti Múzeum, Tokio) 4. Sou Fujimoto: Garden house, Tochigi 2008 5. Peter Zumthor Hortus Conclusus, Serpentine Gallery Pavilon 2011 6. Carlo Scarpa: Querini Stampalia Palota kertje 1963

Ezeknek a tisztán körülkerített tereknek az esetében a belső tereknél sokkal fontosabb szereplője az a külső tér, amely nem tölt be hagyományos használati funkciót, hanem szervezi és élettel tölti meg maga körül a teret. Azonos szimbolikus tartalmával: az elmélyülés, a gyönyörködés és a szemlélődés helye. Elemei a külső környezet, amitől elhatárolódik, a fal, és az általa létrehozott tér pedig együttesen jelentik magát a kertet. A londoni környezetben az elhatárolódás a gondolatok nyugalalmát segíti, a város nyüzsgését, zajait, levegőjét tartja kívül. A japán példánál pedig az érintetlen, vad természetben megjelöl egy részt, közelebb megy hozzá, hogy még jobban meg tudja figyelni a forrást, a fákat, többféle oldalról és magasságból. A kert belátható, minden része megfigyelhető, megismerhető. Éppen azért a fal, ha nem is minden oldalán azonosan, de a határoláson kívül arra is szolgál, hogy lehetőséget nyújtson a kert szemlélésére.

KERT A HÁZBAN

„A ház általános funkciója, ember és természet összebékítése lényegében nem más, mint e két tér-kép egybeillése: egyrészt az elválasztott téré, másrészt a tapasztalati téré. ... A természetes tértől bennünket látszólag elválasztó falak jobban lehetővé teszik tapasztalati terünk befogadását a nagy térbe, úgy, hogy a ház közvetítésével a természetes teret teljes mérhetetlenségében elviselhesük és lakhassuk.”(van der Laan 1977) Bár van der Laan mindezt általánosan mondja az építészeti térről, különösen igaz lehet olyan esetekben, amikor tapasztalásunk elsődleges helyén, az otthonunkban kerülhetünk kapcsolatba a természet szelídített, védett, belátható formáival.

A következő, többnyire városi környezetben épült lakóházak esetében a középpontot még mindig egy külső tér jelenti, lehet ugyanúgy a szemlélődés, de a mindennapi élet általános színhelye is. Az átriumos lakóházak ókori fénykoruktól a mai napig jól működő lélettérként szolgálnak. A belső kert ebben az esetben a használati funkciók szerves része, központja. Egy személyes külső tér, amit a ház belső homlokzatai határolnak. Védettsége folytán alkalmas arra, hogy a család belső életének központja legyen. Az ember számára szükséges élettel ugyanúgy vonatkozik külső terekre is. A ház hozzáadhatja a terület határához, befelé fordul, nem vizuális megnyitásokkal kapcsolódik környezetéhez, hanem a szabad levegőn, hangokon, vagy illatokon keresztül. A telek maximális kihasználása és a külső környezettől való elfordulás egyaránt jellemzi. Amíg a külső környezet változásaival szemben sokszor tehetetlenek vagyunk, addig ez a belső kis világ a mi szándékunknak megfelelően működhet.

A Takeshi Hosaka Architects japán építésziroda szinte mindegyik munkájában felfedezhető a külső és belső terek szokatlan, különösen a mi hagyományainktól eltérő megfogalmazása. Épületeik elnevezése (Garden House 2007, Inside + Outside House 2009, Inside Out House 2010, Outside In House 2011, Daylight house 2011) szintén arról tanúskodik, hogy a kert, illetve külső-belső terek viszonyára épül az építészeti koncepció. „Garden House” tervükben egy nyitott átrium köré szerveződnek a helyiségek, amely az építészeti szándék szerint a belsővel egyenrangú helyszíne az otthoni életnek: az étkezés, munka, játék stb. mind végezhető ebben a térben is. Amint az a későbbiekben bemutatott házaiknál is látszik, az otthonlétet, - mint tevékenységet - nagyon

sokszínűen képzelik el, amihez persze elengedhetetlen a használók nyitottsága. Bár falai elfordulnak a külvilágtól, a fenti világgal viszont szorosabb fizikai kapcsolat alakul ki. Az iroda „Love House” nevű háza a belső udvarba besütő Nap és Hold falra vetülő játékára szerveződik. Ha egy ilyen házban él az ember, megtanulja óra nélkül követni az idő múlását, a különböző holdfázisokat, tudatosul benne a föld tengelyváltása az évszakkal együtt.

Ha a beépítés felől közelítünk, az átriumház, mivel a külső oldal felé teljesen zárt tud lenni, könnyen sorolható, egymás mellé illeszthető. Az alacsony-intenzív beépítés Nyugat-Európában már a 20. század elejétől rendkívül népszerű volt, ma pedig szintén az egyik leggyakrabban alkalmazott beépítés-típus. Viszonylag kisméretű területen nagyon gazdag külső-belső téri kapcsolatok hozhatók létre általa.

Amszterdam új fejlesztési területein a lakásszámsűrűséget kellőképpen megemelő óriási tömbházak mellett gyakran 2-3 szintes, belső kertes sorházak épülnek. Ezek az épületek a magasabb jövedelmű lakosság számára készülnek, az, hogy valakinek saját kertje lehessen (és közben olyan helyen lakjon, ahol van munkalehetőség), ma egyértelműen kiváltságos helyzet. Borneo és Sporenburg-szigeteken a karakter kialakítója a West 8 iroda által megalkotott városépítészeti koncepció. Mivel tudatos, nagyobb léptékben összehangolt tervezésről van szó, megvan az egyes épületeken a nyitások és a zárások pontos helye. A zárt sorú beépítés és a kötelező homlokzatmagasság mellett a belső kert kialakítása is követelmény volt. Ezek mellett a feltételek mellett kísérleteztek az építészirodák különböző kialakításokkal. A megérkezés

általában az utcai, nyilvános külső térből egy külső magántérbe történik, valamilyen előkertbe, ami néhol a parkolás helye is. Innen lép be az ember a házba, ahonnan aztán szintén kijut egyik-másik emeleti teraszra vagy tetőkertre, amelyek esetenként a homlokzaton is megmutatkoznak. A legmagasabb igény szintű patioházak 4-6 m szélesek és 16 m mélységűek, hátsó homlokzatuk viszont a csatornára néz. Az előkert, a csónakkikötő, a tetőterasz, az étkezőterasz vagy a több szint mélységű díszkert szerű bevilágító udvar stb., mind szerves részei a ház tömegének és a használati funkcióknak.

Ennek a szerves integrációnak egy szinte végletekig vitt formája jelenik meg az előbb említett Takeshi Hosaka iroda más munkáinál is. Az átriumtól különböző téri elrendezés esetében is kialakulnak helyiség jellegű terek, ahol bizonyos fizikai körülmények lehetővé teszik mindezt. Ilyenek a szélvédettség, a fényviszonyok és az árnyékolhatóság, a burkolatok minősége, a vizuális kapcsolatok megléte illetve hiánya. A külső terek kiképzése ugyanolyan kifinomult, az anyaghasználat nem különbözik a szinte észrevétlen üvegfalak két oldalán, a növények hasonló elrendezésben élnek együtt a lakókkal, gyakran jelennek meg nyílások és nyílászárók két külső tér között is. Ezekkel a megoldásokkal a külső környezettel való kapcsolat is sokkal szabályozhatóbbá válik: a hangokat lehet hallani anélkül, hogy látnánk, mi történik a nyílásokkal áttört falak két oldalán, a fény és a levegő beengedése külön szerkezetekkel történhet, vizuális kapcsolat pontosan ott jön létre, ahol szükség van rá. Kert és ház teljesen összefonódik, a külső teret csak az különbözteti meg, hogy nem fűtött.

- ▲ *Borneo sziget, Amsterdam*
- ▲ *Takeshi Hosaka Architects: Garden House 2007*
- ▼ *Sou Fujimoto „House before House”, Tochigi, Japán, 2008*
- ▶ *Erwin Heerich pavilon, Museum Insel Hombroich*

090-091

KERT-HÁZ

Kovács Zsófia

SZOBROK A KERTBEN

A viszonyulás előképének tekinthetjük a szobrot, amely tömegként létezik az őt körülvevő térben.

A Ruhr-vidék közelében található Insel Hombroich Múzeum egy 26 ha területű szoborkert, amelyben képzőművészeti gyűjteményét helyezte el az alapító, Karl Heinrich Müller. A mocsaras, ipari tevékenységgel terhelt területen létrehozott egy vadregényes kertet, szoboregyüttesekkel és kiállítási pavilonokkal, Erwin Heerich szobrász segítségével. Inkább csak érezzük, hogy különbözik a táj többi részétől, hogy egy sajátos világba léptünk, ha nagyon finoman, de mégis művelve, komponálva van. A helynek az önálló rendje érvényesül, amelynek az épületek és az ember is részeseivé válnak.

A megszokottól eltérően nincsenek információk, feliratok, tájékoztató táblák, a megismerés, a helyek felfedezése rá van bízva a látogatóra. A szobrokként viselkedő épületek bejáratai szinte el vannak rejtve, nincs megfigyelés, ellenőrzés, kiszolgálás. Ezek a kis gesztusok, amik a személyesség és a bizalom kifejezői, ugyanígy jellemzik az építészeti megoldásokat is. Elsősorban nem funkciót kielégítő épületek, hanem maguk is műtárgyak, így a építészet szervesen összefonódik a képzőművészettel. A külső és belső terek kapcsolata olyan természetes és könnyed, mintha teljesen azonos minőségű terek között járkálnánk. Az épített és a természeti elemek kiegyensúlyozott harmóniában élnek együtt. Mindez egy kertbe van helyezve, és egyszerűen csak hagyja érvényesülni annak hatását, azáltal, hogy nem terheli praktikusnak és szükségesnek vélt mai rutinokkal. A kertben járás élményét a hely minden eleme egységesen hozza létre.

A történeti minták közül többek között a római villa

viselkedik az előbbivel rokoníthatóan, azzal a lényegi különbséggel, hogy egyértelműen az épület kerül középpontba. Elsősorban külső megjelenése, tömege dominál, amely kisugárzik környezetére. A klasszikus villaépítészet hagyományaiból táplálkozó polgári villák leegyszerűsödött mai változatai, a szabadon álló családi házak talán a legdivatosabb lakóhelyek. Eredeti arányai szerint a kert, amelynek közepén áll a ház, jóval nagyobb kiterjedésű mai megfelelőinél. A kertbe tárgyszerűen elhelyezett épületeknek, hogy szoborként tudjanak viselkedni, meg tudják tölteni környezetüket jelenlétükkel, szükségük van maguk körül térre. A budai hegyek lejtőin a méltóságteljes régi villaépületek itt-ott még megtarthatták kertjükét, de legtöbbször azok feldarabolódtak, és védtelenül hagyták a házat.

Amikor kisméretű telkeken arányaiban nagy házak épülnek, megváltozik a viselkedésük. Nincs hova nézzenek, nincs honnan látni őket. Karácsony Tamás testvérhegyi villájánál az egységes tömb helyett L- illetve U-alakú épülettömeget formál. A ház belső homlokzatai térfalként kijelölik a belső burkolt udvart, ami az együttes középpontját képezi. A tömeg leginkább a maketten vagy egy légifelvételen látható, a valóságban a részletek, az egyes nézőpontok mutatkoznak meg. A külső, telekhárt jelző tömör kerítésen túl a kertben is megjelennek újabb kis elkerítések, támfalak, amelyek különböző kerti minőségeket hoznak létre. Van tornác, pergola, lugas, kis fedett sziget a tóban, tetőterasz, és még számos finoman megkülönböztetett hely. A ház minden falának ugyanolyan feladata van a külső oldalon, mint a belsőn. A külső és belső terek differenciált átmenetei hasonlóan finoman hangolt használatot feltételeznek, akkor tud-

nak életre kelni. Miközben egy határozottan elkerített területről van szó, mégis reagálnia kell a lejtésre, a tájra, az utcára, a kilátásra, a szomszédokra, nem tud már olyan öntörvényű lenni, mint elődei.

Ha az öntörvényűségnél és a kertben elhelyezett tömegeknél tartunk, bár teljesen más gyökerekből táplálkozó koncepcióról van szó, mégis felmerülhet Ryue Nishizawa (Sanaa) Moriyama House nevű, különálló dobozokból szerveződő lakóegyüttese. A helyi viszonyok között átlagos méretű telken egy ház helyett 10 kicsi házat helyez el. A lakók igényeik szerint használhatják a tereket, cserélhetik a funkcióikat. A tömegek közel helyezkednek el egymáshoz, a nyílások elhelyezése viszont nem enged meg zavaró átlátásokat. A kialakuló külső terek természetesebbek, növényekkel gazdag világuk, illetve arányaik miatt bensőséggé tudnak válni. Nem találunk centrumot, egy kicsi homogén városra hasonlít a helyzet. Egyértelmű a telek és a közterület határa, mégsem zárkózik el attól, inkább hagyja, hogy átfolyjon pavilonjai között. A létrejövő léttér inkább nevezhető kísérletezőnek, izgalmasnak, mint hagyományosan, hosszú távon élhetőnek. Sou Fujimoto „House before House” lakóháza is hasonló felépítést követ. A ház az emberi lakhely mai értelmezésének egy költői kísérlete. A ház archetípusától teljes mértékben elszakadva, tereket hoz létre szobák helyett, ilyen módon a lakóterhasználat is gyökeresen megváltozik. Egyes helyiségek csak a kerten keresztül érhetőek el, a lépcsők és szintkülönbségek miatt mintha egy kis dombon élnének. Kialakít kültéri „szobákat” is, kis fülkéket a dobozok oldalában. A külső és belső terek azonosan használhatók, nem különíthetők el egymástól.

KERTTEL ÁTSZÓTT HÁZ

Külső és belső terek összehangolásának finom eszköze tud lenni az anyaghasználat. A déli, melegebb éghajlaton ez természetes viselkedés, az átmenet nem jelent éles különbségeket. A kerttel való ilyesfajta összhang szempontjából gondolhatunk Luis Barragán mexikói házaira. Úgy is fogalmazhatunk, hogy házzal átszótt kertek. A térhatárolás egyes elemei, faltestek, burkolatok töltik be a külső tereket. Ezeknek aránya a növényzethez képes meghatározó, a belső tereknél megszokott módon jelenik meg. „Szobák” alakulnak ki az égre nyitottan. Sajátos, védett világ jön létre, amely csak egyes helyeken nyit a táj irányába.

Carlo Scarpa építészetében meghatározó a külső és belső terek összehangoltsága, finom átmenetei. Megteremti az épület és környezete közötti kölcsönös egyenrangúságot. A velencei Querini-palota felújítási tervének koncepciója egy természeti jelenség gyönyörű keretbe foglalása. Az

▲ Casa Luis Barragán, Tacubaya, Mexikó

ár-apály mozgás, amely hajdanán is formálta a város épületeinek kialakítását, itt a belső tér részesevé, kialakítójává válik. A csatornából a rácsos kapun keresztül áramlik a víz a belső kertbe vezető folyosóra. A víztől kirekesztett folyosókon lehet közlekedni. Amíg az épületben folyamatosan érzékelhető a változás, addig a kert inkább az állandóság megjelenítője, felcserélődnek a hagyományos szerepek. Bár az épület a kert felé nyílik meg, a természeti ciklikusság kiemelésével egy finomabb, nem vizuális vagy téri, de állandó kapcsolatban van a város minden egyes pontjával. A temetőkertek különleges világa nagyon messzire vezetne, most csak az anyaghasználat szempontjából térjünk ki a Venitói temetőben található Brion-család síremlékére. Tér és anyag kölcsönösen feltételezik egymást, egyik sem dominál a másik felett. Az épített és természetes felületek montázs jellegűen kapcsolódnak egymáshoz. A fű a föld, vagy a víz is hasonló anyagként viselkedik, mint a beton vagy a kerámia: tömegük, felületük érvényesül, finoman rétegződnek egymásra. Az elemek összekapcsolódnak a felszínen vagy alatta, az anyag mindig továbbvezet egyik helyről a másikra. Az anyagok hagyományos megformálási módján túllépve új viszonyrendszert hoz létre, amelyben felfedezhetjük a megszokott anyagok mélyebb tulajdonságait.

Választott példáim – ha szubjektív módon is – épület és kert kapcsolatának különféle eltérő típusait kívánták illusztrálni, születésük körülménye más és más, önmagukban nehezen összehasonlíthatók. Tekinthejük a kertet szimbolikus tartalmak tiszta leképeződésének, az elmélyülés helyének, amely életünk egyfajta központja, rendszerbe szervezője. Tekinthejük minden-

napjaink intenzíven megélt, használt területének, a családi élet központjának. Lehet rét, egy növényekkel borított felület, amelynek életébe bekapcsolódhatunk, lehet belső tereinket észrevétlenül átszövő, mindenhol finoman érzékelhető anyagszerűség. A kert különféle építészeti megközelítései következhetnek ezekből az értelmezésekből.

- *DEYBUST, Frédéric [2009]: A hely szelleme a keresztény építészetben, Bencés kiadó, Budapest. Első megjelenés: 1997, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA.*
- *DIÓS István (főszerk.) [1993-98]: Magyar Katolikus Lexikon Szent István Társulat, Budapest*
- *MITSUI Sen [1987]: A japánkert titkai, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest*
- *TILLMANN J. A. [1997]: A nyugalom tengerén túl - Távkeretek, Kijárat Kiadó, Budapest*
- *SOU Fujimoto: Garden House, Tochigi [2008] In: El Croquis 15 1, p. 116.*
- *SERPENTINE GALLERY: Interjú Peter Zumthorral [2011] http://www.serpentinegallery.org/2011/04/serpentine_gallery_pavillion_2011_zumthor.html, 2012. Június 1.*
- *SOU Fujimoto: House before House, Tochigi [2008] In: El Croquis 15 1, p. 94.*
- *TAKESHI Hosaka Architects <http://www.hosakatakeshi.com>, 2012. Június 1.*
- *VAN DER LAAN, Dom H. [1977]: Az építészeti tér (részlet) In: Moravánszky Ákos/ M. Gyöngy Katalin [2007]: A tér-kritikai antológia, Terc, Budapest*
- *ZAICZ Gábor (főszerk.) [2006]: Etimológiai szótár- magyar szavak toldaléka és eredete, Tinta, Budapest*

092-093

KERT-HÁZ

Kovács Zsófia

SZÁNTAY ZSÓFIA (TÉMAVEZETŐ: MAJOR GYÖRGY DLA)

EGY UTÓPIA ESETTANULMÁNYA, AVAGY HOGYAN KERÜL TÓ A SOMOGYI DOMBOK KÖZÉ?

Az utópia, mint logikai konstrukció emberi gondolkodásunk velejárója, amely egyszerre hordozza magában outposz seholsincs országának elszigetelt öncélúságát és az álmok kiteljesedésének lehetőségét eutoposzban. Az utópiára jellemző szerkezet és téri viszonyok megismerésén át az építész szemszögéből vizsgálom egy új ökofalu alapításának valós történetét. A leendő lakók kognitív térképein megjelenő tájképi elemek rendszerezése révén kiderül,

hogy vágyaik építészeti megfogalmazódása elszakadási kísérletükben is városi mintázatokból indul ki, s szükségleteik is az urbánus létforma hálózataihoz kötődnek. Mindez az „ökológikusság” ma igen divatos fogalmának árnyaltabb értelmezéséhez is támpontot nyújt. Az így felsejülő ellentmondások tudatos felismerése és feloldása révén igyekszem munkámmal hozzásegíteni a városi kivonulókat a személyes Édenkertjükbe való visszataláláshoz.

A 65-ös útról Ságvárnál jobbra kanyarodva Nyim felé vesszük az irányt. A lágyan hullámzó somogyi dombok között haladva érzük el a falu határát, végigsétálva a Fő utcán, szembe találjuk magunkat a kúria romos épületével. Itt fordulunk el ismét jobbra. Felfelé kapaszkodva az egyenletesen emelkedő utcán, látjuk, ahogy az egyik parasztház udvarán tűzvarázslók gyakorolnak. Folytatva a sétát az út vájzatában, a domboldalon egyszerre elmaradnak a házak, és áthaladunk az új ökofalu kapuja alatt. A virágos domboldalon szemünk elé tárul a tó fodrozódó vízfelülete. Ahogy visszafordulunk a falu roskadozó házacskaí felé, a távolban az egyik lankán Buckminster-Fuller kupoláján akad meg a tekintetünk, egy szénatárolón.

1. A TÓ SZIMBOLIKÁJA

„A mitikus földrajzban a szent tér a leginkább valóságos tér” – írja Mircea Eliade. Ezen a dombos területen a tó az egyetlen olyan természeti elem, ami természetszerűen nem létezhet, mégis ez a legfőbb tájékozódási pont, „a világ középpontja”. A középpont a három kozmikus réteg közti átlépés helyeként az archaikus, védikus kultúrákban vertikális elem, világtengely: oszlop, fa, hegy, templom, lépcső. A tantrikus ember azonban már csak a személyes tapasztalás útján tudta föléleszteni magában az ősi szimbólumokat, így az erős téri irány szétszóródik, vagy önmagába roskad. A tó sík, körhöz közelítő for-

májából adódó lehetséges szimbolikája tehát az indiai vagy buddhista kozmosz-jel, a mandala, melynek jelentése „közepont”, „az, ami körülvesz”. Az indiai templomok bármelyike, felülnézetben vagy egy síkra kivetítve, ilyen jelet mutat. A mandala a meditáció eszköze, összetart, ahogyan a jógi belehelyezi magát: olyan tükör, ami megvédi a szétszóródástól, vagy általa egész misztikus fiziológiája változik mikrokozmoszá. A tó hullámain lebegő vagy a közepére evező ember vágya hasonló motivációból indulhat ki: a tó vive térileg elválaszt a külvilágtól, megtisztít, a tóban levez ember védett, megközelíthetetlen és befelé forduló.

2. A TÁJKÉPI ELEMELK VIZSGÁLATA

2.1. A tájképi elemek vizsgálata Kevin Lynch csoportosítása alapján

A tó az Ökofalucsíra közösség helyfoglalásának tervezett központi jele a somogyi faluban, Nyimen. A csoport másfél év óta készül egy új ökofalu alapítására, amelyhez az alkalmas telket idén januárban vásárolták meg a falu határában, annak külterületén. A közösség tagjai egy közös műhelymunka keretében kognitív térképeik rajzolásával helyezték térbe vágyaikat. Az egységesített jelrendszerrel feldolgozott térképek elemtípusainak szortírozásával létrejött a tájképi elemtárként nevezett adatbázis, amelyet vizsgálatom során elsőként Kevin Lynch városképi elemeinek csoportosítása szerint rendszereztem (utak, szélek, területek, csomópontok és iránypontok), külön

- ▶ 1. Az Ökofalucsíra csoport tagjai
- ▶ 2. Workshop a faluban

094-095

EGY UTÓPIA ESETTANULMÁNYA, AVAGY HOGYAN KERÜL TÓ A SOMOGYI DOMBOK KÖZÉ?
Szántay Zsófia

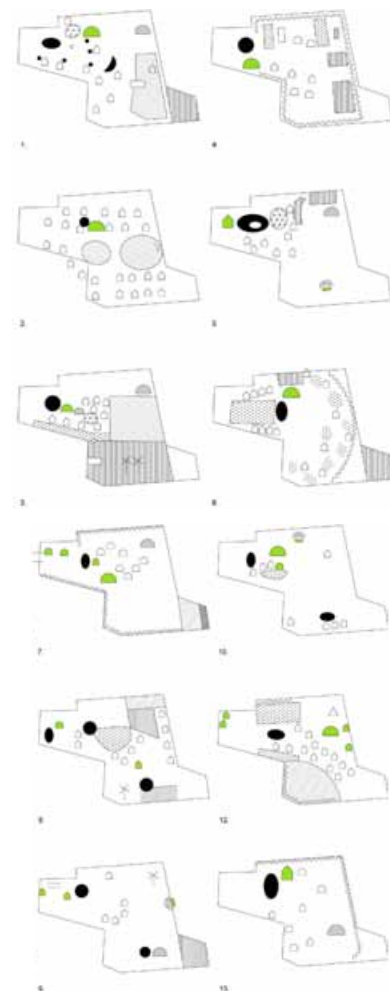
megjelölve a kifejezetten városi vagy falusi jellegű elemeket. Ezek közül két típus, az utak és szélek vizsgálati eredményeit ismertetem a továbbiakban. A még rendszerezetlen gondolkodás és a spirituális középpont még nem tudatosított mivoltának eredményeként az utak szinte teljesen hiányoznak a rajzokról. A résztvevők közül volt, aki térképéről beszélve ki is emelte: az utak majd kialakulnak maguktól a fontos pontok között, nem kell előre megszabni a rendjüket. Míg a városi eligazodásnak ezek a legdominánsabb elemei, addig a vizsgált közösség első nekifutáskor kizárólag mezőgazdasági területek és iránypontok elhelyezésével lakja be a telket.

A szélek vizsgálata is érdekes eredményeket hozott. A falunak általában a mezőgazdasági területek a határai: a földek, amelyek természetes minőségüket tekintve élénk kapcsolatot tartanak fent az azokon túl elterülő természeti környezettel, használatuk tekintetében pedig az általuk határolt lakóterületekkel, így aktív szerepet bírnak mindkét irányban: nem elválasztó funkciót, hanem kapcsolatot, egyfajta átmenetet jelentenek két különböző közeg határán. A vágyképekben a határolást kialakító erdősávok formájukat tekintve természeti elemek, az élőszóval elmondott motivációk mégis rávilágítanak, hogy a keskeny, ám sűrű erdő-kerítés célja az új falu minél teljesebb elhatárolása, védelme. Így az erdősáv-szélek városfalként működnek, s ugyanerre erősít rá az egyetlen kapu elhelyezése a két falu közötti szakaszon. A vizsgálat eredményeként megállapítható tehát, hogy a közösség tagjai gyakran a természet elemeit kezelik alapanyagként, formailag a falusi elemekhez hasonlóan használva azokat, gondolkodásuk mégis a városi mintázatokról táplálkozik, így gyakran a városi

téri helyzeteket valósítják meg vágyképeikben.

2.2. A tájképi elemek vizsgálata a közösség ideológiája szerint

Az Ökofalucsíra csoport ideológiáját "Alkotmányában" fogalmazta meg, melyből kitűnik, hogy elsődleges mozgatójuk a közösségi létforma. Együttlétükben a szeretet, a megértés, egymás támogatása, valamint a megfelelően kommunikált kritika és a szabad akarat tiszteletben tartása jelent alapvető iránypontokat, tehát egyfajta harmónia elérése az egyén és közösség szükségletei között. Holisztikus gondolkodásuk magja szerint „az egyének közössége új minőséget hoz létre, a részek együttese több mint összességük.” Ez az értékrend egyben szembehelyezkedés, társadalomkritika korunk trendjével, amely az egyén korlátlan szabadságát, érdekérvényesítését sulykolja. A következő vizsgálat keretében a mentális térképek intuitív elemeit rendszereztem újra az Alkotmányban definiált működési szintek alapján. A védett működési mód azon stabil, mindenki által elfogadott szabályokat jelenti, melyek a közösség által definiált értékek fenntartását szolgálják. Ennek térbeli megfelelője a döntéshozás helye, a közösségi ház vagy a gyülekező hely, az agora. A középső, önszerveződő motivációs sávban az egyéni kezdeményezések jutalmazása áll középpont-ban, hiszen ezek által valósul meg a közösség hosszú távú pezsgése, virágzása. Ennek legtágabb megvalósulása az egyének személyes vágyképeiből születő, térben is részben ezek alapján megvalósuló falu. Egy réteggel beljebb haladva ide sorolhatóak a közösségi terek, illetve a kreatívan használható, funkció nélküli „üres” terek is. A szolgálat szintje a „felfelé nyitás” egy eredményeként képzelhető el: ide számíthatjuk

◀ 3. A közösség tagjainak kognitív térképei

▲ 4. Nyim falu, Petőfi Sándor utca látképe

▲ 5. Nyim falu, a Petőfi Sándor utca kanyarulata, az ökofalu telkéhez közeledve

▲ 6. Nyim falu, Petőfi Sándor utca vége, a falu határa

a meglévő falu gazdagítására kijelölt tereket: a közösségi ház mellett főként az “akupunktúrás” beavatkozásokat Nyim belterületén. Ezen működési mód katalizátora a szakrális tér, a Csendház, más néven Remetelak, ami az egyén számára a spirituális feltöltődés, az elhívás kialakulásának lehetőségét biztosítja.

3. ELLENTMONDÁSOK

Amellett, hogy az Alkotmányban definiált működés ideológiája általánosságban jól megfeleltethető a vágyott funkciókkal, mégis több ellentmondás is felmerül a konkrét eset kapcsán. Az egyik ilyen az elvonulás kérdése: bár a várostól és annak fullasztó infrastruktúrájától menekül a közösség, mégis Siófok közelében, a Balaton part és a bevásárlóközpontok bádogdobozaitól 10 perces autóra található somogyi faluban valósul meg a letelepedés. Annak ellenére, hogy saját falut akarnak létrehozni, a telek mégis konkrétan a falu egyik főutcájának meghosszabbításán van, szorosan a meglévő település határában. Az is elgondolkodtató, hogy a régi falu miért a völgyben épült, s miért a szőlői voltak ott, s nem a házai, ahol most az új falu fog megtelepedni? Miért kell 25 ha területet megvásárolni, ha a gazdálkodásra igazán hajlandó tagok száma csak csekély? A vágyak őszinte túlcsozdulásának kifejeződése az is, ahogyan a domboldalra egyöntetűen egy tavat szeretnének létrehozni, szükség esetén műanyag fólia használatával, s furcsa tájsebként hat a már elkészült vízfelfogó árok az egyébként virágos rétnek bevetett területen. Kérdéses az is, hogy formai előképeik miért tájidegenek esetenként, miért jelenik meg vágyképként a magyar tájon a Buckminster-Fuller kupola, mint szénatároló.

4. AZ ÖKOLÓGIA FOGALMA

Ezen kételyek sora az ökofalu ideológiájának sarkalatos pontját, az ökológikusság fogalmi tisztaságát tesz ki kérdésessé. Az egyébként is felületesen használt zsurnalizta divatkifejezés egyfajta elérhetetlen vágyképként jelenik meg ma az olyan városból történő közösségi kivonulások kapcsán, amilyenek általában az ökofalu kísérletek is. A környezetbiológiai vonatkozásuktól távol kerülve az ökológikus viszony ezen próbálkozások esetén az élőlény és környezetének harmonikus kapcsolatát, a természetes környezetben történő harmonikus élet ideáljának megvalósulási módját jelöli. Az ökológikus gazdálkodásra a permakultúra[1] ismertetőfüzetei révén készülnek a leendő lakók, s az “Alkotmány” külön felhívja a figyelmet az új zöld technológiák elsajátításának fontosságára. Kérdés tehát ezek alapján, hogy lehete-e valamiféle tudatos elszakadás nélkül új közösségi harmóniát keresni úgy, hogy a szellemi göggy ne legyen akadály a már valamikor megszerzett ismeretekből való tapasztalat tanulságai elfogadásának, és az ezekből következő cselekvés egyszerűségének? [2]

5. TÉRI VIZSGÁLAT

Az ökológikusságra törekvő folyamat motivációja a mai korra jellemző téri minőség, a globalizált monoton környezetkritikájában keresendő, amely a természeti tér hiányára irányul. A történelem folyamán az ember által szerkesztett modelltér a technológia révén a természeti tér egyenletlenségeit, átláthatatlanságát igyekezett korrigálni, így technológiai térként arra tekintet nélkül, afölé került elhelyezésre. Ez által olyan mértékű uni-

formizálás, szabványosítás jött létre a minket körülvevő téri környezetben, amely az ember számára mentálisan is megterhelő [3], így a városi térből kivezető utak keresése az alternatív életmódkísérletek révén egyre népszerűbbé válik. Azonban úgy tűnik, leggyakrabban hiába az elhárítás, a parasztgazdálkodástól elszokott értelmiségi ember a városi elemektől és szükségletektől már nem bír függetlenné válni, se életmódját, se annak tereit nem tudja elképzelni a technológia hálózatainak lehetősége nélkül. Így történhet meg, hogy a nyár közepén már zöldellő virágos termőföld ma vízfelfogó részű, s a tervek szerint hamarosan vízvezetékek, magasfeszültségű vezetékek póznái, szivattyúk és internetkábelek szövik majd keresztül. Így egyfajta inverz folyamatként a kor embere újfent a technológia révén igyekszik a természeti térhez visszatérni, miközben ismét óhatatlanul elveszti a valós térrel való kapcsolatot. Mindezen tértípusokat, tehát az adott hely természeti, szerkesztett, technológiai és valós terét is magába olvasztó új téri minőség, kiegészítve a hely szocio-kulturális közege és emlékezete nem tér jellegű tartalmával, Françoise Choay terminológiájával élve a komplex tér, vagy helyi tér nevet kapta. Ezen tértípus rétegeinek teljes körű analízise főként az olyan multidiszciplináris vállalkozások révén fejlődött ki, mint amilyen Alberto Magnaghi firenzei professzor reterritorializációs kísérlete, mely a globalizáció hatásait ellenpontozandó a helyi fejlődés léptékét igyekezett újra megfelelővé tenni, vagy Aldo Cibic hely és közösség kiválasztási módszere. Ezek eszköze nem a kortól való elszakadás, a globalizáció figyelmen kívül hagyása: ehelyett a vizsgált és módosított komplex térnek része marad bizonyos szinten a mono-tér, azonban képletesen téri pozíciója megváltozik, legfeljebb legalulra kerül.

Az ilyen vállalkozásokat Ernst Bloch kifejezését átvéve konkrét vagy alkalmazott utópiának nevezzük, melynek jellemzője a komplex tér racionális analízise, illetve az időbeliség, a változás dinamikájának vizsgálata.

6. AZ UTÓPIA

Ez a módszer pontosan illeszkedik a klasszikus irodalmi utópiák hármasszerkezetéhez - a kórkritika, modelltér és modelltársadalom bemutatásának rendjéhez. S bár a szerkesztett tér, a *pharmakon* [4] társadalomstabilizáló szerepét már a Kr.e. 4. században tudatosan alkalmazták a kolóniák és új társadalmak alapításakor, míg Platónnál a térszervezés csak kiegészítő eszköz, Morus Tamás elsőként emeli ki a modell épített-tér igazi értékét és hatékonyságát Utópia városain keresztül bemutatva, s ez alapköve lesz esszéjének. Françoise Choay így fogalmazza meg az építész nézőpontjából izgalmas konklúziót: „a tér válik kezdettől fogva a könyv (t.i. Utópia) tárgyává”. Az alkalmazott utópiák példáján át válik világossá, hogy a téri vizsgálatok által mindazon ellentmondások és mitologikus fikciók, amelyek az utópiát, mint irodalmi műfajt eredendően jellemzik - s melyek példáit a konkrét eset kapcsán is lépten-nyomon érzékeltük - fokozatosan eltűnnek, feloldódnak az absztrakció megszűnése, a valósággal való irányított kapcsolat kialakítása révén. Így válhat az utópia az outoposz seholsincs országa helyett eutoposszá, a jó helyé.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elkövetkező években az Ökofalucsíra csoport várhatóan ténylegesen ki fogja alakítani fizikai terét a

somogyi falu határában, s a modelltér elkerülhetetlenül valamilyen viszonyba fog kerülni a komplex térrel. Történetük alakulását tovább kísérve, az elkezdett kutatás eredményeinek folyamatos újraértékelése révén reményeim szerint választ kapok az építész utópiában betöltött szerepére is. Terveim szerint vizsgálódásom következő szakaszában egyes utópiák emberképével fogok foglalkozni. S míg most a vizsgálat alapját képező elemek még csak a jövőre irányuló gondolati konstrukciók, két év múlva, kutatásom befejezésére, ha fősétálok Nyim falu határába, kiderül, hogy valóban lesz-e tő a somogyi domboldalon.

Jegyzetek:

- I A permanent agriculture szóösszetételből ered. A mezőgazdasági művelés egy formája, melynek alap gondolata az emberi közösségek és a természetes táj olyan integrációja, mely lakóinak biztosítani tudja élelem, lakás és egyéb szükségleteit.
- II Major Görgy témavezető kiadatlan jegyzetei alapján
- III Kaplan és Kaplan az 1989-es figyelem-helyreállítási elméletükhöz a kedvenc helyeket vizsgálva megállapította, hogy összességében a természeti helyek szolgálik a legmagasabb fokon a figyelmi folyamatok optimalizálását, a távollét, a „lány” gyönyörködtetés, az ideális kiterjedtség és az illeszkedés élménye révén.
- IV *pharmakon* (pharmacy+platon): Jacques Derrida szóhasználata. A szerkesztett tér jelentőségére Platón már a Kritiaszban és a Törvényekben is felhívta a figyelmet.

Hivatkozások:

- ELIADE, Mircea [1997]: *Képek és jelképek*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- LYNCH, Kevin [1960]: *The Image of the city*. MIT Press, Cambridge MA
- MOLNÁR, Tamás [1990]: *Utópia – Örök eretnokség*. Szent István Társulat, Budapest
- CHOAY, Françoise [2005]: *Utopia and the anthropological status of built space*. Zepplin Magazine no. 32, 2005.03.
- DEMETROVICS Zsolt – PAKSI, Borbála – DÜLL, Andrea [2009]: *Pláza, Ifjúság, Életmód, Egészségmagatartás vizsgálatok a fiatalok körében*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- LIPPAI, Edit – DÜLL, Andrea [2003]: *Városutópiák környezetpszichológiai és szimbolikai elemzése*. Magyar Pszichológiai Szemle, LVIII. 4. 431-472
- MANNHEIM, K. (1936): *Ideology and Utopia*. Routledge, London
- GOODWIN, Barbara - TAYLOR, Keith (2009): *The Politics of Utopia – A study in theory and practice*. Peter Lang International Academic Publishers, London

- ▲ 7. A telek látképe
- ▲ 8. A leendő falu lankái
- ▼ 9. A jövőt kémelve
- ▲ 10. Út a telek szélén

098-099

EGY UTÓPIA ESETTANULMÁNYA, AVAGY HOGYAN KERÜL TÓ A SOMOGYI DOMBOK KÖZÉ?
Szántay Zsófia

1.

2.

3.

4.

5.

TÁNCZOS TIBOR (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ LEVENTE DLA)

A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZET PEDAGÓGIÁJA

Diákok bevonása a téri környezetük tervezésébe az Egyesült Királyságban

A kutatás azt vizsgálja, hogy a fiatalok építészeti nevelése és tervezési folyamatba való bevonása milyen módon tud hozzájárulni a fizikai környezet iránti felelősségvállalásuk növeléséhez.

A célzottan vizsgált brit példa több szempontból is figyelmet érdemel. A tevékenységorientált pedagógia és az inkluzív tervezés előtérbe kerülése is hozzájárult ahhoz, hogy az utóbbi időben az Egyesült Királyságban a pedagógusok és az építészek részéről is egyre többen

kezdeményezik a diákok valós építészeti projektekbe való bevonását. Az ezredforduló környékén a brit kormány jelentős támogatásának és a korábbi évtizedek épített környezeti nevelés terén elért eredményeinek köszönhetően számos iskolafejlesztés esetében kerülhetett sor a szakemberek és a gyerekek közötti együttműködésre. Dolgozatom második felében egy ilyen projekt participatív módszereit és tanulságait részletesebben is elemzem.

1. A PARTICIPÁCIÓ ÉS AZ OKTATÁS SZEREPE A FIZIKAI KÖRNYEZET IRÁNTI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSBAN

“Mint társadalom, szégyenletesen tudatlanok vagyunk az építészet és a városok tervezésének életünkre gyakorolt pozitív hatását illetően. Messzemenő változtatásokra van szükségünk az épített környezethez való hozzáállásunkban, és fel kell készülnünk rá, hogy ezeknek érvényt is szerezzünk! Az oktatás egy fontos eszköz a helyzet orvoslásához, és alapvető jelentőséggel bír egy új rendszerű, participatív tervezés.” (ROGERS, 1997)

Richard Rogers 1997-es kritikája jó példa azokra a '90-es években felerősödő elkötelezett hangokra, amelyek elsősorban a fiatalok nevelésére támaszkodva egyre nagyobb mértékben változtatták meg az építész szakma és a nyilvánosság viszonyát az Egyesült Királyságban.

S hogy miért hangsúlyozta Rogers a használók építészeti tervezésbe való bevonását, és miért tartotta fontosnak az oktatást? A brit példa vizsgálata előtt röviden megpróbálok általánosságban is megvilágítani az építészeti participáció és a környezeti nevelés jelentőségét.

A használók bevonásának nemzetközileg elismert szakértője, Henry Sanoff amerikai építész szerint a közösségi participációt támogató kezdeményezések kiindulópontja az a felismerés, hogy a nem megfelelő módon gondozott fizikai környezet nagy mértékben felelős a világban tapasztalható társadalmi és gazdasági bajok kialakulásáért (SANOFF, 2006). Az emberek épített környezeti

iránti nagyobb felelősségvállalásához pedig a az építész szakmának meg kell erősítenie a nyilvánossághoz fűződő kapcsolatait, és támogatnia kell a használók építészeti tevékenységbe való bevonását. A fizikai környezet fenntartásának felvállalását ugyanis nagy mértékben fokozza az a környezethez fűződő személyes kötődés, amihez az építészeti folyamatokban való magasabb fokú használói részvétel is hozzájárul. Az egymással összefogó bérlők aktív ingatlangazdálkodása, a leromlott közterületek lakossági gondozása, a civil városfejlesztési kezdeményezések, és a közösségi beruházásokról folytatott építő jellegű társadalmi párbeszéd azonban nem kizárólag a hosszútávú költséghatékonyság és a jobb minőségű fizikai környezet miatt bír alapvető jelentőséggel. Az emberek elégedettségéhez ugyanis az alapvető igényeik teljesítésének tudata mellett az is hozzájárul, ha befolyásuk lehet a döntésekre.

Az azonban sokszor sem az építészek, sem a használók nem elég felkészültek a kooperációra. Sőt, az átlagembereknek gyakran nincs is meg az érdeklődésük és az igényük sem az együttműködésre, s az építészeti tevékenységbe való bevonást nem is nagyon lehet erőltetni.

Ahogy Sanoff professzor a megoldáshoz vezető utat az oktatásban látta, dolgozatomban kiindulópontja is az az állítás, hogy az emberek szemléletmódjának formálását a gyerekkorban kell kezdeni. Bár az építészek általában és elsősorban nem pedagógus végzettségűek, bizonyos esetekben magukra kell vállalniuk a nevelők szerepét.

Az épített környezeti nevelésre és a diákok fizikai

környezetük iránti felelősségvállalásának növelésére is inspiratív például szolgálhat a gyerekek valós tervezési projektekbe való bevonásának brit példája.

2. PARTICIPATÍV ISKOLAFELÚJÍTÁSOK AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

Jelenleg egyre több az olyan kezdeményezés az Egyesült Királyságban, amelyekben a gyerekek tervezési ötleteit és meglátásait hasznosítják építészek, hogy újraértelmezzék és átalakítsák az iskolák külső és belső tereit. Az elképzelés, hogy a gyerekek szerepet kaphatnak az építészeti tervezésben, csak az elmúlt évtizedekben vált életképes valósággá és járható úttá. Mindazonáltal az ilyen participatív együttműködések gyökerei körülbelül harminc évre nyúlnak vissza.

Az Observer című újság 1967-ben hirdette meg brit középiskolások számára “Az iskola, amelyet te szeretnél” című pályázatot. A felhívás lehetőséget adott a gyerekek számára, hogy hangot adhassanak az iskolájukkal kapcsolatos véleményüknek, ugyanis egyre többen bírálták a meglévő oktatási intézmények nyomasztó konformitását és kaszárnyaszerű kiképzését. A '60-as évek diáklázadásainak tetőpontján egyre többen követelték a gyermekközpontúbb oktatás mellett a magasabb minőségű oktatási környezetet is. 1967-ben az Observer közel ezer rajtot, kollázst és leírást közölt.

1997-ben, harminc évvel később, a Guardian maga-

- 1-2. Képek az “Architecture Workshops Association” workshopjairól (forrás: www.architectureworkshops.org); 3. Workshop a Kingsdale középiskolában az átalakítás programjának meghatározására (fotó: Marcus Rose, forrás: School Works Tol Kit); 4. Egy diák fogalmazza az iskola épületével kapcsolatos véleményét a Kingsdale középiskolában. Forrás: Koralek [2005]; 5. A Kingsdale középiskola légifotója az átalakítás után. Forrás: <http://drmm.co.uk>

zin megismételte "Az iskola, amelyet te szeretnél" pályázatot. Erre a második alkalomra 15 ezer diák küldött be rajzot, videót, 3d modellt és fotómontázt. A téma iránti figyelem nem volt véletlen, ugyanis a New Labour kormány közösségi szolgáltatások biztosítása iránti nagyobb fokú elkötelezettsége miatt az iskolaépületek minősége újra a politikai napirendre került. Hat héttel azután, hogy az újraválasztott miniszterelnök, Tony Blair, deklarálta a munkáspárti kormány három legfontosabb prioritását, az "Oktatás, oktatás, oktatás"-t, a Guardian közölte a gyerekek manifesztumait. Az oktatási épületek felújítása valóban időszerű volt, hiszen ekkoriban a meglévő brit iskolák nagy része az építéskor előirányzott 30-40 éves élettartamának végefelé járt (2).

Az iskola, amelyet te szeretnél" pályázat újra fellépése, valamint a londoni ÉPÍTÉSZETI ALAPÍTVÁNY (Architectural Foundation (3)) aktív közreműködése is hozzájárult ahhoz, hogy az elkövetkezendő évek kormány által támogatott iskolafelújításainál meghatározó szerep juthasson a gyerekek tervezési folyamatban való részvételének. A tervezők és a diákok közötti sikeres kommunikáció előfeltételeit azonban a megelőző évtizedek brit építészeti nevelési gyakorlata készítette elő.

A brit épített környezeti nevelés történeti áttekintése

1967-ben, az eredeti "Az iskola, amelyet te szeretnél" pályázat idején még aligha voltak adottak a feltételek a diákok és az építészek hatékony együttműködéséhez. Az 1970-es évek elején azonban, némileg lemaradva az épített környezeti nevelés dán és észak-amerikai gyakorlatához képest, a BRIT ÉPÍTÉSZEK KIRÁLYI INTÉZETE (RIBA) újragondolta a hagyományos, gyermekeknek

szóló programjait, hogy egy fokozottabban gyakorlati részvételen alapuló bevezetést nyújtson a környezetalakítás világába. Ezeknek a kísérleti oktatási projekteknek a sikerét követően a fiatalok még szélesebb körű nevelése céljából építészeti workshopok jöttek létre számos angliai városban. 1980-ra némelyik ilyen kezdeményezés, mint a Nigel Frost tanár-belsőépítész által vezetett CAMBRIDGE-I ÉPÍTÉSZEK ÉS PEDAGÓGUSOK (Cambridge Architects & Teachers) nevű egyesület, kapcsolatokat épített ki a környezettervező szakemberek és a közoktatásban dolgozó oktatók között. Erre az úttörő munkára építve, és az általános nevelés iránti történeti elkötelezettségét jelezve, a RIBA kinevezte Frost-ot az ÉPÍTÉSZEK AZ ISKOLÁBAN (Architects In Schools) projekt koordinátorává. Hála ennek a kezdeményezésnek, sok diáknak nyílt lehetősége az építészettel közelebbi kapcsolatba kerülni az iskoláját meglátogató szakembereknek köszönhetően.

A '70-es és '80-as évek kezdeményezői dacára a gyerekek egy olyan negatív közegben nőttek fel, melyben az építészetet inkább a problémák egyikének tekintették, mintsem egy lehetőségnek a megoldásra. A XX. századi brit építészetet érő, széles körben megjelenő kritikáktól indítva az ország építész közössége kezdte összehangolni az erejét egy olyan misszió felvállalására, amelynek célja a nyilvánosság épített környezet iránti tudatosságának növelése volt. A cél érdekében az építészek arra kényszerültek, hogy magukra vállalják a nevelők szerepét.

Ennek a nevelési keresztes hadjáratnak Richard Rogers építész állt az élére. A 2000-es évek közepén nyolc éven keresztül volt London polgármesterének az építészeti tanácsadója, ezért mára ugyanannyira híres a brit épí-

tészet nyilvános hangja- és arcaként, mint ikonikus high-tech épületei miatt. Az első brit építészeti központ létrehozása (Architectural Foundation) mellett Rogers kulcsszerepet játszott egy másik olyan szervezet megteremtésében is, amely hozzájárult a brit építészet és a nyilvánosság kapcsolatának erősítéséhez. 1989-ben ugyanis felkarolta Nigel Frost kezdeményezését egy olyan szervezet létrehozására, amelyben Frost a RIBA-nál végzett úttörő környezeti nevelési munkáját akarta folytatni. A BUILDING EXPERIENCES TRUST szervezetében speciálisan képzett szakemberek egy csapata rendezett építészeti workshopokat általános- és középiskolák számára (4). Frost egy elsősorban tetraéderekkel operáló, gyakorlati jellegű tanulást lehetővé tevő módszert dolgozott ki háromdimenziós váz-struktúrák létrehozására. A '90-es években angol, európai és amerikai múzeumokban, oktatási központokban és galériákban megvalósított munkái során Frost úgy alakította ki a workshopok felépítését, hogy integrálni lehessen őket a brit nemzeti tanterv újonnan kijelölt irányvonalába. A program egy olyan új nyelv felfedezésére és használatára ösztönözte a résztvevőket, amivel artikulálni tudják érzelmi tapasztalataikat.

Kiegészítve az építészeti központok növekvő hálózatát, több rendhagyó esemény is elindult ebben az időben. A minden év júniusában megrendezett NEMZETI ÉPÍTÉSZETI HETEKET 1997-ben tartották meg először. Az ennek keretében meghirdetett NYITOTT MŰHELY programnak köszönhetően évenként ismétlődő eseménnyé vált, hogy középiskolások egy csoportja építészirodákat látogat meg.

A fentiekben körvonalazott kezdeményezések hatására

fiatalok új generációja nőtt fel az építészettel szorosabb kapcsolatban. Az a nagyobb tudatosság, amire a kisdíákok az épített környezetükkel kapcsolatban szert tettek, valamint az a közös építészeti nyelv, amit az építészeti workshop mozgalom nevelő építészeinek sikerült sokak számára átadniuk, hozzájárult a gyerekek téri környezetének tervezésében való hatékonyabb együttműködés kontextusának megteremtéséhez.

A brit fiatalok részvétele a téri környezetük tervezésében:

A gyerekek döntéshozásba való bevonását számos körülmény ösztönözte. Miután az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezménye 1990-ben hatályba lépett, az Egyesült Királyságban is megkövetelik a közösségi szolgáltatásokkal kapcsolatban a kiskorúak szempontjainak figyelembevételét. A második évezred elején azonban az állampolgári ismeretek tantervbe való felvételével, vagy az olyan közösségi döntéshozási módszerek iskolai elterjesztésének köszönhetően, mint a "Circle Time" (5), a diákok is nagyobb tudatosságra tettek szert a saját jogaikat illetően.

Miután az oktatási minisztérium 2002-ben megjelent jelentése megállapította, hogy "külső értékelők kvantitatív kapcsolatot mutattak ki az iskolaépületek fejlesztésébe való beruházás és a diákok teljesítményének növekedése között" (5) a kormány egyre nagyobb összegeket csoportosított az oktatási környezetek fejlesztésére. (6) Sok iskolai oktató gyorsan felismerte a tervezési és építési projektekben rejlő nevelési lehetőséget. Az oktatás és az építészeti tervezés szakemberei egyaránt méltányolták annak az értékét, hogy a gyerekeket saját tervezési ötleteik megfogalmazására ösztönzik. Ugyanis amellett,

hogy ez az építészek munkájába való bepillantást enged meg, a tervezők számára az iskola működésének jobb megértését teszi lehetővé.

A londoni ÉPÍTÉSZETI ALAPÍTVÁNY 1998 és 2001 között megvalósított SCHOOL WORKS nevű kezdeményezése szakmai segítséget is biztosított a participációhoz. Az oktatási eredmények és az épített környezet közötti kapcsolat vizsgálata mellett a SCHOOL WORKS céljai között szerepelt a részvételi tervezés támogatása, a speciális szükségletekkel rendelkező diákok szociális integrációja, valamint a helyi közösségnek az iskola életébe történő bevonása is. A következőkben ennek a kezdeményezésnek az első iskolafelújítási projektjénél alkalmazott participatív stratégiákat fogom részletesebben is megvizsgálni.

A SCHOOL WORKS kezdeményezés kísérleti projektje a Kingsdale Középiskolában

A rossz hírű dél-londoni Kingsdale Középiskola 1998-ban új vezetőséget kapott. Az újonnan kinevezett igazgató átalakította a korábbi tantervet, és tervbe vette az iskola felújítását is. Az intézményvezető fontosnak tartotta az oktatási környezet javításának a diákok viselkedésére gyakorolt hatását, ezért jelentkezett az ehhez szakmai támogatást nyújtó "School Works" kezdeményezésben való részvételre. Az igazgató abban is sikeres volt, hogy szert tegyen 12 millió angol font anyagi támogatásra Estelle Morris oktatási miniszternél. A rendkívüli támogatásnak jelentős szerepe volt a projekt egészének sikerében, több időt engedett a használók bevonására és lehetővé tette a kísérletezést a tervezés során. A projekt elindítása után egy olyan építészeti pályázatot

szerveztek, melynek a zsűrijében a diákok és az oktatók is reprezentálták magukat. A jelentkező építészek szakmai portfóliója mellett használók bevonásával kapcsolatos korábbi tapasztalatait is figyelembe vették, s végül a 20 pályázó közül a "de Rijke Marsh Morgan Architects" (dRMM) irodát bízták meg a tervezéssel.

A beavatkozás hatására az 1200 diákkal rendelkező 1950-es években épült iskola a környező lakosság számára is közösségi szolgáltatásokat nyújtó intézménnyé alakult. A projekt magában foglalta a meglévő alulhasznosított iskolaudvar lefedését, hidak kialakítását az első emelet szintjén, valamint egy új előadóterem és könyvtár létrehozását. Valójában az egész iskola megváltozott, hiszen az osztálytermeket és közlekedőket is felújították. A második ütemben pedig egy új faszervezetes zeneterem és fedett sportpálya is épült a terület déli részén.

Az építés szakma és a nyilvánosság közötti párbeszéd iránt elkötelezett ÉPÍTÉSZETI ALAPÍTVÁNY vezérelvének megfelelően egy participatív folyamat kezdődött el. A kezdeti konzultációs szakaszban a használók bevonását az ÉPÍTÉSZETI ALAPÍTVÁNY alvállalkozója, a "DEMOS" irányította. Egy három hónapos intenzív szakaszban a pszichológusból, nevelési szakértőből, képzőművészekből és mérnökökből álló multidiszciplináris csapat a téri, szociális és adminisztratív kérdések széles körét vizsgálta és elemezte, valamint számos olyan közösségi workshopot rendezett, amelynek a célja a beavatkozás általános programjának meghatározása volt. Az egyik ilyen workshop például az egyéni és a közös tulajdon korábban elhanyagolt kérdéseivel foglalkozott, és a diákok zárható szekrényekkel kapcsolatos javaslatainak köszönhetően a

biztonságérzet növeléséhez és a rongálások visszaszorításához járult hozzá.

Az átalakítást megelőzően az oktatási intézmény környezete ugyanis a környék veszélyes helyének számított, sok helyi lakos hangot is adott az iskolával kapcsolatos fenntartásainak. A környékbeliek számára hetente rendezett gyűlések és a helyszíni szemlék azonban hamar érzékelítették a közösség tagjaival a pozitív változásokat.

A tényleges tervezés megkezdése előtt egy évvel a participációval kapcsolatos feladatokat is a dRMM építészeti vették át a "DEMOS" csapatától, s a tervezés, kivitelezés és az átadás utáni szakaszba is bevonták az iskola egész közösségét. Az egyik építész, Alex de Rijke szerint "A diákoktól kaptuk a leghasznosabb információkat azzal kapcsolatban, hogy milyen változásokra van szükségük. Nem kértük őket arra, hogy helyettünk tervezzenek, de a tőlük kapott információk alapján egy használóközpontú házat építhettünk" (BARKER, 2004). Az építészek és az iskola vezetősége közösen határozták meg az aktivitások jellegét, és mindkét fél hatással volt a folyamat során alkalmazott kommunikáció "nyelvezetének" formálására is. Interjúk és kérdőívek használata mellett gyűléseket szerveztek, de a gyerekek a tantervbe integrált projektekkel is részt vettek a munkában. Például egyszer használatos kamerákkal a diákoknak fényképeket kellett készíteniük arról, hogy mit tartanak jónak, vagy rossznak az iskolában. Máskor az építészek prezentációkat tartottak különböző iskolák építészeti megoldásairól, és oktatási gyakorlatáról, majd kiválasztották ezek közül a gyerekek kedvenceit. A tervezés során a szakemberek a laikusok számára is érthető terjedelmű javaslatokat készítettek. A belső udvarlefedés megoldásának kiválasztásához

például valós méretben modelleztek különböző geometriákat, s végül a gyerekek által javasolt verziót tervezték tovább.

Ahogy a különböző kategóriákban elnyert számos díj bizonyítja (7), az iskola-projekt az építészeti megoldásaiban, valamint a használt anyagok és technikák tekintetében is előremutató. A hatalmas, 3.200 m²-es udvar fölötti ETFE fóliát alkalmazó fedés például a világ első változtatható fényáteresztésű membrán tetője (BARKER, 2004), de az auditorium faszerkezetű geodézikus térrácsa, vagy a hangversenyterem domború akril anyagú ablakai is figyelemreméltó egyedi részletek.

Az iskola szempontjából azonban fontosabb a participatív folyamat és a megújult fizikai környezet használókra gyakorolt pozitív hatása. A projekt a vandalizmus visszaszorítása mellett a diákok tanulási motivációját is ösztönözte. Az átalakítást követően az iskola London Southwark nevű városrészében a legjobb tanulmányi eredményeket mutató oktatási intézmény lett (FORSYTH et al., 2009). A projekt résztvevői szerint a közös munkára ösztönzőleg hatott az igazgató lelkes és inspiráló személyisége, az iskola vezetése pedig a projekt kiértékelésekor az építészek jó kommunikációs képességét és rugalmasságát hangsúlyozta (FORSYTH et al., 2009). A dRMM iroda szakmai körökben elsősorban az épületeik újszerű építészeti megoldásaival és eredeti tervezési eljárásaival szerzett magának hírnevet (GALE, 2007), s talán ennek a nem konvencionális módszerek iránti nyitottságnak köszönhető az építészek participatív tervezési folyamatban tanúsított rugalmassága és kreativitása is.

3. A KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZEK PEDAGÓGIÁJA

Az elmúlt 15 évben a brit kormányzat iskolafelújítási kezdeményezései az épített környezeti nevelés új lehetőségeit bontakoztatták ki az Egyesült Királyságban. Az építészeti beavatkozásoknál a participatív aspektusok támogatásának az volt a mozgatórugója, hogy a gyerekek aktív részvételével megvalósított környezetalakítás során mind a tervezők, mind a leendő használók egy olyan közös kreatív alkotási folyamat részesei lehetnek, amelyből mindkét fél sokat profitálhat.

Míg az építészek az első kézből szerzett információk alapján pontosabban határozhatják meg az igényelt beavatkozás programját, addig a gyerekeket a körülöttük lévő építészeti tér működésével kapcsolatos kritikai gondolkodásra ösztönzi a bevonás. Az építészeti beavatkozások közösen elért eredményei iránt érzett büszkeség és a környezethez fűződő intenzívebb kötődés a rongálás és elhanyagolás okozta későbbi kiadásokat is csökkenti. A közös munka során a diákok konszenzusra való készséget, demokratikus viselkedést és felelősségvállalást tanulhatnak, az épített környezetről folytatott intenzív párbeszéd pedig hozzájárul ahhoz is, hogy aztán a való életbe kilépve csökkenjenek az építész szakma és a nyilvánosság között meglévő kommunikációs problémák.

Legyzetek:

- 1 A participáció általánosságban résztvevőt jelent, s az építészeti folyamat tekintetében a szakembereken kívüli egyéb szereplőkre utal. Paul Jenkins a használó és/ vagy a nyilvánosság környezetalkotó tevékenységébe való bevonására a

▲ 8. Tervezési konzultáció a Kingsdale középiskolában. Forrás: <http://drmm.co.uk>

▲ 9-11. A Kingsdale Középiskola új belső terei, forrás: <http://drmm.co.uk/>

széleskörű közösségi participáció (widening social participation) fogalmát használja. (Jenkins, 2009)

- 2 2002-ben a brit iskolák mindössze 10%-a épült az azt megelőző 25 évben. (CLARK, Helen [2002])
- 3 Az 1991-ben létrehozott "Architectural Foundation" az Egyesült Királyság első független építészeti központja. Legfontosabb feladatai között szerepel az építészek és a nyilvánosság közötti párbeszéd és az épített környezeti nevelés támogatása. <http://www.architecturefoundation.org.uk/>
- 4 Az "Architectural Workshops Association" jelenleg is szervez építészeti workshopokat gyerekek számára. (<http://architectureworkshops.org/>)
- 5 Az Egyesült Királyság iskoláiban széles körben elterjedt "Circle Time" nevű döntéshozási és problémamegoldási módszer a diákok szociális készségének fejlesztéséhez és közösségi tudatának erősítéséhez is hozzájárul. <http://www.circletime.co.uk/>
- 6 Lásd: Koralek, 2005; A szerző a tanulmányban forrásként jelöli meg: *Delivering Results, a strategi to 2006*, www.dfes.gov.uk/delivering-results
- 7 A brit kormány által az oktatási épületekre szánt támogatás 1996-97-es £683 millióról 2002-03-ra £3 millióra, majd 2005-06-ban évente több, mint £5 millióra emelkedett. Elsődleges forrás: SLESSOR, Catherine [2004]: *Edifying education*. http://findarticles.com/p/articles/mi_m3575/is_1284_215/ai_n6102001/; 2012. július 9.; A cikkben a szerző a következő forrásra hivatkozik: *Building Design*, 9 January 2004, p11.
- 8 A felújított Kingsdale középiskola által elnyert építészeti díjak: 2009 HIGHLY COMMENDED British Council for School Environments Industry Awards 'Inspiring Design'; 2008 HIGHLY COMMENDED World Architecture Festival Awards 'Learning' category; 2005 WINNER Royal Fine Art Commission 'Building of the Year Award'; 2004 WINNER - The Wood Awards (for the Auditorium); 2004 WINNER M4I Demonstration Award (for the consultation process)

Hivatkozások:

- BARKER, Don [2004]: *Recovering Kingsdale*. http://www.architectureweek.com/2005/0105/building_3-1.html; 2012. júl. 9.
- CLARK, Helen [2002]: *Building Education: The Role of the Physical Environment in Enhanced Teaching and Research. Issues in Practice*. London: University of London Institute of Education.
- GALE, Adrian [2007]: *Rare and well done: dRMM at Kingsdale School*. *Architecture Today* 177, April 2007, pages 42-51
- FORSYTH, Leslie et al. [2009]: *Case studies of social participation in different building types*. in: Jenkins, Paul - Forsyth, Leslie (szerk.) [2009]: *Architecture Participation and society*. London, UK. p 94
- KORALEK, Ben - Mitchell, Maurice [2005]: *The schools we would like: young people's participation in architecture*. in: DUDEK, Mark (szerk.): *Children's spaces*. Architectural Press, Oxford, UK. p. 126.
- KURTH-SCHAI, R. [1988]: *The Roles of Youth in Society: A Reconceptualization*. *The Education Forum*, Vol. 52, No. 2, pp. 113-132.
- MONTESSORI, Maria [1936]: *The Secret of Childhood*. Longmans, Green & Co., London.
- POSTMAN, Neil [1994]: *The Disappearance of Childhood*. Vintage Books, New York, USA.
- ROGERS, Richard [1997]: *Cities for small planet*. Faber & Faber, London. p. 107.
- SANOFF, Henry [1999]: *Community Participation Methods in Design and Planning*, Wiley. p. 18
- SANOFF, Henry [2006]: *Multiple Views of Participatory Design*. *Journal of the Faculty of Architecture, Middle Eastern Technical University*, volume 23 no. 2. Elérhető itt: <http://digitalcommons.calpoly.edu/focus/vol8/iss1/7>. 2012. május 19.
- SCHOOL WORKS [2012] www.school-works.org/users.html; 2012. július 9.

1.

2.

3.

4.

5.

VARGA PIROSKA (TÉMAVEZETŐ: KARÁCSONY TAMÁS DLA)

IPARI ÉPÜLETEK REHABILITÁCIÓS LEHETŐSÉGEI, FUNKCIÓVÁLTÁS **Ipari épületekben megvalósult projektek, kultúrgyárak**

A témaválasztás egy 2007-es dolgozatom folytatása, amely az ipari épületek újrahasznosítását vizsgálta Budapesten. Ezt követte jó néhány tartalmas beszélgetés a témával régebb óta foglalkozó szakemberrel, akik közül külön kiemelném Dr. Váczai Piroška művészettörténész és Csontos Györgyi építész segítségét.

Jelen dolgozatom célja az elkészült bloggal¹ együtt, hogy az itthoni jelenleg még nem kedvező körülmények,

lehetőségek ellenére három, általam újonnan megismert ipari rehabilitációs példán keresztül bemutassam az ipari területek revitalizációs lehetőségeinek sokszínűségét. Az eltérő projektek bemutatásával céltom továbbra sem a teljes kép felrajzolása, sokkal inkább az emlékek sokszínűségének megjelenítése, az eltérő prezentációs irányok megismerése és későbbi továbbgondolásra érdemes kérdések felvetése.

1. AZ IPARI MŰLT JELENTŐSÉGE, ADOTTSÁGOK

Európában az 1970-es évektől kezdődően lezajlott egy nagyarányú gazdasági szerkezetváltás, amelynek hátterében a nyersanyagkészletek kifogyása és a technológiai fejlődés állt. A szerkezetváltás számos város, település szerepét változtatta meg alapvető módon: gyárak, bányák, kikötők zártak be, sok üres épületet (pl. gáztározók, hűtőtornyok, kohók, raktárak stb.) és területet hagyva maguk után. Ezen építmények, területek helyzete sokhelyütt ma is kilátástalan. Ugyanakkor építésszemmel ezek a hatalmas hangárok, a kacsaringózó csövek, az óriási rozsdás felületek, a hatalmas üvegfelületek transzparenciái, a félelmetes méretű rács szerkezetek egyszerűen lenyűgözőek, és feltétlen megőrzésre, hasznosításra érdemesek.

A lepusztult és elhagyott gyárépületek és területek problematikáját építészeti, város- és területfejlesztési kérdések mellett örökségvédelmi és fenntarthatósági szempontok alapján is érdemes átgondolni. Ezek a rehabilitációra váró területek gyakran a mai városközpontokban, a közlekedés, a panoráma és a városi élet szempontjából egyaránt hasznos és kitüntetett területeken helyezkednek el. Az ipari területek újrafelhasználása a fenntartható fejlődés elvét figyelembe véve is kitüntetett feladat: a mezőgazdaságra alkalmas területek megőrzése érdekében a már beépített, de mára szerepüket veszített területek újra bevonhatók a vidék fejlesztésébe, ezzel elkerülhető a mezőgazdasági területek további csök-

kenése.

Sajnos, hazánkban, az ipari örökségvédelem helyzete ma is bizonytalan, igazából nem is létezik. Konferenciák^{III}, kiállítások, publikációk sora, hatástanulmányok, a legkülönbözőbb diszciplínák szakdolgozatai és doktori értekezések^{IV} tárgyalják már közel húsz éve Magyarországon is az ipari épületek sorsát, jövőjét^V. Ennek ellenére a helyzet jó esetben változatlan, de inkább a romlás jellemző a még fel nem térképezett és levédett épületekben egyaránt. A különféle szakmák képviselői próbálják - sokszor élharcosként - megteremteni a magyar ipari örökségvédelmet, vagy kezükbe venni egy-egy terület jövőjét, néhány példa a teljesség igénye nélkül: Dr. Németh Györgyi^{VI} az ICOMOS ipari örökség szakbizottságának elnöke, Lampert Rózsa és Vácsi Piroska művészettörténészek, Csontos Györgyi^{VII} és Erő Zoltán építészek. Erő Zoltán Építész fórumon 2006-ban^{VIII} már megjelent írása is megfogalmazza ezt a kilátástalanságot. Az általam ismert legutolsó cikk, amely ezt a mozdulatlanságot feszegeti és próbálja kimozdítani, Dr. Vácsi Piroska művészettörténész 2011-ben az Országépítőben megjelent írása „Gondolatok az ipari örökségvédelemről” címmel. Ebben a Kós Károly Egyesülés Ipari Örökség Munkacsoportjának megalakulását is bejelentették, sajnos, azóta róluk sem hallani többet.

2. REHABILITÁCIÓ - FUNKCIÓVÁLTÁS

Kutatásom egyik célkitűzése, hogy magam számára cso-

portosítsam, összegyűjtsem az újrahasznosítás jellemző típusait: kulturális funkció, rekreáció, szociális funkció, lakóövezet, (loft, luxuslakás), szolgáltatás, kereskedelem, irodafunkció, ezzel is előképeket gyűjtve tervező építészként a hasonló kihívásokat rejtő területekhez, feladatokhoz. A projekteket az átalakítás attitűdje szerint is csoportosítottam: műemléki felújítás (Hamburger Bahnhof Museum - Berlin, Ganz Múzeum - Budapest), spontán belakás (C/O Fotografie - Berlin, Tűzraktér - Budapest, Factory Aréna - Diósgyőr), felújítás (Cultuur Fabriek - Amszterdam, MEO Kortárs Művészeti Gyűjtemény - Budapest), hozzáépítés-átalakítás (Millenáris Park - Budapest, Paksi Képtár - Paks), teljes terület revitalizációja (Zeche Zollverein - Essen, Zsolnay Negyed - Pécs).

A csoportosítás segített a sokféle példa átlátásában, ugyanakkor meg is merevítette a gondolati struktúrát, hiszen sok más, a fejlesztési elveket szintén befolyásoló tényezőt nem engedett figyelembe venni. Ilyen szempont például az, hogy az épület az iparosodás történetének melyik időszakába tartozik, milyen az elhelyezkedése (városban, külterületen, vagy ipari parkban van-e).

2. KULTÚRGYÁRAK - IPARI ÉPÜLETEK "MÁSODIK ÉLETE", MINT KULTURÁLIS SZÍNTÉR

A többféle, nem csak magyar projekt megismerése és ezek táblázatba rendezése eredményeképpen egyértelművé vált, hogy a leggyakoribb - Magyarországon pedig szín-

► 1. Ózdi Acélművek éjszakai műszak, 1970. forrás: Ózdi Városi Múzeum ; 2. Zeche Zollverein, 2012, fotó: Varga Piroska; 3. MEO Kortárs Művészeti Gyűjtemény- Inarchi építésziroda (Bényei János, Héder István), 2002; 4. Paksi Képtár - csarnok, 2007, építész: Kiss Gyula, Járomi Irén; 5. Factory Aréna, a Diósgyőri Acélművek helyén, forrás: <http://www.vasgyar.hu/>

te kizárólagos - a kulturális hasznosítás. A kultúrgyár/culture factory/cultuur fabriek kifejezésekre rákeresve a világhálón, a találatok száma meglepően magas. Majdnem minden európai nagyvárosban van már egy "kultúrgyár"^{xix}, melyek többségükben hivatkoznak is egymásra referenciaként, partnerintézményként. Személyes élményeink is lehetnek akár itt Budapesten ilyen kulturális szórakozóhelyről, például a Trafóról. Felvetődik a kérdés, és továbbgondolásra is érdemes, vajon az épület, az épület tereinek adottságai mennyire válnak a befogadott produciók és az intézmény által képviselt kultúra részévé? Az intézmény használja-e tereinek adottságait, vagy csak elszenvedi azokat, például a nagy csarnokok által okozott hatalmas energiaköltségeket?

Az ipari épületekből kialakított, hatalmas méretű, általában rácsostartós szerkezettel lefedett belső terek beléptek a kulturális élet színterei közé - térkísérletek, mozgásszínházak, kiállítások szerveződnek a mai napig sok helyen az eredeti állapotukban hagyott csarnokokban. Ezek a megoldások többnyire tisztavirág-életű projektek, az épületek jövőjével, fenntartásával nem foglalkoznak, de ezt nem is célozzák. A kulturális szféra jó érzékkel kezdettől fogva felfedezte az ezekben az épületekben rejlő lehetőségeket. Különféle összefogásokból és eredményekből alakultak ki a mai kultúrgyárak – ez lett az ipari épületek "második élete", a kulturális színtér.

A tér és a benne létrejövő kulturális produciók kapcsolataival, kölcsönhatásával kutatásom nem foglalkozik mélyebben, de az egyes projektek elemzése kapcsán ez a kérdéskör óhatatlanul újra és újra felmerül.

Vajon építészeti térként, közegként miért annyira kedvelt kulturális helyek az elhagyott gyárak?

Bizonyára azért, mert a régi csarnokok adottsága nagyon egyedi, speciális alkotóközeg. Ezek a csarnokok egyedül-álló építészeti adottságokkal rendelkeznek. A szokatlan léptékű és intenzív atmoszférájú belső terek a kortárs képzőművészet ideális befogadói. A Paksi Képtár (4.kép)^x - a volt hűtőcsarnokból kialakított múzeum - is megőrizte a belső ipari tereket, és csak a legszükségesebb átépítéseket végezte el (pl. hőszigetelő falak megépítése). A régi ipari lámpákkal megvilágított tér kedvelt kiállító hely, több közép-európai művész kedvenc kiállítóhelyévé vált. Sajnos ma már csak rendezvényteremként bérelhető a régi MEO Kortárs Művészeti Gyűjtemény^{xi}, amely az újpesti egykori bőrgyár átalakításával valósult meg. Említést érdemel az intézményként igen jól működő, de építészeti talán annyira nem sikeres Budai Fonó is.

2010-ben két említésre méltó ipari terület volt építészeti pályázat tárgya: a siófoki 320 fok Kulturális Központ^{xii} nemzetközi építészeti tervpályázat a volt kenyérgyári épületegyüttes komplex kiépítésére, kulturális és oktatási centrumként való hasznosítására, illetve a 2009-ben kiírt volt újpesti nagy felszíni víztisztítómu hasznosítását célzó városépítészeti ötletpályázat.

3. IPARI ÉPÜLETEK REHABILITÁCIÓJÁNAK LEHETŐSÉGEI 3 PÉLDA TÜKRÉBEN

Az ipari területek revitalizálására számos nemzetközi és hazai példa áll rendelkezésünkre. Ezek többségére jellemző, hogy nem csak az építményeket érintő, komplex programot valósít meg, hanem hogy a közvetlen és a távoli környezetre egyaránt kihatással van. A hasznosítás

cél-területe, központi témája alapján két csoportba oszthatóak a projektek:

- az építményekre, valamint azok berendezéseire irányuló hasznosítások, pl.: Trafó, Paksi Képtár (4. kép), amszterdami Cultuur Fabriek (8. kép)

- az ipari tájat, tájegységet a természetes környezettel együtt kezelő programok, pl.: Zeche Zollverein (6. kép), budapesti Millenáris Park - ezekben a tájépítészeti elemek nagyobb szerepet kapnak.

3.1. Ruhr Museum (Essen), Cultuur Fabriek (Amszterdam) és a Factory Aréna (Miskolc)

A kiválasztott három projekt megdöbbentően kulturális, rekreációs lehetőségeket biztosít, de helyszínében, adottságaiban, felhasználásában, létrejöttében, célkitűzéseiben, így ezáltal felújítási típusában is eltérő irányokat képvisel. Ezzel a tudatos sokszínűséggel is a blog jövőjét szeretném előkészíteni a különféle érdeklődők és érdekeltek megszólításával: ipari örökségvédők, tervező építészek, esetleges tulajdonosok, a gyárak egykori dolgozói, a helyi lakosok illetve a lehetséges felhasználók.

Az esseni Ruhr Museum (6-8. kép) a Zeche Zollverein részeként, a területet bemutató nagy múzeumot fogadja be, s így kortárs kiállítóterré és látogatóközponttá változott. A terület múltjának bemutatása mellett hangsúlyt kap a jövő megfogalmazása, amely fontos elem a Zeche Zollverein területén. A tíz éves projekt eredményeként itt a szó jó értelmében véve monumentális szórakoztató központ működik, benne a parkokkal, felújított aknákkal, a területen felhúzott új épületekkel.

Az amszterdami Cultuur Fabriek nem annyira koncentráltan foglal helyet, a város központjában külön-

▲ 6. aknafej, Zeche Zollverein, Ruhr Museum, Essen, Németország

▲ 7-8. Ruhr Museum - Rem Koolhaas, OMA

a volt szénmosóból kialakított múzeum és látogatóközpont

▲ 9. Cultuur Fabriek - De Zwijger, mára a volt kikötőterület kulturális központja, stúdióknak, műtermeknek ad otthont

féle épületeket tudhat magáénak. A Cultuur Fabriek célja elsősorban nem a szórakoztatás, hanem inkább a fiatal művészek, az alternatív kultúra támogatása.

A diósgyőri Factory Aréna párhuzamba állítható a Ruhr Museummal abban a tekintetben, hogy szintén egy nagy gyár, a volt Diósgyőri Vasmű területén található. A Factory Aréna nem központi, állami vagy önkormányzati fejlesztés részeként valósult meg, alulról jövő kezdeményezés eredménye, amely a helyi fiataloknak próbál időtöltési és kulturális lehetőségeket biztosítani.

3.2 Ruhr Museum, Essen

A Ruhr Museum a Zeche Zollverein területén helyezkedik el. A volt szénmosóból átalakított múzeumot Rem Koolhaas építész a hagyományos műemléki elveket feladva, a ház teljes átértelmezésével alakította ki. A radikális átértelmezést indokolja az épület építéstörténete, hiszen azt a nyersanyag-készlet kifogyásának a tudatában építették és eredetileg is rövid távra tervezték. Így átalakításként egy egyszerű állagmegóvás nem lett volna elegendő és nem tűnt fenntartható megoldásnak. Ezért sok helyen teljesen új falszerkezet készült, teljesítve a mai hőszigetelési elvárásokat, kis túlzással a vasbeton és acélszerkezeten kívül nem maradt semmi az eredeti épületből. Ez az épület eklatáns példaként szolgálhat a Váci Piroska által felvetett kérdésre: nem saját magunkat, saját céljainkat akadályozzuk-e, ha a hagyományos örökségvédelmi elvek alapján próbálunk egy hatalmas ipari komplexumot felújítani?

A Zeche Zollverein ettől függetlenül sikertörténet, építészeti és tájépítészeti szempontból egyaránt. A siker a benne kialakított kiállítás teszi teljessé, mely kiállítás a mai múzeumi elvárásokat teljesítve minden

korosztály számára igényes, egész napos elfoglaltságot tud biztosítani.

Ez - az akár brutálisnak is nevezhető - átépítés számomra azzal nyerte el értelmét és létjogosultságát, hogy az épület lelkét adó terek, szénsilók, aknák, tölcsek teljes megtisztítása, bejárhatóvá tétele következtében a kiállítás installálása után is élményként megmaradó terek maximálisan visszaadják a füstölgő-gőzölgő gyárak rejtelmes hangulatát, a gépmonstrumok közötti járkálás varázslatos élmény. Feltételezem, egy laikus számára fel sem tűnik, hogy a mozgólépcsőn és a térbeállított lépcsőn (7. kép) kívül máshol komoly bontások, hozzáépítések történtek.

3.3. Cultuur Fabriek, Amszterdam

Amszterdam gazdag kulturális életében egy újabb színt folt a már 10 éve működő kultúrgyár. Mára már több külön helyszínen működik az intézmény: az 1994-ben elinduló "smart project space" névre hallgató bérelhető műterem rendszer, a 2005 óta létező streetlab, amely fiatal holland divattervezők, grafikusok és fotográfusok bemutatkozó platformja, és a 2006-ban felújított Pakhuis de Zwijger, amely egy nagy termet és öt kisebb műtermet, több stúdióknak és egy kávézóknak ad otthont (9. kép).

Az első épület felújítása a megtisztítással kezdődött. Megszabadították az évtizedek alatt rárakódott hordalékoktól, közben megőrizték az épület alapvető értékeit. Az átalakításhoz használt minimális eszköztár, amely az épület régi rendszerének megértését segíti, azonban kisebb ellentmondásokat is rejt magában. Talán az épület léptékéből adódóan, sok helyen technológiai hiányosságok tűnnek fel. Ezen felújításnál is felmerül a

műemlékvédelmi elvek és a fenntarthatóságot elősegítő energetikai elvek közötti ellentmondás.

Az amszterdami Cultuur Fabriek egyik helyszíne az egykori raktárból kialakított de Zwijger (9.kép). Az épület átalakításának története azért érdemel külön figyelmet, mert jelzi, hogy néha idő kell az ideális megoldás megtalálására. A belvárosi kikötőben álló volt élelmiszerraktár sorsa 20 évig bizonytalan volt, bár közben próbálkoztak különféle kisebb átalakításokkal. Végül az épületet már majdnem elbontották, amikor egy igen merész, de látványos ötlettel átvágták a házat, a hid forgalmát keresztülvezetve a ház belsején. Ezzel a gesztussal sikerült a házat bekapcsolni a helyiek életébe, így mára a környék kulturális központjává vált, több stúdióknak, kiállítóhelynek és műteremnek ad egyszerre otthont.

3.4. Factory Aréna, Diósgyőr

Az eddig elemzett intézményekkel ellentétben a Factory Aréna kialakítását semmilyen városfejlesztési vagy politikai döntés sem előzte meg. Egy teljesen alulról szerveződő kezdeményezés eredményeként jött létre. A mai Factory Aréna két civil szervezet (A Komlóstetői Kerékpáros Sport Klub és a KKSK Kétkeréken Gördülők Alapítvány) összefogásából született a volt Diósgyőri Vasmű területén (10. kép). Mára egy igazi álmod valósítottak meg ebben a hatalmas csarnokrendszerben, egy *“indusztriális kövületből, virágzó közösség”*-et építettek.

Mottójuk jól kifejezi, hogy küldetésük a közösségteremtés, ehhez az építészet és az építészeti környezet csak háttér és keret. A több évig üresen álló csarnokot kitarították, a falakat igényes graffikkal és fényképekkel díszítették. Az épületet ellepték a biciklisek, görkorisok, deszkások, falmászó és parkour csapatok, a csarnokba

újra élet költözött. Az extrém sportok központjává nőtte ki magát, és a miskolci underground fellegvára lett.

A szervezők célja: választ keresni a helyi szociális problémáira, segíteni a halmozottan hátrányos helyzetű ifjúság jó közösséggé szerveződését, az iskolán kívüli szabadidős tevékenységet, a tehetségek kibontakozását, a fiatalok kimozdítását a játéktérmekekből, a folyamatos internetezésből, bevonni, bevonani őket a sportolási lehetőségeket adó csarnokba, közösségekbe (13. kép). Emellett a helyi identitását tiszteletben tartva, a Műszakváltás program keretében szeretnék ahhoz a felismeréshez vezetni a város lakóit - különösen a fiatalokat -, hogy a diósgyőri iparterület Közép-Európa kiemelkedő kulturális emléke, ezért megőrzése, megóvása helyi priorítás. Eddig elkészült a még lezárt gyárba betekintést adó virtuális vasgár^{xiii}, és már több éve megrendezésre kerül a “Gyárstori” (12. kép)elnevezésű helyismereti tábor. Hosszútávon szeretnék elérni, hogy a gyárterületek szerves integrálást nyerjenek Miskolc városában, mint multifunkcionális, megújult városrészek, közösségi terek.

A Factory Arénában anyagi és egyéb korlátok miatt kezdetben csak az éppen használt részek felújítása és állagmegóvása történt meg, az is a legegyszerűbb módszerekkel. Személyes benyomásom szerint ez a puritán megoldás végül a helyi identitásának részévé vált, és a használók jelenleg el sem tudnának képzelni-fogadni egy komolyabb beavatkozást. Ezen a helyen másodlagos réteggént van jelen az építészet, amely kitölti a nagy tereket, mázfalakat, skatepályák, ideiglenes színpad és installációk formájában. Az egész megoldás és hangulata a kultúrgyárakat elindító kezdeti művészeti performance-okhoz hasonlít, nagyon komoly és jelentős szociológiai

háttérrel és tudásanyaggal megtöltve.

5.ÖSSZEFOGLALÁS

Véleményem szerint a három példa jól szemlélteti, hogy egy egykori ipari épület kulturális hasznosítása mennyire eltérő irányokat vehet. Sok projekt megismerése után számomra teljesen érthető, miért különféle kortárs művészeti irányzatokat képviselő alternatív művészi közösségek foglalják el elsőként ezeket az elhagyott tereket. Az ilyen hasznosítás hosszú távú sikerét viszont gátolja, hogy a kulturális szféra általában nem tud olyan mértékű profitot előállítani, amely ekkora épületek fenntartását, felújítását biztosítaná. Gazdaságossági szempontból a vegyes konstrukciók jelentik a reális alternatívát, amelyekben a kulturális funkció, a reálgazdaságban való hasznosítás egyaránt jelen van (IBA projektek, Graphisoft Park, Millenáris Park).

Fontos és mindhárom projektben célként megjelölt szempont a múlt megőrzése és a jövőbe való átfordítása. Ez a helyben lakók, az ipari terület korábbi munkavállalói, közösségei számára fontos segítség az életükben bekövetkezett változások feldolgozásához. Erre különösen szükség van a súlyosan hátrányos helyzetű Borsod-megyében, ahol a Factory Aréna hatalmas űrt tölt ki új, pozitív tartalommal és programlehetőséggel. Hasonló fontosságúnak vélem a Ruhr Múzeum bemutató kiállítását, amely szintén céljának tekinti a múlt bemutatását, ezzel segítve a jelen és a jövő elképzelését. Bár a két projekt léptékében nem hasonlítható össze, jelentőségük és szerepvállalásuk fontos előkép lehet későbbi felújítási projekteknél.

- ▲ 10. Diósgyőri Acélművek, ma
- ▲ 11. Diósgyőri Acélművek, ifjúsági művészeti projekt
- ▲ 12. Diósgyőri Acélművek, Gyársztori tábor forrás: Darázs Richárd, Műszakváltás
- ▲ 13. Factory Aréna - Skate Aréna forrás: Darázs Richárd, Műszakváltás

Jegyzetek:

- I Varga Piroska: Elhagyott ipari épületek felhasználása példákön át, konzulens: Dr Kerékgyártó Béla, 2007, "Esztétika" c. tantárgy keretében készített dolgozat alapján
- II www.iparirehab.blogspot.com - A blog a jövőben kommunikációs forrásként kíván szolgálni a témával foglalkozó szakemberek és érdeklődő civilek részére, lehetőséget adva projektek és tervek bemutatására, tapasztalatcserére vagy akár szakmai segítségnyújtásra.
- III IV. Ipari Örökség Konferencia - Ózd, 2012. május 24., 2011. szeptember 20., Ipari Örökség, ipari művészet - Pécs, 2009. április 17., ConZerve? - Budapest, 2006. szeptember 29-30.
- IV Lepel Adrienn PhD [2009]: Az ipari épületek második élete és újrahasonosításuk folyamata, <http://www.ekt.bme.hu/Szemalolo/PhD-LA.pdf>
Karády Réka Rebeka [2009]: Ipari épületek rehabilitációja, a Jövő Házától a Zanzáig - az ipari épületekben megvalósult projektek
- V Európában az ipari örökségvédelem 1960 óta létezik, elhatárolt szakterületként, TCICH
- VI Németh Györgyi [2010]: Ipari örökség és városkép, az észak-magyarországi örökség listázása
- VII Csontos Györgyi - Vass Tibor [2009]: Ózdi munkáskolóniák (1861-1970), Krater Kiadó, <http://ozdon.org>
- VIII Erő Zoltán [2006]: Az ipari örökség szeretete, <http://epiteszforum.hu/node/3066>
- IX Kultúrgyárak Európában - Wester Gasfabriek (Hollandia), Kulturfabrik (Luxemburg), WUK Kulturfabrik (Ausztria), Kulturfabrik (Szlovákia), Meetfactory (Csehország), Ufa-Fabrik (Németország), IASPIS (Svédország), Rote Factory (Zürich), Trafó (Magyarország), MODEM mai WAX kultúrgyár (Magyarország)
- X építészek: Kiss Gyula, Járomi Irén

- Xi MEQ, Kortárs Művészeti Gyűjtemény - Az évek óta üresen álló volt Wolfner-féle újpesti bőrgyár két ipari csarnokát a műemléki szempontok figyelembevételével felújították, és egy új fogadóépület építésével valamint a szűkebb ipari környezet rehabilitálásával egy kortárs képzőművészeti intézmény-komplexumot hoztak létre. Példaértékű az Inarchi építésziroda (Bényei János, Héder István) felújító-alkotó munkája, mert a tökéletes műemléki helyreállítás mellett az új fogadóépület teljesen korunk szellemében készült el. A látványos fénycsöves homlokzat messziről egy jellegzetes arculatot varázsol az épületnek. Sajnos anyagi okok miatt a MEQ több éve bezárt.
- XI A 320° jelenleg is működik kiállítóterként, www.320fok.hu
- XII <http://www.vasgyar.hostzi.com/>

Hivatkozások:

- BORDAGE, Fazette [2002]: The factories: conversions for urban culture, TransEuropeHalles, Birkhäuser, Basel, 2002
- BERNDT, Carsten [2010]: Ruhr Museum- Natur. Kultur. Geschichte, Klartext, Ruhr-Museum Essen, Deutschland
- ÉSZAK-KELETI ÁTJÁRÓ EGYESÜLET, <http://www.atjarokhe.hu/>, 2012. március 24.
- FACTORY ARENA, www.factoryarena.hu, 2012. április 30.
- NÉMETH Györgyi [2005]: Ipari örökség és városkép, <http://epa.niif.hu/00000/00036/00059/pdf/regio200503nemethgyorgyi.pdf>, 2012. október 30.
- RURH MUSEUM, www.ruhrmuseum.de/, 2012. április 30.
- LEPEL Adrienn PhD [2006]: Ipari épületek funkcióváltásának vizsgálata, Magyar Építőipar 56 évf. 2006/ II. pp. 89-98
- LEPEL Adrienn PhD [2003]: Ipari épületek, ipari területek változása Budapesten, Magyar Építőipar 53 évf. 2003/11-12 pp. 302-311,
- DR VÁCZI Piroska [2011]: Gondolatok az ipari örökségvédelemről, Országépítő 2011/3

1.

2.

BRÓSZ CSABA (TÉMAVEZETŐ: KARÁCSONY TAMÁS DLA)

VÉDETT TÉR **Védett közösségi terek létrehozása Újpalota lineáris városközpontjának csuklópontjában (kivonat)**

Az Újpalota lineáris városközpontjában fekvő, a Zsókvár utca-Nyírpalota út mentén, saroksituációban álló tömbházak körüli tér rendezését tűztem ki célul, mely központi helyzetéhez képest méltatlan állapotban van (1. kép). A kutatásom is közvetlenül ehhez keres támpontokat, az emberi igények felől közelítve. Újpalota csuklópontjában most semmi sem biztosít megfelelő átmeneti teret a publikus és a privát szféra

között: a tömbházak lakói a társasházakból kilépve egy zajos „járda-szigeten” találják magukat, mely túl sok funkciót próbál meg egyszerre betölteni, emiatt egymásnak feszülnek a különböző érdekek. A járda, a parkolók olyan másodlagos territóriumok, melyek számos konfliktus forrásai, a tömbházak körüli tér egy bizonytalan, zsúfolt határhelyzet, melyen jobb minél előbb áthaladni.

1. VÁROSÉPÍTÉSZETI UTÓPIA KONTRA VALÓSÁG

Újpalotán az eredeti városépítészeti koncepció a két főúti zónának kiemelt szerepet szánt a nyüzsgő városi lét minden kellékével (közlekedés, közintézmények, szolgáltatás). Ezeknek egy része nem valósult meg, így a térfalak egy-egy helyen fájó módon megnyílnak, csökkentve ezáltal a mögöttük lévő tér használhatóságát is. A közterekingerszegények, rossz minőségűek, a viszonylag jó minőségű lakások beszippantják a közterületekről a lakókat, így azok ma sokkal inkább szolgálnak átközelkedésre, gépkocsitárolásra, mint rekreációs tevékenységek keretében. Nehéz elképzelni, hogy osztott pályás főforgalmi utak mentén, 100-200 méter hosszú, 30 méter magas sávházak tövében ki tud alakulni az a fajta városi élet, amit Újpalota lelkes tervezői vizionáltak.

2. JELENLEGI ÚJPALOTAI HELYZETKÉP

A járókelők szemmagasságából szemlélve ez egy bizonytalan, gépjárműforgalomnak alárendelt térség, nincsenek jól körülhatárolt, differenciált terek, melyek elidőzésre ösztönöznek (2. kép). Azok a funkciók, melyek életet lehelhetnének a közterekbe, időközben máshol, magánberuházások formájában valósultak meg a városrész szélén található erdős terület rovására (Pólus Center, Ásia Center). Ez a nyilvánvalóan olcsóbb megoldás elszívta az életet az újpalotai városrész központjából. Miközben a szakma és az építészkritikusok nagy része lelkesedett Újpalotáért, a szociológusok és a városstervezők

egy része pontosan látta, hogy a várost nem lehet felülről, egyetlen karakteres építészeti gesztussal megalkotni, önmagában zárt építészeti műként értelmezni. A város nem csak a racionális igények, fizikai-biológiai szükségletek kielégítését kell, hogy szolgálja, hanem egy folyamatosan változó keret, melyet lakói töltenek meg tartalommal. Ilyen relációban is fontosak a civil szféra és a városvezetés lakossági kontrollt erősítő törekvései, melyek épp a lakók tényleges részvételét célozzák az őket közvetlenül érintő kérdésekben, és ha lassan is, de az apró, célzott és megfelelően ütemezett beavatkozások talán lehetőbb helyé változtatják Újpalotát. Ebbe a folyamatba szeretnénk bekapcsolódni!

2.1. A tervezési terület

Választott területemen három tömbház úszik szabadon egy keskeny, hosszúkas „járdaszigeten” a Zsókovári utca és Nyírpalota út mentén. Ezek az utak osztják Újpalotát négy térségre, kereszteződésükben egy forgalmas, autós közlekedésnek alárendelt csomópont alakult ki. A hely a városrész fontos csuklópontja, tömbházaival fontos vizuális tájékoztató pont, mely a Fő térrel szemközt helyezkedik el.

A terület északnyugati része egy ligeten (gondozatlan, zajos senkiföldje, inkább védősávra emlékeztet) vezet át a szivattyútelepig és transzformátorállomáig, melyek a tervezési területem északi határfalát adják, ugyanakkor nagyon fontos átvezetési pontként szolgál a koncepciók részét képező östermelői piac felé is. A tervezési területet

és közvetlen környezetét jellemző nagy laksűrűség és a területen jelen lévő szolgáltatások ellenére nagyon kevés embert látni, a reggeli és esti csúcson kívül inkább csak néhány egyedülálló nyugdíjas és lézengő banda tölti idejét a szabadban. Vajon hol vannak ilyenkor az emberek? Sajnos, megfelelő színvonalú szolgáltatások és tartalmas időtöltésre alkalmas közterek híján nem várható el az aktív korosztálytól, hogy helyben költse el a pénzét, így csak azok teszik ezt meg, akik kevésbé mobilak: kényszerből. Ez a forgalmas, fontos intézményi épületeket tartalmazó sáv hatalmas potenciállal rendelkezik, de az elmúlt csaknem negyven évben a „városgerincben” a gépkocsiforgalom vált uralkodóvá, miközben a közterek folyamatosan romló állagára, megváltozó lakossági igényekre semmilyen válasz nem született. Ennek megfelelően az elmúlt fél év deklarált célja volt, hogy a tervezési feladatot az emberi igények felől közelítsem. Feltérképeztem azokat az információs „csatornákat”, melyeken keresztül ezek hatékonyan begyűjthetőek, de emellett fontosnak tartottam a területet környezetpszichológiai szempontból is elemezni. Azt remélem, hogy ezek az ismeretek segítenek a sokszor érzelmektől túlfűtött lakossági észrevételek megszürésében, és támpontokat adhatnak a tervezésben, vagy a tervek későbbi kommunikációjában.

2.2 A tervezési terület környezetpszichológiai aspektusai

A lakóhellyel való elégedettség egyik fokmérője, hogy az emberek mennyire kötődnek a környezethez, és milyen a kapcsolatuk a szomszédokkal. Előbbiről sok mindent

► 1. a Lineáris Városközpont csuklópontja, részlet, 2012, saját fotó; 2. a Lineáris Városközpont a szervizút felől, részlet, 2012, saját fotó

elárul, hogy napközben a városrész méretéhez képest nagyon kevés ember tartózkodik a közterületeken. Tervezési területem legmegdöbbentőbb építészeti aspektusa talán éppen ez: nem biztosít megfelelő átmeneti tereket a publikus és a privát szféra között, a lepusztult és ingerszegény közterületek nem buzdítanak szabadidős tevékenységre, társas interakcióra. Míg egy belvárosi szövetben egy sor, különböző építészeti minőségű téren haladok keresztül - melyek különböző mélységű szociális interakciókat tesznek lehetővé - mire kiérek az „utcámba”, addig az újpalotai magasházakból szinte kiesem egy főforgalmi utakkal határolt „járdaszigetre”.

Az igényes közösségi és átmeneti terek hiánya annál is inkább fájó, mivel maguk a lakások sem igazán alkalmasak nagyobb társasági események megszervezésére, a családtagok közötti kapcsolat fenntartására például ünnepeken keresztül, holott a közös étkezések, „hazaérkezési rituálék” stb. újra és újra megerősítik, sőt meg is újítják az egyén szerepét a családon belül. Nyilvánvaló, hogy az otthonok szűkösségén szerkezeti, alaprajzi kötöttségek miatt nem - vagy csak túl nagy áldozatok árán - lehet változtatni, épp ezért terelődött a féléves kutatás kapcsán a figyelem elsősorban a közterekre, közösségi funkciókra.

A vizsgált területrészen élőknek a téri helyzetből adódóan kevesebb lehetősége van minőségi, megfelelő mélységű társas interakciókat lefolytatni, miközben paradox módon több és kontrollálhatatlanabb társas érintkezésnek vannak kitéve az általuk megkívántnál, ami szociális túlingereltséget okozhat, apátiát válthat ki környezetük iránt. Ennek részben az az oka, hogy a téri

helyzetek akadályozzák az egyéneket a megkívánt testtávolság tartásában.

A házgyári technológiával épült lakások nehezebben personalizálhatóak, lakóik sokkal nagyobb kihívásokkal néznek szembe, amikor azokat saját igényeiknek megfelelően akarják átalakítani: a paneles szerkezetek alaprajzilag rugalmatlanok, nehezen adaptálhatóak az eltérő élethelyzetekhez, a kemény és sima felületű vasbetonszerkezet miatt még a legelemibb díszítési igények is komoly nehézségekbe ütköznek. Emiatt a paneles technológiával épült házak lakói nagyobb eltérést kénytelenek elszenvedni szükségleteik és a környezeti attribútumok között, ami stresszt eredményez. Kényszerből minden energia a belső terek átalakítására fordítódik, ahol sokszor épp a másik végletbe csap át, és a szigorú szerkesztésű, geometrikus struktúrákat próbálja meg ellenpontozni. A „kreatív energia” gyakran túlcsoordul a privát területeken és érinti a félprivát, félpublikus területeket is. Ezek a folyamatok származhatnak túlburjánzó otthonteremtési szándékból, de a szűkre szabott lehetőségek kompenzálásaként is aposztrofálhatóak, potenciális konfliktusforrást hordozva.

A magasházak nem csak az embertársainkkal való kapcsolattartás minőségére hatnak ki, hatásuk ember-környezet relációban is jelentős. A tágasság és tér érzetének ára van: a magassággal egyenes arányban csökken a „földdel” való kapcsolatunk: az anya már nem tudja megkülönböztetni a téren játszó gyermekét a többitől, a személy elveszíti kontrollját környezete felett, és magatehetetlen szemlélője az eseményeknek. Le Corbusier tanítása és a modernizmus rámutatott, hogyan lehet

kis területen sok lakót elhelyezni, miközben az egészséges, levegős, napfényes otthonok iránti igényről sem kell lemondanunk - csak hogy a magasházak építésével nyert, lakóközösségeknek szánt zöldfelületek gyakran senkiföldjévé váltak, senki sem érezte azokat sajátjának.

A féléves kutatás konklúziója, hogy a tömbházak előtt kialakuló háromszög alakú tereket, zajos öblöket érdemes lehet határozottan a lakóházakhoz kapcsolni, hogy a határhelyzetek sűrítésével a lakók kis védett, belátható udvarokkal gazdagodjanak. Az így kialakuló „burok” összekapcsolná a lakótömböknél megszakadó kommunális funkciók láncolatát, és érzékelhetővé tenné a lineáris városközpont meglétét.

Hivatkozások:

- CSIZMADY Adrienne [2008]: *A lakóteleptől a lakóparkig, Új Mandátum könyvkiadó, Budapest.*
- FERKAI András [2005]: *Lakótelepek, Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatal, Budapest.*
- BÁTHORY Erzsébet, GYENES Zsuzsa, KELEMEN Árpád, KLEIN Heni, PÉTERFI Ferenc, TÁNCZOS Zsuzsa: *Merre tart a városrész a legfrissebb társadalomstatistikai adatok tükrében? (az elemzéseket a KSH 2001. évi népszámlálási adatainak a XV. kerületre, s Újpalotára vonatkozó adatai alapján készítették)*
- PÉTERFI Ferenc [2011. január 18]: *Lakossági együttműködési irodák létrehozása a XV. kerület városrészeiben Újpalotán, Rákospalotán és Pestújhelyen, Budapest.*
- PÉTERFI Ferenc: *Közösségi bevonás és lakossági részvétel a városmegújításban - Szakmapolitikai ajánlások (A Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújítási*

Munkacsoportjának állásfoglalása és javaslatai), Kiadja: Közösségfejlesztők Egyesülete és a SZÖVETSÉG a Közösségi Részvétel Fejlesztéséért

- dr. SZIMON Ildikó, ARLETT Annamária [2010]: A városfejlesztés civil elvei, Budapest XV. kerületi Rákospalotáért Közhasznú Egyesület és a MÁV Telep Baráti Köre Közhasznú Egyesület szerint, Budapest.
- DÜLL Andrea [2009]: A környezetpszichológia alapkérdései: Helyek, tárgyak, viselkedés, L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- HALL, Edward T. [1995]: Rejtett dimenziók, Katalizátor Iroda, Budapest.

▼ 3. Meglévő állapot

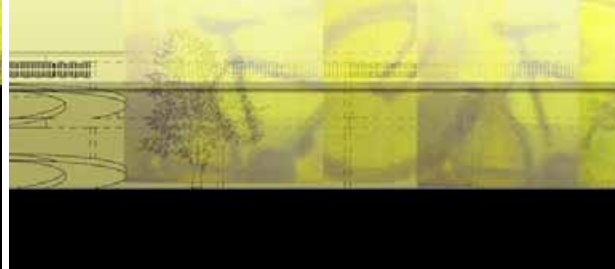
▼ 4. Lehetséges beavatkozás, 1. ütem: megnövelt közterület, fűvesített villamospálya, központképző elemek összekapcsolása

▶ 5. Lehetséges beavatkozás, 2. ütem: régi pavilonok elbontása, védett terek definiálása a határhelyzetek beépítésével, "lakossági együttműködési iroda" elhelyezése a ligetben

▶ 6. a Lineáris Városközpont a Zsókvár utca felől, 2012, részlet, saját fotó

1.

2.

3.

DOMBÓVÁRI JÁNOS (TÉMAVEZETŐ: BALÁZS MIHÁLY DLA)

HÁRTYÁK ÉS MEMBRÁNOK **Az újpalotai Spirálház átalakítása (kivonat)**

Vizsgálódásaimmal az újpalotai szociális városközpontra készülő tervjavaslatainkat kívántam alátámasztani és tágabb összefüggésbe helyezni. Megkíséreltem az épített

és emberi környezet szubjektív feltérképezését és a fontosnak ítélt részletek felnagyítását a teljesebb megismerés reményében.

1. TERVEZŐI MEGKÖZELÍTÉSEK

A paneles építésű lakótelepek szociológiai-térhasználati problémáira multidiszciplináris vizsgálatok sokasága irányult az utóbbi évtizedekben, számos hasznos felismeréssel. A mentális hajléktalanság fogalma, a bizonytalan identitás és az intimitás kérdése például megkerülhetetlen a terület vizsgálatakor.

Az eredményeket tisztán építészeti felvetésekké válni azonban csak bántó egyszerűsítésekkel lehet, hiszen a problémakör jóval túlmutat a formai-téralkotási, és különösképpen az esztétikai kérdéseken.

A *funkciókeresést* is építészeti tevékenységnek tekintve már bővül a tervezői mozgástér, ám a megközelítés így is erős kompromisszumokkal terhelt. Ritkán fordul elő ugyanis, hogy egy erős és konszenzusos funkcionális igény ne találna meg valamilyen formában a helyét. Az *igénykereső* tervezői-városfejlesztői hozzáállás célja tehát elsősorban a meglévő kezdeményezések felkarolása és helyzetbe hozása építések, bővítések és felújítások formájában.

Fontosabb tervezői aktivitásnak tartom ezzel szemben az *igényteremtő* funkciókeresést, amelyet a kiterjedt helyi és nemzetközi vizsgálat mellett elsősorban egy empátiás elmélyültségű élménygyűjtés alapoz meg; a lokalitás finom rezdüléseinek felismerésére irányuló erőfeszítések. Általa lehetővé válhat egy olyan intuitív javasalthalmaz megfogalmazása, amely - bár nem nélkülözheti a tudományos alapokat - a szubjektum szülötte, és spontán tervezői (emberi) reakciókból ered.

A javasalthalmaz elemei pedig az olyan kis forrásigényű mikrobeavatkozások, amelyek nem átfogó építészeti gesztusokkal, hanem helyesen megválasztott funkciókkal és mértéktartó formálással kívánják erősíteni a helyi identitást, ezáltal is javítva az életminőséget.

Sajátos szimbiózist alkotva így a sematikus lakótelep-tervezés vulgáris nagyvonalúságával.

2. ÉPÍTÉSZETI FELÜLET, MINT INSPIRÁCIÓ

Az újpalotai tervezési terület szubjektív feltérképezésének önkényes eszközéül a szűkebb és tágabb környezet épületállományának külső, empirikus vizsgálatát, annak morfológiai leltárkészítését választottam. Mindehhez szükségszerű egyszerűsítéssel kívántam élni. A területi és léptékbeli redukció mellett tehát a vizsgálati szempontok korlátozásával is szűkítettem a kört.

A vizsgált terület építészeti képében domináns a telepszerű lakóépület-struktúrák látványa. A tematikus év során két, egymástól eltérő karakterű telepet vizsgáltunk részletesebben: az Újpalotai lakótelepet és a rákospalotai MÁV-telepet. Léptékük, koruk, lakosságuk szociális összetétele különböző, így sajátos összehasonlításra ad lehetőséget ez az egymás közvetlen közelében fekvő két lakóteleptípus.

Mint a legtöbb telepszerű, sematikus beépítés esetében Magyarországon, az építészeti összképet itt is nagyban befolyásolja a (túl)tervezett és monoton tér- és tömegképzés, illetve az erre rétegesen ráakadó, spontán mikrobeavatkozások ambivalens viszonya.

A kötött formai kerethez tehát mindkét esetben spontán környezetalakítás kapcsolódik, az építészeti karakter szerves részévé válva.

2.1.1. A rákospalotai MÁV-telep: arculat, épülettípusok

A konkrét tervezési területünkől néhány száz méterre elhelyezkedő MÁV-telep tervezési ideje a huszadik század elejére tehető. Az alkalmazott díszítőelemek, építőanyagok és építési technikák kifinomult tervezési és kivitelezési szaktudásról árulkodnak. A legtöbb vállalati munkástelephez hasonlóan az egyszerű, puritán tömegképzés és formálás jellemző, azonban a szükségből erényt kovácsolva a korlátozott eszköztárat kreatív ötletességgel használták fel.

“Itt nincs kerámia, nincs festés, nincs drága díszítő elem. Nyers, festetlen a vakolat, az épületekből áradó játékoság, masszívuság és könnyed ívelések adják az élményt.”

A tervező játékerét elsősorban a rafináltan elhelyezett, különböző méretű és anyagú nyílászárók egyszerű variálása jelenti. A praktikum elemei tehát egyben az épület díszei is.

A kétszintes épületek tömegképzését az egy- és kétszobás lakások sorolási kombinációja határozta meg. A fogatolt elrendezésű épületrészekben egy lépcsőháza fűzve hat lakás kapott helyet, egy szabadon álló blokk pedig két ilyen egység összekapcsolásából keletkezett. Az így tizenkét lakásossá bővülő házak az összefűzés módja szerint “I”, “L” és “U” alaprajzi formát vettek föl.

► A Spirálház homlokzati struktúrájának időbeli változása egy optimista jövőkép szerint

1. jelen - fszt.: zárt kerékpártároló / emelet: BKV bike&ride tároló; 2. közeljövő - fszt.: nyitott kerékpártároló / emelet: BKV bike&ride tároló; 3. jövő - fszt.: nyitott kerékpártároló / emelet: kilátóterasz

Az egyes lakások szobaszámával és az épülettömegek egyszerű variálásával a kötött formai-tömegalakítási rendszeren belül viszonylag mozgalmas utcaképek alakultak ki, összesen öt épülettípus szabályos változásával.

2.1.2. mikrostruktúrák, spontán beavatkozások

A leginkább feltűnő nőtt struktúra a melléképületek burjánzó hálózata. A házakhoz tartozó felparcellázott kertekben eredetileg gazdálkodás is folyt, erről a lakóteleppel egy időben felhúzott kisebb gazdasági épületek árulkodnak. Az évek során folyamatosan bővítették őket, sajátos nőtt szövetet indukálva, amely koronként szabatos lenyomatát adta az éppen elérhető építőanyagoknak, technológiáknak.

Emellett egy sokkal diszkrétebb spontán rendszer is megbújik a lakótelepen. A házakat eredeti állapotukban nyitott, boltíves záródású verandák tagolták, melyeket idővel befalaztak. Bár a folyamat a MÁV központi irányítása alatt zajlott, a beépítési módok számtalan ad-hoc megoldást vonultatnak föl. A homlokzatokon véletlenszerűen felbukkanó vízköpő-maradványok pedig bájos mementói az eredeti állapotnak.

2.2.1 Újpalotai lakótelep - makrostruktúra, épülettípusok

A területen szerkezetileg két tengely (főút) köré szervezett beépítés valósult meg, ahol a tengelyek metszéspontja a központ helyét jelöli ki. Az eredeti

szándék szerint kiemelt tervezési szempont volt, hogy a lakótelep házai között "megfelelő mennyiségű és minőségű differenciált zöldterület álljon rendelkezésre a meglévő lakóépületek és a kialakított térstruktúra összhangjának megteremtésére". Ez a tervezői alapállás a tömegformálás szépiészeti szempontjai mellett a tervezői empátia sajátos megnyilvánulása is volt: az építészek elképzelése szerint egyfajta társadalmi igényt is teljesített, hiszen a könnyebb átláthatóság segítette a térbeli szituációk gyorsabb értelmezését, és a lakók könnyebben eligazodását, tájékozódását.

A térstruktúrát lakóépületek közé ágyazott középületekkel próbálták tovább lazítani, átmenetet képezve a panelházak és a zöldfelület között. Az illeszkedés illúzióját a nyugati irányból csatlakozó családi házas övezet felé háromemeletes, kisebb lakótömbökkel próbálták elérni. A tömeghatás oldása sikeresnek bizonyult, bár a drasztikus léptékváltás így is szembeötlő.

A házgyári, paneles technológiával épült lakótelepi házak sorából mérete és építéstechnológiája miatt is kilóg a városközpont ikonszerű épülete, a tengelyek metszéspontjában a telepítés origóját kijelölő 18 emeletes magasház (TTI, 1975). Csúszószaluszal építésmódja lehetővé tette a teljesen homogén falfelület és az íves alaprajzi formák kialakítását, amivel plasztikus, szoborszerű megjelenést kapott az épület.

A formálás a maga szükségességével - a korszellemet meghazudtolva - a funkció rovására ment: az impozáns, tárgyyszerű test mély, sötét loggiáival és apró ablakaival még a ház brutális méreteitől eltekintve is különösen rossz lakókörülményeket teremtett.

2.2.2. mikrostruktúrák, spontán beavatkozások

Az újpalotai leltárt segíti, hogy a végletekig redukált építészeti keret könnyen összevethetővé teszi a lakók spontán téralakítási-építészeti beavatkozásait. Az értelmezést árnyalja, hogy a homlokzatok szigorú raszterében a loggiabeépítések és más apró beavatkozások sajátos ritmusú vizuális struktúrákba rendeződnek. Így válik összetetté, sajátosan többszólamúvá a képlet: a műépítészet feszes, repetatív kompozícióját átszővi az anonim improvizáció, a "spekulációtól mentes építési akarat" szövege.

Legfeltűnőbb példája a Zsókaút Erdőkerülő út felőli végén található tízemeletes szalagház, melynek mai állapotában az utcai homlokzaton lévő százhatvan erkély közül lehetetlen két azonosat találni.

3. AKTÍV MEMBRÁNOK

A loggiabeépítések és különböző erkély-transzformációk tehát tekinthetők a házban zajló élet kódolt vetületének. A panelház erkélye átmeneti tér, szó szerinti és átvitt értelemben is. Kétirányú szűrő, amely kifelé a lakók körülményeinek és szükségének látható és összemérhető lenyomata, befelé pedig a külső tér ingereinek modulátora. Gyakori beépítésük, tárgyakkal való megtöltésük a szűkös lakáskörülmények mellett mutatja a lakók külvilággal szemben tanúsított viszonyát is. E tekintetben a lakótelepek kudarcának sajátos szimbólumai: a pontszerű sűrítésből születő szellős, ám rideg köztes terek érdektelenségéé, és a látványától önként elhatárolódó

lakóké. Mindez átszöve a zárkózottság történelmileg kialakult reflexeivel.

Ez az elzárkózás a lakók társadalmi helyzetétől, és a lakókörnyezet tulajdonságaitól függetlenül szinte mindenhol megfigyelhető. Az amerikai középosztály kertvárosainak lekerítetlen ingatlanai és a nyugat-európai belvárosok telibe üvegezett lakótornyai Magyarországon nehezen lennének tömegesen elképzelhetőek.

A Spirálház tervjavaslatomban vázolt építészeti programja igénykereső, hiszen valós, a helyi döntéshozók által felmért igényeken nyugszik. A remélt igényteremtés pedig a kapcsolódó közösségi funkciók kibővítésében rejlik. A program logikus és korszerű építészeti hívószava a transzparencia, a demokratikus feltárulkozás jegyében. A vizsgálatok tükrében azonban helyénvalóbbnak tartottam egy olyan, idővel megnyílni képes membrán kialakítását, amely a teljes nyitás utópisztikus ideáját alkalmazkodó mértékletességgel képes követni.

Hivatkozások:

- NOVÁK Ágnes - LÁSZLÓ Tamás [2011]: *Fő tér és közösségi ház, Passer, Budapest*
- JANÁKY István [2004]: *Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon, Terc, Budapest*
- ARLETT Annamária [2008]: *Tanulmány a Máv-telep történetéből, szerzői kiadás, Budapest*

▲ 4. Erkélybeépítések az újpalotai Zsókvár utcában

▼ 5. Tornácbéépítések a rákospalotai MÁV-telepen

118-119

HÁRTYÁK ÉS MEMBRÁNOK
Dombóvári János

1.

2.

3.

4.

FRANCSICS LÁSZLÓ (TÉMAVEZETŐ: LÁZÁR ANTAL DLA)

AZ ÖKOFALVAK SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZETÉRŐL **A visszatérő mikro-társadalmak szakrális építésze mögött rejlő folyamatokról (kivonat)**

A kutatás kísérletet tesz a szakrális és a profán közötti átmenetet jelentő folyamatok, a deszakralizáció és a reszakralizáció megértésére. A reszakralizáció folyamatát a magyar vidék mikro-univerzumának speciális jelenségén, az ökofalvak szakrális építészetének megértésén keresztül vizsgálja. A társadalom rendszerelméleti megközelítése alapján hipotézist állít fel a reszakralizáció

társadalmi igényéről, és annak lehetőségét a visszatérő ökofalu - közösségek viselkedésében, azok szakralizáló építészeti tevékenységének magyarázatában keresi. A kutatás elemzi az ökofalu – közösségek szakrális építészeti kisémlékeit, tér- és időhasználatukat, és összeveti őket a hagyományos magyar falu azonos építészeti eszközeivel.

1. AZ ÉRTELEMRŐL

Az emberi értelem sajátja a rend és rendszer felismerése, keresése és létrehozása. A tér homogén és izotróp, emberi időléptékben vizsgálva változatlan. A homogén tér olyan, mint az óceán mélye. Tökéletesen sima sötét tömegében csak a fent és a lent értelmezhető, hiszen az egyetlen irányt a mérhetetlen víztömeg nyomásának változása jelenti. Az élet elkerüli az óceánok mélyét, és igyekszik a partvidékek felé húzódní. A sziget partja, a sziklameredély az óceán-sivatag oázisának pereme. A végtelen homogén tér sivatagában az a hely, amit az élet létezéséhez alkalmasnak jelöl ki. Az értelem számára a sziget olyan struktúra, mellyel szellemi kapcsolat létesíthető.

2. A SZENT TÉR

2.1. A vallásos és a profán ember tere

A vallásos ember tere nem homogén. Számára a tér vallásos élményről szól, "amely megelőz minden a világra vonatkozó reflexiót, mert ez teremti meg azt a szilárd pontot, a középtengelyt, amelyből minden jövőbeni tájékozódás kiindul." (Mircea Eliade)

A profán ember számára a tér képe és megélése szakralitás nélküli, egzakt tudományok által implantált világkép része, homogén és semleges. Világos struktúrái nem oszthatóak a számára minőségileg elkülöníthető részekre. A profán ember elfogadja a tér, ezáltal a világ viszonylagosságát.

2.2. Ki a városból

Ha a profanizált térben élő ember szükségét érzi azoknak a metafizikai hatást kiváltó jelenségeknek, melyeknek híján van a profán térben, két lehetősége van: rekombinálja a materiális életelemeit egy új rendszerré, vagy visszazárkózik önmaga fizikai szabadságába. A rekombináció életmódváltozással jár.

Azok a csoportok, akik a korlátozott városi környezet szorításából új életmódot kialakítva a vidék természeti környezetéhez közelednek, egy komplex, értelmi és érzelmi alapon többszörösen összetett helyzetet élnek meg. A kivonuló közösségek, azok, amelyek ökofalvakat alkotnak, kognitív, értelmi képességeikkel, tanultságukkal és racionális felkészültségükkel hozzák meg a döntést, nem pedig szakrális alapon, vagy vallási meggyőződésük miatt. Elkerülhetetlen azonban, hogy, mint csoport, ne hozzanak létre a kivonulásukkor kozmogóniát, illetve ne építsenek fel spirituális középpontot, ami a közösségükben közös pontot hoz létre.

2.3. Az adaptáció

A ökofalu-közösségek belső, tudattalan szintjén városi, profán mintázatokat hordoznak, melynek jellemzői az ellenállás, és az álomképek. Racionális énjük gazdasági modellt (Galgafarm) vesz át, és szociális rendszert adaptál (Lika-törzs), léttelenség igényből, és városi lét háttér-infrastruktúráinak hiányából fakadó metafizikai szükségleteik pedig spirituális (Keltendorf-Diex) és szakrális elemeket (Visnyeszéplak) hívnak meg

a létformájuk felépítésébe. Az adaptáció sikeressége a meghívott elemek ellentmondásmentes illesztésében rejlik. A hagyományos falusi létforma a gazdasági-szociális-szakrális fogalomhármásának elválaszthatatlan egységét jelentette. Az öko-mikrotársadalom globális harmóniája hasonlóképpen függ a meghívott létformátörödékek összeilleszthetőségétől. Ez a harmónia, vagy annak hiánya kivétel az épített környezet metafizikai használatára és hitelességére, és meghatározza az épített környezetük szakrális rétegéhez való viszonyukat, épített és természetes környezetük szakralizáló elemeit.

3. A SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZET SZERVESSÉGE AZ ÖKOFALVAKBAN

3.1. A szerveesség szintjei

Az ökofalvak saját építészeti szakrális rétegéhez való viszonyát a szakrális (vallási) rendszer átvételének sikeressége és teljessége határozza meg. Ez alapján a közösség és a szakrális réteg kapcsolatában különböző szervezési szintek különíthetők el.

1. szint, a profán - A magát deklaráltan deszakralizált állapotban tartó közösség tere.

Ha egy közösség nem hajtja végre a visszatérést, hanem a materiális rendszeren belül a technikai vívmányokat és a profán közösségi tevékenységeket alkalmaz a léttelenség megélééséhez, akkor az építészeti tér profán problémák racionális megoldásaira szorítkozik.

► 1. Visnyeszéplak, harangláb. 2011, a szerző felv.; 2. Visnyeszéplak, tanítónő. 2011, a szerző felv.; 3. Robidisce, kápolna. 2012, a szerző felv.; 4. Visnyeszéplak, a tanítónő háza. 2011, a szerző felv.

2. szint, a kommunikáció - A tudatos település-kép felállítása szakralizáló elemekkel

Ha egy közösség nem hajtja végre a visszatérést, hanem a materiális rendszeren belül a technikai vívmányokat és a profán közösségi tevékenységeket alkalmaz a létteljeség megéléséhez, akkor az építészeti tér profán problémák racionális megoldásaira szorítkozik.

3. szint, az identitás - A felületes rendszerátvétel térbeli megjelenése

Az ökofalvak közösséggé fejlődött mikrotársadalmi identitásképző elemeket vesznek át, melyek meghatározzák mindennapjaikat: gazdaság, strukturálják az időt: naptár, felosztják a teret: építészet. Ezek az elemek a közösség énképét hivatott meghatározni, azaz identitásképző erővel hatnak. Ha az adott közösség belső énképével nem harmonizáló elemeket vesz át, a külvilág felé mutatott kép zavarossá válik. Az építészet szakrális elemeit nem tölti fel szerves tevékenység és valódi kötődés, azaz a közösség, vagy az egyén viselkedése a modellkövetés vagy az azonosulás szintjén marad.

4. szint, a létteljeség - Teljes rendszerátvétel térbeli megjelenése

Ha a vizsgált közösség tevékenysége, a belső spirituális világa és a külső szakrális megjelenése azonos kulturális eredetűek, a közösségnek lehetősége nyílik, hogy szellemi, térbeli, időbeli harmóniát hozzon létre. A harmónia lehetővé teszi a szakrális építészeti elemek hiteles működését, a közösséggel való szerves kapcsolatát az egységes térbeli rendszerrel alakulását.

3.2 A szakrális építészeti motívumok az Ökofalucsíra-közösségben

A Csíra tagjainak szüksége van a spiritualitásra, de a vallás gyakorlásának hagyományos formáit elutasítják, ezért közösségükben nem alakítható ki szakrális alap. Vallásosságuk kevésbé áll a közösség tagjai életének középpontjában, ezért építészetükben is bár tudatos, de másodlagos szerepet játszik a szakralitás.

Az Ökofalucsíra-közösségnek, mint visszatérő közösségnek spirituális igényét támasztja alá a szent hely és szent építmény, a "Csendház" tudatos különválasztása a leendő falu területén belül. A különválasztás földrajzi megkülönböztetést, fizikai elhatárolást jelent. A szentnek tekintett hely kijelölése nem véletlenszerű, hanem a közösség tagjainak belső érzésvilágából ered, jellemző motívuma a földrajzi adottságok segítségével való kiemelés, a szent hely a világ többi pontjától való különválasztását teszi lehetővé.

A közösség képzetében a Csendház és a kölötte ialakuló hely független, azaz terhektől mentes. A szent hely a közösség tagjainak tudatában kiemelten jó hely, ami a testnek nyugalmat, a léleknek kaput jelent az élmélyüléshez. Mivel a Csíra közössége a vallás tekintetében heterogén, ezért a vallási ideológiák jelenléte zavaró tényezőnek tekinthető. A közösségüket nem vallási ideológiák hanem kognitív tudatuk határozza meg. Ebben az ideológiailag töredezett tudatú mikro-társadalomban a vallási szegregáció veszélyforrásként jelentkezik. A Csendház elsődleges szerepe nem a közösségi vallásos

élmélyülést, hanem egyéni meditációt, spirituális élménykeresést jelent. A szent hely a Csíra számára egyet jelent az egyedülléttel. Ellentétben a szervesen fejlődött hagyományos életmódot folytató közösségekkel, ahol a szent hely, ami lehet a fészület, harangláb, vagy úti kápolna, templom által megjelölt hely, zarándokhely stb., részben közösségi megmozdulások helyszíne. Az újonnan kiszakadt, heterogén, bizonytalan és kevert vallásos tudatállapotban lévő közösség tagjai saját befelé fordulásukhoz hozza létre a helyszínét. A befelé fordulás, ha nem párosul szakrális közösségi rituáléval, elzárkózássá válhat, ami az egyén szuverenitását és védelmét szolgálhatja. Az egyén védelmére szükség lehet a városi anonimitásból eredő ismeretlen múlt által generált bizalmatlanság, az előző társadalmi berendezkedésből hozott egocentricizmus, és a hitbéli kérdések eltitkolásában rejtőző a közösségre veszélyes feszültség elkerülése miatt. Az elzárkózás a Csíra tagjai számára a szent építményből egyéni meditációs helyet hoz létre, amelyről az idő rövidsége miatt még nem derül ki annak a közösségi rituális szerepe.

4. A PSZEUDOSZAKRALIZÁCIÓ

A megvizsgált öko-, azaz visszatérő közösség legtöbbjének a profán múlt jelenlétvége és a reszakralizálendő, spirituális alapokon nyugvó jövő-, vagy álomképe között rész van. Ez a rész felszínessé és szerveslenné teszi a közösség építészeti tevékenysége nyomán létrehozott formákat. A közösségek tagjainak belső spirituális igényének kivetülése látszólag szakrális építészeti rendszereket hoz létre. Két kivételtől eltekintve ökofalvak közösségeinek legtöbbje abba a csoportba

▲ 6. Diex, Keltendorf - Ökodorf, Ausztria, druida istálló faszerkezete és díszé, a lékelt bikakoponya. 2012, a szerző felvétele

▲ 7. Útikereszt, Baranya megye. 2008, a szerző felvétele

tartozik, ahol a szakrális és spirituális építészeti eszközök szervesen és csak felszínesen kapcsolódnak valódi belső életmódjukhoz. A közösség így kifelé vetülő szakrális rendje tartalmatlan, látszólagos, építészetének rendszere csak pseudoszakrális.

Hivatkozások:

- ELIADE, Mircea [1987]: A szent és a profán. Európa, Budapest.
- T. BERECKI Ibolya – SÁRI Zsolt, [2005]: A népi építészet, a lakáskultúra és az életmód változásai a 19-20. században. A népi építészet, a lakáskultúra és az életmód változásai a 19-20. században. Szentendre.
- S. NAGY Katalin [1976]: Szentképek és kegytárgyak a lakásokban. Világosság, Budapest.
- SCHUMACHER, Ernst F. [1991]: A kicsi szép. Közgazdasági és jogi kiadó, Budapest. Első megjelenés: 1980, London.
- LASZLÓ, Ervin [2001]: A rendszerelmélet távlatai. Magyar könyvklub, Budapest. Első megjelenés: 1996, München.

▲ 8. Az ökofalu-kutatócsoport II. workshopja Nyimben, a leendő falu elrendezéséről. 2012, a szerző felvétele.

▲ 9. Konyhában berendezett lakóhelyiség szentképekkel és kegytárgyakkal. 2012, a szerző felvétele.

122-123

AZ ÖKOFALVAK SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZETÉRŐL
Francsics László

TATÁR-GÖNCZI ORSOLYA (TÉMAVEZETŐ: BALÁZS MIHÁLY DLA)

DÍSZÍTÉS A KORTÁRS ÉPÍTÉSZETBEN (kivonat)

A díszítés valami többlet. Valami, ami a primér szükségletek után következik, mégis nélkülözhetetlen. Valami plusz, ami nélkül hiányérzetünk támad. Mondhatnánk feleslegnek is, azonban tényleg felesleges-e? Ha a díszítést elvetjük, akkor is díszítünk; ez emberi természetünk része. Egy mozdulat a táncban: díszítés, egy felütés a zenében: díszítés, egy gyertya az ünnepi asztalon: díszítés és jelentés. Talán azt is mondhatnánk, hogy a díszítés az

a többlet, ami építészetté tesz egy házat; a funkció és a díszítés egyensúlya billenti át az építőművészet mérlegének nyelvét. Koronként változik a díszítés megítélése. Helye és szerepe az építészetben ma már nem olyan egyértelmű, mint a történeti korokban. Kutatásom célja, hogy a díszítés szerepét vizsgáljam és értelmezzem. A díszítés hagyományos értelmezését kiterjesztve megvizsgálom a kortárs építészet eszközrendszerét.

1. DÍSZÍTŐKEDV

1.1. díszítőkedv, mint alapvető emberi tulajdonság

A díszítés elemi igényünk, mint a víz és a táplálék. Alapvető emberi dolog, mely nem korlátozódik az építészetre. Mindenben megjelenik, amit kedvvel hoz létre az ember: legyen az zenemű, ruházat, használati tárgy vagy a vasárnapi ebédhez megterített asztal. Nem kikerülhető.

Az ember alapvető igénye, hogy ne teljesen csupasz, ingersegény környezetben éljen. Környezetüket díszítetik bútorokkal, azok kiegészítőivel, és felületi díszítésekkel. A díszítések megtervezése, megvalósítása során az ember kreativitása, ötletgazdagsága és esztétikai igényei is megjelenhetnek, megvalósulhatnak.

Az ember minden helyzetben keres magának valamit, amit díszítésként értekez. Legyen az akár egy használati tárgy, akár egy épület. A teljesen „csupasz” terek unalmasak, nem éri el bennük az ember a szükséges ingerültségi szintet, ilyenkor keres mentálisan magának valami kapaszkodót, ami érdekessé teszi számára a teret. Azt mondhatjuk, hogy lélektanilag nincs díszítetlen tér.

Vagy úgy is megfogalmazhatnánk a kérdést mikor érzi jól magát az ember egy térben?

És vajon milyen kapcsolatban van a szépség, az esztétika a díszítés fogalmával? Az én értelmezésemben szép, azaz kellőképpen díszített az a tér, ahol kellemesen érzi magát a használó.

Az építészeti díszítés azt az elemi igényünket szolgálja, hogy pozitív hatást, jó érzést váltson ki belőlünk a meg-

élt tér. Nem az a cél, hogy a tudatunkra hasson, nem az a cél, hogy megértsünk valamilyen jelentést. Ez az öröm viszont csak akkor jelentkezik, ha a tér elsődleges funkcióját kielégíti, „jól működik”.

A díszítőkedv nem mindig tudatos. Az igényes, részletekre kiterjedő munka része, melyben a munka öröme is kereshetjük. A díszítőkedv nem egy mechanikus, megszokott vagy begyakorlott tevékenység, hanem egy olyan tiszta tudatállapot, melyben az intuíciók szabadon megvalósulhatnak.

1.2. díszítés iránti vágy és annak tagadása az építészetben

A történelmi stílusok változásában ciklikusság fedezhető fel a díszítéshez való hozzáállást illetően: a klasszicizmus letisztult, kiegyensúlyozott formáit, egyenes vonalait a romantika kavargó, érzelmeket megmozgató, hullámozó vonalai váltják fel. A realizmus visszafogottságát a szecesszió túlbujánzó gazdagsága követi, majd a Bauhaus visszahozza a lecsupaszított, egyszerű formák szépségét.

Egyre visszafogottabban jelennek meg a díszítések, majd egy ellenirányú folyamat indul meg, mely a modernizmusban a díszítés, az ornemens karakteres tagadásáig jut el. A „feldíszített doboz” Venturi-féle elve helyett a „forma követi a funkciót” elgondolás érvényesül.

Így érvel Adolf Loos az ornemens ellen:

„A díszítés elfecsérelt munkaerő, s ennek folytán elfecsérelt egészség. Így volt ez mindig. Ma azonban elfecsérelt anyagot is jelent, s a kettő együtt elfecsérelt

tőkét.” Más helyütt azonban a díszítés új értelmezését adja kezünkbe, mely a modernizmus és az azt követő időszak fontos építészeti kifejezőeszközévé válik:

„Gondoljuk meg, hogy a nemes anyag és a jó munka nemcsak ellensúlyozza a díszítés hiányát, hanem látható drágaságában is meghaladja.”

E két fragmentum pontosan mutatja az építészeti díszítés értelmezésében bekövetkezett változást. Loos a második idézetben a díszítés hiányának ellensúlyozását emeli ki a jó munka és anyag révén; egy dolog hiányának ellensúlyozása valójában a dolog akarását jelenti, ami a díszítés utáni vágy maga. A díszítés iránti vágy tehát új alakot ölt: a magas minőség és a felhasznált anyagok gazdagsága tölti be az űrt. Mintha csak kortárs építészetünk egyik jelszava hangzott volna fel, pedig Loos 1898-ban írta le ezeket a gondolatokat.

A modernizmus hihetetlenül érdekes és feszültségekkel teli alkotásokat hozott az építészeti díszítések mai értelmezésében. A tér- és tömegformálásban szinte aszkézisre törekvő szemlélet a síkok, felületek hihetetlenül pontos, és a kellő arányokra kihegyezett kompozícióit hozta létre, majd egyes felületeket (jellemzően a belsőben) igen igényes, gyakran fényűző anyagokkal „díszített”.

Az aszketikus tömegkompozíció és a pontosan megválasztott helyeken alkalmazott minőségi anyagok a díszítés egy új koncepcióját hozták létre. Összességében a díszítés tagadásának filozófiája, majd annak térbeli kifejtése nem a díszítés és az esztétikum elvetését hozta, hanem egy új kompozíciós elv kifejlődését, mely a kor technológiai fejlődését és szemléletét plasztikusan tükrözte.

► *Atelier Bardill, Scharans, Svájc, építés: Valerio Olgiati, 2007 homlokzati részlet (hagyományos értelemben vett díszítés)*

A modernizmus kiemelkedő alkotásai hihetetlen eleganciájukkal valahol az antik korok építészeti gyökereit keresték: a tektonikát és a megfelelő működéshez illő formát. A díszítés a jó arányokban és az épp elégséges mértékben használt minőségi anyagokban rejlett. Ahogy Piet Mondrian megfogalmazta: "A "funkció" és a "forma" áthatásából adódik az "arány."

A modernizmust követő posztmodern ismét a történeti formákhoz nyúlt vissza, hogy azok új értelmezését, új kontextusait keresse. Szellemes formai bravúrjaival, a kollázstechnika alkalmazásával a modern utáni fellélegzést hirdette. A posztmodern az érzelmek építészete volt, ahol nem patikamérlegen súlyozták a kellemet.

E fejezet megszületésének értelme az a bizonytalan érzés volt, hogy a díszítésről tervezés közben vagy tervezés kapcsán manapság "nem illik beszélni". Mintha valami szégyellnivaló titkos dolog lenne, valami tisztátalan, haszontalan dolog, ami öncélú és bizonytalan, vagy gyanús. Nem pontosan meghatározható olyasmiről, amit magyarázni kell.

Ha áttekintjük akkor az elmúlt korok építészeti vívódásait a díszítés körül, érthetjük meg ennek az érzésnek a hátterét. A modernizmusig az építészet a kellem és az elegancia megjelenését kereste, felvállalta, és ez a kultúra szerves részeként egyet jelentett az épület használói és az építész számára. Vagy legalábbis megértették egymást e tekintetben. Mindenki vágyott a díszítésre, az identitás egyfajta kifejezésére, és erről diskurzus folyt. Később a modernizmus során, majd azt követően, a díszítés kérdése mintha "akadémikus", szakmán belüli kérdéssé vált volna, mely folyamatosan szakadt el a közönségtől. Csak azok a műveltebb rétegek követték nyomon és vágytak rá, akik úgymond "megengedhették

maguknak" azt az úri huncutságot, hogy a legmodernebb stílusban építkezzenek. Egyfajta belső üggyé vált tehát - "szakmai kérdéssé" - melyben az építészek is megosztottak voltak és ideológiákat kerestek a maguk igazolására. A díszítés ennek ellenére elengedhetetlen és meghatározó része kortárs építészetünknek, bár nevezhetnénk a legvitatottabbnak is.

2. A DÍSZÍTÉS FOGALMA ÉS ÉRTELMEZÉSE

2.1. A díszítésről általában

"Dísz, díszítmény, ékítmény, ornamentum: alapjában véve ... az emberi készítményeknek oly színekkel vagy formákkal való tetézése, amelyek azoknak szépségét emelni vannak hivatva ... Eredete homályos. Egyes díszítményekről kimutatható, hogy hasznossági okok hozták létre." (forrás: Révai Lexikon)

Ez utóbbi megállapítás érdekes, miszerint hasznossági okok hozhatták létre a díszítést. Ezek szerint a funkció és a díszítés mégsem állnak olyan távol egymástól, mint azt gondolnánk.

A díszítés a művészetek sajátja; ha az építészetet művészetnek tekintjük, akkor az építészetnek is elválaszthatatlan része a díszítés; minden épületben megtalálható a díszítés valamilyen formája, gesztusa. A díszítéshez olyan fogalmak, szinonímák kapcsolhatóak, mint: szép, esztétikus, örömeztető, élvezet, ornamentika, giccs; és olyan fogalom- vagy ellentétpárok (vizsgálati szempontok) mint: időtlen - változó, jelentés - üzenet, branding - design, ösztönös - "akadémikus", spontán - tervezett.

Kutatásomban az építészeti díszítés fogalmát az alábbi elemekre bontom és értelmezem: (1) hagyományos,

ábrázoló jellegű díszítések: figurális díszítések, ornamentumok, (2) téralakítás, (3) sík- és tömegkompozíció esztétikája, pozitív-negatív formák "díszítésként" való alkalmazása, (4) anyaghasználat, (5) felületi díszítések: textúrák, faktúrák, színezések, festések, anyagszerűség, (6) perforációk, homlokzati rétegek-lyukasztások, (7) részletgazdagság, (8) részletképzések esztétikája, (9) egyedi építészeti kiegészítő elemek, (10) design termékek megjelenése az építészetben, (11) műalkotások az építészetben.

3. DÍSZÍTÉS A KORTÁRS ÉPÍTÉSZETBEN

"Az egyszerűség nem a pompa ellentéte, hanem a dagályé, az antik, a renaissance, az új klasszicizmus nem szegényített, csak a díszek formanyelvét cserélte át." (Halász Gábor: Új verseskönyvekről)

3.1. A díszítés léptéke

A díszítés léptéke ma más, mint a történeti korokban, kitágult a fogalma, léptéke változatosabb (tömegformától a részletképzésig). Nem csak az a díszítés, ha a homlokzatra különböző mintákat helyezünk el, lehet maga a tömegforma, lehet az anyagválasztás, lehet egy kiemelt helyiség, lehetnek a berendezési tárgyak az épület díszei. Az épület több rétegből épül fel, ezek bármelyike betöltheti a díszítő funkciót.

A 20. században bekövetkezett egy szemléletváltás, mely a világ dolgait és jelenségeit tárgyszerűséggel igyekszik kezelni. Az épület először elvesztette (a hagyományos értelemben vett) díszzeit, majd tetejét és ablakait is. A modern technológiák és az épületek léptékváltása is az épületek tárgygyá válását segítette. Emellett az épí-

modernizmus, amely tagadja a díszítés szükségességét?

▲ Adolf Loos: Villa Karma, 1904

▲ Mies van der Rohe: barcelonai német pavilon, 1929

tészekben is tudatossá vált a folyamat, azonosultak a gondolattal, hogy épületük egyetlen tárgy. Tárgyszerű épület esetén az épületet teljes egészében mint egységet lehet dísznek tekinteni, önmaga díszé. A részletek inkább csak az egységes forma kialakulását szolgálják. Nem különíthetők el az épülettől.

Házyszerű ház esetén a díszek külön rakódnak rá az "alapra". Az alapforma (falak, nyílászárók, tető) a funkcionalitást szolgálják (elsősorban), az ezekre ráakódó díszek (tagozatok, anyagok) feladata az esztétikai megjelenés. A díszek (léte vagy nem léte, azok minősége, mennyisége) tükrözik az épület és tulajdonosainak identitását.

3.2 A díszítés valódisága, absztrakció

A történelmi korok előrehaladtával a díszítés egyre absztraktabbá válik, a figurális, konkrét jelentéstartalmú díszítést az ornamentális, jelzés-, utalásszerű, stilizált díszítés váltja fel, majd a felületi játék, a tömegkompozíció és a texturális díszítés válik uralkodóvá. A direkt jelentés felől az egyre elvonatkoztatottabb jelentéstartalmú díszítés felé halad a folyamat. Ma a tömör-üres felületi játék, a textúrák vizsgálata, és a perforált, lyukasított felületekkel való kísérletezés áll a középpontban.

Ebből a nézőpontból a modernizmus (az absztrakció kiteljesedése) voltaképpen visszalépés (nem tartalmi, hanem "tisztázási" szándékú visszalépés) a történelmi korok építészetéhez képest. Vegyünk egy görög templomot. Ha ránézünk, tudjuk egyértelműen, mi az, a forma tökéletesen közvetíti a tartalmat, s a tektonikus rend is tisztán érzékelhető. Az oszlop oszlop, a gerenda gerenda. Azonban úgy van "öltöztetve" vagy igen gazdagon díszítve, hogy az előbbi tulajdonságai ettől nem módosulnak. Az

elemek önállóak maradnak, önmagukban díszítettek, a szerepük és az egymással való kapcsolatuk e felett álló tulajdonság. A díszítéseknek ezen felül ugyanolyan hierarchiája és kapcsolatai vannak, mint az őket hordozó alapelemeknek. Hihetetlenül következetes és tiszta ez a rendszer. Ezt a tisztaságot kezdik összeköcolni a későbbi korok útkeresései. A funkciók - és ezzel összefüggésben a térstruktúrák - bonyolultabbá válásával ez a tiszta hierarchikus rend már nehezen volt tartható, újabb és újabb kompromisszumokat követelt.

Hivatkozások:

- KERÉKGYÁRTÓ Béla (szerk.) [2004]: *A mérhető és a mérhetetlen*, Typotex, Budapest
- LOOS, Adolf [2004]: *Ornamens és nevelés, Kerékgyártó Béla fordításában*, Terc kiadó, Budapest
- MORAVÁNSZKY Ákos - M. GYÖNGY Katalin [2007]: *A tér, Kritikai antológia*, Terc, Budapest
- MORAVÁNSZKY Ákos - M. GYÖNGY Katalin [2009]: *A stílus, Kritikai antológia*, Terc, Budapest
- MORAVÁNSZKY Ákos [2009]: *Méhek, szegecsek Elérhető itt: <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/11/moravan.htm>, 2012. május*
- MORAVÁNSZKY Ákos - M. GYÖNGY Katalin [2006]: *Monumentális, Kritikai antológia*, Terc, Budapest
- POGÁNY Frigyes [1955]: *Belső terek művészete, Műszaki könyvkiadó, Budapest*

1.

2.

3.

HAKKEL MÁRTON (TÉMAVEZETŐ: BALÁZS MIHÁLY DLA)

ÉLŐ LAKÁSTÖRTÉNET

A Múzeum körút 19. szám alatti 1. emeleti lakás térhasználati krónikája (kivonat)

2011 év telén határoztam el, hogy egy barátom, Ember Sári fotográfus használatába jutott kb. 275 m²-es nagypolgári lakás és tágan értelmezett lakóinak időben változó viszonyrendszerét fogom vizsgálni. A kutatás előrehaladtával felismertem: egy hely története mindaddig nyitott folyamat, ameddig csak használatban van. Az Ybl, Róth, Ember és további családnevek e történeti fonálméntén összekapcsolódnak, egymást kiegészítő vagy

felülíró jelentéstartalmakkal, életminőségekkel töltik meg a tereket. A historikus épület autentikus krónikája - véleményem szerint - nem zárul le a historizmus korszakának végén, hanem továbbbíródik. Ebből következhet, hogy - legyenek első látásra bármilyen eltérőek - múltbeli és jelenkori térhasználati szemléleteket olyan egységként kell kezeljünk, melyeknek természetes összetartozását a maradandó, de változékony építészet teremti meg.

1. BESZÉLŐ LAKÁS

Soha nem érdekelt különösebben a "poros múlt". Ezért gondoltam, hogy a "közösség és építészett" évében inkább a kortársak világlátásáról szeretnék rendszerezett képet kapni. A sors fintora, hogy a kutatási „területként” kiszemelt csoport, a Múzeum körüti Szalon közössége, és a velük készített 15 interjú-beszélgetés során mégsem elsősorban a jelenkor, hanem annak múltbeli gyökerei lettek érdekesek. Most, az első doktori évem végén, ott tartok, hogy már megástam - részben tovább mélyítendő - kutatógödremeimet (ezekből lesznek felvillantva a következő bekezdések), illetve meghatároztam ezen ásatások lehetséges végtermékét: egy szövegeket, hanganyagokat, képeket, stb. tartalmazó interaktív felületet, amely időbeli és térbeli utazásra invitál, messze a lakáson túl, de mindig onnan kiindulva, oda visszatérve.

2. A HÁZ KORA ÉS ÉPÍTŐI

Pest 2,2 km hosszú városfala a XVII. században még a település határa volt. Buda 1686. évi visszafoglalása után azonban a védelmi építmény katonai jelentősége fokozatosan csökkent, mígnem 1780-tól - szakaszonként - megkezdődött a fal lebontása, illetve beépítése a feltöltött vízesárok mentén épülő házakba.

2.1. Ybl Róth-bérháza

1860-70, a kiegyezés korában volt felfutása a városi bérházak és bérpaloták építésének, mely differenciált kíná-

latával ösztönzőleg hatott a tehetősebb és kevésbé tehető polgárság illetve dzsentirréteg városba költözésére. Ybl Miklós már az 1850-es évektől kezdve kedvelt építész a főúri világnak. Így esett, hogy a Fővármház, a Nemzeti Színház, a Nyugati Pályaudvar üvegezési munkáin meggazdagodott Róth Zsigmond is vele tervezett a Múzeum körút 19. szám alatti első bérházát. Ybl a társszakmák legkiválóbb mestereivel dolgozott együtt: Wagner János építőmester (kivitelezés), Zsolnay Vilmos (kályhák), Thék Endre (bútorasztalos), Jungfer Gyula (műlakatos), Lotz Károly és Scholtz Róbert (falak díszítőfestése).

2.2. építészett: szerkezetek, tömeg és felületek

Az épület szerkezetét tekintve téglafalazat és téglapillérvázazat. Födém szerkezete általában acélgerendák közötti poroszüveg boltozat, helyenként téglaboltozat (donga) vagy acélgerendák közötti gerendás fafödém. U-alakú tömege a városfal síkjával kiegészülve zár körül egy nyugati tájolású belső udvart. Az udvaron uralkodik a sgraffito-díszes falfülekkel, körbefutó párkányokkal, klasszikus féloszlopokkal és timpanonnal kulisszahomlokzattá formált üres falfelület, melynek egy föltján a város egyesítésének évszáma, 1873 olvasható. Az utca fölöli homlokzat tengelyesen szimmetrikus, a feyelmezett klasszicizmus nyelvében beszél. Mégsem marad jellegtelen, mert a homlokzat síkjából erőteljesen kiugró párkányok és ablakkeretezések, illetve a második emelet ablakainak súlyosan lebegő timpanonos szemöldökei szétrobbantják a szimmetria, az egyenletes nyíláskiosz-

tás nyugalmát. A felület az osztópárkányok között négy határozottan különböző részre tagolódik, a képlet:

$$2 + 2 + 1.$$

Szokatlanul, a ház bejárata az utcai homlokzaton nem a fötengelyen, hanem az épület jobb szélén található. Ez az oldalsáv a földszinten tisztán a közlekedést szolgáló rendeltetett. Ha tehát belépünk a bejárati kapun: körívesen záródó falfülekkel és négyzetes kazettákba foglalt mennyezeti rozettákkal ritmikusan tagolt, mozaikpadlós hosszú előtérbe jutunk, mely mélyen barázdált fal- és födém szerkezetével (rejtett szerkezeti falpillérek és gerendák) egészen barlangszerű. E kalandos, zavarbaejtő zezugosság után a bejárati folyosó nyílegyenesen vezet tovább saját hosszoldásaként kialakuló lépcsőháztérbe. Az ünnepélyes közlekedési tengelyt nem töri meg a tér végében a kétkarú lépcső, még azzal sem, hogy „munkavégzésre” kényszerít. A fölszíni pihenőig majd' hat méter hosszan, már-már egy kulturális középület kényelmességével, eleganciájával emel fel. Egy másfél méter széles, műkö lebegőlépcső, melynek legalsó lépcsőfokánál, az orsótér alatt, fekete márvány talapzaton, bronz nőalak intésre emelt karral üdvözöl és bocsát el. (Vajon hogyan, milyen eszközzel tennénk mi, építészek, ugyanezt ma, egy bérház bejárati előtérében?)

3. AZ ELSŐ EMELETI LAKÁS HASZNÁLATA: 1874-1943

3.1. Eredeti lakásbeosztás (Ybl terve alapján)

A lépcsőn fölérve, egyenesen nyílt az előszoba, ami rögtön tovább vezetett a szalonba. A szalonból és az előszo-

► 1. Lemonnier: Salon de Madame Geoffrin, forrás: wikipédia; 2. Asbóth Magdolna a szalonban, 2009., fotó: Ember Sári; 3. Konfeszt-csapatmegbeszélés a szalonban, 2011., fotó: Danyi Balázs

(Spielezimmer). Ezek a lakás fél-nyilvános terei. A privát terek: a szalonból nyíló „öltözőszoba” (Boudoir), majd a boudoirból nyíló háló. A játékszoba melletti helyiség feliratát nem tudom egyértelműen beazonosítani, de helyzeténél fogva nagy valószínűséggel ez lehetett az étkező. Az étkező és a szomszédos ház tűzfala közötti maradéktérben egy lichterhof húzódik, fűtetlen speiz és mellékhelyiségek.

3.2 Korabeli változtatások, átépítések

Az első emeleti loggiafolyosót - nem tudható pontosan mikor, de - beüvegezték (Róth Miksa műhelye). Emiatt a lakásnak hivatalosan 3 szobája és 3 közvetlen megvilágítás nélküli hallja van. A lichterhof helyén egy nagyobb fürdőszobát alakítottak ki.

4. AZ ELSŐ EMELETI LAKÁS HASZNÁLATA: 1943-2010.

Történeti összefoglalás - Ember Sándorral (1943.) készített interjú alapján (2012.04.02.)

A lakást a kezdetektől a mai napig bérlí a család: a (elő) bérleti jog továbböröklődik az újabb és újabb generációkra.

1943-ban költözött ide családjával Dr. Ember Károly (1900-1956.) nőgyógyász. Az utcafronti hármasszobásor a családtagoké: Károly szobája, mellette felesége, Asbóth Magdolna (1913-2011.) szobája, majd a legkisebb: a gyerekszoba, ifj. E. Károlyé és E. Sándoré. Károly a nagyhallt váróként, mellette a belső szobát pedig magánrendelőként működtette. Míg Károly élt, a családdal mindig 2-3 háztartási alkalmazott is lakott. A cselédek (szakácsnő, szobalány és asszisztens, nevelőnő) a konyha melletti szobában, illetve a konyha alatti, felszíni,

másfélszobás cselédlakrészben éltek.

A szülők 1947-ben „békésen” elváltak, Magdolna csak Károly halála után költözött vissza, majd élete végéig a lakásban élt. Második élettársa, Dr. Molnár Kázmér (1898-1974.) jogász végzettségű vállalkozó, „Kazi bácsi” nevéhez fűződik a konyhai cselédlépcső barkácsolt faüveg fülkéjének építése 1972-ben, a ház építésének 100. évfordulóján. Az ötvenes évektől kezdve folyamatosan voltak (a rendszer által kiutalt) társbérletők: a gyerekszobában és az alsó cselédlakrészben, nehéz együttélések. Károly rendelőjét, halála után, kiadták magánpraxist folytató orvosoknak. 1983-tól, Tahiti stúdió néven, mint szolárium- és masszázsszalón működött.

5. AZ ELSŐ EMELETI LAKÁS HASZNÁLATA: 2011-

5.1. Kiindulópont: házigazda szerep

2009-ben az akkor 96 esztendő Asbóth Magdolna fiához, Sándorhoz költözik. Ekkor a lakás egy rövid ideig üresen áll, majd Sándor lánya, Ember Sári (1985, fotográfus) költözik be. Társaságilag erősen nyitott személyiség, könnyen teremt szakmai, baráti kapcsolatokat, kiterjedt szociális háló veszi körül. Ennek az addig virtuálisan létező kapcsolati halmaznak a kristályosodása, rendeződése a „Múzeum körül 19. Szalon”, aminek fizikai alapja a lakás.

A szubkulturális helyszín rövid idő alatt (2011 tavaszától) nagy létszámú passzív és aktív látogatói közönséget gyűjtött magának. A „nagyobb” események alkalmával 40-50 résztvevő is összegyűlik, akik egy kb. 550 email-címet tartalmazó levelezőlistán értesülnek a programokról.

5.2. A lakás három arca: I. Otthon

Sári és párja, Adrien Despoisse (1985.) a hátsó (korábban: gyerek-) szobát használja - ez méltó lakhelye a házigazdának: magán viseli az utcai szobák reprezentatív téri minőségét, jó kapcsolatban van - az egyetlen! - fürdőszobával, és viszonylag védett pozícióban van a lakáson belül. Közvetlenül nyílik a „Szalon”-nak hívott nappaliba. Az ajtó gyakran nyitva, s bár a nappaliban a hétköznapi során is gyakran több vendég megfordul, a házigazdák nem érzik, hogy intim, elvonulásra alkalmas lakóterük ezáltal zavarva lenne. A lakás térbeli súlypontjában, az egykori - ablaktalan, háromajtós - rendelőben lakik az egyik albérlő, Ádám Gábor (1984., sebész rezidens). Valcz Péter (1984., színész) a felszíni cselédlakrész elégedett bérletje. Ennek belmagassága és arányai - szerinte - jobban megfelelnek korunk embere hétköznapi igényeinek, otthonosabb, barátságosabb ez a légkör. Mintha mindkét albérlő valamilyen formában „félíg rejtve” élne a lakásban, és ez az elfátyolozott jelenlét minden bizonyítással felerősíti a hely publikus, közösségi oldalát.

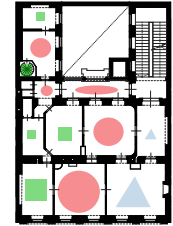
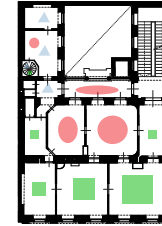
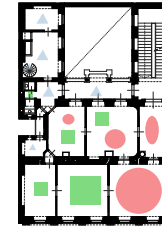
5.3. A lakás három arca: II. Műhely/Munkahely

Az utcafronti szobásor három szobája közül a legnagyobb, a házigazdák szobájával átellenes, asztalt bérletű grafikusoknak, „rajzolóknak” van kiadva. A társaság tulajdonképpen a MOME-n szerzett ismeretségek, barátságok továbbélése.

5.4. A lakás három arca: III. Szalon

Komolyzenei és jazzkoncertek, szavalóest, lakáséterem, táncelőadás, zenetörténeti előadás, olvasóköri, könyvköltő műhely, szilveszteri bál, stb.

Ezek bemutatása képekben a szemközi oldalon.

- ▲ A lakáshasználat változásai (balról-jobbra): 1874, 1943, 2010
szimbólumok: piros - publikus/közösségi
zöld - privát
kék - cseléd/munka

Hivatkozások:

- MARÓTY KATA - GERLE János [2002]: Ybl Miklós. Az Építészet Mesterei - sorozat, Holnap Kiadó, Budapest.
- FÉNYI Tibor [2005]: Róth Miksa üvegfestményei a historizmus-tól a szecesszióig. Róth Miksa Emlékház, Budapest.
- DEDE Franciska: A szalonember: Justh Zsigmond, Elérhető itt: http://bfl.archivportal.hu/id-884-dede_franciska_szalonember_justh.html
- VÉGH András: Buda város középkori helyrajza [2006], Budapesti Történelmi Múzeum. Elérhető itt: <http://mek.oszk.hu/09300/09315/>

- ▲ Jellegzetes programok a Szalonban (balról-jobbra): Keszei Bori és Bretz Gábor: Körüti Áriák, Barnabás fuvolakvintett; Peer Gynt, Balogh Kálmán - Kovács Ferenc duó, Lakásétterem

- ▲ A ház és lakás ma fontosabb terei (balról-jobbra): lépcsőház, udvar, üvegezett folyosó, nagyhall, műhely, E.Sári szobája, "rendelő", fürdő, "cselédlak", konyha fotó: Ember Sári

1.

2.

3.

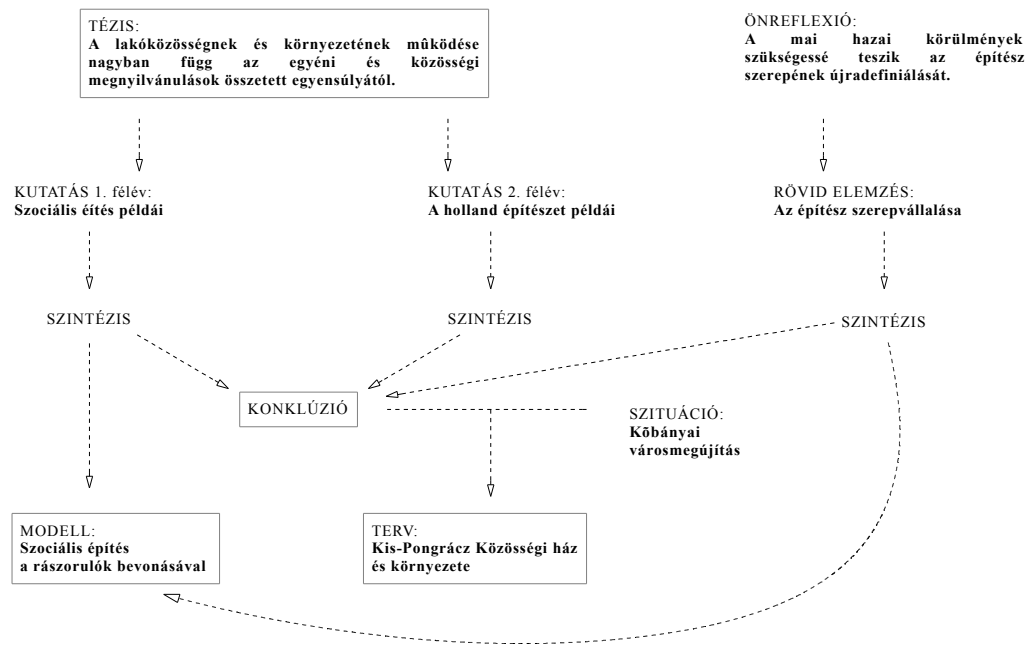
LÁSZLÓ TAMÁS (TÉMAVEZETŐ: FEJÉRDY PÉTER DLA)

KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉS ÉS KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS (kivonat)

Ez évi kutatásunk témája az építészetet a közösség viszonylatában vizsgálja. Dolgozatomban szerettem volna ennek azon aspektusát felderíteni, mely a közösségnek olyan problémájával foglalkozik, amely az alapvető életkörülmények biztosítására irányul. Ezek megteremtését a lakóközösségek működésében látom, és vizsgálatom tárgyát azok a szociális és környezeti

tényezők képezik, amelyek a közösségek kialakulásában döntő szerepet játszhatnak. Mivel a közösség az egyénnel alkotott viszonyában értelmezhető, ezért a kutatás alapfelvetése is ezt a kapcsolatot veszi nagytitkos alá. És, hogy a téma túlmutasson a hipotézisen, összevettem a kőbányai Kis-Pongrácz lakótelepet a felhozott példákkal az érintett szempontok szerint.

Közösség és építészet - Kutató és tervezési munka

1. PÉLDÁK, MODELL, SZITUÁCIÓ, ÖNREFLEXIÓ

Az éves kutató és tervezési munkát a következő ábra mutatja be. Az első félévben olyan szociális építő akciót vizsgáltam, amelyek a hazai lakhatási problémákra próbáltak megoldást találni. Ezek sikerét és sikertelenségét legtöbbször az határozta meg, hogy a beavatkozás és a működés mennyire maradt az akció után fenntartható. Ennek a tartósságnak egyéni és közösségi feltételei egyaránt mutatkoztak. Egyéni szinten az életmód megváltoztatása, a közösség szintjén, pedig a kollektív gondolkodás elsajátítása jelentette a legnagyobb feladatot. A már megvalósult szociális programok tapasztalati anyagát egy szervezeti modellbe sűrítettük. Ez segítségével szolgálhat egy önkéntes jellegű civil építési és felújítási program létrejöttéhez, mely a lakhatási problémák enyhítésére jönne létre. Ilyen építő jellegű szerveződések manapság már a világ számos pontján működnek. Az év második felében egy fejlett nyugat-európai állam, Hollandia építészetén keresztül vizsgáltam a közösségi és egyéni élettereket az adott hazai példára vonatkoztatva. Természetesen azzal a fenntartással együtt, hogy a két ország között komoly társadalmi, vagyoni és szokásbeli különbségek vannak, jó tanulsággal szolgálhatnak a külföldön látott példák abban, hogy milyen igénnyel formáljuk ösztönző hatásúra a környezetet ott, ahol a lakók motiváltsága egészen elenyésző. A kutatásokhoz kapcsolódóan készítettünk egy koncepciótervet, amely a Kis-Pongrácz lakótelep felújításához kapcsolódó funkciók telepítését, a közösségi ház és környezetének átalakítását foglalja magába.

► 1. Magdolna- negyed program - Rév8, 2. Beret - Reflekt Stúdió, 3. Hart Staalmanplein - Onix, 4. A Kis-Pongrácz lakótelep madártávlattól

A dolgozatban végül az önreflexió kap helyet, melyben azt vizsgálom, hogy a példákkal bemutatott társadalmi szükségnek nem kellene-e elgondolkodnia építés szerepvállalásunk és szakmai tevékenységünk felől.

2. HAZAI PÉLDÁK, MODELL - SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS A RÁSZORULÓK BEVONÁSÁVAL

A kutatás során olyan hazai példákat ismerhettünk meg, amelyek kirajzolják a lakhatási problémák kezeléséhez való régi és újszerű hozzáállást. Ezek alkalmazása közben sok tapasztalat halmozódott fel, melyek közt vannak pozitívák és negatívák egyaránt. Ezek nagy részét egy modellbe próbáltuk szintetizálni, amelyet nyitott rendszerként rugalmasan alkalmazhatunk egy rehabilitációs program keretében.

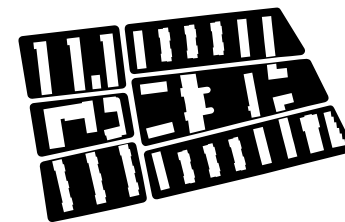
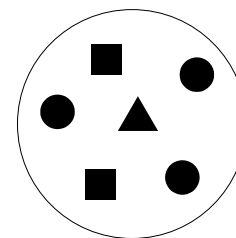
Egy olyan működési struktúráról van szó, melynek résztvevői a munkacsoportokon belül különböző szerepeket töltenek be, és amelyek összetétele munkáról-munkára változik. Ilyen módon építész, mester, önkéntes és rászoruló együtt dolgozik, akárcsak az, akinek már fel van újítva a lakása, és az akinek, még nincs. Így a szak tudás és a motiváció öröklődhet, és a folyamat jellegéből adódóan hatékonyabb változást idézhet elő a résztvevők hozzáállásában. Az akcióba mindenki azzal az energiával száll be, amiből többlete van, így kaphat a vállalkozás önkéntes jelleget. Fontos még az együttes építés közösségformáló hatása és láncszerű szerveződése, mely stabilitást ad a program működésének.

3. HOLLAND PÉLDÁK

Kutatásomban Hollandiának, ennek a rendkívül érde-

kes természetrajzú és színes népességű országnak a „társadalmi kísérletét” próbáltam az építészetben keresztül nagy vonalakban bemutatni. A kísérlet egyszeri és megismételhetetlen, amennyiben egy ország a történelmét írja, és hatásaival nagyban meghatározza jövőjét. Egy olyan országról van szó, amely társadalmat formáló intézkedéseivel sok állam előtt jár, amennyiben elébe megy olyan problémáknak, mint a bevándorlók integrálása, tudatos környezetalakítás, a környezet vizsgálata és azok eredményeinek a gyakorlatba való azonnali átültetése. A hozzáállás talán legalapvetőbb jellemzője a tolerancia. Mint ahogy mindennek, ennek a pozitív csengésű fogalomnak is megvan a színe és a fonákja: egyfelől nagyfokú szabadságot ad az egyénnek és tekintettel van a kulturális sokféleségre, másfelől a szabályok csökkentésével a közösségi összetartás hiányokhoz vezet. Ez a kétélűség ugyancsak látszik Amsterdam belvárosi életét figyelve, akárcsak az utóbbi időben épült köz- és lakóépületek között kalandozva. Kutatásom során ennek a toleráns magatartásnak az építészeti aspektusát vizsgálom a tekintetben, hogy milyen módon nyilvánul meg az egyén és a közösség érzékeny viszonyában.

Példaként tekinthetjük a lenti képen ábrázolt Hart Staalmanplein lakótömbjeit, melyek esetében a lakásoknak a közösségi zónával való viszonya nagyban függ a környezet sokszínűségétől. Azok a közterületek tűntek népesebbnek, amelyek mentén az épületek tömegükkel és homlokzatukkal nagyobb sokféleséget mutattak, és méreteik az emberi léptékhez igazodtak. Vizsgálva az akcióterületünket, a Kis-Pongrácz lakótelepre is jellemző a tömléptékhez tartozó változatosság. Ezt a középső sávba telepített közfunkciók és az épületek megformáltsága eredményezi. Az adottságot úgy lehetne még jobban

▲ *GWL - terrein*

▲ *Kis-Pongrácz lakótelep látképe*

◀ *A dolgozat vázát képező témák ikonjai: építő közösség modellje, a Kis-Pongrácz lakótelep helyszínrajza, Hollandia térképe*

kihaszni, ha ezek a köztes területek átjárhatók, összenyithatók lennének.

A másik képen idézett példa kapcsán pedig, amelyet a GWL-terrein épületei képviselnek, láthatjuk, hogy léptékében és adottságaiban hasonlít a Kis-Pongrácz lakótelepre. A legdrasztikusabb újításokat jelenthetné az autós forgalom kitiltása, a félprivát kertrészek és területek lerekesztése, és a lakóházhoz és lakásokhoz kapcsolódó egyedi feliratok és jelek (identitást megjelenítő elemek) elhelyezése. Ezek a beavatkozások sokat lendíthetnének a telep helyzetén, ám szükséges lenne hozzá a lakók életvitelszintű fejlődése.

4. SZITUÁCIÓ - KŐBÁNYAI VÁROSMEGÚJÍTÁS

Az elmúlt években a Kis-Pongrácz lakótelepre kidolgozott uniós rehabilitációs program egészen konkrétan meghatározza a városmegújítás elemeit és ütemezését, mégis fellelhetőek azok a kapcsolódási pontok, ahol a lakosságot be lehet vonni a munkálatokba, valamint ki lehet építeni egy olyan kapcsolati rendszert és menedzsmentet, mely a programot követően is biztosíthatja a további felújítások és az életszínvonal növekedésének lehetőségét. Ezeket a kapcsolódási pontokat a tulajdonviszonyok alapján érdemes csoportosítani, mivel a rehabilitációs programba is ez alapján kerültek be.

A partícipatív részvétellel felújítható területek a következők, melyek megtervezése is a lakók hathatós közreműködésével jönne létre:

- a) lépcsőházak
- b) bejárati kapu
- c) légópincék
- d) beépítetlen tetőterek
- e) zöldterületek
- f) járdák, parkolók, közutak
- g) középületek

5. ÖNREFLEXIÓ

Mostanság, amikor a megrendelésekből hiány van az építész szakmában is, érdemes megfontolni az előbb felvázolt szerepkör kiszélesítését. Nagy szükség lenne a környezetalakításban olyan szereplőkre, akik a színen a szereplők véleményének összegzésével és azok tevékeny bevonásával építenek. Ez a fajta közvetlenség nem jellemző az építészekre, mivel nincsenek meg a szükséges adottságok, melyek megteremtése azonban lehetséges. Ez egyéb jártasságok megszerzését is igényelheti, pl.: lakógyűlés moderálása – kommunikáció; lakóközösség működése – szociológia; motiváció megteremtése – pszichológia. Természetesen nem kell szociológusnak vagy pszichológusnak állnia egy építésznek, és természetesen szakemberek segítségét és együttműködését is kérheti, de mindenesetre szüksége van az ilyen irányú képességekre, hogy a kívánt helyzetet és közvetlenséget megteremtse az együttműködéshez. A meglévők mellett ez az új irány nyithat távlatokat az építés szakmában és az építési tevékenységben, mely nem csak előre, hanem sok tekintetben a hagyományok felé is visszanyúl.

1.

2.

3.

SZABÓ DÁVID (TÉMAVEZETŐ: DOBAI JÁNOS DLA)

SZOCIÁLIS BEAVATKOZÁSOK **Szociális érzékenység és racionális építés (kivonat)**

A dolgozat 15 szociális beavatkozást vizsgál meghatározott szempontok szerint, a helyszín, a funkció, az építés körülményei, a kivitelezés módja, az épület léptéke, az általa nyújtott segítség mértéke, az építési költség és a megvalósulásuknak az ideje. A sok szempont 4 téma körül csoportosul, ezek a RENDELTETÉS, ÉPÍTÉS, KÖLTSÉGEK és

a SEGÍTSÉG. A példák egy hosszabb távú gyűjtés részét kívánják képezni, mely gyűjtés célja a világ szociális építészetének feltérképezése, tapasztalatainak összegzése. Az eddig gyűjtött minták alacsony számuk ellenére is bizonyos összefüggéseket mutatnak. Egy SZOLIDÁRIS és RACIONÁLIS építészeti képét rajzolják ki.

RENDELTETÉS

A mintaprojektek gyűjtése során két szempont minden másnál szorosabb összefüggést mutat, ez pedig a földrajzi elhelyezkedés és az építmény rendeltetése. Érthető módon, időjárás- és éghajlatfüggő, hogy hol, milyen típusú épületre van a legnagyobb szükség. Első, ami eszünkbe juthat, az a lakhatással kapcsolatos beavatkozások. Azonban ezek inkább a fejlettebb, északabbra lévő, kontinentális/óceáni éghajlatú országokra igazak, ahol az időjárási tényezők miatt a rászorulóknak számára a legnagyobb problémát a lakhatás kérdése jelenti. Ezekben az országokban megfelelő minőségű lakásra és megfelelő mennyiségű anyagi forrásra van szükség egy-egy téli évszak átvészelésére. Ezt igazolják a hazai illetve környező országok példái is, melyek mindegyike a lakhatással kapcsolatos.

A világ délebbi, mediterrán/trópusi területeinél a lakhatás nem okoz ilyen komoly problémát. Itt a legegyszerűbb építmény is kielégíti a lakhatás minimális igényeit. Ezeknél az országoknál más típusú szociális beavatkozások a jellemzőek, főként oktatással és infrastruktúrával kapcsolatosak. Meg kell említeni azt a tényt is, hogy a gyűjtésben felsorolt országok közül az északabbra lévők jóval tehetősebbek, így ezeknél az országoknál az állam alapvetően nyújt olyan szolgáltatásokat, mint oktatás, sportolási lehetőségek vagy tömegközlekedés. Az elmaradott országokban az oktatás fontossága abban áll, hogy a tanulás az egyik kiugrási lehetőség, mivel ezekben az országokban nagy a munkanélküliség, fejletlen a gazdaság, vagy épp kevés a művelésre alkalmas terület.

Az iskola ezeken a helyeken nem alapszintű szolgáltatást nyújt, hanem a megélhetés (a túlélés) forrása lehet. A sporttal és infrastruktúrával kapcsolatos beavatkozások főként a nagyvárosokra jellemzők. A sportolás a fiatalok számára nyújt lehetőséget a kikapcsolódásra, ezáltal távol tartja őket a városi bűnözéstől, az infrastrukturális beavatkozások a felnőtt lakosság számára adnak lehetőséget a munkába járásra.

ÉPÍTÉS

A vizsgált szociális beavatkozásoknál egyedi építési megoldásokkal, anyaghasználattal, szerkezetekkel találkozunk, ami közös bennük, az az olcsó és RACIONÁLIS építés. Az építés körülményei közül, ami elsőként meghatározó, az a kivitelezés módja. A nagyobb léptékű beavatkozások részben vagy egészében általános módon, építőipari szakemberek, cégek segítségével történnek, ezekre az épületekre nem jellemzőek a különleges megoldások, inkább jól bevált, hagyományos anyagokból építkeznek, melyek meggyorsítják és költséghatékonyabbá teszik a kivitelezés menetét. Ezek a nagyléptékű épületek gondolatosságukban, alaprajzi elrendezésükben vagy pusztán rendeltetésükben hordozzák a racionalist.

A kisebb és közepesléptékű épületeknél jellemző inkább a saját kezű kivitelezés és az egyedi, alternatív építőanyagok használata. Ezeknél a beavatkozásoknál az építés egy KÖZÖSSÉGI TETT. Az építés során rászorulóknak saját idejüket és fizikai erejüket áldozzák körülményeik javulása érdekében, a külső segítők pedig anyagi és/vagy szakmai támogatást adva járulnak hozzá a cél eléréséhez.

Ilyen esetek azért kivételesek, mert a helyszínen van az állandó szakmai segítség, az építés pedig egy lassú folyamat, azaz a helyzet lehetőséget ad az anyagokkal, szerkezetekkel való kísérletezésre, nem kell jól bevált, standard megoldásokat alkalmazni. A kísérleti megoldások segítségével elérhető az egyik cél, a minél gazdaságosabb kivitelezés, megjelenhetnek az alternatív, nem szabványos építőanyagok. Az egyik ilyen alternatív megoldásnak tekinthető a hagyományos, természetes anyagokkal (vályog, szalma, bambusz) való építés.

KÖLTSÉGEK

Ami a szociális épületek kapcsán elsőként eszünkbe juthat, az a szociális bérlakás, mint funkció. A példákat nézve, azonban kitűnik, hogy ez a fajta beavatkozás inkább a fejlett országok sajátja. Ez több dologból adódik, egyrészt a már említett földrajzi elhelyezkedésből, másrészt ezekben a jóléti államokban a lakhatás alapjog, így ha valaki azt nem tudja saját erőből biztosítani, akkor azért a társadalom felelősséget vállal, és az állam biztosítja a lakhatás feltételeit. A példákat vizsgálva azt látjuk, hogy a szociális lakások a többi beavatkozással összehasonlítva más alapvető szolgáltatásokat nyújtanak, más igényszinten, más minőségben épülnek, összességében drága épületek.

A jóléti országok szociális lakóépületei a helyi viszonyokhoz képest alacsony költségen épülnek, azonban még ezeken a helyeken is lehet olcsóbban építeni. Amin spórolni lehet, az a technológia, építőanyag, munkaerő és a tervezés.

► 1. Nők háza Rufisque - Szenegál, forrás: www.archiafrika.org; 2. Quinta Monroy szociális lakótelep - Chile, forrás: www.elementalchile.cl; 3. Kábelmetró Caracas - Venezuela, forrás: www.a-i-d.org

Ez egyszerűbb megoldásokat, olcsó/újrahasznosított anyagok használatát, saját kezű építést és racionális építészeti megoldásokat jelent.

A harmadik világbeli példák szinte a semmiből építkeznek, ezek azok az épületek, amelyek nem építőanyagból, hanem tenniakarásból, ötletekből és kétkezi munkából épülnek. Ezek az épületek általában a helyben található anyagokat (kő, föld, szalma, fa) használják fel, melyek pénzben nem mérhetőek. A természetes anyagok beépítése több munkát igényel, melyet a helyi lakosság összefogása teremt meg. A sok kétkezi munkás egészen nagyléptékű épületek megvalósítására is képes. Az építőanyagban és munkadíjon történő megtakarítás többlet-terhet ró azonban a szervezőkre, tervezőkre, nekik kell alkalmazkodniuk a helyi viszonyokhoz, előre fel kell készülniük a váratlan helyzetekre. Valamint a cél elérése érdekében van úgy, hogy a közösség részeként fizikailag is végig kell dolgozniuk az építés folyamatát.

SEGÍTSÉG

A vizsgált szociális beavatkozások más és más szükségleteket próbálnak orvosolni. Abban azonban megegyeznek, hogy erős külső segítségnyújtás nélkül egyik sem jött volna létre. A szükséglet szenvedő, rászoruló ember nehezen tudja érdekeit érvényesíteni, szinte minden energiáját felemészti a napi létszükségleteinek a fenntartása. Ez az ok, amiért csak külső segítséggel képes sorsán változtatni.

A külső segítség mértéke és indíttatása sok tényezőtől függ, a példákból azonban kitűnik, hogy a kisebb léptékű beavatkozások inkább civil kezdeményezésűek, a nagyobb léptékűek pedig önkormányzatiak, államiak. A kisléptékű beavatkozásoknál a kezdeményező személye

nagyrészt az épület tervezője volt. Ezeknél a példáknál az építész szerepe több volt a pusztán tervezésnél, sokszor ő kereste meg az adott szociális problémát, kutatta fel hozzá a szükséges anyagi és szociális támogatásokat, szervezte meg magát az építés folyamatát. Legtöbb esetben maga az építész fizikailag is részt vett az épület kivitelezésében. A külső segítők közvetlen részvétel nagyon fontos, mert így a rászorulóknak nem csak egy épületet kapnak, hanem személyes kapcsolatokat, figyelmet, törődést is, mely az ilyen helyzetekben rendkívül fontos. A közepes léptékű beavatkozásoknál is fontos szerepe volt az építésznek, de ezeknél a példáknál már általában egy civil szervezet segítségével végezték a feladatukat. Ezeknél az épületeknél már nem kellett a teljes beavatkozásért felelniük, de így is több feladatuk volt az építésznek, mint egy általános megbízásnál. A hivatásos civil szervezetek könnyebben jutnak anyagi forrásokhoz (állami támogatás, magánadományok), könnyebben értenek szót a rászorulókkal, megfelelő szakembergárdával dolgoznak, és legfőképpen tapasztalatokkal rendelkeznek, mellyel a pályakezdő vagy gyakorló építész ritkán. A kezdeményező szerep azonban ezeknél a példáknál is inkább az építészé volt. Ekkora léptékű beavatkozásokhoz alapos helyi ismeretre, a helyi lakossággal való szoros kapcsolatra van szükség. Akár többéves kutatómunka is megelőzhet egy-egy tervezési folyamatot.

A nagyléptékű példák méretüknél fogva már nem koordinálhatók egy építész vagy civil szervezet által, ezek a beavatkozások önkormányzati/állami támogatást, kontrollt igényelnek. Állami támogatás nélkül egyik példa sem valósulhatott volna meg.

SZÜKSÉG-ÉPÍTÉSZEK

Az összes beavatkozást egyben vizsgálva azt láthatjuk, hogy nagyon különbözőek, más-más léptékűek, más-más anyagi háttérrel rendelkeznek, más a funkciójuk, de két szempontból mégis megegyeznek, erős SZOCIÁLIS INDÍTÁSBÓL készültek és RACIONÁLIS ÉPÍTÉSZEK megoldásokat képviselnek.

MINTA BEAVATKOZÁSOK

A dolgozat melléklete 15 esettanulmány, mely 5-5 kis-, közepes- és nagyléptékű szociális beavatkozást vizsgál

Kisléptékű beavatkozások:

- *Beret 10+1, Magyarország, Reflekt Stúdió, 2011*
- *Szalmabálaház, Szlovákia, Michal Sladek, 2009*
- *\$20k ház VIII, USA, Rural Studio, 2009*
- *Surya iskola, India, Jan Tilinger, 2008*
- *Utcagyerekek háza, Venezuela, UrbanThinkTank, 2001*

Közepes léptékű beavatkozások:

- *Tarnabod, a befogadó falu, Magyarország, 2004*
- *Práter utcai bérház, Magyaror., Kis Péter+Valkai Csaba, 2008*
- *Nők háza Rufisque, Szenegál, Hollmén Reuter Sandman, 2001*
- *METI iskola Rundrapur, Banglades, Anna Heringer, 2006*
- *Vertikális tornaterem #1, Venezuela, Urban Think Tank, 2004*

Nagyléptékű beavatkozások:

- *Kis-Pongrác lakótelep, Magyarország, 2013*
- *Magdolna-negyed Program, Magyarország, Rév8, 2008*
- *Szociális lakóépület Kranj, Szlovénia, Bevk Perovic, 2009*
- *Quinta Monroy, Chile, Elemental, 2004*
- *Kábelmetró Caracas, Venezuela, Urban Think Tank, 2010*

▲ \$20K ház VIII - Egyesült Államok, forrás: www.apps.cad.c.edu

▲ Surya iskola - India, forrás: www.suryaschool.org

▲ METI iskola Rundrapur - Banglades, forrás: www.anna-heringer.com

Hivatkozások:

- MoMA [2010]: *Small Scale, Big Change: New Architectures of Social Engagement*, <http://www.moma.org/interactives/exhibitions/2010/smallscalebigchange/>. Május 21.
- SÁRKÁNY Csilla [2006]: *Szociális építészet, „social housing”*, <http://epiteszforum.hu/node/1194>. Május 21.
- KOVÁCS Dániel [2010]: *Kis lépések: úton a társadalmi építészet felé*, <http://hg.hu/cikk/epiteszet/9661-kis-lepeseke-ton-a-tarsadalmi-epiteszet-fele>. Május 21.
- WORLDCHANGING: *WORLDCHANGING change your thinking*, <http://openarchitecturenetwork.org/>. Május 21.
- INCREMENTALHOUSE: *The INCERMENTAL house*, <http://incrementalhouse.blogspot.hu/>. Május 21.
- POZSÁR Péter [2012]: *Építési gyakorlatok, következtetések, stratégiák*, <http://peterpozsar.blogspot.hu/p/dla-2012-jan-20.html>. Május 22.
- SLADEK, Michal [2011]: *Searching for alternative housing solutions for low-income communities in Slovakia*, <http://ecahousingforum.eu/wp-content/uploads/2011/08/Solutions-for-Deprived-Communities-in-Slovakia-by-Michal-Sl%C3%A1dek.pdf>. Május 22.
- RURAL STUDIO [2009]: *\$20K House IV // Newbern, AL // 2009 Outreach Project*, <http://apps.cad.c.auburn.edu/rural-studio/Default.aspx?path=Gallery%2fProjects%2f2009%2f20kversi-on4%2f>. Május 22.
- SURYA CIVIL ASSOCIATION [2008]: *The Surya School Project*, <http://www.suryaschool.org/project-surya-school>. Május 23.
- URBAN THINK TANK [2001]: *Street Children Home*, http://www.u-tt.com/projects_StreetChildren.html. Május 23.
- HAJDÚ Eszter [2005]: *Otthonom, Tarnabod című dokumentum film - Pax Televízió*, <http://video.google.com/videoplay?docid=-6558697178958089883>. Május 23.
- KIS Péter [2008]: *Önkormányzati lakóépület a Práter utcában*, <http://epiteszforum.hu/node/8472>. Május 24.
- HOLLMÉN REUTER SANDMAN Architects [2001]: *Women's Centre, Rufisque, Senegal, 1995-2001*, http://www.hollmen-reutersandman.com/p1_text.php?project_id=1. Május 24.
- HERINGER, Anna [2006]: *METI – Handmade School in Rudrapur*, <http://www.anna-heringer.com/index.php?id=31>. Május 24.
- URBAN THINK TANK [2004]: *Bello Campo Vertical Gymnasium #1*, http://www.u-tt.com/projects_ChacaoVG.html. Május 25.
- MAHILL MÉRNÖKIRODA [2010]: *„Szociális célú városrehabilitáció”, Hagyományos építésű városi területek rehabilitációja Budapest, X. kerület, Kis-Pongrác lakótelep, ELŐZETES AKCIÓTERÜLETI TERV*, http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Reg_Gov/documents_media/LAP_-_K%C3%B6zbanya__HU_.pdf. Május 25.
- RÉV8 [2005]: *Józsefváros Magdolna-negyed Szociális városrehabilitáció Program / 2005-2008*, http://www.rev8.hu/csatolmanyok/proj_dokok/proj_dokok_5.pdf. Május 25.
- ARCHDAILY [2010]: *Housing Sotocje / Bevk Perović arhitekti*, <http://www.archdaily.com/81163/housing-sotocje-bevk-perovic-arhitekti/>. Május 26.
- ELEMENTAL [2004]: *Quinta Monroy, Iquique, Chile*, <http://www.elementalchile.cl/viviendas/quinta-monroy/quintamonroy/#>. Május 26.
- URBAN THINK TANK [2010]: *Cable Metro*, http://www.u-tt.com/projects_Metrocable.html. Május 26.

138-139

SZOCIÁLIS BEAVATKOZÁSOK /szociális érzékenység és racionális építés/
Szabó Dávid

1.

2.

3.

4.

5.

6.

GARAY MÁRTON, PHD-HALLGATÓ (TÉMAVEZETŐ: FONYÓDI MARIANN PHD)

BELVÁROSI METAMORFÓZIS **Az amszterdami Station Island projekt**

Vasúti pályaudvarok átépítése és korszerűsítése olyan stratégiai lépés, ahol a tét nem kevesebb, mint az ország nemzetközi piaci pozíciójának megtartása. Ennek a vezérelvnek a mentén Hollandiában a nagyvárosi állomások sora kap új külsőt és belsőt a kor építészeti és forgalomtechnikai elvárásainak megfelelően. A közlekedés maradéktalan kiszolgálása mellett a cél olyan multimodális csomópontok létrehozása, ami városközponti funkciókat

is ellátva helyet adhat különböző termékek, információk, anyagi javak cseréjének, kultúrák keveredésének. Ebben a viszonylatban az amszterdami főpályaudvar jelentősége vitathatatlan. Átépítése szervesen illeszkedik a Schiphol, Zuidas és Betuwelijn projektek, valamint a rotterdami kikötői és kötöttpályás fejlesztések sorába (bővebben: I-IV. jegyzetek).

1. A VASÚT ÉBREDÉSE

Azt, hogy a közösségi közlekedés fokozatos fejlesztésével a 21. század valóban a vasút évszázada lesz-e, egyelőre igencsak elhamarkodott dolog lenne megjósolni. Azonban tény, hogy egy megfelelően kialakított kötöttpályás hálózat komoly kihívója lehet az autós közlekedés több mint hatvan éve tartó hegemoniájának. És mivel az autó által nyújtott szabadságtól és kényelemtől nem könnyű megválni, ezért a vasút versenyképessége komoly előkészületeket kíván meg közlekedési szakemberektől, mérnököktől és építészekről egyaránt.

A vasútfejlesztés fontosságára és a benne rejlő üzleti lehetőségekre már a 80-as években válaszul szolgált az elsőként átadott TGV vonal sikere, ahol a Párizs-Lyon útvonal időtartama mindössze pár órára csökkent. A nagysebességű vonal létrejöttének előfeltétele azonban nemcsak a korszerű járműtechnika alkalmazása volt, hanem a vasúti pálya és vasútállomások átépítése is, ami a város- és állomásépítésre is jelentős hatást gyakorolt. A pályaudvarok szerepköre kibővült, az utazást kiszolgáló funkciók mellett megjelentek az üzletek (a város többi boltjától eltérően hosszított nyitvatartással), új közösségi és fogyasztó terek, valamint különböző szolgáltatások, ami sok esetben az eredeti állomásépület építészeti térstruktúráját felülírta. (Ezt a folyamatot leglátványosabban talán Rafael Moneo madridi pályaudvara testesíti meg, melynek régi vonatfogadó csarnoka egy trópusi növény-

házként üzemel – a vasúti funkciók pedig egy újonnan épített épületkomplexumba kerültek.) A 80-as évek végétől kezdve Nyugat-Európa vasúti pályaudvarai sorra megújultak, átépültek és váltak – nem egy esetben – a XXI. századi vasútépítészet ikonjává. (Gondoljunk csak Santiago Calatrava lyoni, lisszaboni, vagy a pár éve átadott Liege-Guillemins-i pályaudvarára.) A sort folytatva, Párizs, Madrid, Berlin vasúti fejlesztései után a holland állomások rehabilitációja is megkezdődött.

2. KONCEPCIÓ

Az amszterdami főpályaudvar térségében – a hely szűkösségéből adódóan – régóta közlekedésszervezési nehézségek akadályozták az áramló forgalmat. A 2003-tól épülő, és a területen is áthaladó észak-déli irányú metróvonal létrehozása azonban megfelelő alkalmat teremtett arra, hogy egy átfogó városépítészeti stratégia keretében orvosolják az állomás és környezetének problémáit. Maga a pályaudvar kiemelt helyzetben van Amszterdam belvárosi szövetében. Innen indul a város főutcája, valamint itt ér össze a településközpont az IJ folyóval. Az épület fontos kapcsolódási pontot testesít meg város és vidék, épített környezet és táj között. Központi elhelyezkedése tetten érhető az IJ partján haladva is. Ez a határvonala a keleti és nyugati kikötőknek, és kiemelt szereppel bír „régie és új építészet” viszonyulásában is. Megújulásának jelentősége az épület rendeltetéséből adódóan túllépi Amszterdam határait, ugyanakkor helyi

szinten is fontos elem: a „Station Island” névre keresztelt projekt szervesen illeszkedik az IJ parti fejlesztések sorába (Minervahaven, Houthaven, Westelijke Eilanden, Silodam, Oosterdokseiland, Funen, Java-sziget, stb.). A kivitelezés 2005-ben kezdődött el, és a tervek szerint 2020-ra éri el a végleges formáját. A nagyvonalú beruházásnál (melyet a Station Island Coordination szervezet bonyolít le) a komoly kihívást az jelentette, hogy az építkezés ideje alatt a közlekedési szolgáltatás jelentősebb korlátozások nélkül, biztonságosan és akadálytalanul üzemelhesen. A cél egy olyan intermodális csomópont kiépítése, ahol naponta több mint 300 000 utas fordulhat majd meg, és szállhat át úti céljának megfelelően vonatra, buszra, metróra, kompra, taxira vagy éppen biciklire. A Benthem Crouwel Architects, Mercx + Girod, TAC Architecten, valamint a Wiel Arets építészirodák neve által fémjelzett pályaudvar-rehabilitáció három fő részre tagolható, melyek – a várostól a víz felé haladva – az alábbiakban kerülnek ismertetésre.

3. ÚJ PÁLYAUDVAR ÉPÜL

3.1. Város és pályaudvar

A 18. században kiépített vasútállomások helyét a terепviszonyok mellett az az elv határozta meg, hogy a vonat a települést – lényegesebb bontások nélkül – minél inkább megközelíthesse, lehetőleg a belvárosba haladó főbb kereskedelmi útvonalak érintésével. Az amszterdami főpályaudvar elhelyezésénél is hasonló szempontok

► 1. Pierre Cuypers és A.L. Van Gendt által tervezett főhomlokzat, forrás: Szendrei Zs.; 2. Szárnyskerék, a vasúti társaság szimbóluma, forrás: Wettstein D.; 3. Cuypers Hall, forrás: Wettstein D.; 4. Vertikális közlekedőzóna, forrás: Benthem Crouwel Architects; 5. Az új csarnokszerkezet üvegfedése, forrás: Wettstein D.; 6. Esti pillanatkép az IJ folyó felől, forrás: Benthem Crouwel Architects

domináltak, melynek eredménye unikális megoldás lett: az állomást a városközpont közel eső, egy hozzávetőleg 9000 cölöpre felépített új szigetre helyezték.

150 év elteltével az elvek nem sokat változtak. Korunk intermodális csomópontjainál is kulcsfontosságú jelentőséggel bír az, hogy az állomástól a belvárost minél gyorsabban és egyszerűbben meg lehessen közelíteni, így a korábban beszorított helyzetben lévő amszterdami pályaudvart a környező utcák gépkocsi forgalmának csökkentésével, a tömegközlekedés fejlesztésével, valamint új sétálófelületek létrehozásával kívánják még inkább helyzetbe hozni. Ennek érdekében az állomást a belvárostól elzáró, korábban nagy forgalmat lebonyolító Prins Henrickade úton radikálisan visszaszorítják az autós közlekedést. Az utca egyirányúvá válik, míg az átmenő- és teherforgalmat az IJ folyóval párhuzamosan futó új alagutakba terelik. A Prins Henrickade tehermentesítése várhatóan a gyalogos és kerékpáros közlekedést erősíti, és egyúttal előrevetít egy, az egész belvárosra kidolgozandó egyirányúsítási programot.

A közlekedés további racionalizálása érdekében, a korábban az állomás környékén szétszórta elhelyezkedő távolsági buszok megállója a Station Island folyó felőli részére kerül, a taxiállomás viszont megőrzi eredeti helyét a tér nyugati oldalán. A pályaudvar város felé eső oldalához fut be a Damrakon közlekedő villamos is, melynek fogadására a tér nyugati és keleti zónájában 4-4 vágánypárt alakítanak ki, hogy az eddigieknél jóval egyszerűbben biztosítsák az átszállást. A déli oldalon található vízfelületeket kiszélesítik (Open Harbour Front), amivel az épület szigetyszerű karaktere még hangsúlyosabbá válhat, míg a szélesebb és nagyobb kiterjedésű csatornák az áthaladó hajóközlekedést teszik majd biztonságosabbá.

Egy ilyen jelentős beruházásnál talán fölösleges megemlíteni, hogy a felújítás az apróbb részleteken is tetten érhető lesz. Kortárs design szellemében megtervezett új térburkolatok, utcabútorok és zöldfelületek várják majd az idelátogatókat, megteremtve egy új városi agora alapjait.

3.2 Régi-új főépület

A Pierre Cuypers és A.L. Van Gendt építészek által tervezett historizáló épület stílust teremtett Hollandiában. Az amszterdami állomás felépülte után a vidéki városokban sorra jelentek meg az eklektikus, téglarchitektúrájú pályaudvarok (pl. Hertogenbosch vagy Nijmegen állomása), homlokzati megjelenésükben másolva a fővárosit – jóllehet ennek az épülettípusnak a 18. században még nemigen volt közvetlen morfológiai előképe. Az épület középrizalitos megjelenése, az ablakok szimmetrikus kiosztása, valamint a tengelybe állítás a kastélyépítészettől lehet ismert, míg a homlokzati részletképzésnél a pár évvel korábban átadott (szintén Cuypers által tervezett) Rijksmuseum elemei fedezhetők fel. Az épület tagolása, tömegeinek egymáshoz sorolása, a falfelületek ornamentikája a kor eklektikus építészettét hűen reprezentálja, erre utal a műemléki védettség is. Az 1889-re elkészült pályaudvar képe az évek során Amszterdam image-nek szerves részévé vált, és ezt a tényt a rehabilitáció megkezdése óta megfelelő hangsúllyal kellett kezelni.

Az elmúlt 120 évben a növekvő forgalmat a vágányok szakaszos lefedésével (először 1889-ben, majd 1922-ben, végül 1996-ban), valamint az állomás oldalirányú bővítésével orvosolták, azonban erre jelenleg már nem adódott lehetőség. Napjaink közlekedési központjaiban az átláthatóság, az áramló terek, illetve az egyértelmű

irányok biztosítása elsődleges szemponttá vált, mely akaratlanul is felülírja a századforduló cellás-rendszerű térstruktúráját. Az új igényeknek való megfelelés a jelenlegi terek komplex átszervezését kívánta meg, így a belső kialakítás igencsak módosult.

A felújított pályaudvar épületébe belépve a központi csarnokba (Cuypers Hall) jutunk, ahol az információs és jegypénztári pultok a terem nyugati és keleti oldalán találhatóak, a különböző irodák pedig az emeleti szinteken. A vágányok felé a bejáratl szemben lévő kapukon keresztül lehet eljutni egy olyan aluljáró-passzázs rendszeren végighaladva, ahol – repülőterek vagy bevásárlóközpontok tereihez hasonlóan – különböző üzletek és szolgáltatások is helyet kapnak. Innen tovább, az egyes peronokat liftekkel és mozgólépcsőkkel lehet majd elérni. A passzázs kialakításánál, ami az utca szintjétől nagyjából félszintnyire van lesüllyesztve, fontos szempont volt, hogy a terek elegánsak, tágasak és jól bevilágítottak legyenek, megelőzve a kellemetlen „aluljáró-ézés” kialakulását. „A city lobby where you can meet, wait or shop” – nyilatkozta Benthem Crouwel építész az új épületről, ami nem csupán közlekedési központ kíván lenni, hanem egy olyan „élmény-bevásárló park” is, ahol a boltok és a szolgáltatások igénybevétele az utazástól függetlenül biztosított. Így a pályaudvar valójában két létesítményt egyesít: közlekedési funkciókat és egy belvárosi plázát.

Közvetlenül az állomásépület mellett kerülnek kialakításra kerékpártárolók is. A holland biciklikultúra jelentőségét talán nem szükséges részletezni, mégis sokat elárul róla, hogy a megújuló Station Island-en a kerékpárral közlekedők számára három fedett tároló is készül, több mint 10.000 bicikli befogadására alkalmas kapaci-

▲ Látványterv a kész pályaudvarról, forrás: Benthem Crouwel Architects

▲ Látványterv az új csarnokról. Többszintesség: az alagutakba fut az átmenő forgalom, felette az utcaszinten a gyalogosok és kerékpárosok kapnak helyet - ide ér ki a régi épület alatt futó passzázs-rendszer is, a felső szinten a buszpályaudvar kerül kialakításra. forrás: Benthem Crouwel Architects

tással. A káros elkerülése végett a nem megfelelő helyre parkolt kerékpárokat elszállítják, ezzel kötelezve tulajdonosukat a tároló használatára.

3.3. Víz és pályaudvar

A főpályaudvar épülettömbjének városban elfoglalt helyét sokszor megkérdőjelezték már. A jelenlegi telepítés fő problémája, hogy a belváros észak-déli irányú utcahálózata az állomás térségében megtorpan, és a Damrak vonalára merőleges épület a folyót teljesen elszigeteli a belső kerületektől. Az Amszterdam gerincén végigfutó elegáns boulevardról a partot jelenleg egy közlekedési csomóponton valamint az épületen áthatolva, 15 sínpárt és a forgalmas rakparti utat keresztelve érhetjük csak el. Más szempöngből nézve azonban a pályaudvar telepítése megfelelő és magától értetődő. Hiszen vonattal érkezve kifejezetten előnyös, hogy nem kell buszra vagy villamosra átszállni ahhoz, hogy elérjük a belvárost. Az állomásépület ezáltal úgy tud városkapu és településhatár lenni, hogy Amszterdam szívében helyezkedik el.

A Station Island projekt ezt a kettőséget próbálta úgy orvosolni, hogy az új pályaudvar a közlekedési és a városi szempontoknak egyaránt meg tudjon felelni. A területen áthaladó különböző irányok folytonossága, valamint a város és folyó közvetlen kapcsolata csak akkor biztosítható, ha azok elkülönített szinteken keresztezik egymást. Ebből kifolyólag a tervezett épület IJ felőli része vertikálisan öt részre tagolódik.

Az alsó két szinten futnának az épülő észak-déli, valamint a már meglévő, keleti irányba haladó, 51, 53 és 54-es számú metróvonalak. Közvetlenül felettük kerül kialakításra egy új, 300 m hosszú alagútpár, ami az épület északi oldalával párhuzamos De Ruyterkade út autós

forgalmát váltja majd ki. Ennek következtében úgy tudják biztosítani a rakparti közlekedést, hogy az nem akadályozza az állomás és a víz összeérését.

A jelenlegi rakpart szintjén a biciklisták és a gyalogosok számára szabadítanak fel helyet. Az itt kialakuló sétány a vasúti sínek alatt vezetett belső passzázs és azon túl a Damrak meghosszabbítása, ami egészen a partig kifut, megteremtve a városközpont és az IJ folyó közötti közvetlen kapcsolatot. A vízfelületre kinyúlóan különböző pihenőfelületeket hoznak létre, valamint itt kap helyet a sűrű forgalmat lebonyolító kompikötő is. A gyors, autós megközelítést is ezen a szinten biztosítanák. A passzázs mindkét oldalán, hurokszerűen kialakított, hazai vasútállomásokon sajnos ritkán alkalmazott „kiss and ride” típusú megállóik létesülnek gépkocsik és turistabuszok részére, ami lényegesen leegyszerűsíti a sokszor felesleges parkolási procedúrát.

Az amszterdami főpályaudvar környékén óránként nagyjából 100 busz fordul meg. A buszmegállók jelenleg elszórva helyezkednek el a pályaudvar különböző pontjain, ami igen nehézkessé tudja tenni az átszállást. A felújítási terv az összes megállót (helyi és távolsági), egy helyre szervezi: a víz felőli oldalra, a passzázs fölé, a vasúti vágányokkal egy szintre hozva.

Az ismertetett közlekedési tereket egy 360 méter széles és 22 méter magas, üvegtáblákkal burkolt, acélszerkezetű tető rendezi össze egy épületté. Az új csarnok additív sorolása és az „eredeti” lefedést formailag utánozó megjelenése kissé esetlen a pályaudvar régi dongái mellett, ugyanakkor transzparens anyaghasználata könnyed lezárásként ellensúlyozza a Cuypers-féle épület robusztus tömegét. A víz felőli oldalra „felfestett”, nagybetűs AMS-TERDAM felirat alkalmazása talán túlzón és demagóg

módon hat, mindenesetre a figyelmet összpontosítja, és ezzel eléri a célját: határozott elemként tünteti fel az új pályaudvart a folyópart építészeti kakofóniájában.

4. VÁROSI MEGÚJULÁS

A beruházás jelentősége a környezet átalakulásán is tetten érhető. A projekt keretén belül, pár éve valósult meg az állomás nyugati oldalán, a Martelaarsgracht út folytatásaként, az IJ partjáig alagútként tovább futó kerékpáros és gyalogos átjáró, 2008-ban fejeződött be a közeli IBIS hotel bővítése (építész: Ruland + Partner Architects BNA), valamint szintén a közelmúltban épült át a vasúti sínpálya is, ami már alkalmas a belga és német nagysebességű vonatok fogadására is. A sort folytatva, pár éven belül új hidat létesítenek a pályaudvartól keletre fekvő régebbi híd helyén, épül az új metróvonal, a közeli Westerdoksdijk-on, 12 hektár területen lakó- és kereskedelmi negyedet alakítanak ki (bővebben: V-ös jegyzet). A fejlesztések befejeztével a környezet várhatóan felértékelődik, élhetőbb lesz, ami újabb beruházásokat generálhat. A tervek szerint így a 2028-as olimpiára készülő Amszterdam belvárosi térsége átalakul és új arculatot kap.

A Station Island projekt különlegessége abban rejlik, hogy a beruházás keretein belül a jelentős stratégiai potenciállal bíró infrastruktúrafejlesztés mellett területi rehabilitáció is zajlik. Így az új főpályaudvar nem csak a közlekedési és gazdasági kihívásokra reflektál, hanem jelentős előrelépéseket valósít meg a város és centrum, valamint város és folyópart összefüggéseiben is.

Jegyzetek:

- I. Schiphol projekt: Repülőtér, vasútállomás és bevásárlóközpont komplexuma, ahol a meglévő épület kiegészítésével és átszerkesztésével új utasforgalmi tereket hoztak létre, melyhez közvetlenül kapcsolódnak irodai és vendéglátói funkciók. Építész: Benthem Crouwel NACO, West 8, épült: 1992-1995
- II. Zuidas: Mintegy 270 hektár kiterjedésű fejlesztési övezet Amszterdam déli részén, amely otthont ad majd Hollandia egyik legnagyobb egyetemének, egyetemiei kórháznak, egészségügyi központnak, számos multinacionális cég székházának és összesen 41900 m²-nyi felületen lakásoknak. A beépítés centrumában tömegközlekedési terminál épül (Station Zuid), ahol nemzetközi vonatok is megállnak majd és ahonnan közvetlenül elérhető a repülőtér és a belváros is. főépítész: Pi De Bruijn
Jelentősebb tervezők: Rafael Viñoly Architects PC, Toyo Ito & Associates, Nicholas Jacobs, Skidmore Owings & Merrill, Michael Graves & Associates, Branimir Medić & Pero Puljiz, de Architekten Cie UN Studio, Erick van Egeraat Ass. Architect en Foreign Office Architects, épül: 1998-2035
- III. Betuwelijn projekt: A rotterdami kikötőket a Ruhr-vidékkel összekötő, mintegy 160 km hosszúságú vasútvonal. A kétirányú, villamosított pályán, mely a környező településeket elkerüli csak tehervonatok közlekednek. Épült: 1998-2007
- IV. Rotterdam Central: A rotterdami vasútfejlesztés keretén belül új intermodális csomópont kialakítása a Sybold van Ravesteyn által tervezett (1957) épület helyén. Az új állomás a tervek szerint több mint 300 000 utas kiszolgálására lesz alkalmas. Építész: Team CS (Benthem Crouwel, Meyer en Van Schooten, West 8 Urban design & landscape architecture) épül: 2007-2013

▲ Viz fölé kinyúló kerékpártároló-rendszer, háttérben az Ibis Hotellel, forrás: Wettstein D.

▲ A pályaudvar szomszédságában lévő Westerdoksdijk-on jelenleg is folynak a munkálatok, forrás: Szendrei Zs.

▲ A rotterdami pályaudvar átépítése alatt is üzemel,

V: Westerdoksdijk: Amszterdam központjától nyugatra fekvő, egykor rendezői pályaudvarnak helyet adó szigeten közel 12 hektár területen lakó- és kereskedelmi negyed épül. A beépítésre intenzív sűrűség és magas szintszám a jellemző. főépítész: OD205

Jelentősebb tervezők: Meyer & Van Schooten, Architekten Cie and Heren 5, MVRDV, Jeroen Schipper Architecten, DKV, Baneke Van der Hoeven, AWG, épül: 2008-tól

Hivatkozások:

- Berwers, B. [2009]: Station island building the future. Station Island Coordination, Amsterdam, NL.
- Tijl, H. (szerk.) [2012]: Ontwerpboek Stationseiland. Dienst Ruimtelijke Ordening, Amsterdam, NL.
- Bajard, M. (szerk.) [2007]: From station to city - AREP, a design process. AAM/AREP/Ante prima, Bruxelles, B.
- Kubinszky, M. [1965]: Vasutak építészete Európában. Műszaki, Budapest.
- Bán, D. [2011]: Utazás a pályaudvar körül - Az első indóházaktól a plázaudvarokig. Matura TN L'Harmattan, Budapest.
- Benthem Crowel [2004]: Stationseiland Amsterdam, http://www.benthemcrowel.nl/porta_presentation/transport/amsterdam-cs. 2012. június 8.
- Benthem Crowel [2012]: Utrecht Central Station, http://www.benthemcrowel.nl/porta_presentation/transport/utrecht-cs. 2012. június 8.
- Benthem Crowel [2007]: Rotterdam Central Station, http://www.benthemcrowel.nl/porta_presentation/transport/rotterdam-cs. 2012. június 8.
- Benthem Crowel [2012]: The Hague Central Station, http://www.benthemcrowel.nl/porta_presentation/transport/the-hague-cs. 2012. június 8.

- Benthem Crowel [1992]: Railway Station and Schiphol Plaza, Amsterdam Airport Schiphol, http://www.benthemcrowel.nl/porta_presentation/transport/schiphol-station. 2012. június 8.
- DutchAmsterdam.nl [2011]: The main entrance of Amsterdam's Central Station has been re-opened, <http://www.dutchamsterdam.nl/2088-after-7-years-main-entrance-of-amsterdam-central-station-open-again>. 2012. június 8.
- De Vries, T. [2012]: Koud gebogen glas bestand tegen brand. <http://www.brs.nl/expertise-project.php?proj=723831>. 2012. június 8.
- Wilschut, J. [2011]: Immense glaskap tussen IJ en CS. <http://www.brs.nl/expertise-project.php?proj=723831>. 2012. június 8.
- Uytengaak, R. - Mensink, J, [2009]: Westerdoksdijk Amsterdam. <http://www.archined.nl/en/reviews/engels/westerdoksdijk-amsterdam>. 2012. június 8.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

KÓRÓDY ANNA, PHD-HALLGATÓ (TÉMAVEZETŐ: VUKOSZÁVLYEV ZORÁN PHD)

RÉGI ÉS ÚJ A HOLLAND ÉPÍTÉSZETBEN Kortárs beavatkozások történeti épületekben

A műemlékvédelem folyamatosan átalakuló, a kor alkotói hozzáállását tükröző fogalom. A jelenlegi tendenciák szerint egyre és egyre több épületet tekintünk az épített örökség részének, de ennek csak töredéke kerül tényleges védettség alá. Nagy hányaduk nem képvisel egyedi, kiemelkedő értéket, mégis többletjelentéssel tud felruházni egy beavatkozást, és átalakításuk a helyhez szorosan kötődő alkotás létrehozására ad lehetőséget.

A történeti környezetbe történő beavatkozások arányát megnövelte a gazdasági világválsághoz kötődően a beruházások számának csökkenése is, illetve a fenntartható városfejlesztés előtérbe kerülése, ami a belvárosi és volt ipari zónák rehabilitációját serkentette. A tanulmány az ilyen beavatkozások rendszerezésére tesz kísérletet, különböző jellegű, magas építészeti minőségű hollandiai példákkal illusztrálva a jelenséget.

BEVEZETÉS

A tanulmány alapja egy kategóriarendszer, ami – a hagyományos műemlékvédelmi rendszerezés és kulcsfogalmak alkalmazása helyett, azt kiegészítő jelleggel – a beavatkozás építészeti, alkotói szándéka, karaktere alapján állítja rendszerbe a műemléki környezetben történő kortárs építészeti beavatkozásokat. A felállított három fő kategória más és más aspektusból közelíti meg, másként súlyozza a mai építészeti feladatát történeti környezetben, történeti épülettel való kapcsolatban. A kategóriákat különböző jellegű, az új évezred első évtizedéből származó hollandiai példák illusztrálják – ezek a példák az ezredforduló környékén nemzetközi szinten mintaadóvá vált kortárs holland építészetnek kevésbé köztudott részét alkotják, ezért elemzésük különösen érdekes lehet.

A kategóriák esetében nem csak a beavatkozás mértéke tér el, hanem az eredeti és a hozzáadott építészeti gondolat viszonya is különbözik: az eredeti építészeti szándék kiteljesítésekor helyreállításról beszélhetünk, régi és új építészeti formavilág megjelenhet egymás mellé rendelve, párhuzamosan is, és a hozzáadott elemek értelmezhetik, absztrahálhatják az eredeti épületet. Így alakultak ki a használt kulcsfogalmak, amik a beavatkozás intenzitása alapján lineáris sorba állíthatók: helyreállítás (rekonstrukció, kiegészítés-pótlás), párhuzam (addíció, transzformáció, kitöltés-installáció) és absztrak-

ció (fizikai illetve fogalmi absztrakció). A kategóriákat különböző jellegű, magas építészeti minőségű hollandiai (és holland építészhéz/építészirodához kötődő) példák illusztrálják.

1. HELYREÁLLÍTÁS

A rekonstrukció a műemlékvédelem egyik legvitatottabb fogalma. A tanulmányban a rekonstrukció kategóriába azok a klasszikus értelemben is értékelhető műemléki beavatkozások kerültek, ahol az építész célja az eredeti építészeti koncepció megerősítése volt, kortárs eszközök segítségével. A tanulmány nem tér ki azokra a helyreállításokra, amik a romok konzerválásán vagy alakhű rekonstrukcióján nem mutatnak túl, mert ezek tárgyalása kortárs építészeti szempontból kevésbé érdekes. Hasonló okokból kimaradtak azok az (akár teljes mértékben) újjáépített épületek, amik a történeti örökség bemutatása mellett új építészeti koncepciót nem hordoznak, tehát nem tekinthetőek régi és új találkozásának.

A kiegészítés hiányzó, vagy hiányos épületrészek pótlását jelenti. A tanulmányban ebbe a kategóriába soroltam azokat a beavatkozásokat, ahol a fő cél a rom lefedése az állagmegóvás érdekében, vagy egyéb elpusztult részlet pótlása, legyen az felépítmény, tető vagy falszakasz. A kiegészítés az eredeti építészeti gondolat teljes tiszteletben tartása mellett történik, azt alátámasztva, felerősítve.

1.1. Rekonstrukció

A holland építész, K.P.C. de Bazel 1923-as banképületét a Claus en Kaan iroda alakította Városi Levéltárrá (2004-2007). A jellegzetes, csíkos kőburkolatú homlokzatot felújították, egyetlen új elemként két nagy földszinti üvegezett megnyitást került kialakításra, ami intenzívebb vizuális kapcsolatot enged az utcával. A belső terek eredeti építészeti gondolatát felerősíti a letisztult, egységes fehér festés, a belső udvarok feletti felülvilágító tetők pedig felidéznek a de Bazel-féle terv könnyed, világos szerkesztésmódját.

2. PÁRHUZAM

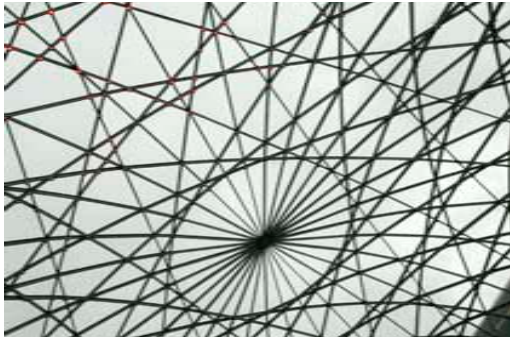
2.1. Addíció

Az addíció kategóriába azok a beavatkozások kerültek, ahol új, funkcionálisan szükséges épület vagy épületrész került kialakításra. Itt már az új szárny is önálló építészeti gondolatot hordoz, a kiegészítéssel ellentétben, és jellemzően szándékosan ellenpontot ad a történeti épületnek. A kiválasztott példák esetében közel hasonló hangsúlyt kapott az új beavatkozás, mint a régi rész, nem csak méret, hanem építészeti megformáltság szempontjából is.

A Hajózási Múzeum épülete 1656-ban készült, a holland tengeri háborúk idején, raktáregépületként. A legutóbbi felújítás folyamán (2011) lefedték az épület középső nagy udvarát (NEY+Partners), és a belső tereket is

- 1. A Levéltár üvegtetőfel fedett központi csarnoka; 2. Az eredetileg banknak készült épület rekonstruált kincstára; 3. A Levéltár archívuma; 4. A helyreállított jellegzetes csíkozott utcai homlokzat; 5. A Levéltár központi előcsarnoka; 6. A közönség számára megnyitott épület olvasótere

- ▲ Az üvegtetővel fedett belső udvar nagyvonalú közösségi térként működik
- ▲ Az üvegtetőt átlós, pontszerű fényforrásokkal kivilágított bordák hordják
- ▲ A Hajózási Múzeum restaurált homlokzata, a nyílásokba osztás nélküli üvegtáblák kerültek

átalakították a kortárs kiállítások technológiai igényei alapján (Dok Architecten), de a múzeum megőrizte történeti kisugárzását. Az egyetlen markáns új elem, az udvart lefedő üvegezett vázszerkezet kontrasztban áll a masszív téglafalakkal, mégis történeti gyökerekre vezethető vissza – a szabálytalan rendszerben szerkesztett átlók alkotta háló a korabeli tengeri térképek jellegzetessége, a bordák centrális metszéspontja pedig az origót határozza meg.

Hasonlóan addícióval alakították ki az Ontwerpgroep Trude Hooykaas építésziroda a Kraanspoor irodaházat Amsterdam északi kikötőjének egyik felhagyott darupályáján (2006-2007). Az 1952-ben épült ipari műemlék masszív vasbeton szerkezete felett könnyed acél pilléreken lebeg a 270 méter hosszú ház, ami aszimmetrikus elhelyezésével kihasználja a tartók maximális teherbírását. Új és régi határozottan elválnak, egyedül a szerkezet ritmusa kapcsolja össze a két részt.

2.2 Transzformáció

A transzformáció célja - a műemléki rekonstrukcióval szemben - hogy bár felhasználja az épített kereteket, a beavatkozás új egységet hoz létre a régi elemek felhasználásával. Lényeges elem a tér átértelmezése, akár új funkció megteremtésével. A transzformáció képezhet különálló épületekből összefogott egységet vagy egységből új részeket, megváltoztathatja a funkció alapvető szellemiségét és a térszervezés jellegét. A markáns kortárs beavatkozás és a történeti épület kettőssége, kontrasztja adja az épületek jellegzetességét, párhuzamosan érzékelhető az eredeti és az új térszervezés különbsége.

- ▲ A Kraanspoor 270 méter hosszú épülete a volt ipari kikötő markáns látványeleme
- ▲ Régi és új kontrasztja: a könnyed acél-üveg szerkezet pilléreken emelve ellebeg a masszív vasbeton darupálya felett

A De Nieuwe Liefde Kulturális Központ egy helyi borüzem 1904-ben épült raktárában lett kialakítva a Wiel Arets építésziroda tervei alapján (2007-2011). A beavatkozás számos részletet megőrzött az eredeti neoreneszánsz és Art Nouveau stílusjegyekből, például az ólomüveg ablakokat illetve a reprezentatív főlépcsőházat, de a térszervezést alapvetően megváltoztatta a nagy traktusméllyiségre való tekintettel az épület középső részének áttörése és felső bevilágítása. Ez a központi tér a behelyezett lépcsőkkel és rámpákkal átlátást, vizuális kapcsolatot ad a szintek között, és az egységes fehér szín is ezt az átláthatóságot, tisztaságot, világos rendszert erősíti.

A Claus en Kaan iroda készítette az Építészeti Akadémia terveit (2004-2006), ahol két szomszédos, 17. századi műemléki jellegű épület összekapcsolásával alakították ki az iskola tereit. Az elsődleges cél olyan tiszta, rendezett és biztonságos belső rendszer létrehozása volt, ami egyszerre elégíti ki az oktatás és a műemlékvédelem követelményeit. Az új elemek határozottan elkülönülnek: régi látszó fa tartószerkezet és az új fehér térelválasztások kettőssége izgalmas kontrasztot eredményez, inspiratív környezetet adva az itt tanuló építész, tájépítész és várostervező hallgatónak.

2.3 Kitöltés/Installáció

A kitöltés a történelmi tér transzformációjának azon típusa, amikor a belső drasztikus átalakításra kerül, de ez a külsőt nem befolyásolja. Az absztrahált enteriőr és a (jellemzően) restaurált, történelmi folyamatosságában megőrzött exteriőr kontrasztja meghatározó, a kettősség inspiratív teret képez, így nem véletlen, hogy a kiválasztott példák mindegyike művészeti funkciót kapott.

- ▲ *A De Nieuwe Liefde Kulturális Központ födémáttöréssel kialakított belső átriuma*
- ▼ *Az Építészeti Akadémia felújított homlokzata*
- ▶ *Régi és új párhuzama az Építészeti Akadémia könyvtárában: a modern teret áthatják az eredeti faszervezetek*

- ▲ Az NDSM Hall ipari csarnoka a volt ipari kikötőben, csak a felújított nyílászárók jelzik a beavatkozás tényét
- ▲ Az egyes beköltözött irodák egyéni arculattal bírnak
- ▲ A csarnok ipari szerkezetéhez illeszkedik a konténer-irodák ipusztériális anyaghasználatát és részletképzése

Az installációként elhelyezett új funkcióra jellegzetes példa az NDSM Hall épülete Amsterdam északi kikötőjében (2001-2011). Az apró (elsősorban művészeti) cégek konténerai kis városként lakják be a hatalmas ipari csarnokot, saját közlekedőrendszert és utcákat alakítva ki függetlenül az eredeti tértől, átlós bemetszések mentén.

A tér kitöltése jóval intenzívebben jelenik meg a belvárosi Hermitage Amsterdam múzeumánál. Az Amstelhof épülete öregek otthonaként, adományokból épült fel az Amstel folyó partján 1682-ben, Hans van Petersom klasszicista tervei alapján. Az utolsó lakók 2007-ben hagyták el az épületet, amit utána múzeummá (és egyben orosz kulturális központtá) alakították a belső terek átforgalmazásával és a födémek áttörésével, illetve alkalmassá tették különböző rendezvények befogadására (auditorium, előadóterem, étterem terasszal). A modern, tiszta belső terekben az eredeti épület jellegét csak az ablakosztás őrzi, a fa födém szerkezeteket álmennyezet takarja, az eredeti falas tartószerkezetet több helyen pillérvázra cserélték.

3. ABSZTRAKCIÓ

Az absztrakció a tanulmány kategóriarendszerének végpontja a beavatkozás intenzitása alapján. A választott példák messze túlmutatnak a felhasznált faltestek eredeti rendeltetésén, a létrehozott új egységek dominálnak kívül és belül egyaránt. Az új építészeti gondolatnak csupán egyedi színezetet, helyi kötődést ad a továbbépített rom jelenléte, a falak textúrává absztrahálódnak, amit csak felerősít az új térszervezés vagy nyílásosztás. Más esetben nem anyag, hanem

- ▲ A volt Amstelhof klasszicista belső udvara
- ▲ Az Hermitage Amsterdam belső tereit kitölti az új funkció, a födémáttörés reprezentatív közlekedőteret hoz létre
- ▲ A letisztult fehér előcsarnok - a falas szerkezetet vázrasra cserélték az épület külső burkának megőrzésével

építéshagyomány, technológia vagy térszervezés átvétele történik, és csak egy-egy aspektus az, ami történeti folytonosságba helyezi az új épületet.

3.1. Fizikai absztrakció

Fizikai absztrakcióról beszélhetünk, ha materiális a kapcsolat régi és új között. Jól illusztrálja ezt a Westergasfabriek Kultúrpark korábbi gáztartályainak újrahasznosítása. Az 1885-re kiépült gázgyár a 20. század második felére feleslegessé vált, de kulturális hasznosítása csak a 90-es években indult meg. Egy gáztartály multifunkciós előadóteremmé lett átalakítva, kettőnek pedig csak az alapfalait tartották meg, és vizes kertet alakítottak ki bennük. A stégekben megközelíthető, gazdag növényzetű kis tavak egyben a helyszíni mérgező anyagok kiszűrésében is segítenek. Bár a tavak szabályos kör alaprajza sejteti az eredetüket, a nagymértékű visszabontás és a kontrasztos új hasznosítás egyfajta mentővívá absztrahálta a tartályokat.

3.2. Fogalmi absztrakció

Fogalmi absztrakció jelenik meg, amikor a hely hagyományával való kapcsolat túlmutat az anyag átöröklésén és pusztán fogalmi síkon értelmezhető. A holland háztípus kortárs átírata a Claus en Kaan építésziroda IJburgi irodaháza, aminek szigorú szerkesztésű homlokzatán a nyílások a hagyományos megnyitás arányrendszerét jelenítik meg modern formában. Hasonlóan a Borneo-Sporenburg szigetek 3-4 szintes sorházas beépítései (1993-1996) is az amszterdami lakóház mai párhuzamát keresik, a történeti folytonosságot a visszatérő téglalapanyaghasználat illetve belső térszervezés jelenítik.

Hivatkozások:

- BLOSZIES, Charles [2011]: *Old Buildings, New Designs – Architectural Transformations*, Princeton Architectural Press, New York
- IBELINGS, Hans – ROSSEM, Vincent van [2009]: *De Nieuwe Traditie / The New Tradition: Continuity and Renewal in Dutch Architecture*, SUN, Amsterdam
- JODIDIO, Philip [2006]: *Architecture in the Netherlands*, Taschen
- LOOTSMA, Bart [2000]: *SuperDutch: New Architecture in the Netherlands*
- VALKAI, Csaba [2008]: *Kiegészítések vizsgálata Hollandiában*, <http://epiteszforum.hu/node/10298>, utolsó megtekintés: 2012.06.08.
- VUKOSZÁVLYEV, Zorán [2008]: *Kortárs holland építészeti*, TERC Kiadó, Budapest

- ✓ *A Westergasfabriek Kultúrpark volt gáztartályai: előtérben a tóvá alakított, háttérben a színház funkciója*
- ✓ *Az IJburg irodaház homlokzati nyílásainak arányai a holland lakóházak hagyományos ablakainak kortárs átírata*
- ◀ *A Borneo-Sporenburg-szigetek sorházas beépítései anyaghasználatukat és felépítésükkel illeszkednek a tradicionális illetve az amszterdami iskola által képviselt irányzatokhoz*

1.

2.

3.

4.

5.

SZENDREI ZSOLT, PHD-HALLGATÓ (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ JULIANNA PHD)

A BONTÁS A MEGOLDÁS? Az integrált városrehabilitáció változó eszközei Bijlmerben

Az Amsterdam külvárosi részén elhelyezkedő Bijlmer területén valósult meg a világ egyik legnagyobb szabású, átfogó, integrált városrehabilitációs programja. A modernista dogmák alapján létrejött lakónegyed alapvető problémájának kezelése – több megoldási alternatíva után – végül a meglévő beépítés gyökeres átformálásával, a lakásállomány összetételének megváltoztatásával és a terület összképének döntő átalakí-

tásával valósult meg. Az így létrejött, minden téren változatosabb beépítés szakított az eredeti koncepcionális alapfeltevésekkel, ami nagymértékben javította a terület megítélését, lakáspiaci helyzetét. A komplex városrehabilitációs szemléletnek köszönhetően a korábban elszigetelt bolygóváros mára egy élhető, lakói körében népszerű városrészé alakult.

Bevezetés

Az Amszterdam dél-keleti városrészében található Bijlmer lakónegyed építését 1966-ban kezdték meg az egy évvel korábban elfogadott fejlesztési terv alapján. Az együttes az Athéni Charta elvein alapuló, és a Team10 által kidolgozott reformelképzeléseket is magába foglaló lakótelep megvalósult példája. „Stílustisztasággal” hozza, és dogmaszerűen ragaszkodik azokhoz a modernista elvekhez, melyek a XX. század közepén alapvetően meghatározták a korszerű várostervezést.

A hatalmas megastruktúra hexagonálisan telepített, 10 emelet magas tömbökből állt. Az egy egységet befoglaló, 400×400 méteres terület közepén közösségi zöld tér helyezkedett el. A területen érvényesül az elválasztott forgalmi rend, a közlekedési hálózat 3 méter magasságban, emelten fut, hozzájuk kapcsolódva közös parkolókat alakítottak ki. Az épületek megjelenése teljesen homogén, oldalfolyosós elrendezésűek.

A kialakított vegytiszta koncepció problémái hamar jelentkeztek. Az egyik legkomolyabb gondot a befejezetlenség okozta. A magyarországi lakótelepépítéshez hasonló módon a lakóépületek elkészülését nem követte azonnal a kiszolgáló funkciók, illetve a belvároshoz kapcsoló tömegközlekedési infrastruktúra kiépítése. A finanszírozási problémák súlyosbodása következtében a kereskedelmi illetve rekreációs létesítmények csak sokára épültek ki. Egyes szükséges funk-

ciók csupán a 1992-ben meginduló átfogó rehabilitációs program keretében jöttek létre.

Az eredeti beépítés komoly hiányosságai megmutatkoztak a közvetlen lakókörnyezet szempontjából is. A problémák megoldásának kezelésére az elmúlt 20 év során komoly bontási és építési munkálatokat hajtottak végre.

Rekonstrukciós elképzelések alakulása

A 80-as évek elején a korai pozitív évek után gyorsan megindult Bijlmer romlása. Az építészeti koncepció fontos elemeként megvalósult elválasztott forgalmi rend, illetve a házak megközelítése nehézkes volt. A közös parkolók messze voltak, rövidesen veszélyessé váltak, robusztus épített megjelenésük és a bűnözés erősödése folytán mint szürke folt jelentek meg a területen. A legnagyobb problémát az okozta, hogy a közös „zöld” felületek senkiföldjei lettek, gazdátlanul álltak, az akadozó szemétszállítás következtében a közterületen kezdett gyűlni a hulladék, ami tovább fokozta a leromlást.

1979-ben a médiában már megjelent a részleges bontás gondolata, ezt azonban akkor még teljesen elfogadhatatlan és irreális ötletnek vélték. A megújításra irányuló elgondolások elsősorban a terek védettségének növelésére irányultak. Az 1980-ban megjelenő Delta Terv nagyban illeszkedett az állami felfogáshoz, ami teljesen elítélte a bontást. Ez a II. világháború utáni lakáshiány megoldására tett erőfeszítések hatása volt még a 80-as

évek elején is.

Számos funkcionális probléma jelentkezett. Az épületek megtervezésekor egy közösségközpontú gondolkodás vezérelte a tervezőket. A közös parkolókból a lépcsőházak az épületek emelt belmagasságú, fedett passzázsként kialakított földszintjén voltak elérhetőek. A rosszul elgondolt szociális modell nem megfelelő lakáskiosztást eredményezett. Az épületekben lévő több mint 400 lakáshoz ugyan több száz négyzetméternyi közösségi és félközösségi terület tartozott, azonban például a tárolófunkciók hiányoztak, illetve alulméretezettek voltak. Így az üresen álló helyiségekben felhalmozódtak a tárolt dolgok. Az egyszerre épült épületek a súlyosbodó problémák hatására egyszerre kezdtek elavulni.

1984-ben megjelent a „Bijlmer felemelkedése” nevű program. A városrendezési elgondolások nem változtak sokat a 4 évvel korábbi tervhez képest. Azt gondolták, a probléma nem az építészetből, hanem a szegénységből ered. Belátták ugyan, hogy szükség van differenciálódásra, azonban mindenféle fizikai változást elutasítottak. Mivel érezhető volt, hogy 13 000 teljesen hasonló környezetben lévő, közel egyforma lakást nem lehet a piacon kezelni, ezért 4000 lakás átalakítása mellett döntöttek. Ezzel a „csinosítási” gondolattal elsősorban egy új társadalmi réteget szerettek volna behozni erre a területre.

- 1. II. világháború utáni állapot, c. 1960, forrás: KÖH; 2. Rekonstrukciós tervek utcaképei, c. 1960, forrás: KÖH; 3. Rekonstrukciós tervek utcaképei, c. 1990, forrás: VÁTI; 4. A jelenlegi állapot fotómon-táza, készült 2010 telén; 5. A Fortuna utca páros oldalának részlete

152-153

A BONTÁS A MEGOLDÁS? /Az integrált városrehabilitáció változó eszközei Bijlmerben/
Szendrei Zsolt

▲ *Bijlmer eredeti beépítése, légifotó*

▲ *Az elválasztott forgalmi rendet biztosító elemelt metróvonal*

▼ *Átalakítás előtti, leromlott állapotú lakóépület*

Elindult a házak rekonstrukciója. Szerkezeti javításokat végeztek, megkezdték a túlméretezett földszinti passzázsok felszámolását, véget vetettek az elharapózó sufni jelenségnek.

Fontos kérdés volt, hogy átformálták az épületek bejárait, javítva az eddig túl hosszú, oldalfolyós rendszerű közlekedést, lifteket építettek. A környék uralkodó, monoton, homogén szürke megjelenését homlokzati festéssel igyekeztek orvosolni. A biztonságérzet növelése érdekében kamerahálózatot építettek, illetve növelték a közterületek átláthatóságát. Hozzányúltak a lakásállományhoz is. A korábbi nagyobb ingatlanokat több részre bontották. Ez egyben a célközönség körének váltását is jelentette egyedülálló, illetve kétfős háztartásokra.

A megoldást elsősorban a technikai paraméterek javításában, illetve a managementrendszer átalakításában és átszervezésében látták, de ezek az intézkedések nem hozták meg a kívánt eredményeket. Habár ekkor megfigyelhető volt a lakosság növekedése és a korábbi trend megfordulása, ez elsősorban olyan társadalmi rétegeknek volt köszönhető, akiknek nem volt más választásuk, mint ideköltözni, ami tovább súlyosbította a már eddig is meglévő társadalmi gondokat.

Eközben - jellemzően az első betelepülőkből összeálló - civil mozgalom indult Bijlmer megmentésére. Ők teljesen bontásellenes hozzáállást képviseltek, a meglévő megastruktúrát megőrzendőnek gondolták. A teljes lakosság mintegy egynegyede tartozhatott bele ebbe a csoportba, ezért az önkormányzat előbb figyelmen kívül hagyta követeléseiket, mondván, hogy csak egy kis részét teszik ki a teljes népességnek és gondolataik nem tükrözik a többség véleményét. A 2000-es évek

annyit sikerült elérniük, hogy az eredeti 31 sávházból 6-ot megőriztek, melyek reprezentálják a 1960-70-es évek koncepcióját.

Áttörés a 90-es években következett be, amikor a terület lakáspiaci megítélése már végleg elfogadhatatlanná vált. A korábbi elutasító szemléletmóddal szemben komolyan felmerült az épületállomány fizikai változtatása. A lakások egynegyedét lakáspiaci eladásra és felújításra szánták, további 25%-át elbontásra ítélték és helyette sokkal kedvezőbb lakástípusok építését irányozták elő, a fennmaradó részt pedig a felújítást követően alacsony jövedelmű lakosok rendelkezésére bocsátották volna. Az amszterdami önkormányzat azonban még most sem támogatta a bontásokat, így ismét csak a szociális problémák megoldására történtek intézkedések, mint a munkahelyteremtés illetve a rendőri jelenlét növelése a problémás területeken.

Bijlmer városrész 90-es években elinduló fejlődésének fontos eleme volt a közvetlen szomszédságában 1993 és 1996 között megvalósuló Ajax ArenA illetve környezetének kiépülése. Az új fejlesztések kulcselemeként megvalósuló sportaréna katalizátorként segítette környezetének fejlődését. Ehhez további segítséget, felhívó erőt, és a megítélésben erős javulást eredményezett a Bijlmert körülvevő dél-keleti városrész 90-es években meginduló rohamos fejlődése is. Rövid idő alatt Amszterdamnak ez a területe a város egyik legdinamikusabban fejlődő részévé vált, melynek eredményeként Hollandia egyik legdrágább irodanegyede épült ki. Ezzel párhuzamosan az ArenA közvetlen környezetének funkcionális összetétele folyamatosan bővült. 2007-ben elkészült a Nicholas Grimshaw által tervezett új állomásépület,

▲ *Bijlmer eredeti beépítése, pirossal jelölve a lebontott épületek*

▲ *Bijlmer jelenlegi beépítése, zölddel jelölve az új épületek*

emellett számos további, nagy tömegek befogadására szolgáló közfunkció került a területre. Új koncertterem (Heineken Music Hall 2001, Ziggo Dome 2012), mozi (Pathe Arena), bevásárlóközpont, több oktatási intézmény létesült, illetve 2011-től a közintézményeket a szomszédos lakóterülettel összekötő ArenA Boulevard-hoz csatlakozóan megkezdődött egy park kialakítása.

A bontások megkezdése összekötődik egy tragédiával. 1992-ben egy repülőgép zuhant az egyik sávházra. Ennek következtében 221 lakás pusztult el, illetve a sérülések miatt házakat is kellett bontani.

1995-ben két ház és egy bevásárlóközpont bontásával egy teljesen új rehabilitációs felfogás vette kezdetét. Ekkor váltotta fel a korábbi, jellemzően soft városrehabilitációs elképzeléseket egy merészebb szemlélet. Az első bontásokkal párhuzamosan egyrészt megindult az új lakóépületek építése, illetve egy ház esetén elkészült a felújítás is. A két ház - összesen 800 lakás - lebontását 1999-ben további 12 tömb (4850 lakás) bontása és újraépítése követte.

A 2000-es évektől fellendült az építés, sorra bontottak és építettek új lakásokat. Ezt a tendenciát az időközben kialakult válság lelassította, ami a határidőt a korábbi 2011-ről 2016-ra tolta el.

A Bijlmer projekt a világ egyik legnagyobb városrehabilitációs programjává vált. A bontások azonban az idő során is sok vitát váltottak ki. A meglévő épületállomány megőrzése napjaink városépítészeti elgondolásának fontos eleme, az ehhez hasonló kemény városrehabilitációs beavatkozások létjogosultsága erősen megkérdőjelezhető.

Bijlmer esetében azonban néhány komoly szempont

hozható fel, hogy miért döntöttek e mellett. Nagyon sok különböző soft rehabilitációs intézkedést kipróbáltak, azonban ezek nem működtek, vagy legalábbis nem hozták meg a kívánt hatást. Ez a hosszan elhúzódó, egyre negatívabbá váló folyamat nagyon komoly nyomást gyakorolt a lakásszektorra. A korábbi puha beavatkozásokkal szemben a teljes struktúra megbontása és átformálása eredményesebbnek bizonyult a társadalmi problémák kezelésére.

Az szemléletváltás, hogy a társadalmi problémák kezelése helyett a városépítészeti koncepción kell változtatni, és ez majd magával vonzza a többi gond megoldását, nagyobb súlyt ad az építészeti koncepciónak. Természetesen nem szabad megfeledkezni arról a tényről, hogy a bontások mindig sokkal gyorsabb és látványosabban végbemenő hatásokat eredményeznek. Azonban nagyon pozitív az, hogy a változás nem a népesség cseréjével történt meg, hanem éppen ellenkezőleg, a lakosság legnagyobb fokú helyben tartásával.

Összefoglalás

A rehabilitációs folyamatok még nem zárultak le Bijlmer területén, azonban eredményeinek hatása már látható. A későn megvalósuló, CIAM elvekre épülő modernista lakótelep a közel 13 000 megépült lakásával, sorstársaival, a hasonló korban épült telepekkel együtt magukon hordozzák az elvont városépítészeti koncepció összes betegségét, mely nagyon hamar súlyos problémák kialakulásához vezetett. A hangoztatott városépítészeti elemek szinte kivétel nélkül negatív hatásokkal jártak.

▲ Bijlmer ArenA vasútállomás belső képe

▲ A vasútállomás alatt átvezető ArenA Boulevard

▲ Ajax ArenA és a hozzá kapcsolódó ArenA boulevard

A több lépcsőben megvalósuló, egyre merészebb rehabilitációs elképzelések sikerét több tényező segítette elő. Az átalakulás megindításában nagyon fontos szerepet játszott a lakótelep mellett megvalósuló ArenA területe, mely a hozzá kapcsolódó további dél-amsterdam-i területekkel együtt alapjában formálta át a terület megítélését. Egy szatellit városként funkcionáló terület irodai és kereskedelmi központtá alakult át.

Fontos szempont volt, hogy a probléma léptékének megfelelő választ adtak. A kezdeti soft jellegű beavatkozások felváltotta a teljes struktúra átalakítása, s így korrigálni lehetett azokat a tervezési szempontokat, amelyek a kiindulási koncepcióból származtak.

A beruházáshoz kapcsolódó széles körű együttműködés a város, a kerület, és a lakásszövetkezet között - a finanszírozási rendszerrel együtt - alapfeltételét jelentette a projekt sikerességének. Nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a megvalósuló új intézményi és szolgáltatásrendszer rentábilis legyen.

A megvalósíthatóság sikeressége szempontjából kiemelkedő szerepe van a szociális és társadalmi jellegű intézkedéseknek. Egyrészt a társadalom alsóbb rétegeinek felzárkóztatása, a kialakult társadalmi problémák kezelése terén elért döntő átalakulás alapjaiban változtatta meg a terület megítélését. Másrészt a partícipatív szemlélet és az emberek saját lakhelyük átalakításába való bevonása alapvetően meghatározta a közösség formálódását és a terület identitásának fejlődését. A jövő kecsegtetőnek ígérkezik, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az eredeti beépítéshez hasonlóan, a kvázi egy ütemben megvalósuló fejlesztés hasonló veszélyeket és buktatókat jelenthet a jövő számára.

Irodalomjegyzék

- HELLEMAN, Gerben., WASSENBERG, Frank [2004]: *The renewal of what was tomorrow's idealistic city. Amsterdam's Bijlmermeer high-rise. Cities*, 21 (1), p.3-17.
- UYL den, Marion [2007]: *Solving Problems - or Merely Shifting them Elsewhere? Contradictions in Urban Renewal in the Bijlmermeer, Amsterdam. Global Built Environment Review*, 6 (3), p.15-33.
- WASSENBERG, Frank [2011]: *Demolition in the Bijlmermeer: lessons from transforming a large housing estate.. Building Research & Information*, Vol. 33, No. 4, p.363-379.
- BRUIJNE, Dick. et al. [2002] *Amsterdam Southeast, Centre Area Southeast and urban renewal in the Bijlmermeer. Bussum: THOTH Publishers Bussum.*
- BIJLMERMEER RENOVATION PLANNING OFFICE (2008) *the bijlmer renovation, Facts & figures. Available through: http://www.vernieuwdebijlmer.nl/bijlmer11/index.php/component/docman/cat_view/39-english-summary*
- REIJNDORP, Arnold: *Between City and State.*
- VERHOEF, L. G. W., LUBBE van der, M., BOOGAARD uit den, A. [2007] *Change of Identity of "Geldershoofd" in Amsterdam – Bijlmermeer. In: Giulio di, R. and Bozinovski, Z. and Verhoef, L. G.W. eds. (2007) COST C16 Improving the Quality of Existing Urban Building Envelopes III (Research in Architectural Engineering). 1st ed. IOS Press, p.15-25.*

- ▲ Bontásokkal megrövidített sávház
- ▲ Közlekedőmag hozzáépítésével kiegészített, a rehabilitáció során megtartott eredeti épület
- ▲ Rehabilitáció során az eredeti épület szerkezeti vázát felhasználó, azonban lényeges változásokat eszközölő átalakítás

Internetes források:

- http://www.ana.nl/geweldig_huis.html
- <http://www.zuidoost.amsterdam.nl/>
- <http://www.bijlmermuseum.nl/>
- <http://www.everytrail.com/guide/amsterdam-bijlmer-tour>
- http://www.tripadvisor.com/Guide-g188590-i1264-Amsterdam_Noord_Holland.html
- <http://www.arcam.nl/default.lhtml?lang=uk&ref=architectuurgids&sub=zoek>

Képek forrása:

- *bijlmer_arena-1*: <http://alaphiladelphia.wordpress.com/2010/11/17/bijlmer-arena-railway-station-reader-submission/>
- *bijlmer_450*: <http://international.eyefilm.nl/bijlmer-amsterdam-south-east.html>
- két fekete fehér helyszínrajz: HELLEMAN, Gerben., WASSENBERG, Frank [2004]: *The renewal of what was tomorrow's idealistic city. Amsterdam's Bijlmermeer high-rise. Cities*, 21 (1), p.3-17.
- *Piros és zöld térkép: Bijlmermeer Renovation Planning Office (2008) the bijlmer renovation, Facts & figures. Available through: http://www.vernieuwdebijlmer.nl/bijlmer11/index.php/component/docman/cat_view/39-english-summary*

156-157

A BONTÁS A MEGOLDÁS? - AZ INTEGRÁLT VÁROSREHABILITÁCIÓ VÁLTOZÓ ESZKÖZEI BIJLMERBEN
Szendrei Zsolt

WETTSTEIN DOMONKOS, PHD-HALLGATÓ (TÉMAVEZETŐ: MEGGYESI TAMÁS PHD, DSC)

KÉK MEZŐN URBÁNUS TÁJ **Az amszterdami IJburg és a holland tájépítés gyakorlata**

A holland mélyföld eredetileg vízzel borított területeinek termőföldként való megművelése az eltérő tulajdonosi érdekek ellenére is összehangoltságot és együttműködést kíván. A polder-modell a kortárs tájépítéset számára egy olyan tervezési módszertan, mely alkalmas a természet és a mesterséges elemek (infrastruktúra, beépítés) összehangolására. A vizsgálat tárgya az amszterdami IJburg, ahol egy új városrészt építettek fel

mesterséges szigetek létrehozásával. Az elemzés során a kékmezős beruházás tervezésmódszertani bemutatása a cél, azaz mennyiben alkalmas a holland kultúrában mélyen beágyazódott polder-modell egy előzmények nélküli terület urbánus beépítésének meghatározására? A városépítészeti koncepció rétegekre bontásával bemutatatható, hogyan próbálták meg a történeti előzményektől mentes terület identitását kialakítani.

„Minden társadalom társadalmi szervezeteken alapul. Az emberi közösségnek boldogulása érdekében együttélési formákat kell létrehoznia, meg kell osztania funkciókat, meg kell határozni a hatalmi alárendeltség összefüggéseit, röviden: meg kell szerveznie magát. A szervezettség hatalmat jelent, s a hatalom önmagában, teljes értékű cél nélkül rossz. Csak akkor lehet üdvös, ha személyes, erkölcsi felelősségérzeten alapul.” (Huizinga, 1934)

A társadalom önszerveződése és a táj birtokbavétele szorosan összefügg a holland kultúrában. Az ország jelentős része tengerszint alatt fekszik, így a szárazföld nem adottság, hanem fáradságos munka eredménye. A belvizes területeken a polderok létrehozása és megművelése nagyfokú szervezettséget kíván meg, ennek következtében a holland társadalom nem csak önmaga, hanem a birtokba vett természet felett is hatalommal rendelkezik, a táj kultiválása azonban inkább jelent szimbiózist, mintsem a természet erőinek nyers leigázását. A polder-modell tehát egy olyan konszenzusra törekvő társadalmi modell, amely közvetlenül kifejezésre jut a kultivált táj látványában, ahol az egyéni tulajdonban lévő megművelt birtoktest reprezentálja az individuális szabadságot, a polder infrastruktúrájának összefogott, koncepcionális megszervezettsége pedig azt a felülről lefelé építkező, önszerveződő társadalmi berendezkedést, amely a rendszer egészét szem elől tartva közelíti a rész felé, és különböző léptékű keretekkel jelöli ki a hétköznapi élet territóriumait.

1. HELYKIJELÖLÉS: AZ IJBURGI FEJLESZTÉS ELŐZMÉNYEI

Táj, város és társadalom megszervezésének különös példája az amszterdami Ijburg fejlesztési terület, ahol mesterséges szigetek létrehozásával alakítottak ki nagyléptékű lakónegyedet. Az egykori Keleti kikötők átalakulási folyamata 1876-ban kezdődött, amikor Ijmuiden és Amszterdam közt elkészült az új csatorna, és bár a területet egészen a 70-es évek közepéig használták, a kikötő fokozatosan nyugatra települt. Az Ijmeer biztonságos tengeröbölként nagyban hozzájárult Amszterdam tengeri kereskedelmének virágzásához, a mesterséges csatorna azonban gyorsabb kijutást biztosított a nyílt vízre. A hajóforgalom áttelepülésével összhangban az Ijmeer öblét kettős gátrendszerrel zárták el, ami lehetővé tette egy mesterséges szigetvilág létrehozását. Először 1964-ben merült fel a város keleti irányú bővítése egy 350 ezres városrészszel, és mivel a város körül csak szűk területen lehetett terjeszkedni, az Ij-tóban jelölték ki az új, közlekedési tengelyre felfűzött szigetcsoportot. A van den Broek és Bakema által jegyzett Pamplusplan a keleti kikötőtől az akkor épülő Almere városáig mesterséges szigetek sorolásával hozta volna létre az új szárazföldet, a 60-as évek végén azonban a városfejlesztés más irányba terelődött, és a Pamplusplan helyett Almere és Bijlmeer szatelitvárosait építették meg. A 70-es, 80-as években felgyorsult a lakosság kiáramlása az Amszterdam körüli településekbe, és a városvezetés ismét napirendre vette a keleti kikötő területének megújítását.

A Borneo-Sporenburg illetve a Java-KNSM szigetek beépítése kapcsán korábban már kiderült, hogy a rendelkezésre álló építési terület nem elég nagy a fejlődéshez, és új, mesterséges szigetek létrehozására van szükség. (Móser, 2008) Emiatt a 80-as évek végén újra felmerült egy mesterséges szigetvilág létrehozása; a Nieuw-Oost terv 50 000 főnek kívánt lakást biztosítani. A 90-es években a központi VINEX program keretében dolgozták tovább a tervet, mint a koncentrált új lakásfejlesztés legnagyobb volumenű beruházását. Sőt, az elképzelések szerint Ijburgnak többnek kellett lennie egy átlagos VINEX-beépítésnél, a léptéke miatt egy új városnegyedet irányzott elő, ahol lakások mellett üzletek, irodaházak, iskolák és rekreációs lehetőségek állnak az ideköltözők rendelkezésére.

Végül 1996-ban született meg a döntés a tíz új homoksziget megtervezéséről, a beruházás szükségességéről és a lehetséges következményekről széles körű társadalmi vita bontakozott ki. A környezetvédők tiltakozása miatt 1997 tavaszán népszavazást rendeztek, amely során ugyan elutasították a beruházást, de az alacsony rész elkezdhethetett az építkezés.

2. TÖRTÉNETI MINTÁKTÓL A KÉPLÉKENY TÁJFORMÁIG

Ijburg beépítési koncepciójának előzményei a területtől nem messze, Amszterdam vízparti fejlesztései közt keresendők. Az Y-plein beépítése és a Keleti kikötők rehabilitációja elméleti és gyakorlati síkon egyaránt

- 1. Haveneiland beépítése ; 2. Kékmezős beruházás: első lépés az altalaj létrehozása; 3. Az infrastruktúra kiépítése Zeeburgereiland felől ; 4. Ijburg mesterséges szigeteinek fokozatos beépítése; 5. Steigereiland kollázsszerű beépítése és úszóházai a kikötőben; 6. Ijburg fejlesztési térképe: első és második ütem. Forrás: De Korte-Mae, 2010.

előkészítette a kékmezős fejlesztést, ugyanis ezeken a területeken szembesült a városépítész szakma először azokkal a kihívásokkal, amelyek a kontinuitás és identitás hiányából fakadnak. A „jelleg nélküli”, korábban ipari vagy ártéri területek rehabilitációja új beépítési kísérletek színhelyévé vált, ahol a morfológiai szemlélet helyett a tájépítés oldotta fel a hely és program ellentmondásait.

A holland városépítészetben az 1980-as évek közepén játszódott le az a szemléletbeli változás, amely során a korábbi, várostörténeti, tipológia-orientált tervezési módszertan helyett a táj kapcsolatteremtő szerepében kezdték megtalálni a nagyvárosi identitás problémájának megoldását. (Szántó, 2002) Nem véletlen, hogy épp a holland városépítészlet jutott először arra a felismerésre, hogy a táj lehet az a nézőpont, amely képes az egyre inkább összeolvadó természeti és mesterséges környezet kihívásaira választ adni. A holland mélyföld természetföldrajzi adottságai megkívánták a mező- és vízgazdálkodás magas fokú megszervezettségét, a tájat átszövő fejlett infrastruktúrahálózatot, és a rendelkezésre álló terület sűrű beépítését. Ebből adódóan már viszonylag korán a táj nem egymástól élesen elválasztható felületekből, hanem az urbanizáció különböző fokait mutató, folytonos rétegekből állt. A holland tájépítések által artificial landscape-nek nevezett, kultivált, mesterséges táj elsősorban a természet és épített környezet kölcsönhatásából alakult ki, és az ország identitásába mélyen beágyazódott. (Ibelings, 2000)

A város, mint a hagyományos minták dekonstruálásából kialakuló urbánus táj, először Koolhaas 1981-es Y-Plein kísérleténél jelent meg, amikor IJ-folyó északi partján, az egykori árvízvédelmi területre szociális bérlakásokat

és kapcsolódó közintézményeket helyezett el, szokatlan beépítési formában. A korábban üres területet analitikus szemlélettel, a tájat alkotó egyen-rangú elemek, tömegek, terek, mozgáspályák köl-csönhatásával rendezte be. (Szántó, 2002) Bár Koolhaas korát megelőzte, az elméleti és módszertani áttörés az ijburgi beépítést is jegyző Fritz Palmboomhoz köthető, aki 1987-es írásában az identitását kereső, jelleg nélküli ipari nagyváros Rotterdamot folyamatosan változó, urbanizált tájként írta le. (Palmboom, 1987) Ebben a megközelítésben a táj alaprétege mindenhol ugyanaz, amire a városiasodás különböző fázisait mutató újabb és újabb rétegek épülnek, a központ felé egyre növekvő sűrűségben. Ez az analitikus, funkcionális rétegek logikus szervezéséből építkező szemlélet jelenik meg Palmboomnak az amszterdami mesterséges szigetekre kidolgozott koncepciójában is. (Van den Bout – Palmboom, 2002)

Az egyre totálisabbá váló topografikus látvány jellemzi az egykori amszterdami Keleti kikötők Borneo-Sporenburg-szigetének beépítését, amit Adriaan Geuze vezetésével a West8 iroda tervezett meg 1996-ban. Az IJburggel közel egy időben induló rehabilitáció programját jellemző szélsőséges léptékváltásokat és a vonatkoztatási rendszerek kontrasztját az épületegyüttesek tájformaként történő értelmezésével oldotta fel. A sűrű, alacsony intenzív beépítést három szobrászi szupertömb tagolja, amelyek intenzív jelenlétükkel nagyban meghatározzák a terület identitását. Ugyanakkor a tájelemek alkotta látványos mintázat leginkább felülnézetből vagy a tervezési modellen értelmezhető, a gyalogos nézőpontjából már kevésbé. Bár Koolhaas szerint a táj lett a kiüresedett történeti mintázatok helyett az a médium, amivel „mindenki közvetlenül kapcsolatba kerülhet” (Szántó, 2002),

és ami képlékenységevel képes az ellentmondások és a folyamatos változás lekövetésére, az egyre absztraktabb, a hétköznapi nézőpontoktól távolodó értelmezések, valamint a felszínes, spekulatív építészeti formálás a látványorientált megközelítés inflálódását is maga után vonta.

A tervezéseméleti változás tehát eltérő építészeti, városépítészeti, tájépítészeti léptékekben, de egymással szoros összefüggésben játszódott le. A probléma a történeti fejlődés során kialakult, beállt mintázatok válságától indul, majd előbb ezek dekonstruálásával, később a formák képlékennyé válásával jut el a topográfia illetve a táj felszabadító fogalmihoz. A táj egyszerre jelenti az értelmezés elméleti nézőpontját, valamint a gyakorlat számára a tapasztalás és a külső látvány fontosságát.

A lépték, a nézőpont és a látvány egyaránt a módszer érvényességének határait feszegette a Boreno-Sporenburg beépítésében, és mivel az ijburgi fejlesztés a korábbi két vízparti rehabilitációhoz képest sokszorta nagyobb léptékű és összetettebb feladatnak bizonyult, a terület megszervezésére és beépítésére már nem volt elegendő a látvány külső megközelítése. Az összetett, több lépésben különböző szakágakat integráló feladat egy olyan tervezési módszert igényelt, amely képes a látott kép mögötti struktúra újbóli felépítésére és erre a polderrek tektonikus rétegzettsége adott megfelelő választ.

3. A „RE-KONSTRUÁLT” POLDER-MODELL

A polder-modell újrafelfedezésével a holland várostörténeti fejlődés geneziséhez tért vissza a tervező szakma. A bevezetőben már tárgyaltak szerint ezeket a gátakal körülvett területeket a holland mélyföld belvizeinek

▲ Haveneiland és Rietlanden beépítési terve. forrás: De Korte-Mae, 2010.

▲ Haveneiland, Blok 14, 62 lakás, 400 m² iroda. Tervező: DKV Architekten, 2000-2008.

▲ Rieteiland alacsony intenzív beépítési formája

kiszáritására és a tómeder megművelésére alakították ki, formájuk a természetes morfológia és az egyenlőségre törekvő geometrikus háló kölcsönhatásából jön létre. A polder-táj időtlen szépsége elsősorban az emberi használat monumentalitásából fakad, amellyel átlényegíti a fizikai konstrukciót. Ugyanakkor a látvány kifejező erejében fontos szerepe van a mesterséges formák lényegi funkcionalitásának, azaz a megművelt táj csak a legszükségesebb elemeket tartalmazza, tisztán alárendelve a rendszer egészének.

Az elmúlt években tájépítések részéről ismét a figyelem középpontjába került a polder-modell, és kísérletet tettek egy olyan tervezési eszköztár kidolgozására, ami képes közvetíteni az építészeti program és a tájforma közt, annak ellenére, hogy napjainkra drámaian megváltozott a táj identitása és az egykori agrár tájak helyén ma már urbánus és rurális elemek kollázsát találjuk. (Reh-Steenbergen – Aten, 2007) A polder-modell leginkább annak köszönheti reneszánszát, hogy transzparens rendszere és tektonikus felépítettsége révén kidolgozható egy olyan folyamatelvű tervezési módszertan, mely felülről lefele építkezve a terület egésze felől próbálja meg definiálni a beépítés részleteit.

Első lépésben az alapréteg, az altalaj létrehozása a feladat. A természeti adottságok, azaz a szél, a víz és a geológia minden egyes poldernél más és más, ezek alakítják ki a terület határait, méreteit és külső formáját. Második lépés az előzőekben kialakult kontúr és az agrár technikai séma ütköztetése, aminek eredménye a tájat racionalizáló ortogonális háló. Ennek legkisebb egysége a szabvány parcella, ezek sorolásával alakul ki a parcellaszalag, két hosszanti oldalán utakkal összefogva. A szabályosan ismétlődő egységek a polder-modulok,

ezek adják a derékszögű, egységes polder-táblát. A gát és a polder-tábla téglalapja közt fennmaradó szabálytalan "rojtterületeket" szükség esetén bevonhatják a megművelt parcellák sorába. Harmadik lépés az épületek telepítése és a beépítési formák meghatározása a kétdimenziós raszter alapján. A polder hagyományos, jellegzetes beépítési formái a stólpok, a tanyák, az úti menti épületszalagok, a falvak és a víz szivattyúzására használt malmok. A negyedik lépésben a látvány felől közelítve a mesterséges elemek megformálása és az építészeti kialakítás a cél, amely során kulturális jelentéssel ruházzuk fel a látványt.

A fent vázolt polder-modell a holland tájépítés első szakaszát mutatja be, ugyanakkor időközben a területek egy része átalakult, és ma már a városhálózatok részeként lakóterületeket vagy más urbánus funkciókat alakítottak ki rajtuk, de alapvető feladatukat, a mélyföldek szárazon tartását még ma is az eredeti csatornarendszerrel látják el. Az urbánus táj tehát egy második szakasza a fejlődésnek, amely új mintába szervezi a poldereket. Az infrastruktúra, a városi funkciók és a közlekedési hálózatok már szabadabban alakíthatóak, miközben az urbánus beépítési formák többnyire felveszik a terület eredeti felosztását.

4. IJBURG: RÉTEGEK

A holland tájépítéssel átalakulásának tükrében érdemes tehát megvizsgálni az ijburgi beépítés koncepcióját, mely léptékéből és funkcionális összetettségéből adódóan szükségszerűen vette át a polderek rétegződő rendszerét. Sőt, az ijburgi modellben a poldereken túl az amsterdami fejlődés esszenciális tapasztalata is megjele-

nik a földparcellák városias beépítési formájában. 2000 februárjában mutatta be Felix Claus, Frits van Dongen, Ton Schaap Ijburg beépítési tervét az amszterdami városi tanács számára. A prezentáció a fenntartható városért tartott védőbeszéd volt, azaz „manifesztum a szokásosért”. (Buurman – Kloos, 2005) A városépítészeti gyakorlat szerintük az utóbbi időben egyre inkább a „különlegességet” és az „eredetiséget” hangsúlyozta, ami túlságosan formalista tervek eredményezett, ahelyett, hogy a szociális program fenntarthatóságára vagy a hétköznapi élet megkönnyítésére koncentráltak volna.

Altalaj: A mesterséges szigetvilág szeszélyes kontúrját elsősorban vízrajzi szempontok és az uralkodó szélirány határozta meg. A víz mozgása, eróziós hatása miatt szabad utat hagytak az áramlatoknak, a nyílt víz felől pedig a második ütemben elkészülő szigetcsoport gátjai védik majd a területet. A tervezők figyelembe vették a tófenék topográfiai adottságait, hogy a homokszigetek létrehozását a lehető leggazdaságosabban oldják meg, a feltöltéshez szükséges anyagot a kikötők kotrásából biztosították. Emellett a végtelen tó látványára is odafigyeltek, a szigetek felosztását a táj fontosabb vizuális tengelyei alakítják tovább.

Infrastruktúra és program: A fejlesztés kidolgozásánál a központi VINEX-program korábbi példáihoz képest komplexebb és tágabb hatókörű regionális koncepciót dolgoztak ki. A telepítésnél fontos szempont volt az új városrész intenzív bekötése Amszterdam életébe, a szigeteket a Piet-Hein alagút és az Enneüs Heerma híd kapcsolja össze a belvárossal. A közutak terhelésének csökkentésére jó tömegközlekedési és kerékpáros hálózatot alakítottak ki. A főpályaudvarral az összeköttetést a 2005-ben átadott Ij Tram gyorsvillamos biztosítja,

míg a 2006 nyarán elkészült látványos kerékpáros és gyalogos híd a Nesciobrug Oost/Watergraafsmeer városrész kapcsolja össze Ijburggel.

A hosszú távú fenntarthatóság elérése érdekében kevert funkciók telepítésével 18000 lakás mellett 12000 új munkahelyet is létrehozta. A szegregáció megelőzését a lakásösszetétellel próbálták megoldani, a 45 000 lakosú új városrészben különböző lakásminőségeket irányoztak elő, így egyaránt megtalálhatók itt vízparti villák, átriumos sorházak, valamint 4-8 szintes többlakásos épületek. Továbbá igyekeztek a különböző társadalmi helyzetű lakókat egymás szomszédságába költöztetni, a támogatott bérlakások aránya pedig 30%.

Beépítés: A polder-modellhez hasonlóan a program és az infrastruktúra kidolgozását követően ortogonális rasztert fektettek le Haveneiland területére, ezzel racionalizálva a szigetvilág szabálytalan formáját. A háló kijelölte az utak és tömbök helyzetét, amiket a két hosszirányú, szélesebb vízfelület és a kisebb csatornák rendszere módosít, mindezt pedig Centumeiland irányába széles zöldsáv kíséretében átlósan átmetszi a főút és az Ij Tram vonala. A belső közlekedésben fontos szerep jut a hidaknak, amelyek a történelmi városközpontot idézik vissza. A hálóban a különböző terek, parkok és zöldfelületek a tömbök kihagyásával jönnek létre, és ebbe a rendszerbe illeszkedik Haveneiland négyszögletű kikötője is. A többi blokkot beépítették, a kisebb, nem teljes értékű területeken tömör épülettömböket helyeztek el. A morfológiai alapsémát az egykori tőzegtolderekre épített amszterdami keretes tömbök szerkesztése jellemzi, ugyanakkor ezeket egyéni módon variálták, sokszor felszabdalták. A nagyobb alapterület érdekében a beépítést tekeredő vonalvezetéssel, fogazással vagy belső pontszerű

bővítésekkel növelték, de előfordul a blokk egy-egy nagyobb felületének tömör beépítése is.

A négy-hatszintes, többlakásos tömbök nagyvárosias sűrűséget eredményeznek, az intenzitás a vízpartoktól a főútvonal felé növekszik. A beépítést a neutrális, szabályos utcai térfalak és az individuális variációk közti egyensúlykeresés jellemzi. A teljes városrész összehangolt megjelenéséért Kees Rinbouth koordinátor felelt, míg az egyes tömböket más és más építészcsoport tervezte (KCAP: Block 11, SeArch: Block 17, De Architecten Cie: Block 23, Claus en Kaan: Solid 18). A keretes beépítés földszinten folytonos térfalainak magassága változó, mintha több különböző épület együtteseként jöttek volna létre. A változatos épülettömbök közt a beépítés azonos kontúrja, az anyaghasználat (tégla), a meleg természetes színek és az építészeti formálás (egyszerű geometrikus tömbök, síkszerű nyílások) teremtetek kapcsolatot. (Benkő és Fonyódi, 2010)

Rieteiland három, kisebb szigete Haveneiland és a Diemerpark közt fekszik, ezeket alacsony intenzív, 1-2 szintes sor- és átriumházas beépítés jellemzi. Kleine Riteiland szigetén a beépítést nem tervezték meg előre, itt szabadon lehet telket vásárolni, és egyéni módon építkezni. Steigereiland építészeti koncepciójában a kollázsváros elve érvényesül, 8 egységként önálló karaktert kapnak az épületek. A vízen és a vízparton a lakásminőségek különböző formáival kísérleteztek, így közel 200 úszó ház kikötésére nyílik lehetőség.

6. IDENTITÁS

Látványos formai koncepció helyett a beépítés transzparens olvashatóságából vezethetjük le a terület iden-

- ▲ Haveneiland látványra Rieteland felől
- ▲ Társasház bejárata, Zuidbuurt.
- ▼ Irodaház, Krijn Taconiskade 444. Tervező: Klaus en Kaan, 2007.
- ▲ Úszó házak: Waterwoningen. IJburglaan, Haringbuisdijk. Tervező: Architectenbureau Marlies Rohmer, 2010.

titását. A holland városépítészetben az elmúlt évtizedekben felgyűlt tapasztalatok alapján építették fel azt a racionális fejlesztési koncepciót, ami a társadalmi összetételtől a közlekedési hálózatok megszervezéséig a projekt minden rétegében tetten érhető. Az urbánus tájforma egészétől a rész felé hierarchikusan építkező koncepció csak keretek felállítását vállalta, a formai elemek megkötését mellőzte, ezzel teret hagyva az egyes épületek individuális, kreatív megtervezésére. Talán nem véletlen, hogy nem a forma meghatározottsága, hanem a rendszer felől közelíthető csak meg a terület identitása; szabadság és territórium szorosan összefügg a holland kultúrában.

Hivatkozások:

- BENKŐ Melinda - FONYÓDI Mariann [2010]: *Glocal city. Kortárs európai városépítészet*. Terc, Budapest, HU.
- BOBBINK, Inge – LOEN, Suzanne [2012]: *Water in Zicht. Een verkenning naar mogelijke landschapsarchitectonische. Uitgeverij SUN, Amsterdam, NL.*
- BUURMAN, Marlies – KLOOS, Marten (szerk.) [2005]: *Impact. Urban Planning in Amsterdam after 1986*. Arcam, Architecture and Natura Press, Amsterdam, NL.
- DE GROOT, Frank [2004]: *IJburg. Amsterdam Development Corporation, Amsterdam, NL.*
- DE KORTE, Yvonne – MAES, Lieselore [2010]: *IJburg 2010 Architecturkaart / Architectural map, Amsterdam, NL.*
- GERA Judit [2009]: *A holland kultúra sokféle arca*. in: *Élet és Irodalom*, Vol. 53, No. 44.
- HUIZINGA, Johan [1934]: *Hollandia szellemi ismérve*. in: *Huizinga, a rejtőzködő*. Balassi Kiadó, Budapest, HU. 1999. p. 92-

127.

- IBELINGS, Hans (szerk.) [2000]: *The Artificial Landscape – Contemporary architecture, urbanism, and landscape architecture in the Netherlands – Hans Ibelings (ed.), Netherlands Architecture Institute (NAi) Publishers, Rotterdam, NL.*
- LOOTSMA, Bart [2000]: *Superdutch. New Architecture in the Netherlands*. Thames and Hudson, London, UK.
- MÓSER Balázs [2008]: *A víziótól a megvalósulásig. Vízparti fejlesztések Amszterdamban*. in: *Építészfórum*, 2008.08.26. <http://epiteszforum.hu/node/10358>. megtekintve: 2012.05.31.
- PALMBOOM, Fritz [1987]: *Rotterdam, verstedelijkt landschap*. 010 Uitgeverij, Rotterdam, NL.
- REH, Wouter – STEENBERGEN, Clemens – ATEN, Diederik [2007]: *Sea of Land. The polder as an experimental atlas of Dutch landscape architecture*. Stichting Uitgeverij Noord-Holland, NL.
- SZÁNTÓ Katalin [2002]: *A táj megdicsőülése – transzparencia a holland városépítészetben*. in: *Kerékgyártó Béla (szerk.): Hely és jelentés. Tanulmányok az építészetről és a városról*. Terc, Budapest, HU.
- VAN DEN BOUT, Jaap – PALMBOOM, Frits [2002]: *IJburg. Ontwerp voor een nieuwe stedelijke uitbreiding van Amsterdam*. Palmbout – Urban landscapes, Amsterdam, NL.

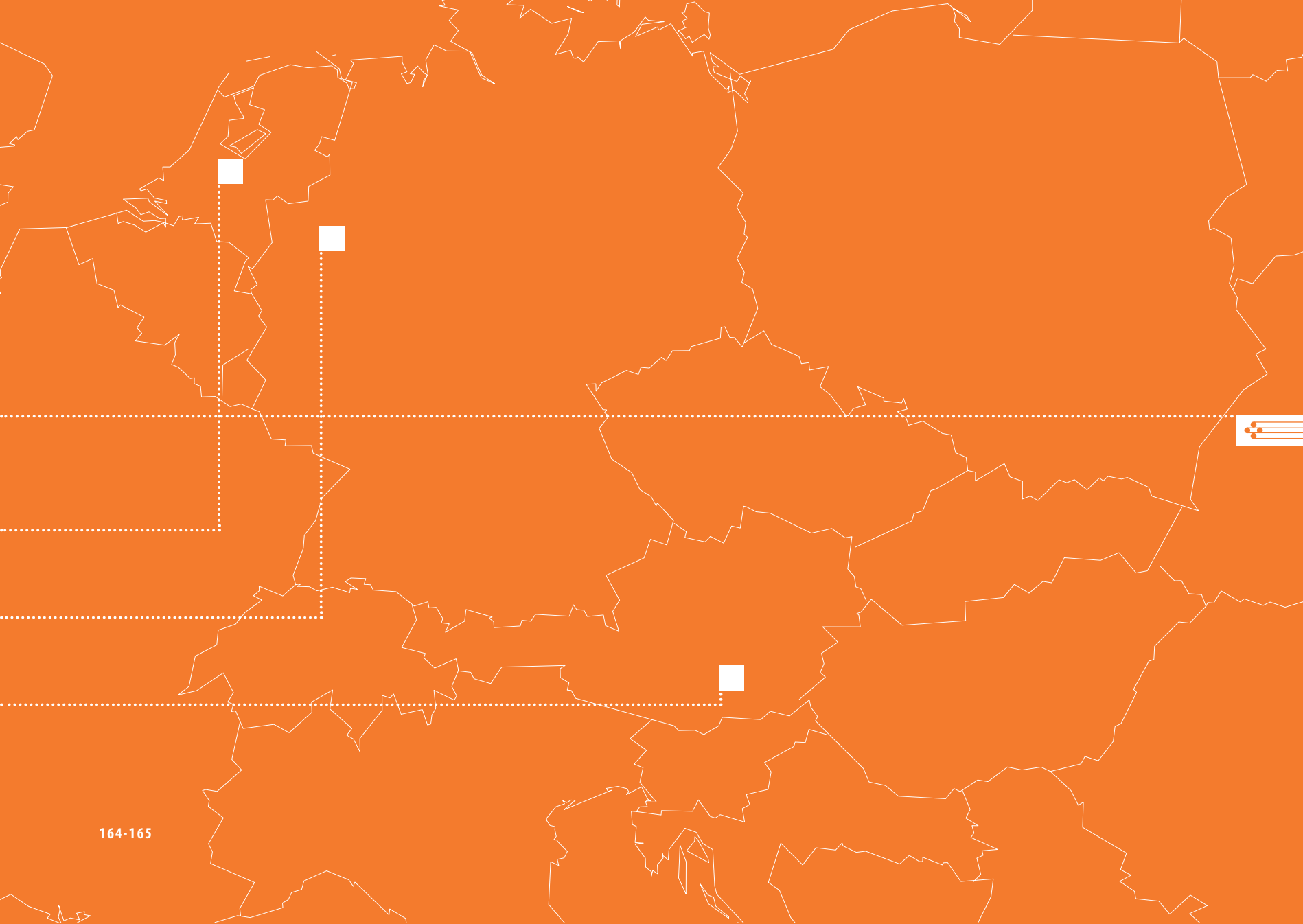

TANULMÁNYUTAK

HOLLAND KURZUS ÉS TANULMÁNYÚT (2012. május 4-9.) 166.-173.o.
Kerékgyártó Béla Phd vezetésével 20 doktorandusz és 5 oktató részvételével

RUHR-VIDÉKI TANULMÁNYÚT (2012. március 1-8.) 174.-175.o.
Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Kovács Zsófia, Tánczos Tibor, Varga Piroska

ÖKOFALVAK A SZOMSZÉDOKNÁL. Gänserndorf- Ökosiedlung, der Lebensraum - Diex - Robidišče (2012. május 11-13.) 176.-177.o.
Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

164-165

AMSZTERDAM, ROTTERDAM

HOLLAND KURZUS ÉS TANULMÁNYÚT (2012. MÁJUS 4-9.)

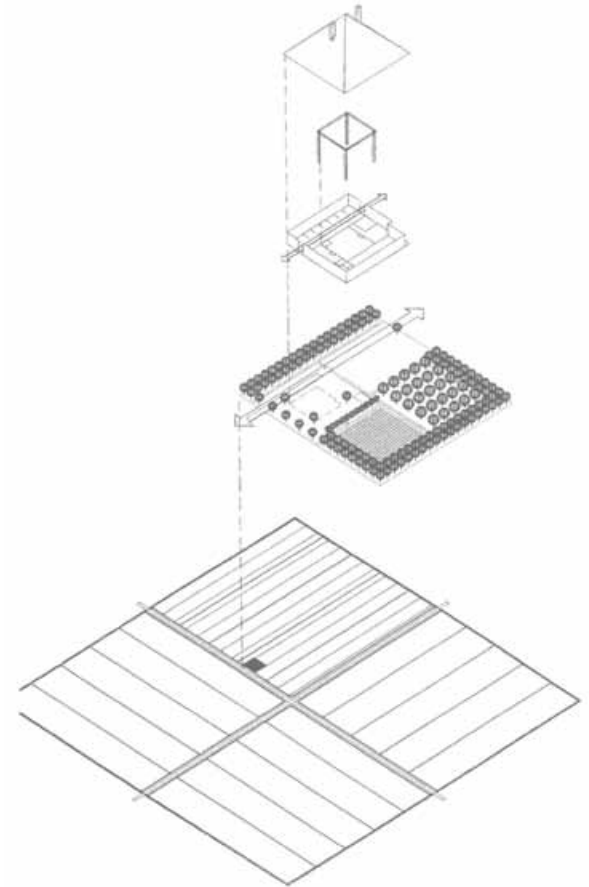
A csoportos kirándulásra 28 résztvevővel május 4-e és 9-e között került sor, célpontja a holland modern és kortárs építészeiről szóló kurzushoz kapcsolódva Hollandia volt. Az elsődleges helyszínt Amsterdam jelentette, ahol elsősorban az utóbbi másfél-két évtizedben végbe ment átfogó városfejlesztés helyszíneit kerestük fel. A város területileg nem túl nagy mérete, a sokféle célpont, valamint a helyi kultúra sajátosságai miatt a biciklis közlekedési formát választottuk. A kirándulás során egy napot Rotterdamban is töltöttünk. Az alábbi rövid bemutató a résztvevők összefoglalásaira támaszkodva készült. A doktori iskola honlapján hozzáférhető a részletesebb útifüzet, valamint elérhetőek a hallgatói elemzések is.

POLDER TÁJ – POLDER MODELL

Hollandiát tengerparti fekvése és a tengerbe ömlő folyók deltái révén nagy mértékben a víz határozza meg. Elnevezése – Nederland, Netherlands, Niederlande vagyis Mélyföldek – arra utal, hogy az ország területének jelentős része a tengerszint alatt fekszik, ekképp gátak rendszerével kell megvédeni a víz betörésével szemben. Ezen túlmenően azonban a középkor óta folyik területek elhódítása a víztől kiszáritással (polderek), illetve – a modern technika eszközeit felhasználva – mesterséges szigetek létesítésével.

A polderek lápok vagy tavak, folyómedrek kiszáritása

révén létrejött megművelhető vagy beépíthető területek. A torkolat természetes tájképét geológiai folyamatok hozták létre, az emberalkotta táj a letelepülés és a természetes táj mezőgazdasági hasznosítása révén alakult ki. A polder táj fejlődésében ez az alapeometria egy rendezett hálózatba olvadt bele. A polder blokk hosszoldalán úttal és csatornával szegélyezett telekhalmaz, melyet két oldalról keresztutca, vagy keresztcsatorna vesz körbe. Két vagy négy ilyen blokk egymáshoz viszonyítva megtükrözve alakítja ki a legkisebb olyan egységet, amelyben a hálózat összes alapeleme megtalálható. Ebbe a moduláris rendszerbe illeszkedik a hagyományos farmház geometriája és elhelyezkedése. De befolyásolja a városi telekosztás rendszerét és beépítésmódját is. A városi táj a természeti és mesterséges táj komplex alakításával jött létre, és saját mintázattal rendelkezik. (Szántay Zsófia)

A területi alapon működő, önigazgató vízgazdálkodási társaságok (társulások) kicsiben modelljei voltak a tárgyaláson és megegyezésen nyugvó döntéshozatalnak, ami a modern holland társadalomra általában jellemző, ezt hívják polder modellnek.

FEJLESZTÉSI TERÜLETEK, BEÉPÍTÉSI MINTÁK

Amszterdam az Ij öböl déli partján és az Ijba torkolló Amstel folyó mentén, gátakkal védett területen alakult ki (Amsteldam). Ez a terület alkotja ma is a belváros magját, amely körül különböző időbeli és beépítési rétegekben épült ki a mai város.

Híres csatornaövezete a 17. században tudatos beavatkozások során létesült, a gyakorlati célok mellett kife-

jezett szépészeti és reprezentatív igényekkel (felső kép). Ez követően a stagnálás hosszabb korszaka után a városfejlesztés következő nagy hulláma a 19. század második, illetve a huszadik század első felében került sor. Az előbbi magánbefektetők által finanszírozott spekulatív fejlesztéseket jelentett, míg a 20. század első évtizedében a kommunális támogatással megvalósult szociális lakásépítés vált meghatározóvá. Az utóbbi alapkövét az 1901-ben lefektetett lakástörvény, illetve a kor meghatározó építész, Hendrik Petrus Berlage 1917-ben elfogadott Dél-Amszterdam városbővítési terve jelentette (középső kép), amelynek megvalósításában meghatározó szerephez jutottak az Amszterdami Iskola építészai.

Amszterdam nyugati irányú, Cornelius van Eesteren által jegyzett bővítési tervét 1935-ben fogadták el, de az ún. nyugati kertvárosok csak a második világháború után jöttek létre. Fejlesztésük a csatornák, zöldterületek és a beépítések összehangolt rendszerével történt, beépítése sávosan sorolt, változatos magasságú és léptékű tömbök formájában történt.

A lakáshiány csökkentésére az 1960-as és 70-es években a városközponttól távol, dél-keleten ipari előállítási módszerekkel megvalósított szatellitváros, Bijlmer kezdetektől komoly problémákkal küzdött, amelyek később csak súlyosbodtak. Az utóbbi két évtizedben mindkét terület átfogó szanálására, újraépítésére került sor.

Végül az utolsó nagy, „kékmezős” fejlesztése az 1990-es évek végétől valósul meg: a városközponttól keletre található új városrész, Ijburg az Ijmeeren létrehozott mesterséges szigeteken jött, illetve jön létre.

Amszterdam utóbbi két évtizedét az összehangolt, több

területre kiterjedő átfogó városfejlesztés és rehabilitáció határozta meg, amelynek fő célja a lakosság városban tartása, illetve visszavonása. (előző oldal alsó kép: vízparti fejlesztések) Ennek megfelelően a lakások és a kulturális létesítmények építése állnak az első helyen, de fontos szerepet tölt be az infrastruktúra fejlesztése (vasút, repülőtér) és egy korszerű irodanegyed és tudományos központ kiépítése is (Zuidas, Science Park).

KÖZPONT, VÍZPART, ÁTÉPÍTÉS

A központban az IJ folyó mindkét oldalán jelentős, a városképet meghatározó új fejlesztések valósulnak meg. A város oldalán a vízpartra telepített pályaudvar multimodális közlekedési csomóponttá, illetve bevásárlási és szabadidős lehetőségeket nyújtó élménytérre fejlesztése zajlik (vö. Garay Márton tanulmánya a 142-147. oldalon), míg vele szemben, az IJ folyó északi oldalán egy új, vegyes – kulturális, szabadidős, hivatali, lakófunkciókkal – rendelkező terület kiépítése folyik. Ennek részeként, a 60-as években épített toronyépület mellett valósult meg a Holland Filmintézet ikonikus épülete, amely az Eye (Szem) elnevezést kapta, és amelyet az osztrák Delugan Meissl iroda tervezett.

A szabadon bejárható épület négy mozi teremnek (315, 2 x 130, 67) ad otthont, melyekben főleg klasszikus, művész- és retrospektív filmeket vetítenek. Bőséges hely van kiállítások és konferenciák rendezésére, oktatási és egyéb tevékenységek szervezésére is. Az öbölre üvegfalal nyitott, nagyvonalú, auditoriumszerűen kialakított központi tér strukturáltságának és a funkciók csoportosításának köszönhetően jól működhet teltház és kevesebb

érdeklődő esetén is. A tervezők egy jó arányokkal és kimondottan leleményes belső terekkel rendelkező formalista épületet hoztak létre, de a némileg hatásvadász külső forma és a felületes kivitelezés a gyors avulás veszélyét rejtik magukban. (Borzásák Veronika)

(Történelmi épületek átépítése) Az Építészeti Akadémiát a Claus en Kaan iroda két szomszédos, 17. századi műemléki jellegű épület összekapcsolásával alakította ki (2004-2006). Az elsődleges cél olyan tiszta, rendezett és biztonságos belső rendszer létrehozása volt, ami egyszerre elégíti ki az oktatás és a műemlékvédelem követelményeit. Az új elemek határozottan elkülönülnek: a régi látszó fa tartószerkezet és az új fehér térelválasztások kettőssége izgalmas kontrasztot eredményez, inspiratív környezetet adva az itt tanuló építész-, tájépítész és városstervező hallgatóknak. (Kóródy Anna)

A Holland Hajózási Múzeum épületét, amely eredetileg a 17. században létesült raktárépület volt, 2005 és 2011 között a növekvő és megváltozott látogatói igényeket figyelembe véve újjitották fel. Az udvar lefedésével elosztó teret hoztak létre, ahonnan az égtájak szerint elnevezett épületszárnyakban elhelyezett, különböző tematikájú kiállítási egységek látogathatók. Az alagsorban a ruha-

tár és a mosdó, míg a földszinten a bejáratokon kívül a múzeumshop, kávézó és egy szép könyvtár is helyet kapott. A munkálatokban három építésziroda vett részt: az építészterét és a belső kialakításért a Dok Achitekten, a belsőudvar lefedéséért a Ney+Partners, a restaurációs munkákért pedig a Rappange & Partners felelt. A belső udvar lefedésének mintázatául régi hajózási térképek szerkesztő vonalaiból merítettek ötletet a tervezők. A megnyitás után a tér rossz akusztikája (kellemetlen

visszhangzás) miatt az egész padlórétegrendet meg kellett változtatni. Most egy perforált álpadló és rengeteg homok gondoskodik arról, hogy a látogatókat üdvözlő légénység szavát érteni lehessen. A mai trendeket követő kiállítás inkább a látványosságra és az interaktivitásra, semmint az alaposságra helyezi a hangsúlyt. (Gyulovics István; további részletek Kóródy Anna dolgozatában a 149-153. oldalon)

(Ökológikus építés és tájalakítás: a GWL terület) A központtól nyugatra található egykori vízmű területén a 80-as évek végén szűnt meg végleg az ipari tevékenység, és a 90-es években, lakossági részvétellel öko-lakóterületet hoztak létre. A beépítési tervet Kees Christiaanse dolgozta ki, az autómentes terület 4, 5 és 8 szintes épületeit különböző építészirodák tervezték. A területen összesen 600, 84 és 120 m² közötti lakás található. A tájépítészeti (zöld- és közterületi) terveket a West8 iroda készítette. (alsó kép)

Hollandiában általában is nagy odafigyeléssel fordulnak a lakóhelyükhöz kapcsolódó zöldfelületekhez, kertek jönnek létre a bejárati ajtók elé kitett cserepes

növényekből, a teraszokon megjelenő gazdag növényzet vonzóvá teszi a lakásokat. Mindez jól megfigyelhető itt is: a házak között fennmaradó területen differenciált minőségű kerteket jelöltek ki, amelyek a magán és a közösségi használat számos átmeneti változatát mutatják: tetőteraszok, magánkertek a földszinti bejárattal rendelkező lakásoknál, sövényvel kerített veteményesek (260 bérelhető kiskert!), gyümölcsösök, játszóterek, parkok, ligetek, homlokzatra felfutó kertek, belakott teraszok, közösségi zöldfelületek. (Kovács Zsófia)

(Ideiglenes használat, az NDSM terület) Az utóbbi két évtizedben az amszterdami városfejlesztés egyik fókuszpontjába a város belső területein található, funkciójukat veszített ipari és vasúti területek rehabilitációja került. Az ezredforduló körül megjelentek olyan elképzelések, amelyek igyekeztek szabadabb teret adni a rehabilitálandó területek újrahaznosításának. Konkrét tervek helyett inkább a fejlődés irányát, és ezzel párhuzamosan a belső városi területek gyakorolt gazdasági nyomás miatt kiszoruló ágazatok, mint a kreatív ipar, vagy a szociális szolgáltatások helyzetét kívánták enyhíteni. Az egyik legnagyobb szabású ilyen kezdeményezés a 2002-ben az IJ északi partján, az egykori NDSM hajógyár

óriás csarnokában kialakított inkubátor létesítmény. Az apró (elsősorban művészeti) cégek konténerai kis városként lakják be a hatalmas ipari csarnokot, saját közlekedőrendszerrel és utcákat alakítva ki függetlenül az eredeti tértől, átlós bemetszések mentén. (Deigner Ágnes)

A SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS ÉS A BIJLMERMEER NAGYTELEP ÁTÉPÍTÉSE

A holland szociális lakásépítés nemzetközi híru és jelentőségű. A szociális lakások száma ma eléri a 2,4 milliót, ezzel Hollandia mennyiségileg a harmadik, az összlakásállományon belüli arányt tekintve pedig az első az európai országok között (35%). A szociális lakásépítés alapjait az 1901-es LAKÁSTÖRVÉNY fektette le, mely többek között szabályozta a LAKÁSTÁRSASÁGok létrejöttét és működését. A lakástörvény előírta ÉPÍTÉSI SZABÁLYZATOK megalkotásának, ÉPÍTÉSI ENGEDÉLY benyújtásának kötelezettségét; tartalmazta a kommunális KISAJÁTÍTÁS JOGÁT (Amszterdamban a földek városi tulajdonban van-

nak, az építettők és tulajdonosok csak bérlik a területet). Kötelezővé tették VÁROSFELJESZTÉSI TERVEK készítését, s végül szerepelt benne az önkormányzatok vagy a lakástársaságok számára nyújtott állami PÉNZÜGYI TÁMOGATÁS a lakhatás minőségének javítására.

Ez a 20. század elején induló folyamat jól elkülöníthető periódusokra tagolódik: a világháború előtti kezdeti időszakra, a két világháború közötti és második világháború utáni nagyobb volumenű építkezésekre, valamint napjaink vállalkozó-szemléletű korszakára.

A háború utáni tömeges lakásépítésének csúcspontjára, a 60-as évekre esett Dél-Amszterdam új bolygóvárosának, Bijlmermeernek a létesítése. A korábbi nagy fejlesztésekkel ellentétben nem kapcsolódott a beépített területekhez, hanem újonnan a városhoz csatolt külső területen épült, léptékében jóval nagyobb volt az addigi beépítéseknél, s hiányzott belőle a holland lakásformát a nagyvárosokban is jellemző sajátosság, amely az elkülönített bejáratok rendszerével individualitást biztosít a lakásoknak. Ehelyett egy elképzelt közösségiség eszménye vezette. A méhsejt rajzolatú magasházak, az általuk közrezárt zöldterületek, a gyalogos szinttől elemelt utak rendszere, a külső utak mentén kialakított parkolóházak és az onnan az egyes épületekhez vezető, s azok emelt földszintjén is végighaladó fedett közlekedő, valamint a nagyméretű és magas komfortfokozatú lakások az elképzelések szerint vonzó környezetet kínáltak a jóléti állam középosztálya számára. Csakhogy a középosztály inkább a városon kívül keresett magának intímabb és egyénre szabott lakásformát, a nagy számban üresen maradt lakásokba pedig az ekkor felszabaduló holland gyarmatokról érkező bevándorlók költöztek. Mindez a

70-es, 80-as években egyre súlyosbodó válságot idézett elő a területen. (Szabó Dávid; A képen: a csoport az egyik kerületi építész eligazító magyarázatát hallgatja a kerületi Városházán.)

(Bontás és/vagy új/jáépítés) A problémákra a 70-es évek vége óta próbáltak orvoslást találni, nagyon sokféle, különböző szemléletű "soft" rehabilitációs intézkedést kipróbáltak (a közlekedési kapcsolatok javítása, üzleteket, szolgáltatásokat magában foglaló alközpont létesítése, a lakások korszerűsítése), azonban ezek nem működtek, vagy legalábbis nem érték el a kívánt hatást. Ezért a 90-es évektől radikálisabb lépésekre került sor. Fontos eleme volt egy új, az egész város léptékében jelentős központ kiépítése. 1993 és 1996 között valósult meg az új városi stadion, az Ajax Aréna, azt követően pedig számos további, nagy tömegek kiszolgálására alkalmas létesítmény került a területre: új koncertterem (Heineken Music Hall 2001, Ziggo Dome 2012), multiplex mozi (Pathe Arena), bevásárlóközpont, több oktatási intézmény, illetve a Nicholas Grimshaw által tervezett új vasúti pályaudvar.

A lakóterületre vonatkozóan 1995-ben két ház és egy bevásárlóközpont bontásával egy teljesen új rehabilitációs felfogás vette kezdetét. A korábbi elutasító szemléletmóddal szemben teret nyert az épületállomány bontásokkal is együttjáró átstrukturálása. Bár ekkor még nem számoltak olyan léptékű bontással, mint ami később megvalósult, amikor is a 16000 lakás felét elbontották. Helyettük új lakásokat építettek, amelyek különböző beépítési formában és tulajdonformában valósultak meg. (A térképek a terület eredeti és a bontás után újjáépített szövetét mutatják.) A Bijlmer projekt a világ egyik legnagyobb városrehabilitációs programjává vált, amelynek fontos vonása, hogy a változtatásokat a lakosság véleményének folyamatos kikérdezésével, a bontás által érintett lakosok számára kedvező alternatívák felkínálásával

hajtották végre. Mindez az új kialakítás nagy mértékű támogatottságát és az ott élő lakosság helyben tartását eredményezte. (Szendrei Zsolt; részletesebben ld. a dolgozatát a kötet 154-159. oldalán)

NYUGATI KERTVÁROSOK

A másik nagy felújítási területet a háború utáni nyugati kertvárosok jelentik. (A baloldali képen Cornelius van Eesteren 1935-ben elfogadott bővítési terve, a jobb oldalin a terület mai állapota látható.) Az újjáépítés szűkös körülményei között épített, viszonylag kis alapterületű és egyszerű felszereltségű lakások már kevésbé felelnek meg a mai igényeknek, ami nagyban hozzájárult a terület problémássá válásához, a lakosság összetételének kedvezőtlen alakulásához, a bevándorlók arányának nagy mértékű növekedéséhez. Míg 2003-ban egész Amszterdamra vetítve a felnőttek 24%-a volt marokkói, suriname-i vagy török származású, a nyugati kertvárosokban 2012-ben 51% volt az említett etnikumok aránya. Ezen belül az iskoláskorúak aránya jóval magasabb, s ez komoly kihívást jelent a társadalomba való beillesztés szempontjából. E rétegek leszakadását megakadályozandó az utóbbi években a nyugati kertvárosok váltak

a fejlesztések egyik fő területévé. Egyrészt közösségi intézmények, főleg közösségi központként is működő iskolák épültek, illetve a meglévő lakásállományon belül nagyméretű bontásra és újjáépítésre került sor.

„De Kikker” iskola (Osdorp, Liesbeth van der Pol (DOK), 2000-2006). A színe miatt De Kikker (béka) becenévre keresztelt közösségi oktatási központban két általános iskola, orvosi intézmények és egy napközi központ is működik. Az egész komplexum két belső udvar, az aula és egy hatalmas télikert köré szerveződik. A négy méteres belmagasságú galériás osztálytermekhez tartozik egy-egy öltözőket, mellékhelyiséget, konyhát és számítógép-munkaállomásokat magában foglaló blokk is. A főépület és a lelátó is szolgáló épületrész közötti védettebb külső udvart a fiatalabb gyerekek használhatják, az épületegyüttes előtti téren pedig sportpályák kaptak helyet. A tartószerkezet és a padlóburkolatok legnagyobb része fából készült. Az iskolába, mint a helyszínen az egyik tanárral folytatott beszélgetés során megtudtuk, szinte kizárólag csak bevándorlók gyerekei járnak, akik gyakran nem tudnak hollandul, illetve a kulturális minták elsajátítása terén is komoly hiányosságai vannak. Az iskola így egészen speciális feladatok elé kerül, amikor elő kívánja segíteni a gyerekek nyelvi és társadalmi integrációját. A nevelési törekvésekben ezért elsősorban a különböző tevékenységekre, ingergazdag

környezetre helyezik a hangsúlyt, amit az épület megformálása, részletei is elősegítenek. Ugyanakkor komoly problémákat okoz az üveghomlokzatú átrium árnyékolásának, illetve az emeleti szintre került tornaterem megfelelő szigetelésének hiánya. (Tánczos Tibor)

Lakótornyok Osdorpban: Wiel Arets közelmúltban átadott, négy, 11 szintes blokkból álló, 370 lakást tartalmazó épületegyüttese helyszínrajzi értelemben a környező beépítések logikus következménye: a mellette található lakóegyüttes (DVL/Kempe Thill) által kijelölt szigorú, horizontális sávok az építési terület határát jelentő csatorna vízfelületéhez érve vertikális hangsúlyt kapnak. A szabályos derékszögű rendszerben, egymástól közel százméteres távolságban sorolt tömegek kiegyensúlyozott rajzi síkkompozíciót alkotnak. A jó arányú, szigorúan formált hasábok térbeli viselkedésénél és környezeti kapcsolatrendszerénél azonban már csorbul ez az őszinte racionalitás. A beépítés határhelyzetét erősíti a visszahúzott bejáratokat összefogó, a képzeletbeli kabusokba erőteljesen beleharapó szervizút és a házak alá vezetett mesterséges csatornabövíület. A két határoló elem szorításában ez a vállaltan atektonikus viselkedés akár színpadiasnak is tűnhet. Mintha fordított tervezői

logika érvényesülne: az építész a lírai virtuozitáshoz az önkényes környezetrendezés díszletét hívja segítségül. A központi közlekedőmagok és a gépészeti aknák át-gondolt elhelyezése lehetővé tette a rugalmas alaprajzi kialakítást. A házakban eltérő méretű lakások kaptak helyet és a lakásosztás a homlokzaton is jól követhető: a szintmagas üvegfelületeket alumínium lakáselválasztók tagolják. Balkonokat négyből csak egy épületen találunk. (Dombóvári János)

Tégla-textil (Blok A, Slotervaart, Dick van Gameren)

A delft-i építészkar lakóépülettervezési tanszékvezetője, Dick van Gameren irodája az elmúlt években több téglafelületű bérházat is épített Amszterdam legfontosabb fejlesztési területein. Épületeiben a környezethez való vizuális illeszkedés és a lakóközösség téri igényei egyaránt fontos szerepet játszanak. A nagy méret, repetíció, és környezethez kapcsolás problémaköreire ad választ a Slotervaart városrészben megvalósult „Blok A” 170 lakásos együttesében. A kívánt laksűrűség eléréséhez egy toronnyal vertikális súlypontot jelölt ki az épületen, így a szabadon maradó belső udvarok gazdag kertészeti és rekreációs felületekké válhattak. A házhoz közel elhaladó A10-es autópálya zajterhelése miatt tömörebb homlokzat kialakítására volt szükség. A nagy felület és méretek miatt a ház költséghatékony paneles építési rendszerrel készült. A panel külső rétegébe különböző mintázatok szerint elhelyezett téglák, a hátszerkezet és a homlokzat viszonyának őszinte megnyilvánulása. A fuga és téglák aránya megváltozik és átlényegül ezeken a felületeken, hangsúlyozva a díszítő szerepet. Nem törekszik téglaház benyomását kelteni, de például a földszinti sáv tégláinak függőleges hely-

zetbe állításával sikeresen megidézi a dekoratív téglahasználat amszterdami iskola által kijelölt konvencióit. Habár a téglaelemek 90 fokos forgatásával létrejövő textúrák származtathatók az amszterdami iskolából, fontos a városrész lakóiból adódó muszlim hatás is. (Bartha András)

IJBURG

A holland kultúrában a szárazföld nem adottság, hanem évszázadokon át tartó fáradságos munka eredményeként jön létre, és ez a folyamat napjainkban is tart. A területi hiány csökkentésére már korábban is felmerült mesterséges szigetek létesítésének gondolata (a leghíresebb közülük van den Broek és Bakema Pampus terve az 1960-as években), de csak 1996-ban született meg a döntés tíz új homoksziget létesítéséről. A városépítészeti koncepciót a Palmboom & Van den Bout páros jegyezte. A környezetvédők kezdeményezésére népszavazást írtak

ki, amely azonban az alacsony részvétel miatt sikertelennek bizonyult, így megkezdődhetett az építkezés. Az első ütemben hat sziget épült meg; Steigereiland (2000 lakás) West és Oost Haveneiland (6700 lakás) valamint Oost, Grote és Kleine Rieteiland (1900 lakás) (A felső ábrán a szigetek elhelyezkedése látszik a városban, a középső ábra a még beépítetlen területet mutatja, az alsó képen pedig a beépítés előrehaladását láthatjuk.)

A terület beépítése a holland városépítészeti kultúra szerves folytatása. Az ortogonális városszámlefedtetésekor a poldereket jellemző racionális, hálós kiterjesztést vették át. Az utak alkotta hálót a csatornák és vízfelületek rendszere módosítja, valamint a területet a központtal összekötő villamos, az IJ Tram vonala metszi át, amit széles zöldsáv kísér. A hálóban tömbök kihagyásával jönnek létre a különböző zöldfelületek és ebbe a rendszerbe illeszkedik Haveneiland négyszögletű kikötője. Bár IJburg tömbjei is az Amszterdamot jellemző keretes beépítést követik, de a földszinten folytonos térfalak magassága változó, mintha több különböző épület együtteseként jöttek volna létre.

A teljes városrész összehangolt megjelenéséért Kees Rinbout koordinátor felelt, míg az egyes tömböket más és más építészcsoporthoz tervezte (KCAP: Block 11, SeArch: Block 17, De Architecten Cie: Block 23, Claus en Kaan: Solid 18). A változatos épülettömbök közt a beépítés azonos kontúrja (egységmértű tömbök), az azonos anyaghasználat (tégla), a színhasználat (meleg természetes színek, terrakotta), és az építészeti formavilág (egyszerű geometrikus tömbök, síkszerű nyílások) teremtenek kapcsolatot. Munkahelyek létrehozásával, különböző funkciók telepítésével, művészek megbízásával igyekeznek elkerülni, hogy a terület monofunkcionális és

monoton környezeté váljon.

Haveneiland a legnagyobb összefüggő szigetegység, ahol a négy-, hatszintes, többalakos, keretes beépítésű tömbök nagyvárosias sűrűséget eredményeznek, helyenként parkok és csatornák lazítják fel. A belső közlekedésben fontos szerep jut a hidaknak, amelyek a történelmi városközpontot idézik vissza. Rieteiland szigeteit alacsony intenzív, 1-2 szintes sor- és átriumházas beépítés jellemzi. Steigereiland építészeti koncepciójában a kollázs város elve érvényesül, 8 egységenként önálló karaktert kapnak az épületek. A vízen és a vízparton a lakásminőségek különböző formáival kísérleteztek, így közel 200 úszó ház kikötésére nyílik lehetőség. (Wettstein Domonkos, ld. dolgozatát a kiadvány 160-165. oldalán)

Waterwoningen IJburglaan, Haringbuisdijk Architectenbureau Marlies Rohmer, 2010
Az IJburgi beépítések különleges és hamar divatba jött formáját a vízre telepített úszóházak jelentik. A területet, más lakásformákhoz hasonlóan, a tulajdonosok 50 évre bérlik a várostól. A házak alapja egy vasbeton tálca, s a felhajtóerőnek köszönhetően maradnak fent a vízen (minél nagyobb a súly, annál mélyebbre süllyed a ház).

A beépítés telep-, illetve villaszerűen valósul(t) meg. A Marlies Rohmer iroda 75 egységes megjelenésű, vízen úszó lakóegységet tervezett, 5 variáns felhasználásával (13 szabadonálló lakóház, 12 tömb 2 lakóegységgel, 6 tömb 3-3 lakóegységgel, 6 gátra épített, illetve cölöpön álló házak). A házak közötti stégrendszer gyalogosan bejárható úthálózatot alkot. A házak másik csoportjánál mód volt arra, hogy a tulajdonosok egyedi tervek alapján készíttessék el a „villájukat”. (Antal Gabriella)

A TANULMÁNYÚT RÉSZTVEVŐI:

Oktatók: Kerékgyártó Béla, Nagy Márton, Pálffy Sándor, Sugár Péter, Szabó Levente

DLA és PHD hallgatók: Antal Gabriella, Árva József, Borzsák Veronika, Bartha András Márk, Csiki Barna, Deigner Ágnes, Dombóvári János, Hakkel Márton, Francsics László, Gyulovics István, Kovács Zsófia, László Tamás, Losonczy Anna, Szántay Zsófia, Szabó Dávid, Tanczos Tibor, Varga Pirokska, Szendrei Zsolt, Wettstein Domonkos, Kóródy Anna

ANTAL GABRIELLA, BORZSÁK VERONIKA, KOVÁCS ZSÓFIA, TÁNCZOS TIBOR, VARGA PIROSKA

RUHR-VIDÉKI TANULMÁNYÚT (2012. MÁRCIUS 1-8.)

A "Hajrá borsodi ipari táj" című kutatás keretében tanulmányutat tettünk a Ruhr-vidékre, amely az egyik legfontosabb előképünk volt. Az IBA 10 éves periódusa beindította az átalakulást, majd az Európa Kulturális Fővárosa cím (2010) újabb nagy lendületet és nemzetközi ismertséget adott a vidéknek.

A 120 projektet magába foglaló IBA Emscher park fejlesztés a Ruhr-vidék volt ipari területeinek átfogó fejlesztési stratégiája, amelynek célja egy olyan új, minőségi fejlődési és revitalizációs modell létrehozása volt, amely nem törli el a terület bánya- és nehézipari örökségét. Fenntartható területfejlesztési arculata szerint számos projektet és aktivitást kezdeményezett az egykori iparvidék megújítása céljából.

A folyamatban sokféle partnerrel dolgoztak együtt: közösségekkel, vállalkozásokkal, szövetségekkel és polgári kezdeményezésekkel. Az IBA törekvéseinek hat fő csoportja volt: tájrehabilitáció és újrahasznosítás; (hajózási) csatornarendszer átépítése; ipar fejlesztés; lakásépítés és korszerűsítés; ipari műemlékek megóvása; szociális kezdeményezések és képzés.

A projekt súlypontja a szabad terek és táj gondozása, alakítása, ipari és szolgáltató helyek minőségének javítása, ipari műemlékek és történelmi lakótelepek megtartása, kísérletek új lakásformákkal és a használók bevonásának új módjaival. A tanulmányút igen hasznos volt, láthatuk, hogy egy előre eltervezett, hosszú távú stratégia hatalmas fejlődést tud elérni tíz év alatt.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

◀ Zollverein park

▶ Duisburg-Nord Landschaftspark, 2. Zollverein park

▲ 1. Halde Haniel, kortárs művészeti alkotás a meddőhányón; 2. A zollverein-i kokszolómű; 3. A Landschaftspark Duisburg-Nord, részlet; 4. A Landschaftspark Duisburg-Nord, részlet; 5. Zollverein School of Management and Design (SANA); 6. Landmarke Angerpark, Duisburg

174-175

RUHR-VIDÉKI TANULMÁNYÚT (2012. MÁRCIUS 1-8.)

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Kovács Zsófia, Tánczos Tibor, Varga Piroska

BARTHA ANDRÁS MÁRK, FRANCICS LÁSZLÓ, GYULOVICS ISTVÁN, SZÁNTAY ZSÓFIA

ÖKOFALVAK A SZOMSZÉDOKNÁL (2012. május 11-13.) Gänserndorf- Ökosiedlung, der Lebensraum - Diex - Robidišče

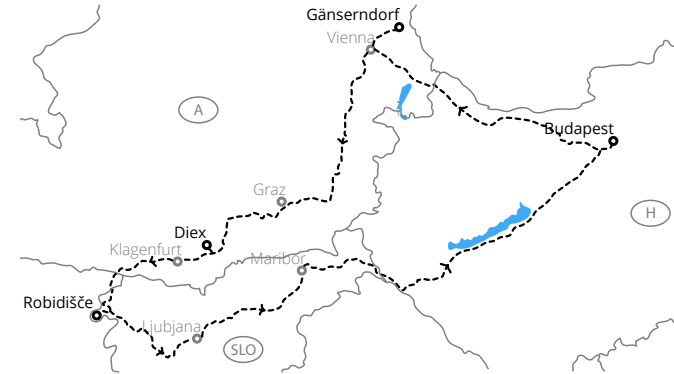
2012 tavaszán egy külföldi tanulmányutat készítettünk elő, mely 6 osztrák és szlovén falu meglátogatását tűzte ki céljává. Az útitervet a jelentős célpontok és az úthossz optimalizálása alapján alakítottuk ki. Végül az út 3 napján 4 öko-projektet vizsgáltunk meg, melyeket tulajdonosaik, gazdáik, vagy építészeik segítségével jártuk körbe.

GÄNSERNDORF: ÖKOSIEDLUNG, DER LEBENSRAUM

Az osztrák Gänserndorf Ökosiedlung egy ökológikus szemléletű lakópark, ahol a közösség nem része az építési folyamatnak. Az ugyanitt létrehozott "Lebensraum"(1.) projekt azonban a közösségi együttélés európai normáit feszegeti, skandináv és amerikai mintát követve.

Az öregebb Ökosiedlung a '80-as évek optimizmusával és osztrák gazdasági lendületével drága, ugyanakkor időtálló anyagokból épített kertes házak sűrű együttese. Az egész telepítés hűvös szerkesztettségét az azóta kialakult gazdag növényzet és a lakóházak közötti kizárólag gyalogos közlekedésre alkalmas kis utak meglepően bájosává teszik.

A "Lebensraum" projekt már a közösségi életre intenzívebben építő ökológikus társasház projekt. Sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak a közösségi terek és a közösen használható, gondozandó funkciók, mint a konyhakert, szánkózó domb, asztalos- és lakatosműhely, jóga terem, közösségi konyha és étkező. A lakóegységek mértékartóbb méretűek és olcsóbb anyagokból készültek.

1.

2.

3.

4.

KELTEN DORF - DIEX

A Diex mellett található épületegyüttes kis túlzással egy kelta falu reprodukciójának nevezhető. A projekt gazdája, Eveline Grander egy druida papnő szerepét játssza az életművében felállított díszletben. Saját telkén szemináriumokat tart, de a közönsége nem állandó, így nem beszélhetünk közösségről. Az épületeket egy folyton változó, osztrák és nemzetközi önkéntesekből álló kalákában építi Eveline. Igyekszik kerülni a modern anyagok használatát, ami esetenként az épület rohamos pusztulásához vezet. Diex lakosai kedves odafordulással figyelik és olykor segítik a munkáját.

5.

ROBIDIŠČE

Meglévő, és részben tudatosan rehabilitált falu szép példája a szlovéniai Robidišče, mely a 1976-os földrengésben erősen megrongálódott. Az épületállományt részben helyreállították, azokat vendéglátóipari célokra, illetve sikeres ökológikus gazdálkodásra használják. A közösség töredezett, állandó lakosuk kevés, de fiataloknak szervezett ösztöndíj segítségével folyamatosan új munkaerőre tesznek szert, akik segítenek az ökofarmon, és tanulják a gazdálkodást. A földrengés után kibontakozott építészeti igényesen illeszkedik a történelmi múltú épületegyüttesbe. Nagy veszélye a falunak, hogy felfedezték a befektetési célú vásárlók, és többen nyaralónak vesznek meg egy-egy épületet, ami az év nagy részében üresen áll.

6.

7.

8.

9.

10.

1. A projektnek a szerencsétlen áthallásra okot adó elnevezésen túl semmilyen kapcsolata nincsen a náci ideológiákkal.

◀ 1., 2. Gänserndorf; 3. Diex; 4. Robidišče

◀ 5., 6., 10. Robidišče; 7., 8. Gänserndorf; 9. Diex

176-177

ÖKOFALVAK A SZOMSZÉDKNÁL: GÄNSERNDORF- ÖKOSIEDLUNG, DER LEBENSRAUM - DIEX - ROBIDIŠČE (2012. MÁJUS 11-13.)

Bartha András Márk, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia

1. KREATÍV FELADAT - BUDAPEST, JÓZSEFVÁROS, KÁLVÁRIA TÉR

kiíró: Pálffy Sándor DLA, Alföldi György DLA

2. KREATÍV FELADAT - DATAPLEX ADATKÖZPONT, BP., ASZTALOS SÁNDOR UTCA, CIPRUS UTCA

kiíró: Karácsony Tamás DLA

KREATÍV FELADATOK

KIÍRÓ: PÁLFY SÁNDOR DLA, ALFÖLDI GYÖRGY DLA

1. KREATÍV FELADAT Józsefváros, Kálvária tér

„Amikor megkértek a feladat kiírásának az összeállítására, a közügyek kapcsán rögtön a közterületek jutottak eszembe, mint a közügyek, közösségek nyilvánvaló külső terei. Két éve kicsit behatóbban is foglalkozom ezzel a témával a Tanszéki terv tárgy keretei között, de a közügyeket, az azokkal való foglalkozást mindig is kiemelten fontos feladatnak tartottam. Építésként a közügyeket kötelességünk felvállalni, és azok problémáira építész válaszokat keresni. Azt gondolom, hogy nagyon nagy szükség lenne az emberi közösségek újjáépítésére, aminek lehetséges helyszínei a közterületek, eszköze a környezetünk közös kreatív alakítása. A kreativitás igénye ennél a feladatnál több értelemben értendő: milyen kreatív tervezői javaslatokkal, ötletekkel lehet a minden emberben szunnyadó kreativitást feléleszteni, és azt új közösségek létrehozására és közös területeik (közterületeik) közös kreatív alakításának irányába fordítani.

A fenti programhoz ideális helyszín a józsefvárosi Kálvária tér ÉNY-i, háromszög alakú sarka. Erre a területre várjuk a kreatív ötleteket a doktorandusz hallgatóktól a közösségek építészeti eszközökkel való újraélesztésére, a roma lakosság integrációjára, és az ő saját közösségeiknek az építésére is.”

Pálfy Sándor DLA

▼ 1.,2.,3. helyszíni fotók, fényképezte: Pálfy Sándor; 4. a tervezési területtel szomszédos Kálvária tér 17. számú ház belső udvara, forrás: Rév8 Rt., 2005.

180-181

1. KREATÍV FELADAT - JÓZSEFVÁROS, KÁLVARIA TÉR
kiíró: Pálfy Sándor DLA, Alföldi György DLA

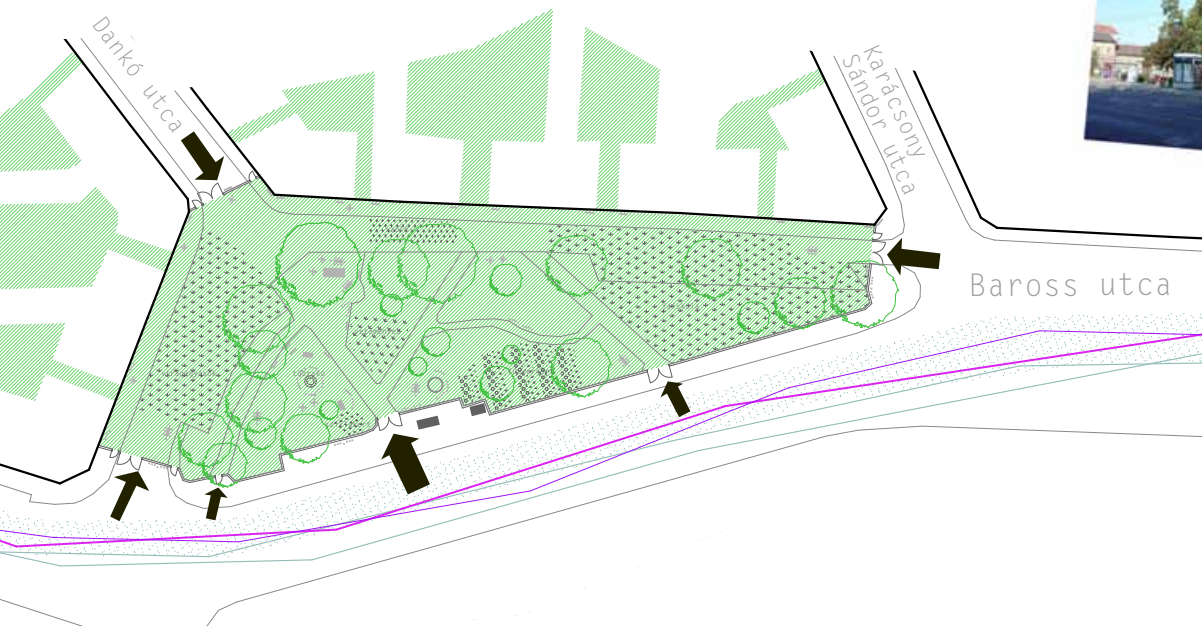

ALKÉR KATALIN, BORZSÁK VERONIKA
TISZTA UDVAR, RENDES HÁZ!

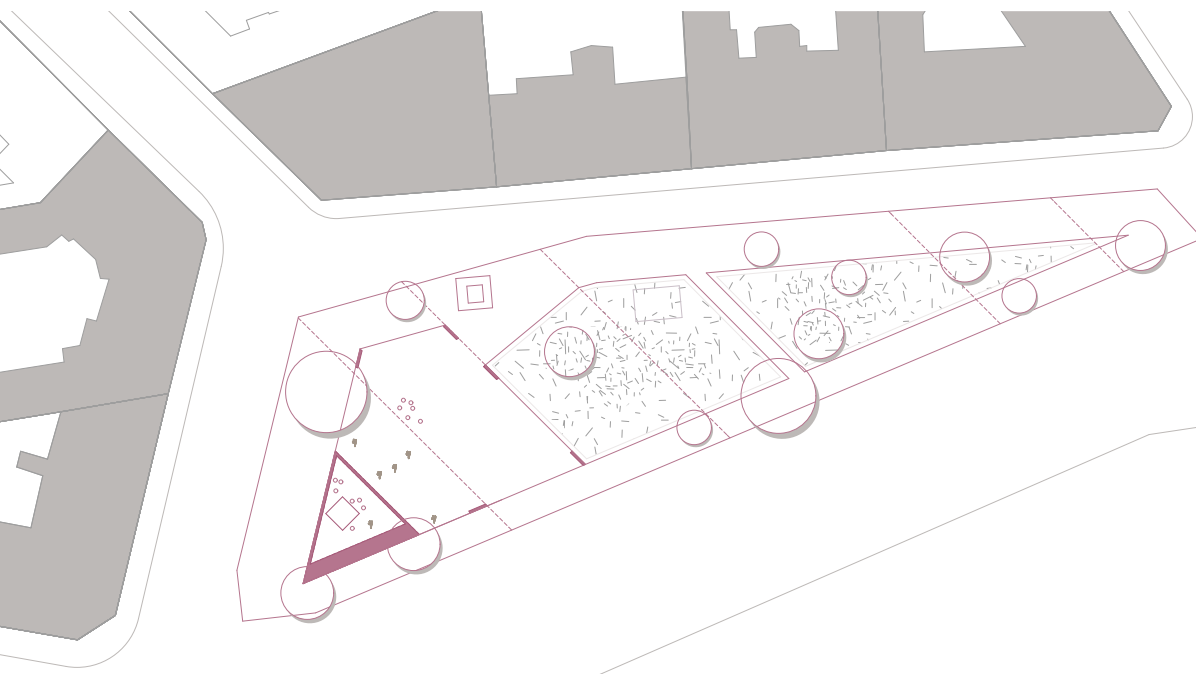
A Józsefvárosban, az idejük nagy részét utcákon töltők, vagy privát szférájuk híján köztérre menekülők részére a "tisza udvar, rendes ház" akció egy víziót villant fel: a mostani senkiföldjére, a Kálvária tér sarkába egy kiskert ékelődik be egy hónap erejéig.

Eltűnnek az autók, a Baross utca felé ideiglenes kerítés épül, de éppcsak olyan magas, hogy látható legyen a mögötte zajló élet. A kapuk nem zártak, hanem azt tudatosítják, hogy egy másféle helyre, valakinek a kertjébe léptünk be. Virággyyak, gyümölcsösök, veteményes közt másként is viselkedik az ember.

A környező házak udvarai közvetlenül rányílnak erre a rögtönzött kertre: benne nyugágy vár és szalonnasütő, a gyerekek számára dézsahorgászat, az időseknek sakkparti. A kiskert a környékbeli lakók, munkanélküliek, hajléktalankok bevonásával épül, egy akciócsoport koordinálásával. A növények gondozása a lakók feladata, munkájuk közkincsé válik. Az akció időtartama alatt különböző események történnek a kertben: tanfolyamokat, versenyeket, közös zenélést szerveznek az aktivisták a lakók számára. A kert lebontásakor a növényeket szétosztják az emberek között, akik tovább nevelhetik azokat saját udvaraikon.

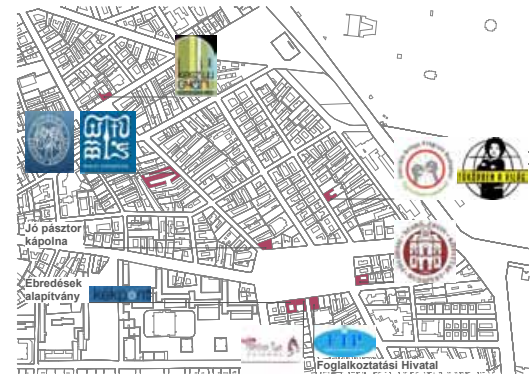
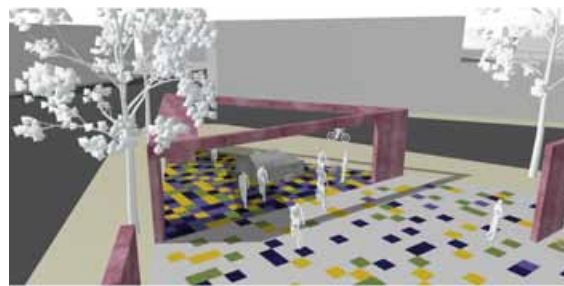

ANTAL GABRIELLA, FAZEKAS KATALIN
KÁLVÁRIA TÉRI HÁROMSZÖG

A terv a Kálvária tér és vonzáskörzete halmozott problémáit és több szempontból is hátrányos helyzetét a létező, már működő társadalmi szervezetek bevonásával szeretné javítani. A téren alapvetően három különböző felület (közlekedési zónák, rekreációs területek és a háromszög) jelenik meg, amelyek közül a főszerepet az általunk elképzelt háromszög-építmény és a hozzá tartozó teresedés játsszáná. A koncepció célja a jobb terek hálózatának létrehozása (a tér felfogható, mint a Mátyás tér egy nyúlványa), és a javuló köztéri hangulat terjesztése: a szervezetek közreműködésével állandó és érdekes jelenlét alakulhatna ki a Kálvária téren.

A háromszög és a hozzá tartozó tér feladata: összpontosítás, gyűjtő/osztópont, találkozási pont, vizuális emlékeztetés, reklámozás, terjesztés, vonzás, beszívás és továbbítás, emberek injektálása tovább a szervezetek és a közterek felé.

182-183

TISZTA UDVAR, RENDES HÁZ! / KÁLVÁRIA TÉRI HÁROMSZÖG
 Alkér Katalin, Borzsák Veronika / Antal Gabriella, Fazekas Katalin

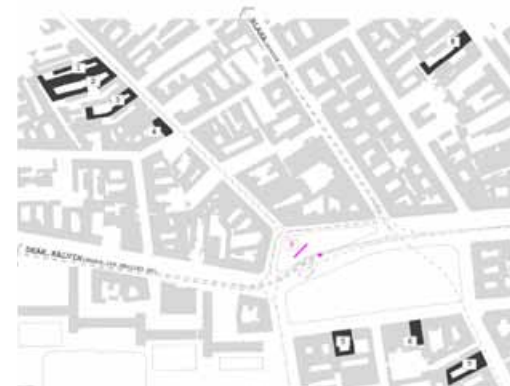
BARTHA ANDRÁS MÁRK, TÁNCZOS TIBOR
BONTSUK LE!

A Kálvária tér közelében sok hontalanokat segítő intézmény és civil szervezet működik. A "hajléktalan-negyed", illetve egy nagyon forgalmas buszmegálló határterületén van a kifestés helyszíne, ezért úgy gondoltuk, hogy a hétköznapi járókelők és a hontalanok kapcsolatára építjük fel koncepciónkat.

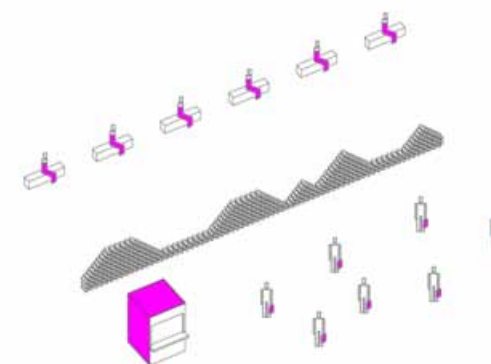
Célunk, hogy a budapesti lakosság ne bűnözőként, hanem szociális empátiával közeledjen ezekhez az emberekhez. Ehhez egy egyszerű pszichológiai eszközt használunk fel. Ha látjuk, hogy valaki adakozik, mi is könnyebben adunk, úgy érezzük, hogy kimaradunk valamiből, ha nem segítünk. Ezért fontos, hogy nyomon követhető legyen,

láthatóvá váljon az adakozás.

Egy akciót, kampányt terveztünk, amely ideiglenes, figyelemfelhívó szerepű. Elképzelésünk szerint egy falat építünk a buszmegálló "népe" és a hajléktalan negyed közé. Az építőanyaga egyedi csomagolású takaróhengerekből áll. A jelenleg használaton kívüli újságos standban egy aktivista fogadja az adományokat a kampány ideje alatt. Az adakozni vágyó emberek vásárolhatnak egy-egy takarót, amit az aktivista bevisz az egyik közeli hajléktalanszállóba. Így apránként lebomlik a fal, ami elválasztja a hajléktalanokat, és remélhetőleg az emberek tudatában is leomlik egy fontos gát.

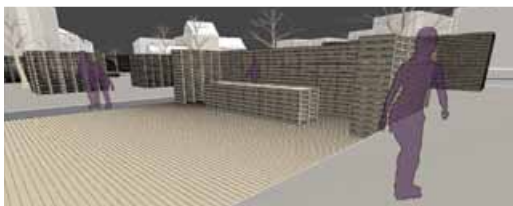
Hajléktalanokat segítő civil szervezetek és intézmények a Kálvária tér környékén: Oltalom Karitatív Egyesület; Hajléktalan óvoda; Fűtött utca; Szociális Segítségnyújtási pont; Szakambulancia; Színesfémátvevő és hulladékfelvásárló telep; Vöröskereszt Nappali Szociális Központ; Űdvahadsereg Hajléktalan Szálló

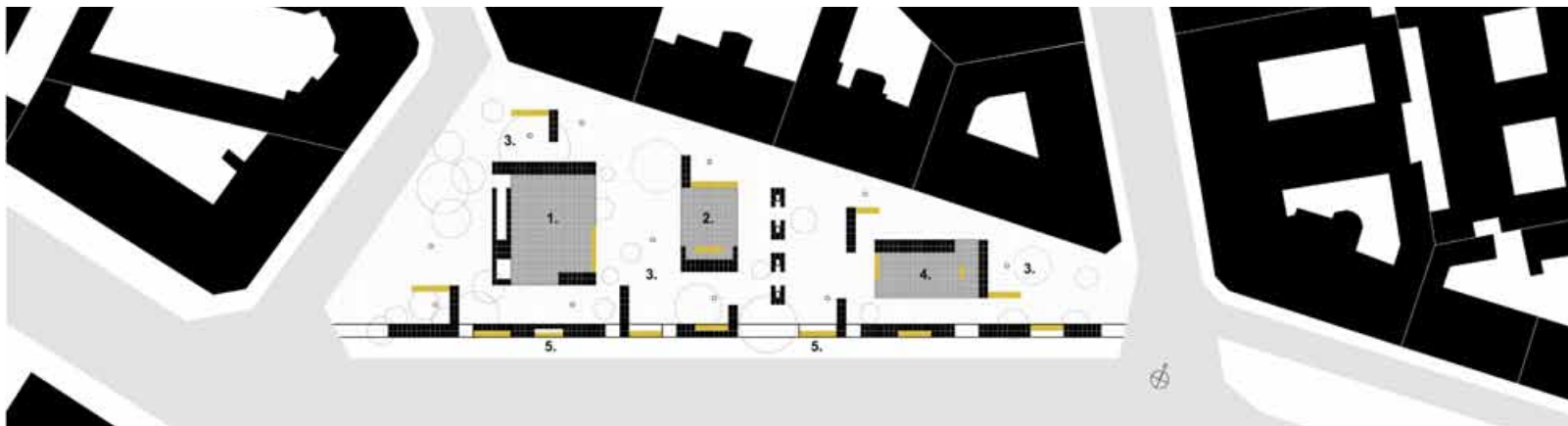

BRÓSZ CSABA BOTOND, LÁSZLÓ TAMÁS
“RAKLAP? - RAKJAD!”

A cél egy olyan belakható városi köztér építése és megformálása, ahol a romák a nekik megszokott körülmények között találkozhatnak, együtt zenélhetnek, és megoszthatják egymással és a mellettük élőkkel hagyományait és tudásukat.

1. zenei színpad - önmegnyilvánulás
2. mulatóhely
3. találkozás, megismerés kulturális találkozás színtere, elfogadás
4. öntevékeny körök, szakkörök
5. falba rendezett közfunkciók: újságos, pékség, buszmegálló

184-185

BONTSUK LE! / “RAKLAP? - RAKJAD!”

Bartha András Márk, Tánczos Tibor / Brósz Csaba Botond, László Tamás

DOBOS ZSÓFIA, DOMBÓVÁRI JÁNOS

TÜKÖR-PAVILON ÉS KERT

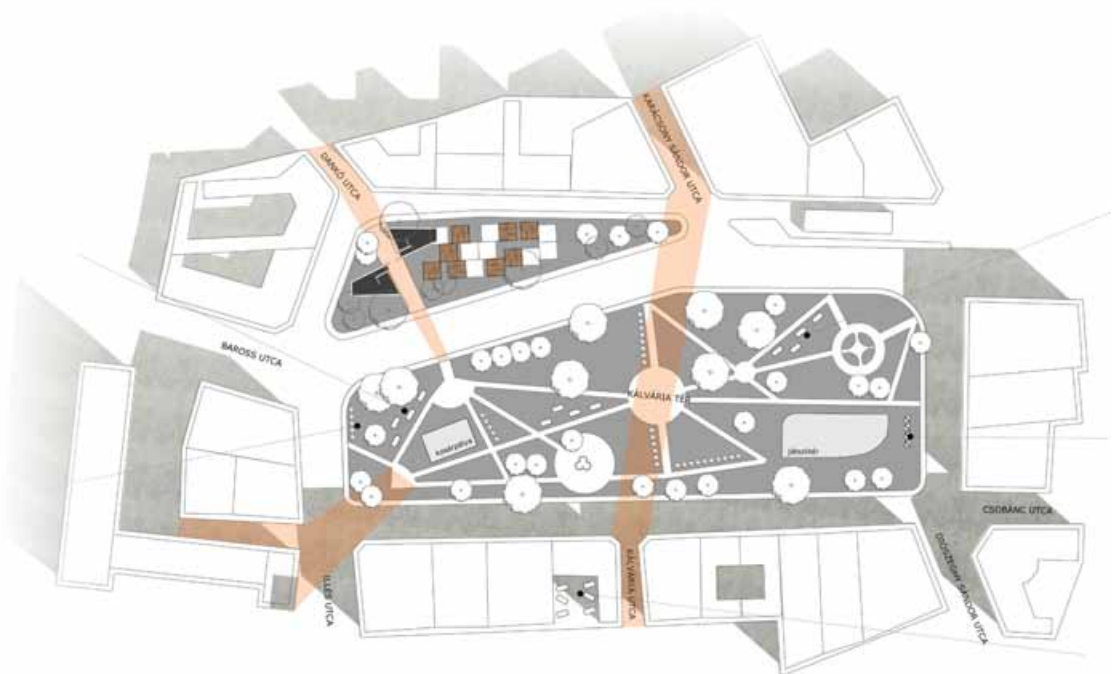
A probléma összetettségét érzékelve - átfogó megoldás helyett - inkább szimbolikus felvetésekkel próbáltunk a helyzetre reagálni.

Hosszabb távon és tartósan nyilvánvalóan csak stabil identitású, a saját életterületet szeretni és ápolni tudó lakosok alakíthatják át a térről kialakult kedvezőtlen képet. A remélt szemléletváltás egy több generáción átívelő folyamat, amiben kulcsszerepet kap a helyi közösség értékeinek felismerése és felismertetése.

A Kálvária tér északi szegmensében, a Dankó utca által

kijelölt térszletben a kortárs cigány kultúrát bemutató, időszakos kiállítások és koncertek kapnának helyet. A terület bejáratát is kijelölő szoborszerű pavilonokat lazán osztott, szabadon birtokba vehető és alakítható kiállítófelületek ellenpontoszák.

A tér nagyobb, déli része egy egészséges lakóközösség használatában meg tudná tartani eredeti funkcióját. Ezt feltételezve itt összefüggő, nagy parkot képzeltünk el, az eredeti osztást követő burkolt felületekkel és ötletes, korszerű térbútorokkal.

DVORZSÁK JESSICA, KOVÁCS ZSÓFIA
KÖZTÉRI UDVAR

A Kálvária tér sarkán lévő területet egy köztéri udvarnak képzeljük. Egy változó magasságú fallal kerített tér, ahova meg lehet érkezni, nem csak átmenni rajta. Egyik részén a meglévő fák ligetté formálódnak, másik végén pedig a fal átfordul tetővé is, egy kis fedett színpadrészt alakít ki. Növény-szigetekkel tarkított parkon át könnyen elérhetjük a buszmegállót, vagy parkolót. Napközben a térgondnok felügyelete mellett a gyerekek nem csak "az utcán" lennének, hanem az udvaron, ahol értelmes elfoglaltságot is találhatnak a játék mellett. A tér alkalmas utcazenélésre, köztéri fesztiválok programjainak befogadására. Kereteket ad, de mégis mindenkié.

186-187

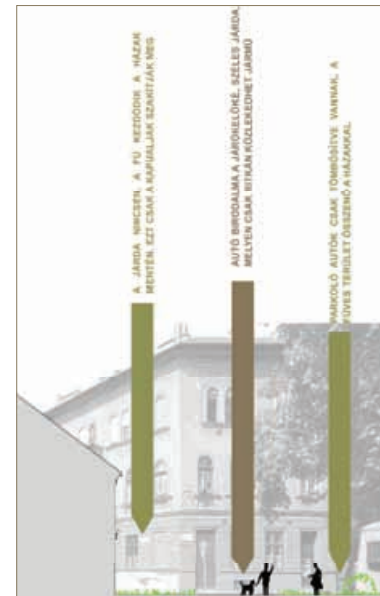
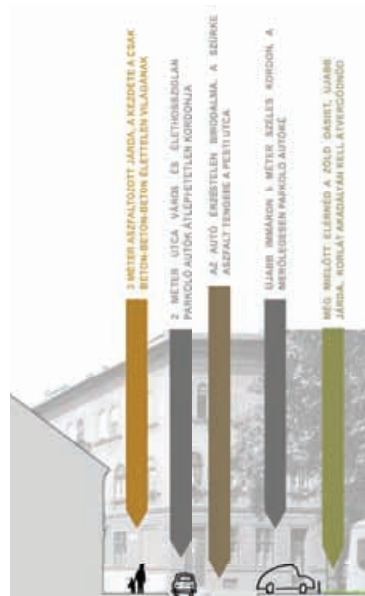
TÜKÖR-PAVILON ÉS KERT / KÖZTÉRI UDVAR

Dobos Zsófi, Dombóvári János / Dvorzsák Jessica, Kovács Zsófia

FRANCICS LÁSZLÓ, GYULOVICS ISTVÁN
ÉLHETŐ UTCA

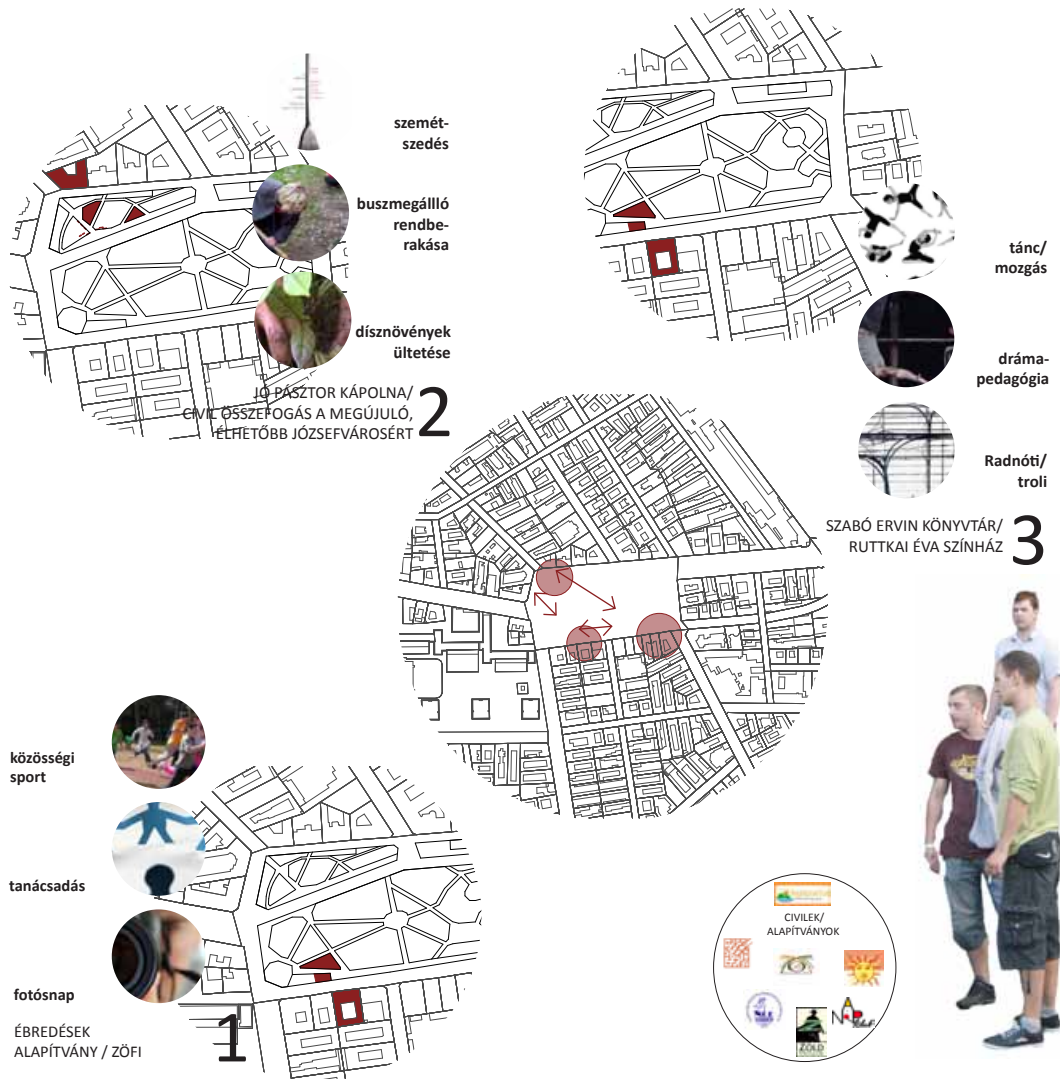
A társadalmi problémákat a társadalmi szintű megoldások - már ha ilyenek léteznek - kezelhetik. Ilyen a munkahelyteremtés, az oktatás szükségessége. A 70-es évektől duzzadó, gyökerüket veszített anonim városi tömeg komplex problematikája nem kezelhető csak építészeti megoldással. A roma családok nem fognak az utcán integrálódni, csak azért, mert ott nyílt egy alternatív kulturális intézet. Zárt kasztjaikból való kiszabadításuk, társadalmi integrációjuk oktatás és munka útján lehetséges egyedül, ha lehetséges egyáltalán.

Az építészet csak élhető teret tud adni, amit eddig nem tett. A pesti utca élettelen és kihalt, mert alkalmatlan a tartózkodásra. Csak a gyorsléptű sietségre alkalmas, amit akkor teszünk, ha munkába megyünk, vagy bevásárolni, esetleg ha onnan jövünk. Megoldani az élhető utcát Budapesten nagyon nehéz. Az utca az aszfalt és vakolat országa, uralkodója az autó. Ha az utca ura az ember lenne, az ember fia lehetne a közösség az utca országában, nem az autó.

INTENZÍV KAPCSOLAT A BUSZMEGÁLLOVAL

TOMBOSSÍTOTT PARKOLÓ AZ ÚT NELLETT, A FORGALMAT VALASZTJA LE A PARKRÓL.

SZÁNTAY ZSÓFIA, VARGA PIROSKA
"AKCIÓ TERV"

Alapvetés: A közösség és a köztér megújulását alulról jövő kezdeményezésként képzeljük el, amely csak az itt élőkön keresztül valósulhat meg, és melyet a kívülálló szakértők csak koordinálni, segíteni tudnak.

Akciók: Olyan programsorozatokat terveztünk, amelyek a helyszínen működő közintézményeket, alapítványokat és azok 3 kiválasztott házát bázisként használva megjelennek a tér egy-egy kijelölt területén, lehetőséget adva egymás megismerésére és a köztér közös megszépítésére.

KIÍRÓ: KARÁCSONY TAMÁS DLA

2. KREATÍV FELADAT

Dataplex-adatközpont, Bp., Asztalos Sándor utca, Ciprus utca

„Az ötletpályázat helyszíne, témája aktuális. Legalábbis annak tűnik. Hiszen a digitális adatkezelésről szól, arról, ami napjaink természetes velejárója. Persze, ahogy negyven éve a televízió működésének fizikáját sem értettük - mégis életünk megszokott részévé tudott válni a televíziózás, - az adatok tárolása, kezelése hétköznapi gyakorlatát sem kell ismernünk, bár órákat töltünk a képernyő előtt, adathalászzal. Hogy milyen peremfeltételei vannak a gyors információ-elérésnek, milyen energetikai hálózat, milyen tartalék-erőforrás-sor kell szolgáljon a háttérben, azt csak a beavatottak látják pontosan. A pályázat kapcsán ebbe a világba kaphatunk

betekintést.

Nem azzal a céllal, hogy ezen változtassunk, ezt fejlesszük – elsősorban azért, mert ennek az üzemnek is, mint megannyi másnak, van mellékterméke: esetünkben veszteség-hő formájában, nagy tételben. Ha egy kis cég adatkezelését egy szerverrel biztosíthatjuk, akkor ez a bázis egy szerver-erdő. A felszabaduló hő ennek megfelelően kezelhetetlenül nagy mennyiségnek tűnik. Gépészetileg, a hőfoka miatt, nehezen hasznosítható. A kérdés tehát adott: mit kezdhetünk ezzel a hűtendő levegőmennyiséggel? Használható-e figyelemfelhívásra? Szolgálhat-e közösségeket? A kérdéskör összetett,

szerteágazó, miközben a helyszín mintha visszafogná a gondolat határtalan szárnyalását. A bázist a nyüzsgő belváros peremén fejlesztették – a közvetlen bekapcsolás esélye kicsi.

Átlátva, megismerve az adottságokat – mit kezd egy építész ezzel a helyzettel?

Erre az általános kérdésre keressük a választ. Ami persze legyen kreatív, hasznot ígérő, reklámot jelentő, a kérdést érzékenyen, környezettudatosan, energiatudatosan közelítő, de lehet közösséget építő, szolgáló alapállású is. ... Kérjük folytatni a sort!”

Karácsony Tamás DLA

▼ 1.,2.,3. Dataplex-adatközpont, forrás: Dataplex

190-191

2. KREATÍV FELADAT - DATAPLEX-ADATKÖZPONT, BP., ASZTALOS SÁNDOR UTCA, CIPRUS UTCA

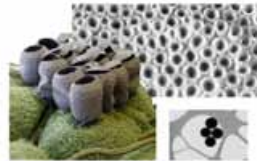
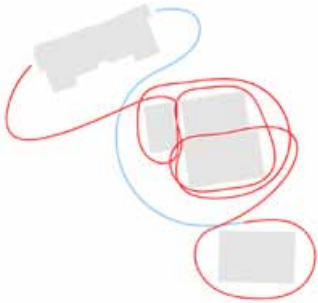
kiíró: Karácsony Tamás DLA

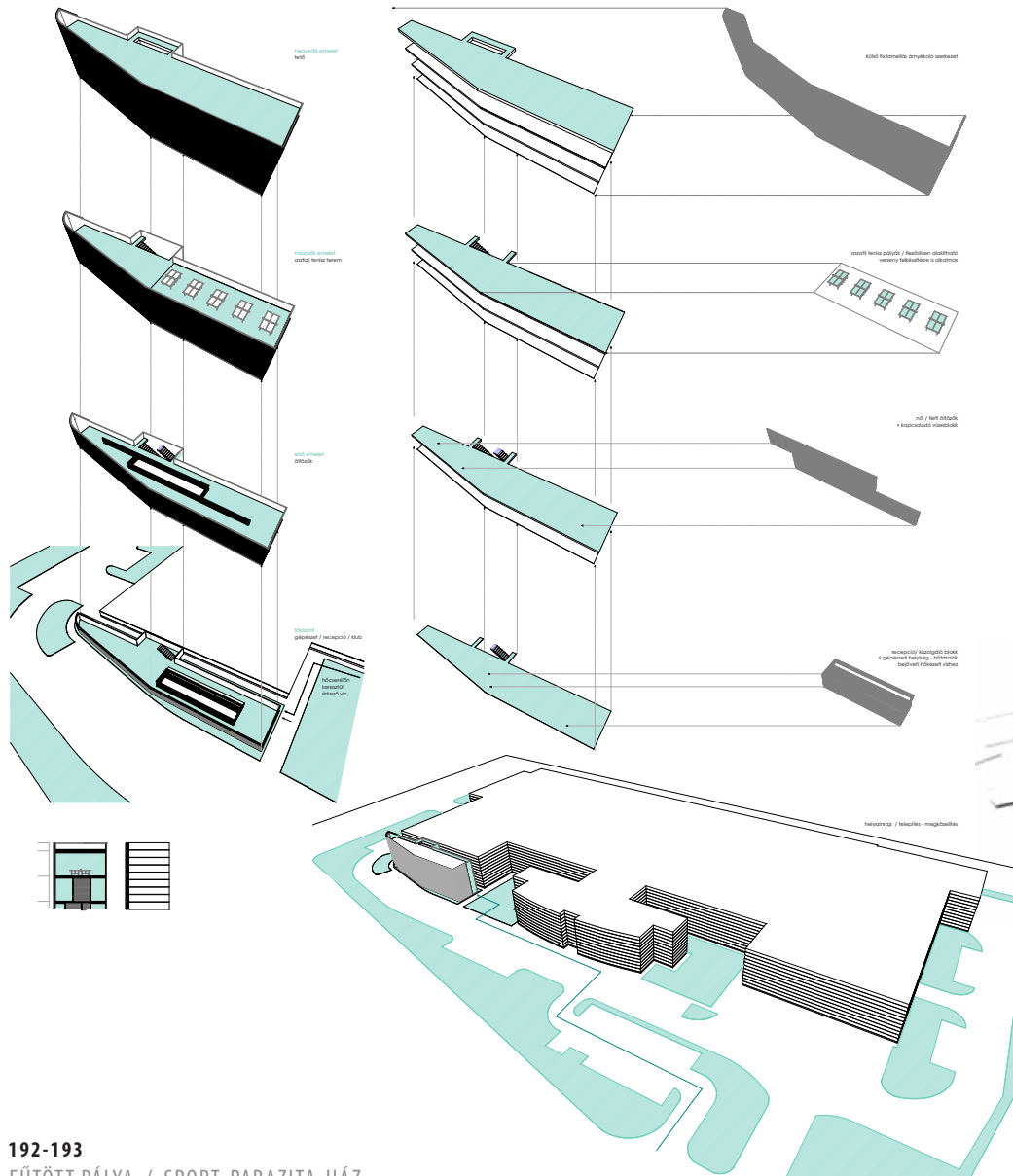

ÁRVA JÓZSEF, BORZSÁK VERONIKA
FŰTÖTT PÁLYA

A DATAPLEX szerverközpont 2 megawatt hulladékhőjét akár közösségek fejlesztésére is fel lehetne használni. Mi a közelben található Mtk Fc és BKV Előre Sc futballpályáinak téli és nyári temperálására használnánk fel olyan módon, hogy a hűtőrendszerből kijutó 12-14 C°-os vizet a padlófűtéshez hasonló csőkígyóban keringetnénk a focipályák felszíne alatt húsz centiméterrel. A pálya így télen fűtötté, nyáron hűtötté válhatna, ezzel optimálisabb feltételeket teremtve a sportolni vágyóknak és a már összeszokott helyi sportközösségeknek.

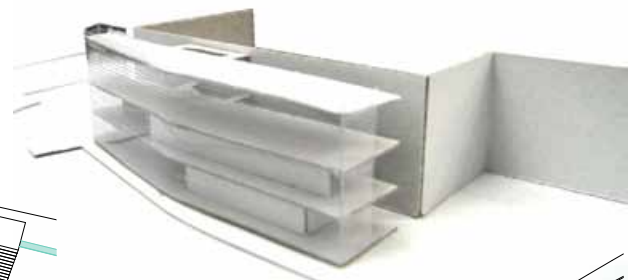
Az elképzelés építészeti megjelenése a pályák körül elhelyezendő hőtükör, amely megakadályozza, hogy a pályát kellemesen temperáló levegő a légmozgással gyorsan elszökjön. A védőfal megjelenését a természet ihlette: a teleszerűen egymás mellé rakódó korallmezők képe által. Mi is így képzeljük el a sporttelepet: egymás mellett álló védősátrak, amik külön egységeket, sejteket alkotnak, mégis egy szerves egész kompozíció részét képezik – hirdetve ezzel a támogató cég felajánlását és a lehetőséget a csatlakozáshoz a sportág kedvelőinek.

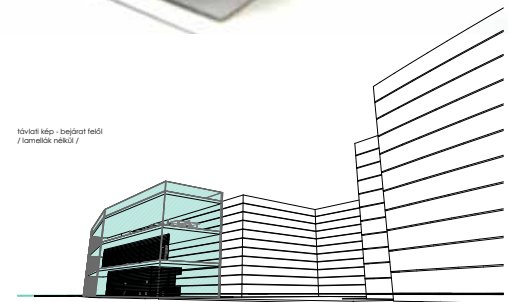

**CSÍZY LÁSZLÓ, GYULOVICS ISTVÁN
SPORT-PARAZITA-HÁZ**

A Sport-Parazita-Ház egy mintaprojekt-épület. Egy alternatíva arra, hogyan lehet a szerverfarm hulladékegyénergiját közösségi célokra hasznosítani. A keletkező fölös hőenergia egy része az épület használati melegvizellátását, míg másik része a hűvös hónapokban fűtését szolgálja. A homlokzatra tapadó épület magába foglal egy asztalitenisz-klubot annak kiszolgáló egységeivel együtt. Igyekeztünk úgy kialakítani a sportklub megközelítését, hogy meglegyen a lehetőség a Dataplex dolgozóin kívül a környéken lakóknak is a rekreációra. A házunk könnyű acélszerkezete, transzparens homlokzatai kontrasztban állnak a meglévő épület zárt tömbjével.

távlati kép - bejárat felől / tarmelők nélkül /

192-193

FŰTÖTT PÁLYA / SPORT-PARAZITA-HÁZ

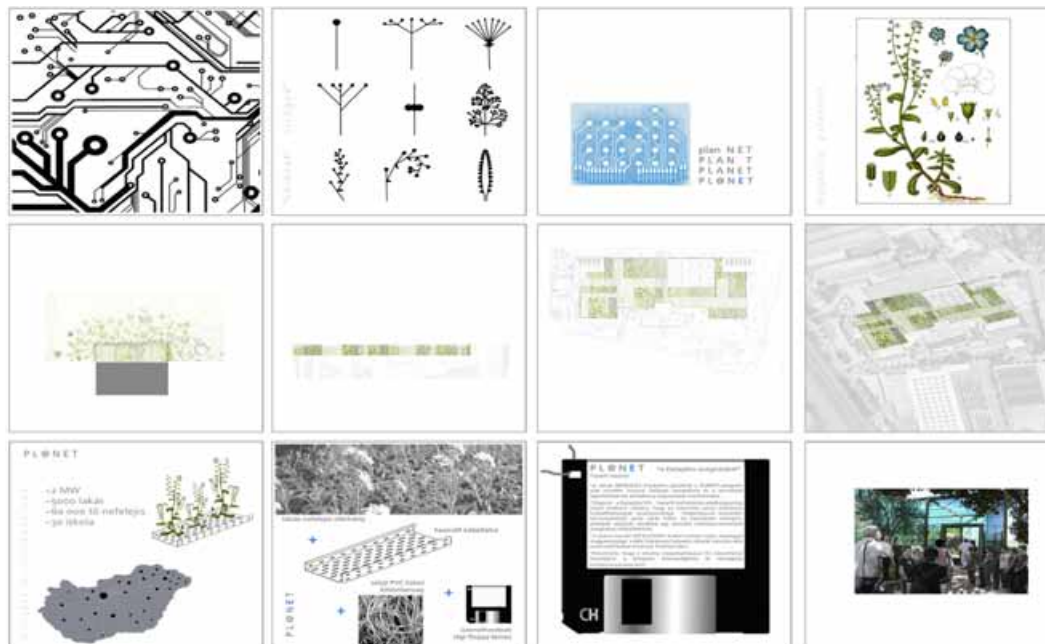
Árva József, Borzsák Veronika / Csízy László, Gyulovics István

FAZEKAS KATALIN, JÓSZAI ÁGNES

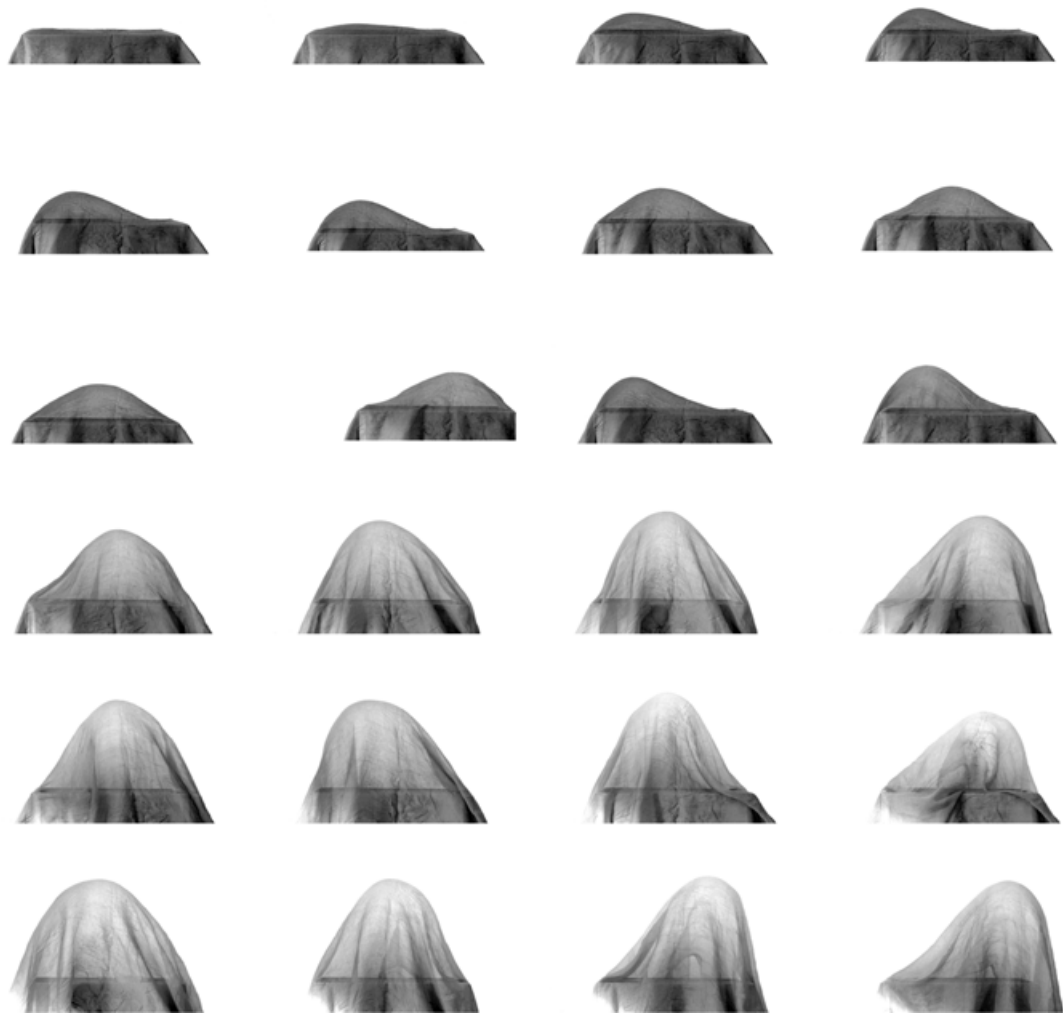
PL@NET

A rövid határidejű ötletpályázat kérdésfelvetésére egy kombinált programmal reagáltunk. Javaslatunk szerint részben az adatközpont környékén elhelyezkedő többemeletes társasházak lakásainak hő-kiszegítésére lehetne fordítani a többletenergiát, valamint egy részben öngerjesztő programot is felvázoltunk, melyet a PL@NET név fémjellezhet. E folyamat láncszemei a következők: A csarnok tetejére egy üvegházrendszert építenénk ki, ez gazdálkodhatna az informatikai hulladék hő bizonyos százalékával. A szép lassan növekvő zöld, a "szerver-erdő" patchwork-ornamentika jellegű, környezettudatos, esztétikus megoldás.

A helyben termesztett fajokból egy palántafajta, a nefelejcs marketing-termékké válik. Az országsszerte piacokra és virágüzletekbe kerülő, informatikai hulladékanyagok újrahasznosításával csomagolt, tálcás nefelejcs jótékonyági célokat is szolgál. A Dataplex Kft. a megvásárolt termékekből befolyó teljes összeggel magyarországi, hátrányos helyzetű iskolák internethasználatát finanszírozná. A Dataplex Kft. ezáltal hozzájárul hazánk tudásalapú gazdaságának fejlesztéséhez, a vidéki területek felzárkóztatásához, közösségi és környezettudatos szemlélettel használja fel a hulladék hőt.

"Üres parton üres csónak. Nefelejcsok locsolódnak. Tág a világ, mint az álom. Mégis elfér egy világon." [Weöres Sándor]

HAKKEL MÁRTON, TATÁR-GÖNCZI ORSOLYA
HŐ-LÉNY

Tervünk egyik kiindulópontja a számítógépekből kiáramló meleg levegőhöz kapcsolható. Bármilyen fizikai munkavégzés során hő keletkezik, ezt nehéz és veszteséges megint munkává alakítani. A következő fontos kérdés, hogy a cég szándéka – miszerint az adattárolás során keletkező többletenergiát a köz javára fordítja – hol tud a leghatékonyabban megjelenni. Az épülethez kapcsolódóan vagy a város más, forgalmasabb pontjain? Mi egy helyhez kötődő ikonikus jel megalkotását javasoljuk, ami később el tud jutni a szélesebb közönséghez is. Az épület környezetében azt látjuk, hogy néhány nagy volumenű épület vált meghatározóvá: sportcsarnokok, plázák, ipari épületek. Ebben a „társaságban” kellett meghatározni a beavatkozás/jel adekvát léptékét és építészeti viselkedését.

Tervünk célja, hogy térré és tömeggé tegye az épületben felszabaduló energiát. Az épület tetején vastag csövekből tör fel az 50-60 Celsius fokos meleg levegő, aminek egy ponyvaszerkezet állja útját. Így jön létre a hő-lény. A hőnek eredendően nincs „formája”, a hőtároló közeg, a levegő mégis alakot tud ölteni.

A hő-lény a felszálló hő és a környezeti hatások együttes hatása alatt életre kel, lassú, folyamatos mozgásba kezd. A lény egyszerre válik művészeti alkotássá; a cég logójává; és közösségi térré. A korunkat meghatározó rengeteg adat tárolása során keletkező energia olyan teret hoz létre, amely visszaadhat valamit a közösség számára: az emberi együttlét örömét. Egy adatmentes övezet jön létre. Az utcáról bárki felmehet a tetőre és onnan a lény belső sátorterébe.

194-195

PL@NET / HŐ-LÉNY

Fazekas Katalin, Jószi Ágnes / Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

KOVÁCS ZSÓFIA, PAÁL ZSÓFIA

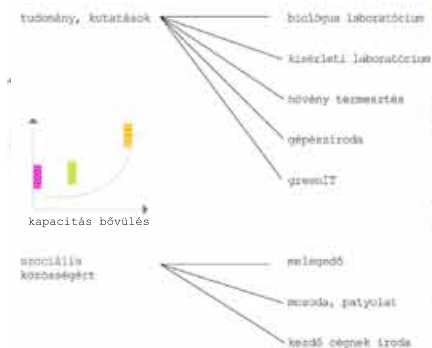
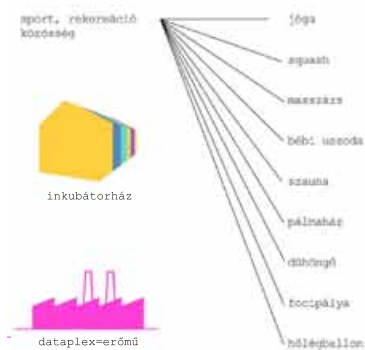
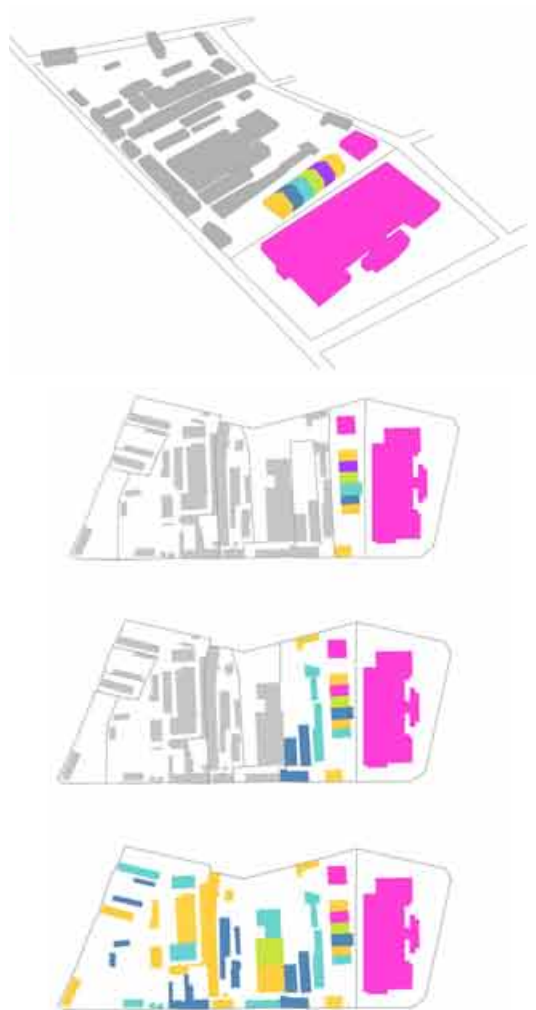
ASZALÓ

A szerver-erdő által termelt hőmennyiség egy részét átvezetnénk a homlokzati aszaló-falon, utána pedig felhasználható lakossági fűtési rendszerek kiegészítőjeként. A fal alján történne a gyümölcs mosása, aprítása, előkészítése, majd a csomagolás és a tárolás. A felső szinteken pedig az aszalótálcák vándorolnak fel és le.

A folyamat egyes műveletei átsejlenek az áttetsző homlokzati falon, színesítve a vonaton ülők reggeleit az ipari negyed közepette. Ez a közbeiktatott kis állomás egyrészt jelképes utalás a terület múltbéli használatára (gyógynövényfeldolgozó), másrészt nem elhanyagolható segítség tud lenni nagymennyiségű gyümölcs energiaha-

tékony tartósításához. Az aszalás hagyományos eljárása során a gyümölcsben megmaradnak az értékes tápanyagok, és a későbbi tárolás sem igényel hűtést, vagy nagy területet. A vállalat tevékenységi körének ilyen irányú bővítése jól kiegészítheti az alapokat.

VARGA PIROSKA, SZABÓ DÁVID
HŐFARM

A feladat a folyamatosan bővülő Dataplex szerverfarm jelenleg felhasználatlan meleg levegőjének hasznosítási alternatíváinak keresése. Tekintettel arra, hogy a környező lakóépületek az innen származó hőenergiára alapozó alternatív fűtési megoldásra jelenleg még nem nyitottak, tervezési feladatunkban ezt a teljes hőenergiát felhasználandó nyersanyagként tekintjük, Dataplexet mint egy "erőmű" definiáltuk.

A Hőfarm projektben a magyar gazdaság egyik, a jövő számára kiemelten fontos területe, a kutatás-fejlesztési tevékenység építészeti megfogalmazását és innovációt ösztönző háttérét próbáltuk megteremteni. Ötletfelvetésünk egy innovatív inkubátorház, ez a "Hőfarm", ahol a Dataplex a helyet és hőenergiát biztosítja a kezdő kutatók, cégek számára. A támogatótól egyetlen nagy volumenű beruházást igényel, a meleglevégo-elosztó megteremtését.

A "hőszobákat" a helyi adottságokra való tekintettel és a hőveszteség minimalizálása érdekében a tömbön belül, de a Dataplex épületének szigorú biztonsági előírásai miatt a saját épületén kívüli helyezettük el. A költségek minimalizálása érdekében tervünket a Dataplexet körbevevő ipari terület épületállományára alapoztuk.

A megoldás egyik fontos eleme, hogy magába rejti a sokszínűséget, az önfejlesztés lehetőségét, és végezetül a legjobb ötlet(ek) kiválasztódását. Másik előnye, hogy a Hőfarm-rendszerben rejlő folyamatos bővülési lehetőség alkalmazkodik a Dataplex prognosztizálható jövőbeni terjeszkedéséhez.

“BME DLA MOST” - A DOKTORI ISKOLA HALLGATÓINAK CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSA
(FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2011. december 7. - 2012. január 7.)

“ÉPÍTETT KÖZÖSSÉG” - KONFERENCIA ÉS KERESZTAL BESZÉLGETÉS
szervezők: Antal Gabriella, Fazekas Katalin, Kemes Balázs, Somogyi Krisztina (BME “K” épület, 2012. május 2.)

FUGA BUDAPESTI ÉPÍTÉSZETI KÖZPONT, 2011. DECEMBER 7. - 2012. JANUÁR 7.

„BME DLA MOST” Az Építőművészeti Doktori Iskola hallgatóinak csoportos kiállítása

A 2010/11-es tanév eredményei mellett a DLA-Iskola aktuális alkotó- és kutatómunkájába is betekintést nyújtott a 2011. december 7. és 2012. január 7. között a FUGA Budapesti Építészeti Központban megrendezett kiállítás. A megnyitón a Doktori Iskola vezetője, Cságoty Ferenc mondott beszédet, majd a doktoranduszok osztották meg gondolataikat, emlékeiket a képzésről. Az érdeklődők a megújult Építőművészeti Doktori Iskola mindennapi életébe is bepillantást nyerhettek, ha ellátogattak az ugyanezen a napon a BME-n megrendezett nyílt napra.

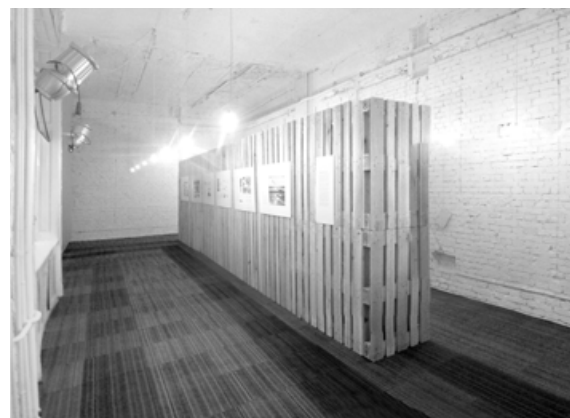
A kiállításon részt vett DLA-hallgatók:

Alkér Katalin, Antal Gabriella, Árva József, Báger András, Balogh Emese, Bartha András Márk, Borzsák Veronika, Brósz Csaba Botond, Csíki Barna, Csízy László, Deigner Ágnes, Dombóvári János, Dvorzsák Jessica, Fazekas Katalin, Francsics László, Gyulovics István, Hakkel Márton, Helme Csaba, K. Thisler Katalin, Kemes Balázs, Kovács Zsófia, László Tamás, Paál Zsófia, Radnai Gergő, Szabó Dávid, Szántay Zsófia, Tánczos Tibor, Tatár-Gönczi Orsolya, Varga Piroska, Vesztergom Ádám

A megnyitón napján megrendezett nyílt nap programja:

- Alkotás és kutatás tárgy keretében:
Élő sejtekből építkező Magyarország interaktív térképe
Meghívott előadók: Vági János és társai
- Kultúra és építészet tárgy keretében:
Jiri Menzel: Az én kis falom, filmvetítés és beszélgetés
Előadó: Cságoty Ferenc DLA, DSc
- Vizuális Kommunikáció és Építészet tárgy keretében:
„Szókimondó képi játékba kezdtünk. A félév tematikáira beküldött képekből vizuális narratíva épül. Közösen futunk neki a vizuális kommunikáció fogalmi értelmezésének. Miközben képet alkotunk, képet mutatunk arról, milyenek vagyunk és hogyan gondolkodtunk a félév során.”
Előadó: Somogyi Krisztina
- A modern után? Az építészeti gondolkodás főbb irányjai az 1950-es évektől napjainkig tárgy keretében
„Összefoglaló helyzetkép Kenneth Frampton és Dalibor Vesely írásai alapján. Kritika, cselekvés, felelősség: az építészek szerepéről egy vita tükrében.”
Előadó: Dr. Kerékgyártó Béla

200-201

BME_DLA_MOST, AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA HALLGATÓINAK CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSA
FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2011.december 7. - 2012. január 7.

ANTAL GABRIELLA, FAZEKAS KATALIN, KEMES BALÁZS, SOMOGYI KRISZTINA

„ÉPÍTETT KÖZÖSSÉG” Konferencia és kerekasztal-beszélgetés

2012. május 2.

Budapesti Műszaki Egyetem, K 210. terem

A konferencia kis léptékű, az építészek és az építetők közös erőfeszítéséből létrejövő, jellemzően kézi munkával, helyi anyagokból, egyszerű technológiákkal és nagy emberi energiákkal készülő építésekre koncentrált. A konferencia alapját az ott élők segítésére eddig megvalósult programok tapasztalatai, az aktuálisan alakuló építési szándékok és ezekhez kapcsolódóan felmerülő kérdések adták.

Az esemény aktualitását az adta, hogy hazánkban egyre népszerűbb ez az empatikus építési mód, ami egyben jelzi, hogy a kortárs építészet reagál az egyre növekvő számú hátrányos helyzetű közösségek általános problémáira, és a közös építésben ráismer a fiatal építészgeneráció útkeresési stratégiáira. A konferencia szándéka az volt, hogy a közös építés/közösségépítés értékeit, az épülést emelje jelenséggé. A látómezők szélesítésére, szakmai reflexiókra, illetve párbeszédre szándékozott lehetőséget teremteni, számba véve a korábbi építések tanulságait.

A konferencián vetített filmek:

- Perbál (rövidfilm, szerk.: Somogyi Krisztina, op.: Villányi Norbert , videó: Balogh Balázs)
- Valkonya (rövidfilm, szerk.: Somogyi Krisztina, op.: Villányi Norbert , videó: Balogh Balázs)
- Pannonhalma (rövidfilm, Bóta Kata)

A konferencián elhangzott előadások:

- Épített közösség - a konferencia aktualitása, a résztvevők bemutatása (Fazekas Katalin, építész, doktorandusz, BME)
- A Perbáli Gyermekotthonhoz kapcsolódó építésekről (Karácsony Tamás DLA, építész, egyetemi docens, BME, A Gyermekotthon építész társtervezője, táborok kezdeményezője és szervezője, valamint Kemes Balázs építész, egyetemi tanársegéd, BME, táborok kezdeményezője és szervezője)
- Szociális Építőtábor (Fehér Katalin, szociológus-közgazdász, Szociális Építőtábor Egyesület egyik alapítója és tagja)
- Mátraverebélyi közösségi ház felújítása (Kruppa Gábor, építész, a tábor kezdeményezője és szervezője)
- Zumthor és az épített közösség (Cságoly Ferenc DLA DSc, építész, a BME Építőművészeti Doktori Iskolájának vezetője)
- Részvétel, beavatkozás, közösségépítés – hatások, kihívások (Dr. Düll Andrea habil. egyetemi docens, psi-

chológus, szakterület: környezetpszichológia)

- „Jelenlét” integrációs modellprogramok – a Magyar Máltai Szeretetszolgálat monori Tabán Integrációs programja (Kiss Dávid– szociológus, szociális munkás)

A tematikus előadások absztraktjai:

ZUMTHOR ÉS AZ ÉPÍTETT KÖZÖSSÉG

Cságoly Ferenc DLA DSc, építész, a BME Építőművészeti Doktori Iskolájának vezetője

„A Serpentine Gallery a Kensington Gardensben van, az egyik szép londoni parkban. 1970-ben egy régi teaházat alakítottak át művészeti múzeummá, ahol főleg modern és kortárs művészeti kiállításokat rendeznek. Az ezredfordulón a galéria akkori vezetője elhatározta, hogy minden évben a nyári szezonra építtet a múzeum melletti gyepe egy könnyed ideiglenes pavilont, amit májusban megnyitnak, októberben pedig a hideg idő beköszöntével elbontanak. Hagyománnyá vált, hogy a nyári pavilonok tervezésére mindig olyan neves építészeket kérnek fel, akiknek Angliában még nem épült házuk. 2000-ben Zaha Hadid tervezte az első pavilont, majd többek között Toyo Ito, Rem Koolhaas, Alvaro Siza és Eduardo Souto de Moura, 2011-ben pedig Peter Zumthor svájci építész kapta a megtisztelő felkérést. Ő teljesen mást tervezett, mint az addigi csillogó-villogó, feltűnést keltő, magamutogató építészeti csodák. A 2011 májusában megnyitott épület egyaránt keltett zavart és csodálatot. Zavart keltett mindazok számára, akik egy újabb gazdagon for-

mált épületcsodára vágytak, és csodálatot keltett azokban, akik megértették tartalmi mélységét. Merthogy Zumthor pavilonja nem volt szép. Egy egyszerű, zárkózott fekete doboz a park zöld gyepén. Nem is volt hívogató, hiszen a tömör, díztelen falakon csak pár nyílás nyílt. Az anyaga is kiábrándító lehetett, hiszen az addigi pavilonok drága fém, üveg, egzotikus fa burkolata helyett itt fekete festékekkel bevont durva szövésű vászon burkolt mindent. Zumthor pavilonja témánk szimbóluma lehet.”

RÉSZVÉTEL, BEAVATKOZÁS, KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS

– HATÁSOK, KIHÍVÁSOK –

Dr. Düll Andrea habil. egyetemi docens, pszichológus, szakterület: környezetpszichológia

„A közösségi építés rövid pszichológiai értelmezése után néhány fontos és jellemző pszichológiai felvetést, dilemmát elemzünk jelenségeken, példákon keresztül: milyen tervezett, elvárt, illetve váratlan, „hívatlan” hatások alakulhatnak ki rövid és hosszú távon az együttműködő felek között.”

„JELENLÉT” INTEGRÁCIÓS MODELLPROGRAMOK – A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT MONORI TABÁN INTEGRÁCIÓS PROGRAMJA

Kiss Dávid – szociológus, szociális munkás

„Diagnózison alapuló, szociális, lakhatási, ifjúsági, egészségügyi szolgáltatások fejlesztésével történő közösségi felzárkóztatás. 7 év eredményei és kudarcai, az életből vett példák bemutatásán keresztül.”

202-203

„ÉPÍTETT KÖZÖSSÉG” KONFERENCIA ÉS KEREKASZTAL BESZÉLGETÉS

Antal Gabriella, Fazekas Katalin, Kemes Balázs, Somogyi Krisztina

09.07.	A tematikus év koncepciója	Nagy Márton, Szabó Árpád, Szabó Levente és Vasáros Zsolt
09.14.	Közösségi építés - Oroszlány „garázsváros”, Caracas „The informal city”	Vincze László
09.21.	1. Kreatív feladat - Józsefváros, Kálvária tér	szervező: Pálffy Sándor
09.28.	Eltérő léptékű közösségek integrációja	Ladányi János szociológus
10.05.	Luxor, Théba nyugati part - Luxor Hassan Fathy építészetének tükrében	Vasáros Zsolt
10.12.	2. Kreatív feladat - Dataplex adatközpont	szervező: Karácsony Tamás
10.19.	Társadalmi részvétel a városi folyamatokban	Péterfi Ferenc közösségfejlesztő és Alföldi György építész
10.26.	Tematikus kutatás - témaismertetés	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói
10.28.	Őszi kirándulás - Kelet-Magyarország	szervezők: Jósza Ágnes, Árva József, Csizy László és Szabó Dávid
11.02.	Potentials of community oriented architecture – Wohnprojekt Wien	Markus Zilker bécsi építész
11.09.	Kollektív ház, Miskolc	Golda János
11.23.	Tematikus kutatás - félévközi beszámoló	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói
11.30.	Építőtáborok kerekasztal	Láris Barnabás, Cseh A., Holczer V., Pozsár P., Zombor G., Göde A., Varga Imre és társai
12.07.	Civil honháló	Vági János
01.11.	Tematikus kutatás - félév végi beszámoló	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói

1. FÉLÉV

dátum

téma

előadó

02.08.	Téreltérítés	Lakner Antal képzőművész
02.15.	Hajléktalanság	Ifj. Erdősi Péter és Alföldi György
02.22.	Kelet és Nyugat, Beszélgetés Devecser város polgármesterével	Toldi Tamás polgármester, Vasáros Zsolt
02.29.	Földalatti emelet - Corvin Áruház, Budapest	Pásztor Bence, Tarcali Dávid, Pongor Soma
03.07.	Újpest, Szent István Tér - ötletpályázat eredményhirdetése	szervező: Pálffy Sándor
03.14.	Tematikus kutatás - 1. félévközi beszámoló	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói
03.21.	Hollandia című kurzus konferencianapja	Tosics Iván szociológus, Csízy László, Szabó Dávid, Kerekgyártó Béla
03.28.	Metamorfózis - Eredet és ráakódás	Marián Balázs építész
04.04.	“Önámításépítés”	Patartics Zorán építész
04.11.	Hollandia című kurzus konferencianapja	Vukoslávlyev Zorán, Deigner Ágnes
04.25.	Tematikus kutatás - 2. félévközi beszámoló	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói
05.02.	“Épített közösség” c. konferencia és kerekasztal beszélgetés	szervezők: Antal Gabriella, Fazekas Katalin és Somogyi Krisztina
05.04-09.	Tanulmányút - Amszterdam, Hollandia	
06.04.	Nyílt nap és workshop	DLA iskola 1. és 2. éves hallgatói

dátum   téma

előadó

2. FÉLÉV

204-205

A TEMATIKUS ÉV (ALKOTÁS ÉS KUTATÁS C. KURZUS) FELÉPÍTÉSE

Alkér Katalin
alkerk@frakno.hu
témavezető: Klobusovszki Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Antal Gabriella
antalgabriella@yahoo.fr
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

Árva József
arva.jozsef@gmail.com
témavezető: Cságoty Ferenc DLA
Középülettervezési Tanszék

Csíki Barna
csikibarna@gmail.com
témavezető: Sugár Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Csízzy László
csizylaszlo@gmail.com
témavezető: Szabó Árpád DLA
Urbanisztika Tanszék

Dobos Zsófia
zsofidobos@gmail.com
témavezető: Répás Ferenc DLA
Rajzi és Formaismereti Tanszék

Francsics László
l.francsics@gmail.com
témavezető: Lázár Antal DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék

Gyulovics István
gyulovicsi@gmail.com
témavezető: Róth János DLA
Lakóépülettervezési Tanszék

Hakkel Márton
hakkelmarton@gmail.com
témavezető: Balázs Mihály DLA
Középülettervezési Tanszék

Paál Zsófia
paalzso@gmail.com
témavezető: Pálffy Sándor DLA
Urbanisztika Tanszék

Szabó Dávid
szabodavid@freemail.hu
témavezető: Dobai János DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék

Szántay Zsófia
szantay.zsofia@gmail.com
témavezető: Major György DLA
Középülettervezési Tanszék

Bartha András Márk

bartha.andras@gmail.com
témavezető: Klobusovszki Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Borzsaák Veronika

borzsakveron@yahoo.com
témavezető: Fejérdy Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Brósz Csaba Botond

csbrosz@gmail.com
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

Dombóvári János

janos.dombovari@gmail.com
témavezető: Balázs Mihály DLA
Középülettervezési Tanszék

Dvorzsák Jessica

dvorzsakjessi@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

Fazekas Katalin

katafazekas@yahoo.com
témavezető: Cságoty Ferenc DLA
Középülettervezési Tanszék

Jószaí Ágnes

joszaiagi@gmail.com
témavezető: Fejérdy Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Kovács Zsófia

fruhacska@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

László Tamás

lasztam@yahoo.com
DLA-felvétel éve: 2010
témavezető: Fejérdy Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Tánczos Tibor

tib.tanczos@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

Tatár-Gönczi Orsolya

tgorsi@gmail.com
témavezető: Balázs Mihály DLA
Középülettervezési Tanszék

Varga Piroska

piroska.varga@gmail.com
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

DLA HALLGATÓK

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Támogató: A kötetben szereplő valamennyi program és kutatás az „Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” TÁMOP - 4.2.2.B-10/1-2010-0009 című projekt támogatásával valósult meg.
A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Intézményi azonosítója: FI 23344

A BME Építőművészeti Doktori Iskola évente megjelenő szerkesztett tanulmánykötete.

ISSN 2063-5982

Felelős kiadó: Cságyó Ferenc DLA, DSc

Szerkesztette: Szabó Levente DLA

Grafika és tipográfia: Bartha András Márk, Tánczos Tibor

Tördelés: Bartha András Márk, Dombóvári János, Szabó Dávid, Tánczos Tibor

Nyomtatás és kötészet: Digitalpress

Valamennyi közölt szöveg és képanyag a BME Építőművészeti Doktori Iskola szellemi tulajdona.

Mindenfajta átvétel csak forrásmegjelöléssel megengedett!

© 2012 BME Építőművészeti Doktori Iskola

További információ: www.dla.bme.hu

IMPRESSZUM